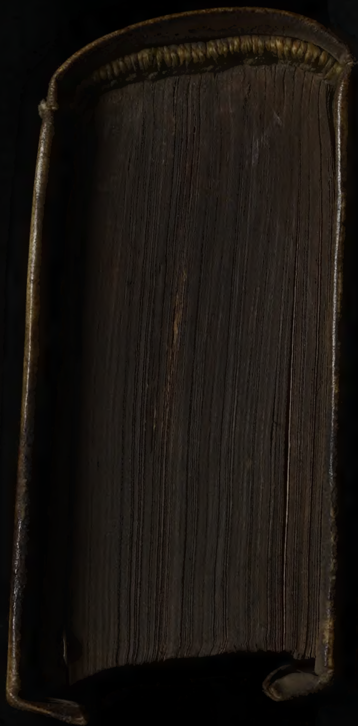
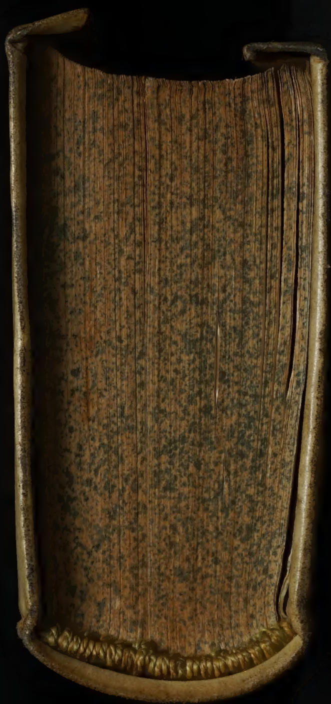
PLINII
OPERA
TOM: III

Vol 3

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIÆ,

Tomus Tertius.

Lugd. Batavorum
Ex Officina Elseviriana,
cIↄ Iↄ c xxxv.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXV.

Procœmium.

Cap. I. *Naturæ herbarum sponte nascentium.*

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq; animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus & fraudare vitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt, qui pauca aliqua novere, invidentes aliis: & neminem docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitandis novis, ac juvanda vita mores absunt: summumque opus ingeniorum diu jam hoc fuit, ut intra unumquenque rectè facta veterum perirent. At hercule singula quosdam inventa Deorum numero addidere, omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blan-

blandiuntur, aut cibo invitant: sed culmina quoque montium invia & solitudines abditas, omnisque terræ fibras scrutati invenere, quid quæq; radix polleret, ad quot usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

CAP. II. *Qui Latine usus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum pervenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inventione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ.*

Minus hoc, quam par erat, nostri celebravere, omnium utilitatum & virtutum rapacissimi: primusque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentavit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Divum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur majestas. Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animadverto. Nanque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam fama, intelligitur: uni ei excogitatum, quotidie venenum bibere præsumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret: primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen ejus retinet: illius inventum autumant,

mant; sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita extant, cum solicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab hominibus subjectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, Grammaticæ artis doctissimum, jussit: vitæque ita profuit non minus, quam reipub. victoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus: ex his Evax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Cratevas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil pene aliud, quam rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsère effectus. Verum & pictura fallax est & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingi, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vimq; demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu: Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonii Castoris, cui summa

autoritas erat in ea arte nostro ævo, visendo hortulo ejus, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concussis: nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inventa jampridem ratio est prænuntians horas, non modo dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum: durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, eamque [1] num fœminarum scientiam prævalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Æschylus è vetustissimis in Poëtica, refertam Italiam herbarum potentia proderet, multique Circeios, ubi habitavit illa: magno argumento etiamnum durante in Marsis, à filio ejus orta gente, quos esse dormitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit, cum etiam, quæ rigatur Ægyptus illa, non esset, postea fluminis limo invecta. Herbas certè Ægyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, oblivionem tristitiæ veniamque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria novit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendavere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Æsculapioque, & in totum Diis immortalibus inventione

tione & origine assignata: composuit & Democritus; ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Æthiopiæ, Ægyptique Magis. Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum revocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eademque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cujus contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse: observatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superventu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarumque ignari experiuntur: ut qui soli inter illas vivant. præterea securitas quærendi, obvia Medicorum turba. Multis etiam inventis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps: quippe etiam in repertis, alias invenit casus, alias (ut verè dixerim) Deus. Insanabilis ad

hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquæ, potusque omnis afferens odium: nuper cujusdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casuque accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentavit. Alias apud autores cynorrhodi una medicina erat, spongiolæ, quæ in mediis spinis ejus nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quam quos in priori volumine ejusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum exerentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eó apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret.

CAP. III. *De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus.*

Nec bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderint, compagesq; in genibus solverentur: Stomacacen

macacen Medici vocabant, & sceletyrben ea mala: reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non nervis modo & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes: folia habet oblonga nigra, radicem nigram: succus ejus exprimitur & ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, & devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua castra erant, nostris demonstravere illam: mirorque nominis causam, nisi forte confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicavere: non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam invenire, vitam juvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen, quarum inveniuntur, in primis celebrari par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint, discernere stultitia prope videri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen judicavere [2] avi experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum, à stillicidio vesicæ: proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios fere morte [3] concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem, nec venenorum tantum: quoniam ea vitæ conditio est, ut mori plerunque etiam optimi portus sit: tradatque M. Varro, Servium Clo-

dium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perxunxisse, & postea caruisse sensu omni, æque quam dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes solverentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac posteris inventas.

CAP. IV. *De moly, & dodecatheo, & pœonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari, sive altercangeno.*

Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à Diis putat moly, & inventionem ejus Mercurio assignat, contraq; summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigraque magnitudine cæpæ, folio scillæ: effodi autem difficulter. Græci autores florem ejus luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inveni è peritis herbarum Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis x x x pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon vocant, omnium Deorum majestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt: folia ejus septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissi-

tuſtiſſima inventu pæonia eſt, nomenque autoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycyſidem. Hæc quoq;difficultas eſt,quod eadem aliter alibi nuncupantur. Naſcitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque: ineſt iis ſemen copioſum, rubrum nigrumque. Hæc medetur & Faunorum in quiete ludibriis: præcipiunt eruere noctu, quoniam ſi picus Martius videat,tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipſo nomine omnium morborum remedia promittit, numeroſum & Diis inventoribus aſcriptum. Vnum quippe Aſclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceam appellavit: ſuccus 4 eſt coactus ferulæ, qualem diximus; radice multi corticis & ſalſi: hac evulſa ſcrobem repleri vario genere frugum religio eſt, ac terræ piamentum. Vbi & quo fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis ſponte erumpentem ſuccum excipientibus: hoc celerrime evaneſcit. Et in aliis autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle, id enim argumentum eſt cera adulterari. Alterum genus heraclion vocant, & ab Hercule inventum tradunt: alii origanum heracleoticon ſylveſtre, quoniam eſt origano ſimile,radice inutili: de quo origano diximus. Tertium panaces Chironion cognominatur ab inventore: folium ejus lapatho ſimile, majus tamen & hirſutius: flos aureus, radix parva: naſcitur pinguibus locis: hujus flos efficaciſſimus, eoque amplius, quam ſupra dicta, prodeſt. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum centaurion cognominatur: ſed & Pharnaceon, in controverſiam inventionis à Pharnace rege

rege deductum: feritur hoc, longioribus, quam cætera, foliis, & serratis: radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam adjicit. Hujus genera duo fecere, alterum levioris folii, alterum tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui, digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri: juxta lacus & amnes invenitur, omniaque vulnera ferro illata efficacissime sanat. Est Chironis inventum ampelos quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cujus inventio assignatur Minervæ. Herculi eam quoque ascribunt, quæ Apollinaris, apud [5] Arabas altercum sive altercangenon, apud Græcos vero hyoscyamus appellatur. Plura ejus genera: unum nigro semine, floribus pene purpureis, spinosum: talis nascitur in Galatia: vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papavere. Tertii semen irionis semini simile: & omnia insaniam gignentia, capitisque vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere Medici: item rufi seminis; nonnunquam ante candidum rufescit, si non ematuruit, improbaturque: & alioqui nullum, nisi cum inaruit, legitur. Natura vini, ideoque mentem caputque infestans. Vsus seminis & per se, & succo expresso: exprimitur separatim, & caulibus foliisque utuntur & radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina: quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur: etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Mireque ut contra venenum remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remediis, adeo nullo om-

lo om-

lo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodesse.

CAP. V. *De linozoste, parthenio, Hermupoa, sive potius Mercuriali, & Achilleo & panace heracleo, sideriti, millefolio, & dè scopa regia, & hemionio, teucrio, splenio, & melampodio sive elleboro, quotve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicina, & quando detur, & quomodo sumendum, & quibus non dandum, quod mures necet.*

Linozostis sive parthenion Mercurii inventum est, ideo apud Græcos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo ejus genera, masculus & fœmina; quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cavis multis, semine in geniculis dependente fœminæ copioso, mari juxta genicula stante, rariori ac brevi contortoque fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix supervacua, prætenuis: nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur, hunc facere, ut fœminæ, illam: hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturve folia decocta ex oleo & sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus spicis, donec decoquatur: decoctum dari jubent, & herbam ipsam in cibo, altero die purgationis, mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu prædicavit has: ad hunc modum Medicorum nemo novit: Ille eas vulvæ cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admovit: item ad ciendos menses secundasque: hoc idem

idem præſtare potu fotuque dixit. Inſtillavit auribus olidis ſuccum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ, & veſicæ. Decoctum ejus dedit cum myrrha & thure. Alvo quidem ſolvendæ, vel in febri, decoquitur quantum manus capiat, in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admiſto, nec non cum ungula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putavere aliqui utranque dandam, ſive cum malva decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt: reliquos uſus dicemus ſuis locis. Invenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur: hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alii primum æruginem inveniſſe, utiliſſimam emplaſtris, ideoque pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in vulnus Telephi; alii utroque uſum medicamento volunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alii ſideritin, & apud nos millefolium vocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quam fœniculi foliis veſtitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, ſed veram achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter veſtitam. Alii quadrato caule, capitibus marrubii, folio quercus: hanc etiam præciſos nervos glutinare faciunt. Alii ſideritin in maceriis naſcentem, cum teratur, fœdi odoris: Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, tenerioribus cauliculis, in vineis naſcentem. Aliam vero binum cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine; omnes vulneribus præcipuas. Noſtri eam, quæ eſt latiſſimo folio, ſcopas regias vocant: medetur anginis ſuum. Invenit & Teucer
eadem

eadem ætate Teucrion, quam quidam [6] hemionion vocant, ſpargentem juncos tenues, folia parva, aſperis locis naſcentem, auſtero ſapore, nunquam florentem: neque ſemen gignit: Medetur lienibus. Conſtatque ſic inventam: cum exta ſuper eam projecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eumque exinaniſſe: ob id à quibuſdam [7] ſplenion vocatur: narrant ſues, qui radicem ejus ederint, ſine ſplene inveniri. Quidam ramis hyſſopi ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc jubent: adeo florere non dubitant: maximeque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant. Melampodis fama, divinationis artibus nota eſt: ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine inveniſſe tradunt, capras purgari paſto illo animadvertentem, datoque lacte earum ſanaſſe Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus ejus generibus dici ſimul convenit. Prima duo ſunt, candidum & nigrum: hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique: alii folia nigri platani ſimilia, ſed minora nigrioraque, & pluribus diviſuris ſciſſa: albi, betæ incipientis: hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis [8] convoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boves, ſues necantur, itaque cavent id, cum candido veſcantur: tempeſtivum eſſe tradunt meſſibus. Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: & optimum uno ejus loco circa Pyram: nigrum ubique provenit, ſed meliùs in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto Parnaſſium, quod adulteratur Ætolico, ex vicino. Nigrum ex his Melampodion

podion vocant, quo & domos suffiunt, purgantque spargentes, & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur: primum enim gladio circunscribitur: dein qui succisurus est, Ortum spectat, & precatur, ut id liceat sibi concedentibus Diis facere, observatque aquilæ volatus: fere enim secantibus interest, & si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggravans, maxime nisi præsumatur allium, & subinde vinum sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum alii 9 entomon vocant, alii polyrrhizon: purgat per inferna: candidum autem vomitione, causasque morborum extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumptitaverint. Carneadem responsurum Zenonis libris: Drusum quoque apud nos, Tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula: ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent: Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, & mista radicula, qua lanas diximus lavari, sternutamentum facit, amboque 10 somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices brevesque, ac velut decurtatæ & imæ: nam summa, quæ est crassissima, cæpis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla: hanc humidis spongiis opertam, turgescentemque acu in longitudinem findebant: deinde fila in umbra siccabant, iis utentes: nunc ramulos ipsos ab radice quam gravissimi corticis

ita

ita dant. Optimum, quod acre gustu fervensque in frangendo pulverem emittit. Durare vim ejus x x x. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis: trahit alvum, & bilem, pituitasque. Ex aqua datur ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscuere aliqui & scammoneam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum caliginem fotu discutit: ob id quidam & inunxere trito. Strumas, suppurata, duritias concoquit & purgat: item fistulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cum squamis æris & sandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & jumentorum pituitas sanat, surculo per aurem trajecto, & postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pissélæo. Album optimum, quod celerrime movet sternutamenta, sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud antiquos legat: contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios: quippe alia dare soliti, quæ concitarent vomitiones ipsumque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiam sanguine venis emisso. Iam vero & cum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum, & post vomitiones obseruatione alvi, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ: nanque tradunt absumi carnem, si coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum cele-

celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit: sequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis similitudini æquabat: concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inventum est, quod incisum forficulis, ut diximus, cribrant: cortex remanet, hunc inaniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones sistit. Cavendum est, felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impatibiles cruciatus existunt: nam æstate potius, quam hyeme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus ante præparandum cibis acribus, abstinentia vini, quarto & tertio die vomitionibus, pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur, aptissime vero in lacte aut pulte. Nuper invenere, dissectis rhaphanis inserere elleborum, rursusque comprimere rhaphanos, ut transeat vis, atque eo lenimento dare: reddi post quatuor fere horas incipit: totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusque tympaniticis, [11] stomachicis, spasticis, clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter non desinant, tussi veteri, inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris: item mollis ac fœminei corporis animive, exilibus aut teneris, & fœminis minus, quam viris: item timidis, aut si exhulcerata sint præcordia, vel tumeant, minimeve sanguinem excreantibus, causariis vel latere, vel faucibus. Medetur extra corpus eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum; item suppurationi veteri. Mures polentæ admistum

miſtum necat. Galli ſagittas in venatu elleboro tingunt, circunciſoque vulnere teneriorem ſentiri carnem affirmant. Muſcæ quoque necantur albo trito, & cum lacte ſparſo: eodem & phthiriaſis emendatur.

CAP. VI. *De Mithridatio & ſcordoti ſive ſcordio, & polemonia, & philetæria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea ſive chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ.*

Ipſi Mithridati Cratevas adſcripſit unam Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho ſimilia: caulis inter utraque ſuſtinens roſeum florem. Alteram Lenæus, ſcordotin ſive ſcordion, ipſius manu adſcriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramoſam quercus ſimilitudine, foliis lanuginoſis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidiſque guſtus amari. Eſt & alterius generis, latioribus foliis, mentaſtro ſimilis, plurimoſque utraque ad uſus per ſe & inter alia in antidotis. Polemoniam, alii philetæriam, à certamine regum inventionis appellant: Cappadoces autem chiliodynamam, radice craſſa, exilibus ramis, quibus in ſummis corymbi dependent, nigro ſemine: cætero rutæ ſimilis, naſcitur in montoſis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignoſi, nigricantis, hirſuti, cubitalis, & aliquando amplioris, foliis per intervalla quinque folii, aut cannabis, per ambitum inciſis quinque partito, nigris & ipſis plumoſiſque: radice ſupervacua: ſemen dyſentericis in vino potum auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hoſpitio pertractanti arma, ſagitta excidiſſet in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia ſunt lata & oblonga, ſerrato ambitu,

tu, denſa ab radice, caules ternum cubitorum, geniculati : in his capita ceu papaverum : Radix vaſta rubeſcens, tenera fragiliſque, ad bina cubita, madida ſucco, amara cum quadam dulcedine. Naſcitur in collibus pingui ſolo : laudatiſſima in Arcadia, Elide, Meſſenia, Pholoe, & Lycæo, & in Alpibus verò, plurimiſque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, ut cohæreſcere etiam carnes tradant, ſi coquantur ſimul. In uſu radix tantum duabus drachmis bibenda, quibus dicetur : ſi febris ſit, in aqua trita, cæteris in vino : medetur & ovium morbis decoctæ ſuccus. Eſt alterum centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui [12] libadion vocant, quoniam ſecundum fontes naſcitur, origano ſimile, anguſtioribus & longioribus foliis, anguloſo caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & ſupervacua, ſucco efficax. Ipſa herba autumno legitur; ſuccus, è fronde. Quidam caules conciſos madefaciunt diebus XVIII. atque ita exprimunt. Hoc centaurion noſtri fel terræ vocant, propter amaritudinem ſummam : Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per alvum. Tertia eſt centauris, cognomine triorchis : qui eam ſecat, rarum eſt ut non vulneret ſeſe : hæc ſuccum ſanguineum mittit. Theophraſtus defendi eam, impugnarique colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi aſſignant.

CAP. VII. *De clymeno, & gentiana, & lyſimachia, & parthenide, & artemiſia, & ambroſia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicina.*

Clymenos à rege herba appellata eſt, ederæ foliis,

liis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore gravi, & semine ederæ, sylvestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus: sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem potu etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in usu, vi summa in refrigerando. Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cavo & inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo: radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Invenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem [13] purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis ejus tanta est, ut jumentis discordantibus jugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere, in quibus Artemisia uxor Mausoli, adoptata herba quæ antea parthenis vocabatur: sunt qui ab Artemide Ilithya cognominatam putent, quoniam privatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis pinguibusque. Ipsius duo genera: altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, cum uva maturescit, odore non injucundo, quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant: talis in Cappadocia

padocia naſcitur. Nymphæa nata traditur Nympha zelotypia erga Herculem mortua : quare heraclion vocant aliqui , alii rhopalon , à radice clavæ ſimili : ideoque eos , qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituraque privari. Laudatiſſima in Orchomeno & Marathone : Bœoti madon vocant, qui & ſemen edunt. Naſcitur in aquoſis, foliis magnis , in ſumma aqua , & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio ſimili , & cum defloruit, capiti papaveris in caule: ſecatur autumno. Radix nigra in Sole ſiccatur , adverſaturque alvinis. Eſt & alia nymphæa in Theſſalia, amne Peneo, radice alba , capite luteo , roſæ magnitudine. Invenit & patrum noſtrorum ætate rex Iuba , quam appellavit Euphorbium medici ſui nomine & fratris Muſæ , à quo Divum Auguſtum conſervatum indicavimus. Iidem fratres inſtituere à balineis frigida multa corpora adſtringi : antea non erat mos, niſi calida tantum lavari , ſicut apud Homerum etiam invenimus. Sed Iubæ volumen quoque extat de ea herba , & clarum præconium. Invenit eam in monte Atlante [14] ſpectatur foliis acanthinis. Vis tanta eſt, ut è longinquo ſuccus excipiatur : inciſæ conto, ſubdito excipulo, ventriculo hœdino : humor lactis videtur effluere, ſiccatus cum coit, thuris effigiem habet: qui colligunt , clarius vident. Contra ſerpentes medetur , quacunque parte percuſſa, vertice inciſo, & medicamento addito. Ibi Getuli , qui legunt , hœdino lacte adulterant : ſed diſcernitur igni: id enim, quod ſyncerum non eſt, faſtidiendum odorem habet. Multum infra hunc ſuccũ eſt, qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco ſimilis eſt , etiam levi guſtu os accenſum diu detinens, & magis ex intervallo, donec fauces quoque ſiccet.

CAP. VIII.

CAP. VIII. *De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & ischæmone, & vettonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quod ejus delectatione advolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis, quas superius nominavit.*

Celebravit & Themison Medicus vulgarem herbam Plantaginem, tanquam inventor, volumine de ea edito. Duo ejus genera: minor angustioribus foliis & nigrioribus linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens: altera major, foliis, laterum modo inclusa: quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocavere: hujus & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoque corpore, cauterii vicem obtinens: nulla res æque sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Iungitur huic Buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuum, quod in vinum dejecta, animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & Cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima. Ajuntque quæ tres thyrsos seminis emittat, ejus radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, quæ fert lappas minutas: ejus radix pota ex aqua, ranis & serpentibus adversatur. Est & Buphthalmos similis boum oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti: quidam [15] cachlam vocant: hæc cum cera scirrhomata discutit. Invenere herbas & universæ gentes: Scythia primum eam,

eam, quæ Scythice vocatur, circa Mæotin naſcens,
26 prædulcis: Aliam utiliſſimam ad ea quæ ſpaſmata vocant. Magna & ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem ſitimque non ſentiunt. Idem præſtat apud eoſdem Hippice dicta, quod in equis quoque eundem effectum habeat: traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame ſitique. Iſchæmonem Thracia invenit, qua ferunt ſanguinem ſiſti, non aperta modo vena, ſed etiam præciſa: ſerpit è terra milio ſimilis, foliis aſperis & lanuginoſis, farcitur in nares: quæ in Italia naſcitur, & ſanguinem eadem adalligata ſiſtit. Vettones in Hiſpania eam, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem ſerratula, à Græcis ceſtron aut pſychotrophon, ante cunctas laudatiſſima: exit anguloſo caule, cubitorum duûm, à radice ſpargens folia fere lapathi, ſerrata, ſemine purpureo. Folia ſiccantur in farinam plurimos ad uſus: fit vinum ex ea & acetum ſtomacho & claritati oculorum: tantumque gloriæ habet, ut domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. In eadem Hiſpania inventa eſt Cantabrica, per divi Auguſti tempora à Cantabris reperta: naſcitur ubique, caule junceo pedali, in quo ſunt floſculi oblongi, velut calathi: in his ſemen perquam minutum. Nec alias defuere Hiſpaniæ herbis exquirendis, ut in quibus, etiamnum hodie in numeroſo & lætiore convictu, potionem è centum herbis mulſo additis, credidere ſaluberrimam ſuaviſſimamque: nec quiſquam genera earum jam novit aut multitudinem: numerus tamen conſtat in nomine. Noſtra ætas meminit herbam in Marſis repertam: naſcitur & in Æquicolis circa vicum Nerveſiæ, vocatur Conſiligo: prodeſt, ut demonſtravimus

ſuo

ſuo loco, deploratis in phthiſi. Invenit nuper & Servilius Damocrates è primis medentium, quam appellavit Hiberida, quanquam ficto nomine, inventioni ejus aſſignato carmine. Naſcitur maxime circa vetera monumenta parietinaſque, & inculta itinerum: floret ſemper, folio naſturtii, caule cubitali, ſemine tam parvo, ut vix aſpici poſſit: radici odor naſturtii: uſus æſtate efficacior, & recenti tantum: tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica utiliſſima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis deſcendatur in calidam, & poſtea oleo ac vino corpus perungatur: diebusque vicenis interpoſitis idem fiat, ſiqua admonitio doloris ſuperſit. Hoc modo rheumatiſmos omnes ſanat occultos. Imponitur non in ipſa inflammatione, ſed imminuta. Animalia quoque invenere herbas, in primisq; Chelidoniam: hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera ejus duo: major fruticoſo caule, folio paſtinacæ erraticæ ampliore, ipſa altitudine duûm cubitorum: colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida: ſuccus croci mordax, ſemen papaveris. Florent adventu hirundinum, diſceſſu marceſcunt: florentibus ſuccus exprimitur, & in æreo vaſe cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, ſingulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per ſe ſucco in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Invenerunt & canes Canariam; qua faſtidium deducunt, eamque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita ut nunquam intelligatur quæ ſit: etenim depaſta cernitur. Notata eſt & hæc animalis hujus malignitas in alia herba

major: percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius cervæ monstravere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixæ à partu: Dictamnum ostendere (ut indicavimus) vulneratæ pastum statim decidentibus telis. Non est alibi, quam in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, fervens & acre gustu: foliis tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis: radix tenuis ac supervacua: & in Creta autem non spatiose nascitur: mireque capris expetitur. Pro eo est & pseudo dictamnum, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris vocatum: minoris effectus statim intelligitur: Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legere eam, in ferula vel harundine condunt, præligantque, ne potentia evanescat. Sunt qui dicant, utranque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamnum vocatum, sed neque facie neque effectu simile, folio sisymbrii, ramis majoribus: præcedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris ejusdem generis alibi genitis: proxime quod in Parnasso. Alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturque ubera pascuis: bibunt autem vaccinum, quoniam boves omnivoræ fere sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit: circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa Potnias verò

verò asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse gravidæ videntur, quoniam esse ἀρίστη λεχούσαις: Nostri malum terræ vocant. & quatuor genera ejus servant. Vnum tuberibus radicum rotundis, foliis inter malvam & ederam, nigrioribus mollioribusque: alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine: tertium longissimæ tenuitatis, vitis novellæ, cui sit præcipua vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus parvis, flore purpureo: ferunt bacculas parvas, ut capparis: valent radice tantum. Est & quæ Pistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quam proxime dicta, densis radicis capillamentis, junci plenioris crassitudine: hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior: carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestivum: ita desquamato terreno servantur. Maxime tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior: rotunda contra serpentes: oblonga tamen in summa gloria est; si modo à conceptu admota vulvis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, coramque nobis contusam immista calce, in mare sparsere: advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur: Semine pleuriticos & nervos confirmare, excalfacere: eadem satyrion est. Verum & effectus earum usus que dicendi sunt: ordiendumque à malorum

 omnium

omnium peſſimo, id eſt ſerpentium ictu: medentur ergo Britannica herba, panacisque generum omnium radix è vino, Chironii flos & ſemen potum, illitumve ex vino & oleo: privatimque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, ſideritis, ſcordotis ex vino, privatim ad angues, potæ & illitæ, ſive ſucco, ſive folio, ſive decocto: centaurii majoris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipue adverſus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis ſex, ſive viridis, ſive ſicca. Et lyſimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percuſſis chelidonia. Morſibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, ut incluſæ circulo ejus ſerpentes, ipſæ ſeſe interimant flagellando. Datur ad ictus ſemen ejus denarii pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus ſextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, ariſtolochia: radicis drachma in vini hemina ſæpius bibenda: prodeſt & illita ex aceto: ſimiliter piſtolochia; quin & omnino ſuſpenſa ſupra focum fugat è domibus ſerpentes.

CAP. IX. *De argemonia, & agarico, & echio, & hyoſcyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & perſolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad ſerpentium ictus.*

Argemonia quoque; radice ejus denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Plura de ea convenit dici, cæteriſque, quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in quo maxime valebit. Folia habet, qualia anemone diviſa apii modo, caput in cauli-

cauliculo papaveris ſylveſtris, item radicem: ſuccum croci colore acrem & acutum: naſcitur & in arvis apud nos. Noſtri tria genera ejus faciunt, & id demum probant, cujus radix thus redoleat. Agaricon ut fungus naſcitur in arboribus circa Boſphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulſi: id quod in Gallia naſcitur, infirmius habetur: præterea mas ſpiſſior, amariorque: hic & capitis dolores facit: fœmina ſolutior, initio guſtu dulcis, mox in amaritudinem tranſit. Echios utriusque generis, pulegio ſimilis foliis [17] coronata; drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt: hæc ex vino & aceto. Quidam [18] arcion perſonatam vocant, cujus folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem: hujus radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aſpidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quam Hierabotane; aliqui periſtereon, noſtri verbenacam vocant: hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus: hac Iovis menſa verritur, domus purgantur, luſtranturque. Genera ejus duo ſunt: folioſa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis: ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, anguloſi; folia minora, quam quercus, anguſtioraque, diviſuris majoribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur ubiq; in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed unum omnino genus faciunt, quoniam eoſdem effectus habeat. Vtraque ſortiuntur Galli, & præcinunt reſponſa: ſed Magi utique circa hanc inſaniunt: hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non mor-

morbo mederi: colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne Luna aut Sol conſpiciat, favis ante & melle terræ ad piamentum datis: circunſcriptam ferro effodi ſiniſtra manu & in ſublime tolli: ſiccari in umbra, ſeparatim folia, caulem, radicem. Ajuntque, ſi aqua ſpargatur triclinium, qua maduerit, lætiores convictus fieri: adverſus ſerpentes conteritur ex vino. Eſt ſimilis Verbaſco herba, quæ ſæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo: hæc abjecta blattas in ſe contrahit: ideoque Romæ blattariam vocant. Leimonium ſuccum lacteum mittit, concreſcentem gummi modo humidis locis: datur denarii pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum eſt, cum etiam fraga gignendo commendetur: Græci vocant pentapetes, ſive chamæzelon, ſive pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicem: hæc inareſcens nigreſcit, & anguloſa fit: nomen à numero foliorum habet: & ipſa herba incipit & deſinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus: adverſus ſerpentes bibitur & ejus radix, quæ ſparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ perſequi nihil attinet, cum ſint differentiæ duæ: Probatiſſimi in Creta, mox in Achaia, & in ſiccis ubicunque nati, fœniculi ſimilitudine, candidioribus foliis & minoribus hirſutisque: caule pedali recto, radice ſuaviſſimi guſtus & odoris. Hoc in ſaxoſis naſcitur meridianis: reliqua genera ubiq; naſcuntur terrenis collibus limitibusque, nec niſi pingui ſolo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, ſæpe pluribus quam ternis, radice lignoſa, & cum inaruit, ſupervacua. Semen hujus cumino ſimile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & fervens: ſecundum priore vehe-

vehementius eſt, ideoque parce ſumi debet : ſi jam maxime tertium genus facere libeat, eſt ſimile ſtaphylino, quod paſtinacam erraticam appellant, ſemine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æſtate ſunt intacta quadrupedi, niſi poſt abortus. Ex aliis uſus ſeminis : ex Creta, radicis dulcis, & magis ad ſerpentes eſt. Bibitur è vino drachma una : datur & quadrupedibus percuſſis. Therionarca, alia quam Magica, & in noſtro orbe naſcitur, fruticoſa, foliis ſubviridibus, flore roſeo : ſerpentes necat : cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Perſolata, quam nemo ignorat, Græci verò arcion vocant, folia habet majora etiam cucurbitis & hirſutiora, nigrioraq; & craſſiora, radicem albam & grandem : hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra ſerpentes omnes : folia habet minora, quam edera, nigrioraque & tenuiora, ſine angulis : in quibus albicant maculæ : caule exiguo, inani ; floribus purpureis ; radice lata, ut rapum videri poſſit, cortice nigro: naſcitur in umbroſis : noſtris tuber terræ vocatur : in omnibus ſerenda domibus, ſi verum eſt, ubi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta : amuletum vocant: narrantque & ebrietatem repræſentari, addita in vinum. Radix ſiccata, ſcillæ modo conciſa, reponitur : decoquitur eadem ad craſſitudinem mellis: ſuum tamen venenum ei eſt : traduntque ſi prægnans radicem tranſgrediatur, abortum fieri. Eſt & altera cyclaminos cognomine ciſſanthemos, geniculatis caulibus, ſupervacuis, à priore diſtans, circa arbores ſe volvens, acinis ederæ, ſed mollibus, flore candido, ſpecioſo ; radice ſupervacua. Acini tantum in uſu, guſtu acri, ſed lenti : ſiccantur in umbra, tuſique dividuntur in paſtillos. Mihi

& tertia cyclaminos demonſtrata eſt, cognomine chamæciſſos, uno omnino folio, radice ramoſa, qua piſces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatiſſimum in Arcadia, mox Samothrace: caulis eſt ei tenuis, longus, fœniculo ſimilis, juxta terram folioſus, radice nigra, craſſa, gravi odore, ſuccoſa: gignitur in montibus opacis: foditur exitu autumni: placent tenerrimæ & altiſſimæ radices: hæ conciduntur in quaternos digitos oſſeis cultellis, funduntque ſuccum in umbra, capite prius & naribus roſaceo perunctis, ne vertigo ſentiatur. Et alius ſuccus invenitur caulibus adhærens, inciſisque manat. Probatur craſſitudine mellea, colore rufo, odore ſuaviter gravi, fervens guſtu: & hic in uſu, & radix & decoctum ejus, pluribus medicamentis: ſucco tamen efficaciſſimo, qui reſolvitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra ſerpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

CAP. X. *De ebulo, & verbaſco, & thelyphono, & contra ſcorpionum ictus, & rubetarum & canum morſus, & generaliter contra omne venenum.*

Ebuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur ſerpentes. Privatim adverſatur ſcorpionibus polemoniæ radix, vel alligata tantum: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus ariſtolochia: agaricum obolis quatuor in vini miſti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum vino aut poſca: item quinquefolium, daucum. Verbaſcum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina: tertium genus non niſi in ſylvis invenitur. Sunt folia braſſicæ latiora, piloſa, caulis erectus, cubitali amplior:

plior: ſemen nigrum inutile: radix una craſſitudine digiti: naſcuntur & in campeſtribus. Sylveſtri folia elelisphaci, alta, ramis lignoſis. Sunt & phlomides duæ hirſutæ, rotundis foliis, humiles: tertia Lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cum plurimum quaternis, craſſis, pinguibusque, ad lucernarum lumina aptis. Ajunt in foliis ejus, quam fœminam diximus, ficus omnino non putreſcere. Diſtingui genera hæc pene ſupervacuum eſt, cum ſint omnia ejuſdem effectus. Contra ſcorpiones bibitur radix cũ ruta ex aqua, magna amaritudine, ſed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis ſcorpion vocatur, propter ſimilitudinem radicis, cujus tactu moriuntur ſcorpiones: itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum ſi quis elleboro candido linat, reviviſcere ajunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, impoſita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod eſt ſimile cyclamino: ipſa geniculata naſcitur in opacis. Scorpionibus adverſatur & Vettonicæ ſuccus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maxime: vidimusque pſyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quam aſpidum pernicie: auxiliatur eis phrynion in vino pota: aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervoſis, bene olentibus. Item Aliſma, quam alii damaſonion, alii lyron appellant: folia erant plantaginis, niſi anguſtiora eſſent, & magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venoſa ſimiliter, caule ſimplici & tenui, cubitali, capite thyrſi, radicibus denſis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus: naſcitur in aquoſis. Alterum genus ejuſdem in ſylvis, nigrius, majoribus foliis. Vſus in radice utriusque adverſus

ſus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori marino adverſatur & cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morſus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes beſtiarum morſus pota atque illita prodeſt: Vettonica ex mero veteri. Periſtereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules ſe ſpargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen: hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena ſunt, quæ ſibimetipſi homines excogitant: contra hæc omnia, magicasque artes, erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & ſcordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvum Vettonicæ ſemen in mulſo aut paſſo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IV: vomere cogendi, atque iterum bibere: iis qui quotidie guſtent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno ariſtolochia ſubvenit eadem menſura, qua contra ſerpentes, Quinquefolii ſuccus: Agaricum, poſtquam vomuerint, denarii pondere ex aquæ mulſæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur ſive anarrhinon, ſive lychnis agria, ſimilis lino, radice nulla, flore hyacinthi, ſemine vituli narium: Et hoc perunctos venuſtiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi poſſe, aut veneno, ſi quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi: ſimiliter ea, quam Eupleam vocant; traduntque ea perunctos commendatioris eſſe famæ. Artemiſiam quoque ſecum habentibus negant nocere mala medicamenta beſtiamve ullam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino adverſus opium: alligata privatim potens traditur, potave adverſus ranas. Pericarpum bulbi genus eſt: duæ ejus ſpecies: cortice rubro alterum,

terum, alterum nigro papaveri ſimile: ſed vis major, quam priori: utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipue: hoc & contra fungos.

CAP. XI. *Remedia ad capitis vitia.*

Verum & generatim membratimque ſingulis corporum morbis remedia ſubtexemus, orſi à capite. Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, ſi una tritæ illinantur. [19] Polytricha diſtat à callitricha, quod juncos albos habet, & folia plura majoraque: frutice quoque major eſt: defluentem capillum confirmat & denſat: item Lingulaca circa fontes naſcens, cujus radix admiſta combuſta teritur cum adipe ſuis nigræ: id quoque excipitur, ut ejus ſit ſuis quæ nunquam peperit: Sol deinde plurimum confert illitæ: ſimilis uſus eſt cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: ariſtolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, ſi pati poſſit, comitante balinei uſu: medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis ſanat illita: medetur & Periſtereos. [20] Cacalia ſive leontice vocatur, ſemen margaritis minutis ſimile, dependens inter folia grandia, in montibus fere: hujus grana xv. in oleo macerantur, atque ita adverſo capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche ſternutamentum: folia ſunt lenticulæ ſimilia: caules juncis tenuiſſimis, radice minima: naſcitur in opacis & humidis, guſtatu fervens. Hyſſopum in oleo contritum phthiriaſi reſiſtit, & prurigini in capite: eſt autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: ſtomacho contrarium: purgat

cum

cum fico ſumptum per inferna, cum melle vomitionibus: putant & ſerpentium ictibus adverſari, tritum cum melle & ſale & cumino. Lonchitis non (ut plerique exiſtimaverunt) eadem eſt quæ xiphion, aut [21] phaſganion, quanquam cuſpidi ſimilis ſemine: habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura, quam in caule; capitula, perſonis Comicis ſimilia, parvam exerentibus linguam; radicibus prælongis: naſcitur in ſitientibus. E diverſo xiphion, & phaſganion in humidis, cum primum exit, gladii præbet ſpeciem, caule duum cubitorum, radice ad nucis avellanæ figuram fimbriata, quam effodi ante meſſes oportet, ſiccari in umbra: ſuperior pars ejus cum thure trita, æquo pondere admiſto vino, oſſa fracta è capite extrahit, aut ſi quid in corpore ſuppurat, vel ſi calcata ſunt oſſa, ſerpentis eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel roſaceo decocto tritoque ungi convenit: peucedano ex oleo vel roſaceo & aceto: tepidum hoc prodeſt & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis ſentiuntur, & vertigini: perungunt & radice ejus ſudoris cauſa eliciendi, quoniam cauſtica vis ei eſt. Pſyllion alii cynoides, alii chryſtallion, alii ſicelion, alii cynomyiam appellant, radice tenui, ſupervacua, ſarmentoſum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non diſſimilibus, ſemine autem pulici, unde & nomen: hoc in baccis, ipſa herba in vineis invenitur. Vis ei ad refrigerandum & diſcutiendum ingens: ſemen in uſu: fronti imponitur in dolore, & temporibus, ex aceto & roſaceo aut poſca: ad cætera illinitur, acetabuli menſura ſextario aquæ, denſat ac contrahit; tunc terere & craſſitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationique. Et vulneribus

bus capitis medetur Ariſtolochia, fracta extrahens oſſa, & in alia quidem parte corporis, ſed maxime capite: ſimiliter piſtolochia. Thyſſelium eſt non diſſimile apio; hujus radix commanducata purgat capitis pituitas.

CAP. XII. *De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoſcyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.*

Oculorum aciem centaureo majore putant adjuvari, ſi addita aqua foveantur. Succo vero minoris cum melle culices, nubeculas, obſcuritatem diſcuti, cicatrices extenuari. Albugines quidem etiam jumentorum ſideriti. Iam chelidonia ſupra dictis omnibus mire medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoſcyami ſemen bibunt obolo, tantundem meconii adjicientes vinumque, ad epiphoras inhibendas: adjungunt & gentianæ ſuccum, quem collyriis acrioribus pro meconio miſcent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & ſiqua in oculis vitia ſunt, emendat. Verbaſcum epiphoris imponitur. Periſtereos ex roſaceo vel aceto. Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

CAP. XIII. *De anagallide ſive corchoro, & mandragora ſive circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oriſq; vitia medicina.*

Anagallida aliqui, [22] corchoron vocant. Duo genera

genera ejus: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra jacentibus: nascuntur in hortis & aquosis: prior floret cærulea. Vtriusque succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle, inunctis: Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis fit. Iumentorum quoque oculis medentur: succus caput purgat per nares infusus, ita ut deinde vino colluantur. Bibitur & contra angues succi drachma in vino. Mirum, quod pecora fœminam vitant: at si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustavere, statim eam, quæ Asylla appellatur, in remedio quærunt: ea à nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquam quicquam aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita præcipuas esse vires. De Euphorbio satis dictum est, cujus succus lippitudini, si tumor erit, ita absinthium cum melle tritum, itemque Vettonicæ farina conveniet. Ægilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio; semine contrito cum farina permista, impositaque, vel succo: exprimitur hic è caule foliisque prægnantibus, dempta spica, & cum trimestris farina digeritur in pastillos: aliqui & mandragoræ utebantur: postea abdicatus in hac curatione est: Epiphoris (quod certum est) medetur, & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & vino: nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. Mandragoram, alii Circeium vocant: duo ejus genera: candidus, qui & mas: niger, quæ fœmina existimatur, angustioribus foliis, quam lactucæ, hirsutis [23] & caulibus, radicibus binis ternisve rufulis, intus albis carno-
sis

ſis teneriſque, pene cubitalibus. Ferunt mala avellanarum nucum magnitudine, & iis ſemen ceu pyrorum. Album hoc alii arſen, alii morion, alii hypophlomon vocant: hujus folia alba, quam alterius, latiora, ut lapathi ſativæ. Cavent effoſſuri contrarium ventum, & tribus circulis ante gladio circunſcribunt: poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. Succus fit & è malis & caule, deciſo cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: utilis hæc vel ſurculo. Conciſa quoque in orbiculos ſervatur in vino. Succus non ubique invenitur, ſed ubi poteſt, circa vindemias quæritur: odor gravis ejus, ſed radicis & mali gravior. Ex albo mala matura in umbra ſiccantur: ſuccus ex iis Sole denſatur: item radicis tuſæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſervantur in muria efficacius, alias recentium ſuccus peſtis eſt: ſic quoque noxiæ vires: gravedinem afferunt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmuteſcunt ignari: potu quidem largiore etiam moriuntur: is ſomnifica pro viribus bibentium: media potio cyathi unius. Bibitur & contra ſerpentes, & ante ſectiones punctionesque ne ſentiantur: ob hæc ſatis eſt aliquibus ſomnum odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo: [24] efficacius elleborum, ad vomitiones, & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoque venenum eſt, publica Athenienſium pœna inviſa, ad multa tamen uſus non omittendi: ſemen habet noxium: caulis autem & viridis eſtur à pleriſque & in patinis: levis hic & geniculatus ut calami, nigricans, altior ſæpe binis cubitis, in cacuminibus ramoſus: folia coriandri teneriora, gravi odoratu: ſemen aniſo craſſius: radix concava, nullius uſus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quæ ſi enecat,

enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis: remedio eſt, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria: Sed in vino pota, irremediabilis exiſtimatur. Succus exprimitur foliis floribusque: tunc enim maxime tempeſtivus eſt. Semine trito expreſſus, & Sole denſatus in paſtillos, necat ſanguinem ſpiſſando: hæc altera vis; & ideo ſic necatorum maculæ in corporibus apparent. Ad reſolvenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum ſtomachum malagma. Præcipuus tamen eſt ad cohibendas epiphoras æſtivas, oculorumque dolores ſedandos circumlitus: miſcetur collyriis, & alios omnes rheumatiſmos cohibet. Folia quoque tumorem omnem doloremque & epiphoras ſedant. Anaxilaus autor eſt, mammas à virginitate illitas, ſemper ſtaturas: quod certum eſt, lac puerperarum mammis impoſita extinguit, Veneremque, teſtibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda cenſetur, non equidem præceperimus. Maxima vis natæ Suſis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Aſiaticæ: in Græcia vero Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impoſitus, tumorem quoque polenta addita: naſcitur vulgo molybdæna, id eſt plumbago, etiam in arvo, folio lapathi, craſſa radice, hiſpida: hac commanducata ſi oculus ſubinde elingatur, plumbum (quod eſt genus vitii) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, naſcens in parietinis & ſepibus, ramis tenuiſſimis, ſparſisque, flore purpureo, viridis, ſucco caliginem diſcutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, ſed alia eſt capnos fruticoſa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo: naſcitur in

tur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemque, ceu fumus: unde nomen: eadem evulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet, angustiora tantum & longiore pediculo, radices nigras minusque venosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ: sed plurimæ in Colchide juxta Phasin amnem, & ubicunque in aquosis. Recentibus virus majus, quam vetustis: creticæ candidiores Ponticis: siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inveniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acaron vocant: ideoque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandumque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum, succo ejusdem poto, contraque serpentes. Cotyledon parvula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio & concavo, ut [25] coxendices, nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivæ modo rotunda: oculis medetur succo. Est aliud genus ejusdem, sordidis foliis, latioribus densioribusque circa radicem, velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Usus ejus ad eadem, quæ [26] iris. Aeizoi duo genera: majus in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmum vocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis conveniat, alii hypogeson, quoniam in subgrundiis fere nascitur: sunt qui ambrosiam potius vocant, & qui amerimnon: Itali Sedum magnum aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alii trithales, quia ter floreat, alii chrysothales, aliqui isoetes: sed aeizoum utrunque, quoniam viret semper, aliqui sempervivum.

Majus

Majus cubiti altitudinem excedit, craſſitudine pluſquam pollicari: folia cacumine linguæ ſimilia, carnoſa, pinguia, largo ſucco, latitudine pollicari, alia in terram convexa, alia ſtantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi: quod minus eſt, in muris parietinisque naſcitur & tegulis, fruticoſum à radice, & ſurſum usque ad cacumen foliis anguſtis, mucronatis, ſuccoſis; palmo alto caule: radix inutilis. Huic ſimilis eſt, quam Græci Andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, puſillis latioribus foliis, breviori cacumine: naſcitur in petris & colligitur cibi cauſa. Omnium harum vis eadem, perfrigerare & aſtringere: medentur epiphoris folia impoſita, vel ſuccus inunctis: purgant enim hulcera oculorum, explentque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, ſucco vel folio temporibus illitis: adverſantur phalangiorum ictibus: aconito vero majus Aeizoum præcipue: à ſcorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori: item ſuccus inunctus hyoſcyami modice: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum roſaceo & meconio: acori ſuccus cum roſa: omnis autem ſtrigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritæ ſuccus linteolo colatus, mox in Sole denſatus, & cum opus eſt, roſaceo dilutus & calefactus, parotidas ſanat. Verbenaca quoque: item plantago: item ſideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat Ariſtolochia cum cypero. Dentibus remedio ſunt panacis radix commanducata, præcipue Chironiæ, item ſuccus, collutis: radix hyoſcyami ex aceto manducata, item polemoniæ: commanducantur & plantaginis radices,

aut

aut colluuntur in aceto decoctæ ſucco: & folia ſunt utilia, vel ſi ſanguine gingivæ putreſcant, vel ſanguinis ſit rejectio: ſemen ejuſdem apoſtemata, & collectiones gingivarum ſanat: Et ariſtolochia. Gingivas dentesve confirmat Verbenaca cum radice manducata, & decoctæ ex vino aut aceto ſuccus collutus: Item quinquefolii radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto : prius vero quam decoquantur, aqua marina aut ſalſa lavantur: decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinque folii fricare malunt. Et verbaſci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyſſopo colluuntur, & peucedani ſucco, cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ ſucco, ab altera nare, quam doleat, infuſo. Erigeron à noſtris vocatur ſenecio: hanc ſi ferro circunſcriptam effodiat aliquis, tangatque ea dentem, & alternis ter deſpuat, ac reponat in eundem locum, ita ut vivat herba, ajunt dentem eum poſtea non doliturum. Herba eſt trixaginis ſpecie & mollitia, cauliculis ſubrubicundis: naſcitur & in tegulis, & in muris: nomen hoc Græci dederunt, quia vere caneſcit: caput ejus numeroſa dividitur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diviſuras exeunte: quare eam Callimachus acanthida appellat, alii [27] pappum: nec deinde Græcis de ea conſtat: alii erucæ foliis eſſe dixerunt, alii roboris, ſed minoribus multo: radice alii ſupervacua, alii nervis utili, alii potu ſtrangulante. E diverſo quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia veſicæ vitia; item cordis & jocineris: renibus extrahere harenam dixere: Iſchiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere: torminibus quoque in paſſo utiliſſimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam

prædi-

prædicantes, ferentesque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent: nec quale esset, demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendam, edendamque comitialibus dantes: nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo ejus cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilii, sed minora, caulem parem, florem cæruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam, concisam in aceto, decoctamque ut tepido colluantur: & ipsa etiam radix mobiles sistit: cavis & exesis imprimitur Chelidoniæ; radix ex aceto trita continetur ore: erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem: est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur: cavendum, ne avulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion: genera ejus quatuor: unum pinguioribus, quam coriandri, foliis, & ad latitudinem malvæ accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, & radice alba: nascitur in limitibus humidis & opacis: alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus: tertium minimum est gravi odore, flore aureo: quartum simile huic flore luteo. Omnibus vis caustica, si cruda folia imponantur, pustulasque, ut ignis, faciunt: ideò ad lepras & psoras eis utuntur, & ad tollenda stigmata: causticisque omnibus miscent: alopeciis imponunt, celeriter removentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes: eadem sicca concisa, sternutamentum est. Nostri herbarii strumeam vocant, quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspen-

ſuſpenſa: creduntque ea rurſus ſata rebellare, quæ curaverint, vitia: quo ſcelere & plantagine utuntur. Oris hulcera intus ſuccus plantaginis emendat, & folia radicesque commanducata, vel ſi rheumatiſmo laboret os. Hulcera fœtoremque quinquefolium: hulcera pſyllium. Compoſita quoque ad fœtorem, vel maxime pudendum vitium, trademus: ergo folia myrti & lentiſci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, ſimul terere & vino vetuſto ſparſa mandere matutino, optimum eſt. Vel ederæ baccas cum caſia & myrrha pari pondere ex vino. Naribus utiliſſimum eſt dracontii ſemen contritum ex melle, etiamſi carcinomata in his ſint. Suggillata hyſſopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

LIBER XXVI.

Procœmium.

CAP. I. *Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de novis morbis, & lichenes quid ſint, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiaſi, & colo.*

ENSIT & facies hominum novos, omnique ævo priore incognitos, non Italiæ modo, verumetiam univerſæ prope Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasve aut Hiſpanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romæ circaque, ſine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ: ſed tanta fœditate, ut quæcunque mors præferenda eſſet. Graviſſimum ex his lichenas appellavere Græco nomine, Latine, quoniam à mento fere oriebatur, joculari primum laſcivia (ut eſt procax

procax natura multorum in alienis miseriis) mox & usurpato vocabulo mentagram, occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem verò & in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud majores patresque nostros: & primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cum Asia apparuisset, inde contagionem ejus importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut servitia, plebesque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis nanque curabantur, ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Adveneruntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda: siquidem certum est, Manilium Cornutum ex prætoriis legatum Aquitanicæ provinciæ, H-S CC elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditque sæpius, ut nova contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis provinciæ malum: quo duo Consulares obiere, condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic verò pollice lævæ manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset. Nascitur in oc-

in occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens varicis modo, sed nigricans capite, alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circaque pustulas parvas, rarius febrem; stomachum faucesque cum invasit, ocyssime exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox invalescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi ceu scabie aspera: ad postremum verò nigrescente: & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusque. Ægypti peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset, populis funebre: quippe in balneis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille, quem gemursam appellavere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum: Tiberii Cæsaris principatu irrepsit id malum: nec quisquam prior Imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, cum edicto ejus excusantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cum supra CCC essent, nisi etiam nova timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

CAP. II.

CAP. II. *Laus Hippocratis.*

Hippocratis certe, qui primus medendi præcepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii, qui secundus ætate famaque extitit: item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim usu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad verba garrulitatemque descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quam ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

CAP. III. *De nova medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutaverit.*

Durabat tamen antiquitas firma, magnasque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeii orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenii, huc se repente convertit: atque (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam ad causam revocando, conjecturam fecit, quinque res maxime communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, alias vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cum unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, faventibus cunctis ut essent vera quæ facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se, non alio modo, quam si cælo emissus advenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dan-

dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationé illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens, ut autor est M. Varro; alia quoque blandimenta excogitabat, jam suspendendo lectulos, quorum jactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret; jam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque jucunda: magna autoritate: nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque servato, ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem è levissima gente, sine opibus ullis orsum, vectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. Asclepiadem adjuvere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, ut obruendi ægros veste, sudoresque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi, solesve assiduo quærendi, in urbe umbrosa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnavit merito & vomitiones, tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte [1] vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

CAP. IV. *Irrisio Magicæ artis, & de lichene, ejusque remedio, & faucium.*

Super omnia adjuvere eum Magicæ vanitates, in tantum evectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba amnes ac stagna sic-

cari conjectu, tactu clausa omnia aperiri: Achæmenide conjecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga vertere: Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, ut quocunque venissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper in bellis [2] commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quam machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes, tantumque agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis, si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus evectam ultra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut à necessariis orsa primo, cuncta pervenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adjiciemus, ut quasque ratio dictaverit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis jam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto

acri

acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos visci cum calce subactus. Laudatur & tithymali cum resina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine invento: nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato, caule uno, parvo, longis foliis dependentibus: hæc delet & stigmata: teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhærens, ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus, & collectiones illitus: morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lavari jubentur, ungi oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice utuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur sumpta ex vino: hyssopum cum vino decoctum & gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus: hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus: verbascum tonsillis in aqua potum.

CAP. V. *Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicina.*

Strumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita: item artemisia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clavo sinistra manu circunfossa, adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus fata diro herbariorum scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod in his, quos artemisia sanaverit, prædici reperio: item in his, quos plantago. Damasonion, quæ & alcea vocatur, sub solstitio collecta, impo-

nitur ex aqua cælesti; folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur: sic & ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente: hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & privatim pterygiis, quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis misto nasturtio, & resina, & cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centaureum majus, vel sanguinem rejicientibus: cui vitio & plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas excreationes. Persolatæ radix drachmæ pondere, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorum subvenit, & ideò antidotis miscetur: tussi daucum: item Scythica herba: ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

CAP. VI. *De verbasco, & cacalia, tussilagine, vel bechio, & salvia, ad tussim.*

Totidem verbascum, cujus flos aureus: tanta huic vis est, ut jumentis etiam non tussientibus modo, sed alia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, non tussi tantum, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tussim sedat bechion, quæ

quæ & tuſſilago dicitur: duo ejus genera: Sylveſtris ubi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges: folia ſunt majuſcula, quam ederæ, quinque aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſuperne pallida, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe [3] bechion, & alio nomine chamæleucen putant: hujus aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus & devoratus, veterem ſanare dicitur tuſſim: ſed in ſingulos hauſtus paſſum guſtandum eſt. Altera à quibuſdam ſalvia appellatur, ſimilis verbaſco: conteritur ea, & colata calefit, atque ita ad tuſſim laterisque dolores bibitur: contra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax: contra ſerpentes quoq; ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tuſſim.

CAP. VII. *Ad lateris dolores, & pectoris, ad orthopnæas, ad jocinoris dolorem, cordis dolori, pulmoni, urinæ, tuſſi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad ſingultus, pleuriticis, lateri.*

Ad lateris & pectoris dolores verbaſcum cum ruta ex aqua; Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat ſcordotis ſuccus, centaureum, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per ſe ſumpta in cibo, aut cum lente, alicæve ſorbitione. Vettonica alias gravis ſtomacho, vitia tamen ſanat pota, vel foliis commanducata: Item ariſtolochia pota: agaricum manducatum ſiccum, ut ex intervallo merum ſorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum: Molon ſcapo eſt ſtriato, foliis mollibus parvis, radice IV digitorum, in qua extrema allii

caput eſt: vocatur à quibuſdam ſyron. Ex vino ſtomacho, & dyſpnœæ medetur: centaurium majus ecligmate: plantago ſucco vel cibo: Vettonicæ tuſæ pondo libra mellis Attici ſemuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte aſini pota. Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyſſopum & aſthmaticis. Peucedani ſuccus in jocinoris doloribus, & pectoris laterisque, ſi febres non ſint. Sanguinem quoque expuentibus ſubvenit agaricum, Victoriati pondere tritum & in mulſi v cyathis datum: idem & amomon facit. Iocinori privatim Teucria bibitur recens, drachmis I V in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma una, in aqua calida, cyathis I I I ad cordis vitia, in frigida, cyathis I I. Quinquefolii ſuccus jocinoris & pulmonis vitiis, ſanguinemque rejicientibus, & cuicunque ſanguinis vitio intus occurrit. Iocinori anagallides mire proſunt. Capnon herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Acoron jocinori medetur, thoraci quoq; & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra, ab aliis anabaſis vocata, naſcitur ventoſo fere tractu, ſcandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numeroſa, qui ſunt junci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro auſtero trita ad tuſſim, ſuſpiria, tormina, & ſorbitione facta, in quam vinum addi convenit: item gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes: medetur non modo pectoris doloribus aut lateris, ſed & cruditates diſcutit jucundo ſapore. Verbenaca vero omnibus viſceribus medetur, lateribus, pulmonibus, jocinoribus, thoraci: peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his

ab his phthisis tentat. Radix herbæ consiliginis, quam nuper inventam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est, pulmonum vitio, vel trajecta tantum in auricula: bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies ejus herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, ut in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus: datur hepaticis in farre decocta: hæc herba eadem videtur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem rejicientibus medetur. Iocinori autem herba melandryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata: ejus cauliculus conteritur ex vino vetere: Item herba chalcetum è vineis contrita imponitur. Faciles præstat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo IV drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle utilius, præsumpto nasturtio aut irione: 4 molemonium denarii pondere. Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supra dicto pondere: præcipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum sylvestre, Vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. Abstergent fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia: Suspiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis centaureum majus: item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus. Halus autem, quam

Galli ſic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: item renibus convulſisque & ruptis: ſimilis eſt cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & ſitim ſedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eoſdem effectus in lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ roſæ, ex vino pota. Iſchiadicos dolores & ſpinæ levat agaricum potum, ut in tuſſi: item ſtœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulſa.

CAP. VIII. *De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circa vel intra ſunt, & de alvo ſiſtenda vel ſolvenda.*

Plurimum tamen homini negotii alvus exhibet, cujus cauſa major pars mortalium vivit. Alias enim cibos non tranſmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit. Eoque mores venere, ut homo maxime cibo pereat. Peſſimum corporum vas inſtat ut creditor, & ſæpius die appellat: hujus gratia præcipue avaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic navigatur ad Phaſin: huic profundi vada exquiruntur: & nemo utilitatem ejus æſtimat, conſummationis fœditate. Ergo numeroſiſſima eſt circa hanc medicinæ opera. Siſtit eam ſcordotis recentis drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque & dyſentericis ex vino datur: verbaſci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ ſemen cum vino potum: radix ſuperior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto: Semen plantaginis in vino tritum, vel ipſa ex aceto cocta, aut alica ex ſucco ejus ſumpta: Item cum lenticula cocta, vel aridæ farina inſperſa potioni cum papavere toſto & trito, vel ſuccus infuſus, aut ſuccus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem

cœliacis

cœliacis in vino auſtero datur: his & iberis imponitur, ut dictum eſt. Teneſmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur: pſyllium in aqua: acori radicis decoctum. Aeizoi ſuccus alvum ſiſtit & dyſenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dyſenteriam ſiſtit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus reſiſtit: Alceæ ſiccæ farina pota cum vino. Aſtragalus folia habet longa inciſuris multis, obliqua circa radices, caules III aut IV foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villoſas, implicatas, rubras, præduras: naſcitur in petroſis, apricis, & iiſdem nivalibus, ſicut Pheneo Arcadiæ: Vis ei ad ſpiſſanda corpora: alvum ſiſtit radix in vino pota: quo fit ut moveat urinam repercuſſo liquore, ſicut pleraque quæ alvum ſiſtunt: ſanat & dyſentericos in vino rubro tuſa: difficile autem tunditur: eadem gingivarum ſuppurationi utiliſſima eſt fotu: colligitur exitu autumni, cum folia amiſit: ſiccatur in umbra. Et ladano ſiſtitur alvus utroque: quod in ſegetibus naſcitur, contuſo & cribrato, bibitur ex aqua mulſa: item nobili, è vino. Lada appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhæreſcens: nobilius in Arabia: fit jam & in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Nervos enim in arcum circundatos lanis trahunt, adhæreſcente [5] roſcido lanugini: plura de eo diximus inter unguenta. Hoc graviſſimum odore eſt, duriſſimumque tactu: plurimum enim terræ colligit, cum probetur maxime purum, odoratum, molle, viride, reſinoſum. Natura ei molliendi, ſiccandi, concoquendi, ſomnum alliciendi: capillum fluentem cohibet, nigritiamque cuſtodit: auribus cum hydromelite aut roſaceo infunditur: furfures cutis & manantia hulcera ſale ad-

le addito ſanat: tuſſim veterem cum ſtyrace ſumptum: efficaſſimum ad ructus. Alvum ſiſtit & chondris, ſive pſeudo dictamnum: hypociſthis, orobathion quibuſdam dicta, malogranato immaturo ſimilis: naſcitur, ut diximus, ſub ciſtho, unde nomen: hæc arefacta in umbra ſiſtit alvum ex vino auſtero nigroque utraque. Duo enim genera ejus, candida & ruffa. Vſus in ſucco: ſpiſſat, ſiccat: & rufa magis ſtomachi reumatiſmos emendat: pota tribus obolis, ſanguinis execrationes: cum amylo dyſenterias pota & infuſa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo: cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini. Laver quoque naſcens in rivis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton vero ex vino dyſentericis etiam & cœliacis; ſimilis betæ foliis, minoribus tantum hirſutioribusque, paulatim ſupereminens extra aquam; peculiariter refrigerat, ſpiſſat. Vſus in foliis: cruribus vitioſis utilia, & contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Caſtor hanc aliter noverat, tenui folio velut equinis ſetis, thyrſo longo & lævi, in aquoſis naſcentem: radice ſanabat ſtrumas & duritias. Potamogeton adverſatur & crocodilis, itaque ſecum habent eam, qui venantur illos. Alvum ſiſtit & Achillea: eoſdem effectus præſtat & ſtatice VII caulibus, veluti roſæ capita ſuſtinens: Ceratia uno folio, radice nodoſa & magna, in cibo cœliacis & dyſentericis medetur. Leontopodion, alii leuceoron, alii dorypetron, alii thorybetron vocant, cujus radix alvum ſiſtit, purgatque bilem, in aquam mulſam addito pondere denariorum duum: Naſcitur in campeſtri & gracili ſolo: ſemen ejus potum, lymphatica ſomnia facere dicitur. Lagopus [6] ſiſtit alvum è vino pota, aut in fe-

in febri ex aqua: eadem inguini adalligatur in tumore: naſcitur in ſegetibus. Multi ſuper omnia laudant ad deploratos dyſentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: & Ariſtolochiam victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex ſupra dictis calida ſumentur, hæc candente ferro temperari aptius erit. E diverſo purgat alvum ſuccus centaurei minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo ſalis & aceti, bilemque detrahit. Majore tormina diſcutiuntur. Vettonica alvum ſolvit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis novem. Item euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum ſale modico potum ex aqua, aut in mulſo obolis tribus. Solvit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis ſubditis: item chamæciſſi balanus. Hyſſopi manipulus decoctus ad tertias cum ſale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & ſale: pellitque ventris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Alvum purgat anagallis ex aqua mulſa: item epithymon, qui eſt flos è thymo, ſatureiæ ſimili: differentia, quod hic [7] herbaceus eſt, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: ſtomacho minus utilis, vomitiones minus movet: ſed tormina & inflationes diſcutit: ſumitur & ecligmate ad pectoris vitia cum melle, & aliquando iride. Alvum ſolvit, à quatuor drachmis ad ſex, [8] cum mellis exiguo ſalis atque aceti. Quidam aliter epithymum tradunt ſine radice naſci, tenue, ſimilitudine pallioli, rubens: ſiccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque. Alvum leniter ſolvit & nymphæa in vino auſtero. Solvit & pycnocomon, erucæ foliis craſſioribus & ratioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico,

dico, tenui, flore ocimi: invenitur in ſaxoſis locis: radix ejus in aqua mulſa denariorum duum pondere, & alvum, & bilem, & pituitam exinanit: ſemen ſomnia tumultuoſa facit, una drachma in vino potum. Et capnos ſtrumam diſcutit. Detrahit bilem polypodion, quam noſtri filiculam vocant: ſimilis enim eſt filici. Radix in uſu, piloſa, coloris intus herbacei, craſſitudine digiti minimi, acetabulis cavernoſa, ceu polyporum cirri, ſubdulcis, in petris naſcens, aut ſub arboribus vetuſtis. Exprimitur ſuccus aqua madefacta: & ipſa conciſa inſpergitur oleri vel betæ, vel malvæ, vel ſalſamento: vel cum pulticula coquitur ad alvum vel in febri leniter ſolvendam: detrahit bilem & pituitam, ſtomachum offendit: aridæ farina indita naribus polypum conſumit: 9 floret, & ſemen non fert. Scammonium quoque diſſolutionem ſtomachi facit, bilem detrahit, alvum ſolvit, præterquam ſi adjiciantur aloes drachmæ duæ obolis ejus duobus. Eſt autem ſuccus herbæ ab radice ramoſæ, pinguibus foliis, triangulis, albis, radice craſſa, madida, nauſeoſa: naſcitur pingui & albo ſolo. Radix circa Canis ortum excavatur, ut in ipſam confluat ſuccus: qui Sole ſiccatus, digeritur in paſtillos. Siccatur & ipſa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Myſium, Prienenſe: ſpecie autem nitidum, & quam ſimillimum taurino glutini, fungoſum tenuiſſimis fiſtulis, cito liqueſcens, virus redolens, gummoſum, linguæ tactu lacteſcens, quam leviſſimum, cum diluitur, albeſcens. Hoc evenit & adulterino, quod fit ervi farina & tithymali marini ſucco, in Iudæa fere: quod etiam ſtrangulat ſumptum: deprehenditur guſtu: Tithymalus enim linguam excalfacit: bulbi more, nec ante, nec poſtea utile.

Dedere

Dedere & per ſe ex aqua mulſa & ſale quaternis obolis : ſed utiliſſime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulſum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad craſſitudinem mellis, quo lepræ illinuntur : & caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalum noſtri herbam lactariam vocant, alii lactucam caprinam : narrantque lacte ejus inſcripto corpore, cum inaruerit, ſi cinis inſpergatur, apparere literas ; & ita quidam adulteras alloqui maluere, quam codicillis. Genera ejus multa: Primus cognominatur characias, qui & maſculus exiſtimatur, ramis digitali craſſitudine, rubris, rugoſis, quinque aut ſex, cubitali longitudine, à radice foliis [10] pendulis, in cacuminibus coma junci : naſcitur in aſperis maritimis. Legitur ſemen autumno cum coma: ſiccatum ſole tunditur & reponitur : ſuccus vero incipiente pomorum lanugine, defractis ramulis excipitur farina ervi, aut ficis, ut cum iis areſcat : quinas autem guttas ſingulis excipi ſatis eſt : traduntque etiam toties purgari hydropicos fico ſumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat oculos cavendum eſt. Fit & è foliis tuſis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Eſt & ſemen in uſu cum melle decoctum ad catapotia ſolvendæ alvi gratia. Semen & dentium cavis cera includitur : colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas ſucco : bibuntque eum, ut purgent vomitione, & alvo ſoluta, alias ſtomacho inutilem. Trahit pituitam ſale adjecto in potu, bilem aphronitro : ſi per alvum purgari libeat, in poſca : ſi vomitione, in paſſo aut aqua mulſa. Media potio tribus obolis datur: ficos à cibo ſumpſiſſe melius eſt. Fauces urit leniter ; eſt enim tam ferventis naturæ, ut per ſe extra cor-

pori

pori impositum, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant, alii caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ ejus hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus novem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux vocatur: inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, & datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quam superior, cæteri item. Aliqui sic & folium ejus dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut passo, vel cum sesama: trahit bilem & pituitam per alvum: oris hulcera sanat: ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali paralium vocatur sive tithymalis, folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva, & siccatum teritur, sumiturq; acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant, foliis portulacæ, ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis: hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uva. Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri usus, qui characiæ. Quintum cypariſſian vocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis, quæ helioscopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant: alii corymbiten, alii amygdaliten à similitudine: nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, alvum solvit,

radice

radice vel foliis vel ſucco in mulſo aut aqua mulſa drachmis quatuor: detrahit privatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alii cobion, alii leptophyllon, in petris naſcens, comoſiſſimum ex omnibus, maxime cauliculis rubentibus, & ſemine copioſiſſimum, ejuſdem effectus, cujus characias. Apios iſchas, ſive rhaphanoſagria, juncos duos, ſive tres ſpargit in terra rubentes, foliis rutæ: radix cæpæ, ſed amplior: quare quidam rhaphanum ſylveſtrem vocant. Intus habet [11] mammam candidam, extra cortices nigros: naſcitur in montoſis aſperis, aliquando & in herboſis. Effoditur vere, tuſaque in fictili mergitur: dejectoque quod ſupernatat, reliquus ſuccus purgat utraque parte, ſeſquiobolo in aqua mulſa: ſic & hydropicis datur acetabuli menſura. Inſpergitur & aridæ radicis farina potioni: ajuntque ſuperiorem partem ejus vomitione biles extrahere, inferiorem per alvum. Tormina diſcutit quodcunque panaces & vettonica, præterquam à cruditate: peucedani ſuccus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucumve, ſi lactucæ modo ſumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorũ vitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago mane ſumpta duabus lingulis, & tertia papaveris in vini non veteris cyathis IV. Datur & in ſomnum euntibus, addito nitro vel polenta, ſi multo poſt cibum detur. Colo infunditur hemina ſucci, vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulſo: ſed Teucria præcipue, pota arida & decocta, quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut ſi tolerari non poſſit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur

bitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia, ut contra serpentes. Argemonia VII diebus in cibo sumpta, lienẽ consumere dicitur: agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è vino pota, & ipsa cõsumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in vini albi cyathis II per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctum: Lonchitidis radix decocta, priusquam semen emittat: Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu consumitur: Præcordiis & ilibus utilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus XXX pondere denarii in vino albo: Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota: Radix lonchitidis in aqua: & Teucrium illinitur: item scordium cum cera, agaricum cum farina fœnigræci, vesicæ malis, contraque calculos; gravissimis cruciatibus, ut diximus, auxilio est; Polemonia ex vino pota: item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo: & Vettonica, ut in jocinore diximus: item ramici, pota atque illita: eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamno certum est: item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc & enterocelicis dari atque illini, utilissimum est. Xiphii quoq; radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantium ramici: & umbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides, acorique radicis decoctum, vel ipsa trita potaque: & omnia vesicæ vitia sanat, & calculos herba & radix cotyledonis. Itemque genitalium inflam-

inflammationem omnem, pari pondere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis crithmo, ab Hippocrate admodum laudato: est autem inter eas quæ eduntur sylvestrium herbarum: hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa Hecale: speciesque est batis hortensis. Caulis vnus palmum altus, semen fervens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant: folia pinguia, albicant veluti olivæ, crassiora, & salsa gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor: nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctumve cum olere, odoratum saporisque jucundi: servatur etiam in muria: præcipui usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, verum æquo largior inflationes: alvum solvit decocto urinamque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ siccæ farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco: Lieni quoque utilis: adversus serpentes bibitur: jumentis quoque in pituita, aut strangaria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit: (altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi) Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littoribus hare-

harenosis, gustu amara: in vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest. Eadem præstat hypericon, quam alii chamæpytin, alii [11] corion appellant, oleraceo frutice, tenui cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi, alvum sistit: urinam ciet: ad calculos vesicæ cum vino bibitur. Est aliud hypericon, quod alii [12] corin appellant, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter suave, aculeatum. Vis semini excalfactoria, & ideò inflationem facit enterocelis: sed stomacho non inutile; præcipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica: medetur & pleuriticis ex vino potum. Vesicæ autem [13] callitrichon trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Verbenaca quoque foliis, decocta ad tertias, vel radix ejus è mulso calido calculos ejicit. Item perpressa, quæ Aretii & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam, & pota. Trifolium ex vino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos ejicit, parvis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritæ per se, ceu laver crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus rivis, cubitalis, apii similitudine: coquitur, ut olus acidum, magna utilitate vesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum: reliquum ex vino cum sio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et herba Fulviana trita ex vino (& hæc nomen inventoris habet, nota tractantibus) urinas ciet. Scordion

testium

testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, & semen, stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno: trifolii radix drachmis duabus in vino: dauci una drachma, vel seminis. Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace poto: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folii. Agarico quidem & nervus, qui platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno potis. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur: item scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici utriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrime sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedem [15] conversam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulea procidentiam sedis retro agit: è diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in vino tritaque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

CAP. IX. *De pulegio, & argemone.*

Alii adjiciunt & pulegium: quod jejunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, ut in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, & ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmavere, plurimum referre si virgo imponat nuda, jejuna jejuno, & manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere,

quam

quam nûda virgo restinguat: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiesque despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: sideritis cum adipe veteri: vel Chrysippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inventore habet nomen.

CAP. X. *De nymphæa, & abstinentia & appetentia Veneris, & de satyrio erythraico, & crategi, & sideriti.*

Venerem in totum adimit, ut diximus, nymphæa heraclia; eadem semel pota, in XL dies: insomnia quoque Veneris à jejuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum Venerem, sed & affluentiam genituræ: ob id corpus alere vocemque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio superior, data potu in vino. Item quam [16] crethmon agrion appellant: & horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba, sive serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut major, sive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor sive mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt læviori ac minori, caule spinoso: ejusque radices sanant oris hulcera, thoracis pituitas; alvum sistunt è vino potæ. Concitatricem vim habet satyrion: duo ejus genera: una longioribus foliis, quam oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchis cognominatur, & fœmina esse creditur: distinguitur internodiis & ramosiore frutice; radice fascinis utili: nascitur fere juxta mare. Hæc tumores & vitia partium earum erumpentia cum polenta

polenta illita sedat, vel per se trita. Superioris radix in lacte ovis colonicæ data, nervos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilii rubri, minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule lævi, cubitali, nudo, radice gemina: cujus inferior pars & major mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satyrii (erythraicon appellant) semine viticis majore, lævi: duræ radicis cortice rubro intus album includi, sapore subdulce: fere in montosis inveniri: Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, [17] adeò si bibatur in vino austero: Arietibus quoque & hircis segnioribus in potu dari: & à Sarmatis equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. Vim ejus restinguit aqua mulsa aut lactuca sumpta. In totum quidem Græci, cum concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant, sic & [18] crategin cognominantes, & thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus, autor alioqui gravis, septuageno coitu duraſſe libidinem contactu herbæ cujusdam, cujus nomen speciemque non posuit. Sideritis adalligata varices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modo patrum avorumque memoria, verumetiam nostra, peregrinus & ipse: nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen invenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & sponte desiit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum uva passa: succus hyoscyami cum farina vel semen, scordion ex aceto: iberis, uti dictum est: Verbenaca cum axungia trita,

trita, cyclamini radix; cujus decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet vero convenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur & verbenaca illita, aut si pedes macerentur in ejus decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipue vero liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur: non podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, prius quam exarefiat. Tria autem genera ejus: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tinguntur, omnia ejusdem usus. Nicander ea & adversus serpentes in vino dedit. Salutare est & semen ejus herbæ, quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

CAP. XI. *Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, nervis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de mirthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre jumentorum, & phreneticis, & chamaæcta, & aeizoo, & de igne sacro.*

Talis vero tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus è Centau-

Centaureo minore: idem nervis utilissimus: item Centauris. Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, ut in jocinore. Articulis Quinquefolium impositum: Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere sylvestri, vel decocta in aqua. [19] Cubitorum ac pedum rimis polypodii radix: articulis succus hyoscyami cum axungia: Amomi succus cum decocto: item centumculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat: item lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo; verbenaca ex vino. Nunc peractis malis, quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia invenio: ante omnes potam dodecatheon, de qua diximus: deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semen interaneorum vitiis. Ad omnes vero corporis dolores succum è scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit. Geranion aliqui [20] myrrhin, alii merthryda appellant: similis est cicutæ, foliis minutioribus, & caule breviori, rotundo, saporis & odoris jucundi; nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulo quam malvæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis, binum palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemones, divisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate uti-

te utilissima: & fere talis vera est: bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die: item contra inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur: Opisthotonicis semen, drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta: in cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat: eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica phthisicis ecligmate cum melle, fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaureo majore in vino. Phagedænis (quod nomen sine modo exedentium est) & aliis hulcerum, tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter mala universi corporis vigiliæ sunt plerisque: harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & peruncto capite: aeizoum, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subjiciatur: & œnothera sive onuris hilaritatem afferens in vino; amygdalaceo folio, flore rosaceo, fruticosa, longa radice, & cum siccata est, vinum olente: hæc in potu data feras quoque mitigat. Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica: eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit: item agaricum post cibos in aqua calida potum. Paralysin Vettonica sanare dicitur: item Iberis, ut dictum est: eadem & torpentibus membris prodest: item Argemonia, omnia quæ periclitentur secari, discutiendo. Comitiales sanant panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cum coagulo vituli marini, ita ut sint panacis tres partes: Plantago pota: Vettonicæ in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quin-
quefolii

quefolii ex aqua. Sanat & archezoſtis, ſed cum ammineo pota: ſanat & baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida: & Centunculus, trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: Verbenaca ex vino pota: Hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vettonicæ farina pondere X, III cum aceti ſcylliti cyatho, mellis Attici uncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo: item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum: plantago ex aqua mulſa, duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis: vel ſuccus radicis madefactæ vel tuſæ: vel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere: idem in quartanis quaternas fecerunt. Bugloſſo inareſcente, ſi quis medullam è caule eximat, dicatque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem, ajunt à febre liberari: item Vettonicæ drachma, in aquæ mulſæ cyathis tribus, vel agarico, maxime in his febribus, quæ cum horrore veniunt. Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris: alii omnibus, obolis tribus cum pipere, ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & jumentorum febribus in vino medetur: ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa, quartanis à quarto. Bibitur & ſemen hyperici utriusque in quartanis, & horroribus: Vettonicæ farina, quæ omnes horrores coërcet. Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per nivem itu-

ris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, & anagallidum succo. E diverso lethargicos excitare labor est, hoc præstante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias [21] Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces: sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conspectu extincto, favilla, digito sublata & illita, vel plantago tusa. Tithymalus characias hydropicos sanat. Panaces, plantago in cibo, cum prius panem siccum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum, vel semen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potum: psyllium ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina: trifolii radix drachmis duabus ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod [22] coris appellatur: Acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas: Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur Aeizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix: siccatur in aëre, ut cucumis: primoque super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur in vino aut aceto: prodest

& vino

& vino myrteo fovere: Mentæ sextans, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat, si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Aliis quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso; aeizoum, succus linozostis ex aceto.

CAP. XII. *Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad nervos, ad sanguinem.*

Radix polypodii illita luxatis medetur. Doloremque & tumores tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemeri [23] tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam densitatemque tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero & citra febres, impugnaturque centaureo majore (ut diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto: sudores enim felleos movet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis utriusque inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctum: hyssopi baccæ cum aqua potæ: lichen herba, si cum sumitur, cætero olere absti-

 neatur:

neatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunq; parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio male sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus, collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla cervina calefacta, & imposita: Verbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur: vel aristolochiæ radix, vel succus tithymali. Collectiones inflammationesque sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium, decoctum in aceto: verbasci folia vel radix: hyssopum è vino impositum: acori radix, decocto ejus herbæ foventibus: aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiasque & sinus corporis. 24 Illecebræ omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus, satyrii radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris, priusquam inarescat: Et alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio, ita ut cicatrix fallat: folia ejus in aqua decocta, & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellavimus. Nervis & articulis convenit plantago trita cum sale: argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur

tur ſpaſtici, tetanici. Nervorum duritiæ ægilops ſucco, doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo ſpaſticis, opiſthotonicis perungi ſemine hyperici, quod coris vocatur, idemque bibere prodeſt. Phrynion dicitur etiam abſciſſos ſanare nervos, ſi confeſtim imponatur trita vel manſa. Spaſticis tremulis, opiſthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulſa: ſic & rigores excalfacit. Sanguinis profluvium ſiſtit herbæ pæoniæ ſemen rubrum: eadem & in radice vis. [25] Cyclaminos vero, ſi ore ſanguis rejiciatur, ſive è naribus, ſive alvo fluat, ſive fœminarum utero, item lyſimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis ſemen: quinquefolium potum & illitum: cicutæ ſemen in nares, ſi inde fluat, tritum ex aqua inditum aeizoum, aſtragali radix: ſiſtit & iſchæmon, & Achillea.

CAP. XIII. *De herba equiſeto, nymphæa, peucedano, ſideriti, aliiſque pluribus ad ſanguinem ſiſtendum utilibus, & ſtephanomeli, & eriſithale, & contra vermes.*

Equiſetum, hippuris, à Græcis dicta, & pratis vituperata nobis, (eſt autem pilus terræ, equinæ ſetæ ſimilis) lienem curſorum extinguit decocta fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, & per triduum heminis pota: unctis eſculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio: alii pino foliis ſimilem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim ejus admirabilem tradentes, quod etiam ſanguinis profluvia vel tacto ea tantum homine ſiſtat. Alii hippurin, alii ephedron, alii anabaſin vocant: traduntque juxta arbores naſci, & ſcandentem eas dependere comis junceis multis nigris, ut eſt equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exi-

gua: ſemen rotundum, ſimile coriandro, radice lignoſa: naſci in arbuſtis maxime. Vis ejus ſpiſſare corpora: ſuccus ſanguinem è naribus fluentem incluſus ſiſtit: item alvum: medetur dyſentericis in vino dulci potus cyathis tribus: Vrinam ciet: tuſſim, orthopnœam ſanat: item rupta, & quæ ſerpunt: Inteſtinis & veſicæ folia bibuntur: Enterocelem cohibet. Faciunt & aliam hippurin, brevioribus & mollioribus comis candidioribusque, perquam utilem iſchiadicis, & vulneribus ex aceto impoſitam, propter ſanguinem ſiſtendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum ſemine cupreſſi bibitur, ſi ſanguis per os redditus eſt, fluxitque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulneri illigata, ſanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus vero etiam efficacius, qui ſecundum radicem ejus naſcitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ ſemen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: item ſtephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, ſiſtit ex ubere fluentem: plantagoque contuſa: ejuſdem ſuccus vomentibus ſanguinem datur. Ad erraticum autem radix perſolatæ cum axungia vetere illita probatur. Ruptis convulſiſque, ex alto dejectis centaureum majus, gentianæ radix trita vel decocta, vel ſuccus Vettonicæ, & hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus: panaces, ſcordion, ariſtolochia, pota: agaricum item contuſis & everſis, potum duobus obolis in mulſi cyathis tribus, aut ſi febris ſit, in aqua mulſa: verbaſcum, cujus flos ſimilis auro eſt, acori radix, aeizoum omne, ſed è majori ſuccus efficaciſſime: item ſymphyti radicis decoctum: daucum crudum. Eriſithales eſt flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino:

vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator consumptus est: nascuntur in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus: resistitur uvæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

CAP. XIV. *Ad hulcera, plagas, & ad verrucas tollendas, & de polycnemo.*

Hulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus: siccat privatim, quam Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: hulceribusque, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino temperato omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest: Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat: farina ejus carnes excrescentes per se inspersa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat: centaureum majus inspersum vel illitum: item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium: igne mollita melior, & cum ceroto; crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit: tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoque siccantur: vulnera adeò, ut etiam pro

ſpodio utantur : eadem jam deſperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota ſagittas pellit, & alia tela extrahit illita : bibitur ex aquæ cyatho, foliorum obolo: proxime pſeudodictamnum. Vtraque etiam ſuppurationes diſcutit. Ariſtolochia quoq; putria hulcera exeſt: ſordida expurgat cum melle, vermesque extrahit : item clavos in hulceribus natos : & infixa corpori omnia, præcipue ſagittas, & oſſa fracta, cum reſina : cava vero hulcera explet per ſe : & cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum ſale & melle. Radices perſolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia veteribus: cum axungia utrunque : & ſuo folio operitur. Damaſonium, ut in ſtruma : folia verbaſci ex aceto aut vino. Periſtereos ad omnia genera, vel calloſorum putreſcentiumque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix ſanat : item cyclamini radix vel per ſe, vel ex aceto, vel cum melle : eadem & contra ſteatomata efficax, ſicut ad hulcera manantia hyſſopum : item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta eſt, ut ſaniem oſſibus extrahat.. Præſtant hoc & anagallides, cohibentque quas vocant nomas, & reumathiſmos : utiles & recentibus plagis, ſed præcipue ſenum corpori. Cum cerato apoſtemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum ſiligine miſta mero: aeizoum herpetas quoque & nomas, ac putreſcentia : ſicut erigeron verminoſa: recentia autem vulnera aſtragali radix : & vetera quoque hulcera purgat hypociſthis utraque. Leontopodii ſemen tritum in aqua, & cum polenta illitum, ſpicula ſagittarum extrahit : item pycnocomi ſemen. Tithymalus characias ſucco gangrænas, phagedænas,

nas, puttia, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se œnothera [26] efferantia sese hulcera sanat. Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita: quibuscunque vero apollinaris. Astragali radix in pulverem trita, humidis hulceribus prodest: item callithrix decocta in aqua. Privatim vero iis quæ calceamento facta sint verbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida infricata. Polythrix inveteratis iisdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus commanducata imponitur, & quinto die solvitur. Symphyton ad cicatricem celerrime perducit: item sideritis: hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo contrita iis maxime adhibentur hulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias veteres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachii radix, quæ & ungues scabros aufert. Linozostidis utriusque folia, vel succus illitus: Tithymali omnes, genera verrucarum omnia: item omnia pterygia, varosque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

CAP. XV. *De pluribus experimentis ad mulierum menses, & vulvæ morbos, & partus ejiciendos, & continendos, & cutis in facie vitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem.*

Artemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus morbis medetur maxime in universum pæoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa: eadem & in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio menses & sudores: scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvarum vitia, aut quæ à partu fiunt. Menses nimios sistit Achillea imposita, & decoctum ejus insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix è cataplasmate: & mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahunt: ipsum panaces in vino potum vulvas purgat, appositumque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit: nidore purgat vulvas. Centaurei minoris succus potu, fotuque menses ciet: item majoris radix, in vulvæ doloribus iisdem modis prodest: derasa vero & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vulvæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est: menses ciet, partus emortuos vel transversos ejicit: bibitur ex aqua foliorum obolo, adeò ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur: nec potu tantum, sed & illitu & suffitu valet: proxime pseudodictamnum: sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarii. Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere

pere additis, pota, vel ſubdita: Vulvas quoque procidentes inhibet fotu vel ſuffitu, vel ſubjectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, menſiumq; difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: periſtereos appoſita in adipe ſuillo recenti: antirrhinon cum roſaceo & melle. Item appoſita nymphææ theſſalæ radix, dolori medetur: in vino nigro pota profluvia inhibet. E diverſo ciet cyclamini radix pota & appoſita: & veſicæ inſidentium decocto medetur. Secundas pota ciſſanthemos pellit, vulvam ſanat. Et xiphii radix ſuperior menſes ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum ſtrangulatus vulvæ nidore uſtum recreat. Menſes alvosque præcipuè pſyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulſæ
27 ciet. Semen mandragoræ potum vulvam purgat: menſes ciet ſuccus appoſitus, & emortuos partus: nimia rurſus profluvia ſiſtit ſemen cum vino & ſulphure. Alvi profluvia ſiſtit & contrahit batrachion potu vel cibo, ardens alias (ut diximus) cruda: ſed cocta commendatur cum ſale & oleo, & cumino. Daucum & menſes & ſecundas potu facillime pellit. Ladanum ſuffitu corrigit vulvas: dolori earum exhulceratisque imponitur: emortua Scammonium pellit, potum vel appoſitum. Menſes ciet hypericum utrumque, appoſitum. Ante alia vero (ut Hippocrati videtur) crethmos è vino, ſemine vel radice: cortice trahit & ſecundas: ſuccurrit & ſtrangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter ſecundis inflammationibusque vulvarum conveniens. Purgat hippuris pota & appoſita vulvas. Polygonus pota menſes ciet & althææ radix: folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulſa. Artemiſia vulvæ medetur trita, ex oleo irino aut
fico,

fico, aut cum myrrha appoſita: ejuſdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat: menſes & ſecundas ciet ramorum decoctum inſidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia proſunt vel impoſita ventri imo, cum farina hordeacea. Acoron quoque utile eſt interioribus fœminarum morbis & coniza utraque, & crethmos: & anthyllides duæ vulvis utiliſſimæ, torminibusque, & ſecundarum moræ, in vino potæ. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypociſthis in rubro, profluvium ſiſtunt. Hyſſopum ſuffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præſtantiſſima eſt. Peucedano quidam miſcent in vino nigro ſemẽ cupreſſi contritum. Nam ſemen pſyllii defervefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphiton tritum in vino nigro [28] evocat menſes. Partus accelerat ſcordotis pota, drachma ſucci in aquæmulſæ cyathis quatuor: dictamni folia præclare dantur ex aqua: conſtat, unius oboli pondere vel ſi mortui ſint in utero infantes, protinus reddi ſine vexatione puerperæ. Similiter prodeſt pſeudodictamnum, ſed tardius: cyclaminos adalligata: ciſſanthemos pota: vettonicæ farina ex aqua mulſa. Arſenogonon & thelygonon herbæ ſunt habentes uvas floribus oleæ ſimiles, pallidiores tamen, ſemen album papaveris modo. Thelygoni potu fœminam concipi narrant: Arſenogonon ab ea ſemine oleæ, nec alio diſtat: hujus potu mares generari perhibentur, ſi credimus. Alii utranque ocimo ſimilem tradunt. Arſenogoni autem ſemen geminum eſſe teſtibus ſimile. Mammarum vitiis aeizoum, quod digitellum appellavimus,

vimus, unice medetur. Erigeron ex paſſo mammas uberiores facit: ſonchum in farre coctum. Quæ vero maſtos vocatur, indita, pilos mammarum è partu naſcentium aufert, & tineas in facie: aliaque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana miſta ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat. Capillum lyſimachia flavum facit: denigrat hyperīcon, quod & corion vocatur: item ophrys herba 30 denticulato oleri ſimilis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verum jam & viris eſt in uſu: efficaciſſimum autem habetur archezoſtis: item tithymali ſucco, vel in Sole, cum oleo illito crebro, vel evulſis pilis. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum, ex oleo; ſuum anginas peculiariter ſideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

LIBER XXVII.

Procœmium.

CAP. I. *Reliqua herbarum genera.*

CRESCIT profecto apud me certe, tractatu ipſo admiratio antiquitatis: quantoque major copia herbarum dicenda reſtat, tanto magis adorare priſcorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem ſubit. Nec dubie ſuperata hoc modo poſſet videri etiam rerum naturæ ipſius munificentia, ſi humani operis eſſet inventio. Nunc vero Deorum fuiſſe eam apparet, aut certe divinam, etiam cum homo inve-

inveniret: eandemque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ miraculo majore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultraque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis: itemq; Æthiopidem ab exusto sideribus axe: alias præterea aliunde ultro citroque humanę saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis majestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes, & excedentia in nubes juga, partusque eorum & herbas quoque invicem ostentante. Æternum quæso Deorum sit munus istud: adeò Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

CAP. II. *De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito.*

Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari: cum constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini sexus animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interremptas dormientes à Calphurnio Bestia uxores M. Cæcilius accusator objecit: hinc illa atrox peroratio ejus, [1] in digito mortuas. Fabulæ narravere, à spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam Ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus gigni. Hoc quoque tamen in usus humanæ salutis vertere, scorpionum ictibus adversari experiendo datum in vino calido: ea est natura, ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat: cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento: sola hæc pugna est, cum venenum in visceribus

reperit:

reperit: mirumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Imo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentque pallentes, & vinci se confitentur: auxiliatur eis elleborum album, tactu resolvente: ceditque aconitum duobus malis, suo & omnium. Quod si quis illa forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs: ob id quidam pardalianches appellavere: at illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? & quoties fiat, etiam nunc ut novum nasci, quoniam feris ratio & usus inter se tradi non possit.

CAP. III. *Quod omnium creaturarum conditor sit Deus.*

Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit, Deus: hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura, utraque conjectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire judicemus. Pudendumque rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed majores, oculorum quoque medicamentis aconitum misceri, saluberrime promulgavere, aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta: radicem modicam cammaro similem marino: quare

quare quidam cammaron appellavere, alii thelyphonon, ex qua diximus causa. Radix incurvatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellavere: nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant; & ideò aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente: hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii, quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

CAP. IV. *De æthiopide, & agerato, & aloe, & aloea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo.*

Æthiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice: caulem quadrangulum, scabrum, similem arcio, multis concavum alis: semen eruo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu: siccæ nigrescunt, duranturque, ut cornua videri possint. Præter Æthiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia: colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant: medentur vulvis, potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur: sed quæ ex Æthiopia venit eximia est, atque illico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis: hujus ustæ nidor urinam ciet, vulvamque purgat, tanto magis insidentibus: causa nominis non hæc, sed quoniam diutissime non marcescit. Aloë scillæ similitudinem habet, major, & pinguioribus foliis ex obli-

quo

quo ſtriata : caulis ejus tener eſt, rubens medius, non diſſimilis antherico: radice una , ceu palo in terram demiſſa, gravi odore , guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia: non tamen ea utuntur , niſi ad vulnera recentibus foliis : mirifice enim conglutinat, vel ſucco: ob id in turbinibus cadorum eam ferunt, ut aeizoum majus. Quidam & caulem ante maturitatem ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia : invenitur & per ſe lachryma adhærens: ergo pavimentandum, ubi ſata ſit, cenſent , ut lacryma non abſorbeatur : fuere , qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymam metallicam ejus naturam: ſed nulla magis improba eſt , neque alia nigrior eſt , aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac jocinoris modo coacta, facile liqueſcens : improbanda nigra & dura , harenoſa quoque quæ & guſtu intelligitur: Gummi adulteratur & acacia. Natura ejus ſpiſſare , denſare , & leviter calfacere : uſus in multis , ſed principalis alvum ſolvere , cum pene ſola medicamentorum quæ id præſtant confirmet etiam ſtomachũ, adeò non infeſtet ulla vi contraria. Bibitur drachma : ad ſtomachi vero diſſolutionem , in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis menſura, bis terve in die ex intervallis, ut res exigit : Purgationis etiam cauſa plurimum tribus drachmis: efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino auſtero, capite in Sole contra capillum perunćto. Dolorem capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto & roſaceo, dilutiorque infuſa. Oculorum vitia omnia ſanari ea convenit, privatim prurigines & ſcabiem genarum : item inſignita ac livida , illita cum melle, maxime pontico. Tonſillas , gingivas , & omnia oris

oris hulcera: ſanguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque ſanguinem, & undecunque fluentem ſiſtit per ſe, vel ex aceto: alias etiam eſt vulneribus utiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimisque ſedis, alias ex vino, alias ex paſſo, alias ſicca per ſe, ut exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter ſiſtit: Dyſenteriæ infunditur: & ſi difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico intervallo: & in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur & pillulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthia, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod ſit harenoſiſſimum, ſubſidat: aut torretur in teſta, pennaque ſubinde verſatur, ut poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia verbenacæ, quæ & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimum ſex, cubitales, obliquas: naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex vino vel ex aqua dyſentericis, alvo citæ, & ruptis convulſis. Alypon cauliculis eſt molli capite, non diſſimilis betæ; acre guſtatu ac lentum, mordensque vehementer & accendens: alvum ſolvit in aqua mulſa, addito ſale modico: minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo jure. Alſine, quam quidam myoſotin appellant, naſcitur in lucis, unde & alſine dicta eſt: incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cum prorepit, muſculorum aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus eſſe, quæ juſtius myoſotis vocetur: hæc eadem

eadem erat quæ helxine, nisi minor minusque hirsuta esset: nascitur in hortis, & maxime in parietibus: cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vsus ejus ad collectiones inflammationesque: & ad eadem omnia, quæ helxine, sed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis hulceribusque, cum farina hordeacea: succus ejus auribus infunditur. Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folliculos in cirris habens, & in his semen: nascitur in maritimis [2] Syriæ maxime: datur hydropicis drachmis duabus tusa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino: vehementer enim urinas ciet. Datur & podagricis illiniturque: idem effectus est & semini. Androsæmon, sive (ut alii appellavere) ascyron, non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis majoribus, densioribusque, & magis rubentibus: folia alba rutæ figura: semen papaveris nigri: comæ tritæ sanguineo succo manant: odor ei resinosus: gignitur in vineis. Fere medio autumno effoditur, suspenditurque. Vsus ad purgandam alvum tusæ cum semine, potæque matutino, vel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilem: prodest ischiadicis maxime: sed postera die capparis radicem resinæ permistam devorare oportet drachmæ pondere, iterumque quatridui intervallo eadem facere: à purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & vulneribus, cohibens sanguinem. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem unum habet densum, ramosum, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice breviorem, foliis rutæ circa imum caulem: in ramulis semen est uvis dependen-

pendentibus, odore vinoſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam vocatur, ab aliis artemiſia: coronantur illa Cappadoces. Vſus ejus ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramoſam, ſimilem fœnogræco, niſi fruticoſior hirſutiorque eſſet, odore jucundo, poſt ver ſpinoſa. Eſtur etiam muria condita: recens vero margines ulcerum erodit: radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticoſa eſt, gravis odore, flore, oleris: ſemen in corniculis non brevibus gignit, ſimile renibus, quod dureſcit per meſſes: folia collectionibus imponuntur, difficulterque parientibus adalligantur, ita ut à partu ſtatim auferantur. Quod ſi emortuus hæreat, & ſecundæ menſesque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia: ſic & ſuſpirioſis dantur: & in vino vetere ad phalangiorum morſus: radix diſcutiendis concoquendisque adhibetur: ſemen commanducatum vomitiones facit. Anonymos non inveniendo nomen invenit: affertur è Scythia, celebrata Hiceſio, non parvæ autoritatis Medico, item Ariſtogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita: pota vero, mammis præcordiisque percuſſis: item ſanguinem excreantibus. Putaverunt & bibendam vulneratis. Fabuloſa arbitror, quæ adjiciuntur: recente ea, ſi uratur ferrum aut æs, ferruminari.

CAP. V. *De aparine, & arctio, & aſpleno, & aſclepiade, & aſtere vel bubonio, & aſcyro vel aſcyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho.*

Aparinen aliqui omphacocarpon, alii philanthropon

thropon vocant, ramoſam, hirſutam, quinis ſeniſve in orbem circa ramos foliis per intervalla: ſemen rotundum, durum, concavum, ſubdulce. Naſcitur in frumentario agro, aut hortis pratiſve, aſperitate etiam veſtium tenaci. Efficax contra ſerpentes, ſemine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia impoſita: ſuccus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum vocant: ſimilis eſt verbaſco foliis, niſi quod hirſutiora ſunt, caule longo, molli, ſemine cumini: naſcitur in petroſis, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum: bibitur propter iſchiada & ſtranguriam è vino: ambuſtis imponitur, & pernionibus: foventur eadem cum radice ſemine trito in vino. Aſplenon ſunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limoſa, cavernoſa, ſicut filicis, candida, hirſuta: nec caulem, nec florem, nec ſemen habet: naſcitur in petris, parietibuſque opacis, humidis, laudatiſſima in Creta. Hujus foliorum jure in aceto decocto, per dies XL poto lienem abſumi ajunt: & illinuntur autem eadem, ſedantque ſingultus: non danda fœminis, quoniam ſterilitatem facit. Aſclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numeroſas, tenues, odoratas: floris virus grave, ſemen ſecuridacæ: naſcitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra ſerpentium ictus, non ſolum potu, ſed etiam illitu. Aſter ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præſentaneum remedium eſt: cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula ſtellæ modo radiata. Bibitur & adverſus ſerpentes: ſed ad inguinum medicinam, ſiniſtra manu decerpi jubent, & juxta cin-

ta cinctus alligari: prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico: majores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis parvis, luteis: semen in caliculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant: qua de causa quidam hanc androsæmon vocavere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario: alvum solvit, bilem detrahit: illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet, pusilla, altior lenticula est: siliquas majores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora & minora lenticula: nascitur in arvis. Natura ei ad spissandum efficacior, quam lenti: reliquo usu eosdem effectus habet: Stomachi alvique fluxiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset herba, apud autores non reperi: sed radicem ejus & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi jubent: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem, drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. Alectorolophos, quæ apud nos [3] crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fresa melle addito; & caligini oculorum; solidum semen conjicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit: mutat colorem, & ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

CAP. VI. *De alo.*

Alum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis parvis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, salivam ciens,

radice

radice longa rutila: naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum: utiliſſimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus, pectori, pulmonibus ſanguinem rejicientibus, faucibus aſperis: bibitur radix trita, & in vino decocta; & aliquando ſuperlinitur. Quin & commanducata ſitim ſedat, præcipueque pulmonem refrigerat: luxatis quoque imponitur & convulſis, lieni, interaneis: alvum ſiſtit cocta in cinere: detractisque folliculis trita cum piperis novem granis, & ex aqua pota. Vulneribus ſanandis tanta præſtantia eſt, ut carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: unde & Græci nomen impoſuere: oſſibus quoque fractis medetur.

CAP. VII. *De alga, & actæa, & de ampelo agria, & abſinthio.*

Alga rubra & ſcorpionum ictibus. Actæa gravi foliorum odore, caulibus aſperis, geniculatis, ſemine nigro, ut ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquoſisque: datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in ſatis diximus, viticulis longis, calloſis, rubentibus, qualiter flos, quem Iovis flammam appellavimus in violis, fert ſemen Punici mali ſimile acinis. Radix ejus decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, alvum ſolvit leniter: ideoque hydropicis datur. 4 Vulvæ vitia & cutis in facie mulierum emendat: Iſchiadicos quoque uti hac herba prodeſt, tuſa cum foliis, & illita cum ſucco ſuo. Abſinthii genera ſunt plura: Santonicum appellatur à Gallia civitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur: neque aliud præſtantius, multoque Italico amarius, ſed medulla Pontici

Pontici dulcis. De usu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ, atque inter paucas utilissimæ, præterea sacris populi Romani celebratæ peculiariter: siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque absinthium bibit: credo; sanitatem præmio dari honorifice arbitratis majoribus. Stomachum corroborat, & ab hoc sapor ejus in vina transfertur, ut diximus: bibitur & decoctum aqua, ac postea nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cœlestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi: vetustissime in usu est. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appellatur hoc genus: diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut & succus expressi: exprimitur autem, cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus: deinde coctum in æneo vase ad tertias, x heminis in aquæ sextariis XLV iterumque percolatum lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus: sed hic, [5] inutilis stomacho capitique est, cum sit ille decocti absinthii saluberrimus: namque astringit stomachum, bilemque detrahit, urinam ciet, alvum emollit, & in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceti exiguo addito: fastidia absterget, concoctiones adjuvat: cruditates detrahit cum ruta, & pipere, sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmas, cum tribus salis, & mellis cyatho: efficacius purgat duplicato sale: diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere supra dictum pondus, addito pulegio:

pulegio: alii cõtra paralyſin: alii pueris folia in fico, ſic ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride ſumptum: in regio morbo crudũ bibitur cum [6] apio, aut adjanto. Adverſus inflationes calidum paulatim ſorbetur ex aqua: jocinoris cauſa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico ſumitur. Adverſatur fungis ex aceto: item viſco: cicutæ ex vino, & muris aranei morſibus, draconi marino, ſcorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum paſſo imponitur: ſuggillatis cum melle. Aures decoctũ ejus, vaporis ſuffitu ſanat: aut ſi manat ſanies: cum melle tritum. Vrinam ac menſes cient III & IV ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menſes privatim cum melle ſumptũ, & in vellere appoſitum. Anginis ſubvenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua ſanat: vulnera recentia, prius quam aqua tangantur, impoſitum: præterea capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico: ſanat & pruritus: non eſt dandũ in febri. Nauſeas maris arcet in navigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum: ſomnos allicit olfactum, aut inſcio ſub capite poſitum. Veſtibus inſertũ tineas arcet: Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, ſi uratur. Atramentum librarium ex diluto ejus temperatũ, literas à muſculis tuetur: capillum denigrat abſinthii cinis, unguento roſaceo permiſtus. Eſt & abſinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatiſſimum in Taphoſiri Ægypti: hujus ramum Iſiaci pręferre ſolemne habent: anguſtius priore, minusq; amarũ, ſtomacho inimicum, alvum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & ſale, aut in farinę trimeſtris ſorbitione dilutũ: coquitur, quantũ manus capiat, in aquę ſextario ad dimidias.

CAP. VIII. *De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo, & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferva.*

Balloten alio nomine melanprasion Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, majoribus quam porri, & nigrioribus, grave olentibus. Vis ejus efficax adversus canis morsus, ex sale foliis tritis, imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris: purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis: semen circa totam nascitur: folia cichorio similia: invenitur in torrentium ripis: medetur orthopnoicis. Hanc Cappadoces ambrosiam vocant, alii artemisiam. Brabyla spissandi vim habet, cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt authores. Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis: nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandique vis, & collectiones omnes inflammationesque cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adjectis foliis mori aut origani. Catanancen Thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi supervacuum est, cum sit usus ejus ad amatoria tantum: illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc usum conjectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa & Cemos silebitur à nobis.

7 Calla

7 Calla duorum generum eſt : una ſimilis aro: naſcitur in arationibus : colligitur antequam inareſcat, uſusque eoſdem habet, quos arum. Bibitur quoque radix hujus ad exinaniendas alvos, menſesque mulierum : item caules cum foliis in leguminibus decocti, ſanant teneſmon. Alterum genus ejus quidam anchuſam vocant, alii rhinochiſiam: folia lactucæ, longiora, plumoſa, radice rubra, quæ ignes ſacros cum flore polentæ ſanat impoſita : jocinoris autem vitia, in vino albo pota. Circæa ſtrychno ſativo ſimilis eſt, flore nigro, puſillo, parvo ſemine, ut milii, naſcente in quibuſdam corniculis, radice ſemipedali, triplici ferme aut quadruplici, alba, odorata, guſtus calidi : naſcitur in apricis ſaxis. Diluitur in vino, bibiturque ad dolorem vulvæ & vitia : macerari oportet in ſextariis tribus quadrantem radicis tuſæ, noctem & diem : trahit eadem potio & ſecundas : ſemine lac minuitur, in vino aut mulſa aqua poto. Cirſion cauliculis eſt tener duûm cubitorum, triangulo ſimilis, foliis ſpinoſis circundatus : ſpinæ molles ſunt : folia bovis linguæ ſimilia, minora, ſubcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ ſolvuntur in lanugines. Hanc herbam radicemve ejus adalligatam, dolores varicum ſanare tradunt. Cratæogonon ſpicæ tritici ſimile eſt, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum : naſcitur in opacis, ſemine milii, vehementer aſpero guſtu : quod ſi bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XL virilis ſexus partum futurum ajunt. Eſt & alia cratæogonos, quæ thelygonos vocatur : differentia intelligitur lenitate guſtus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra XL diem con-

cipere tradant. Eadem ſanant hulcera vetera nigra cum melle: explent ſinus hulcerum, & atropha carnoſiora faciunt: purulenta expurgant: panos diſcutiunt: podagras, collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophraſtus arboris genus intelligi voluit cratæogonon ſive cratægona, quam Itali aquifoliam vocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet radice longa, æqualiter craſſa, odoris aſperi: naſcitur in ſabuletis. Pota ſanguinem per nares pellit copioſum craſſumque, atque ita lienem conſumere dicitur. Cynoſorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per ſemipedem longitudinis in terra ſtratis, radice bulboſa, oblonga duplici ordine, ſuperiore quæ durior eſt, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in vineis fere inventi. Ex his radicibus ſi majorem edant viri, mares generari dicunt: ſi minorem fœminæ, alterum ſexum. In Theſſalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad ſtimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos: adverſatur altera alteri. Chryſolachanum in pineto, lactucæ ſimile naſcitur; ſanat nervos inciſos, ſi confeſtim imponatur. Et aliud genus chryſolachani traditur, flore aureo, foliis oleris: coctum eſtur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut ſpectari ab his poſſit, ſanari id malum traditur. De chryſolachano nec ſatis dici ſcio, nec plura reperio: nanque & hoc vitio laboravere proximi utique herbarii noſtri, quod ipſi notas, velut vulgares, ſtrictim & nominibus tantum indicavere: tanquam coagulo terræ alvum ſiſti, ſtranguriam diſſolvi, ſi bibatur ex vino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, ſerpentium ictibus & ſcorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine ſtrumum appellant,

pellant, alii Græce ſtrychnon: acinos habet nigros: ex his cyathus ſucci cum mulſi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum roſaceo infuſus: ipſa ſtrumis illita. Peculiaris eſt Alpinis maxime fluminibus Conferva, appellata à conferruminando, ſpongia aquarum dulcium verius, quam muſcus aut herba, villoſæ denſitatis atque fiſtuloſæ. Curatum ea ſcio, omnibus fere oſſibus confractis, prolapſum ex arbore alta putatorem circundata univerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus, quoties inareſceret, raroque nec niſi deficientem herbam mutationis cauſa reſolventibus, convaluiſſe vix credibili celeritate.

CAP. IX. *De cocco Gnidio, & dipſaco, & dryopteri, & dryophonio, & elatine, & empetro ſive calcifraga, & epipacti ſive elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopſide ſive galeobdolo, & glauce ſive eugalacto.*

Cocco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis major, vis ardens: itaque in pane devoratur, ne adurat, cum gulam tranſit: huic vis præſentanea contra cicutam. [8] Siſtit alvum. Dipſacos folia habet lactucæ, bullasque ſpinoſas in dorſi medio, caulem duûm cubitorum, iiſdem ſpinis horridum, genicula ejus binis foliis amplectentibus, concavo alarum ſinu, in quo ſubſiſtit ros ſalſus: in cacumine capitula ſunt echinata ſpinis: naſcitur in aquoſis. Sanat rimas ſedis: item fiſtulas decocta in vino radice, uſque dum ſit craſſitudo ceræ, ut poſſit in fiſtulam collyrium mitti: item verrucas omnium generum: quidam & alarum, quas ſupra diximus, ſuccum illinunt his. Dryopteris filici ſimilis, in arboribus naſcitur, tenui foliorum ſubdulcium inciſura, radice hirſuta. Vis ei cauſtica eſt:

ideo psilothrum est radix tusa : illinitur enim, usque dum sudores evocet : iterumque & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circumdatis utrinque foliis, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sambuci : edunt cauliculos decoctos : semine vero ejus pro pipere utũtur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve à radice statim foliosis : nascitur in segetibus, acerba gustu, & ideo oculorũ fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo: eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo : quo propius mari fuerit,
9 minus salsa est, potaque bilem trahit ac pituitas: quo longius magisque terrena, amarior sentitur : trahit aquam : sumitur autem in jure aliquo, aut in hydromelite: vetustate vires perdit : recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit : qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subservefiant una, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, jocinoris vitiis utilissima, & contra venena pota. Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore : nascitur in humidis : & huic spissandi refrigerandique natura, fœminis cavenda : folia in vino trita virginum mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia novena habet, causticæ naturæ : imponitur lana circundatum, ne urat latus: continuo enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utilissimum. Filicis duo genera; nec florem habent,

bent, nec ſemen. Pterin Græci vocant, alii blechnon, cujus ex una radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore: hanc marem exiſtimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant, alii nymphæam pterin: eſt autem ſingularis atque non fruticoſa, brevior, molliorque & denſior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriusque radice ſues pingueſcunt: folia utriusq; lateribus pinnata, unde nomen Græci impoſuere: radices utrique longæ in obliquum, nigræ, præcipue cum inaruere: ſiccari autem eas Sole oportet: naſcuntur ubique, ſed maxime frigido ſolo: effodi debent Vergiliis occidentibus. Vſus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque poſtea: pellunt interaneorum animalia, ex his tænias cum melle: cætera ex vino dulci triduo potæ: utraque ſtomacho inutiliſſima: Alvum ſolvit: primo bilem trahens, mox aquam: melius tænias cum ſcammonii pari pondere. Radix ejus duûm obolorum pondere ex aqua, poſt unius diei abſtinentiam bibitur, melle præguſtato contra rheumatiſmos. Neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, cæteris ſterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inſpergitur: jumentorum quoque in cervicibus: folia cimicem necant: ſerpentem non recipiunt: ideò ſubſterni utile eſt in locis ſuſpectis: uſtæ etiam fugant nidore. fecere Medici hujus quoque herbæ diſcrimen: optima Macedonia eſt, ſecunda Caſſiopica. Femur bubulum appellatur herba, nervis & ipſa utilis, recens in aceto ac ſale trita. Galeopſis, aut, ut alii, galeobdolon vel galion, caulem & folia habet urticæ læviora, & quæ gravem odorem trita reddant: flore purpureo: naſcitur circa ſepes ac ſemitas ubique: folia caulesque duritias & carcinomata ſanant ex

aceto trita & impoſita : item ſtrumas : panos & parotidas diſcutiunt. Ex uſu eſt & decocto & ſucco fovere : putreſcentia quoque & gangrænas ſanat cum ſale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur; cytiſo & lenticulæ foliis ſimilis: averſa candidiora: rami in terra ſerpunt quini ſenive, admodum tenues ab radice : floſculi purpurei exeunt : invenitur juxta mare. Coquitur in ſorbitione ſimilaginis, ad excitandam ubertatem lactis : eam quæ hauſerint, balineis uti convenit.

CAP. X. *De glaucio, & glycyſide, & gnaphalio, ſive chamazelo, & galedrago, & holco, & hyoſiri, & holoſteo, & hippophaſto.*

Glaucion in Syria & Parthia naſcitur , humilis herba, denſis foliis, fere papaveris , minoribus tamen ſordidioribusque, odoris tetri , guſtus amari cum aſtrictione : granum , habet crocei coloris : hoc in olla fictili luto circunlitum, in clibanis calefaciunt : deinde exempto ſuccum exprimunt ejuſdem nominis. Vſus eſt & ſucci, & foliorum, ſi terantur, adverſus epiphoras, quæ univerſæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium , quod Medici diaglaucion vocant. Lactis quoque ubertas intermiſſa reſtituitur: ſumitur ejus rei cauſa ex aqua. Glycyſide , quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis pinguiora, rotundioraque, & minora : ſemen in ſiliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera ſunt : fœmina exiſtimatur , cujus radicibus ſeu balani longiores circiter octo aut ſex adhærent : mas plures habet, quoniam non una radice nixus eſt , palmi altitudine, candidaque : ea guſtu aſtringit : fœminæ folia myrrham redolent, & denſiora ſunt: naſcuntur

in

in ſylvis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculoſum ſit: radix vero cum effodiatur, periculum eſſe ne ſedes procidat: magna id vanitate ad oſtentationem rei fictum arbitror. Vſus in his diverſus: rubra enim grana rubentes menſes ſiſtunt, xv fere pota in vino nigro: nigra grana vulvis medentur, ex paſſo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores ſedat in vino, alvumque purgat: ſanat opiſthotonum, morbum regium, renes, veſicam: matricem autem & ſtomachum decocta in vino: alvumque ſiſtit: eſtur etiam contra malum mentis: ſed in medendo quatuor drachmæ ſatis ſunt. Grana nigra auxiliantur & ſuppreſſionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum eſt numero. Stomachi vero eroſionibus, & eſſe ea & illinire prodeſt. Suppurationes quoque diſcutiuntur, recentes, nigro ſemine; veteres, rubro. Vtrunque auxiliatur à ſerpente percuſſis: & pueris contra calculos, incipiente ſtranguria. Gnaphalion alii chamæzelon vocant, cujus foliis albis mollibusq; pro tormento utuntur: ſane & ſimilia ſunt: datur in vino auſtero ad dyſenteriam: ventris ſolutiones, menſesque mulierum ſiſtit: infunditur autem teneſmo: illinitur & putreſcentibus hulcerum. Galedragon vocat Xenocrates leucacantho ſimilem, paluſtrem & ſpinoſam, caule ferulaceo, alto, cui ſummo capite inhæret ſimile ovo: in hoc creſcente ætate vermiculos naſci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum [10] pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli: valere non diutius anno, & ita ſi terram non attigerint. Holcus in ſaxis naſcitur ſiccis: ariſtas habet in cacumine tenues, culmo quale hordeum reſtibile: hæc circa caput alligata, vel

circa lacertum, educit è corpore ariſtas: quidam ob id ariſtidam vocant. Hyoſiris intubo ſimilis, ſed minor, & tactu aſperior: vulneribus contuſa præclare medetur. Holoſteon ſine duritia eſt herba, ex adverſo appellata à Græcis, ſicut fel dulce, tenuis uſque in capillamenti ſpeciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis anguſtis, aſtringens guſtu: naſcitur in collibus terrenis. Vſus ejus ad convulſa rupta, in vino potæ: Vulnera quoque conglutinat: nam & carnes coguntur, addita. Hippophæſton naſcitur in ſpinis, ex quibus fiunt 11 æneæ fulloniæ, ſine cauliculo, ſine flore, capitulis tantum inanibus, & foliis parvis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æſtate, ad ſolvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis: contra vertigines, orthopnœas, paralyſeis incipientes.

CAP. XI. *De hypogloſſa, & hypecoo, Idæa, iſopyro, lathyri, leontopetalo, lycopſide, lithoſpermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi.*

Hypogloſſa folia habet figura ſylveſtris myrti, concava, ſpinoſa, & in his ceu linguas folio parvo exeunte de foliis: capitis dolorem corona ex his impoſita minuit. Hypecoon in ſegetibus naſcitur, foliis rutæ: natura ejus eadem quæ papaveris ſucco. Ideæ herbæ folia ſunt, quæ oxymyrſines: adhærent his velut pampini, in quibus flos: alvum, menſesque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit: ſpiſſandi cohibendique naturam habet. Iſopyron aliqui phaſelion vocant, quoniam folium, quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur: capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthii. Contra tuſſim & cætera pectoris vitia,

ex melle aut aqua mulſa; item jocinori utiliſſima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora germina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur, ut capparis, quæ cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu: hæc vicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant: trahunt & bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipſi ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt: itaque inventum eſt, ut cum piſce aut jure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alii [12] rhapeion vocant, folio braſſicæ, caule ſemipedali: alæ multæ, ſemen in cacumine, in ſiliquis ciceris modo: radix rapo ſimilis, grandis, nigra: naſcitur in arvis. Radix adverſatur omnium ſerpentium generibus ex vino pota: nec alia res celerius proficit: Datur & iſchiadicis. Lycopſis longioribus, quam lactuca, eſt foliis, craſſioribusque. Caule longo, hirſuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo: naſcitur in campeſtribus. Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro: ſudorem in febribus movet, ſucco aquæ calidæ admiſto. Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius: aliqui ægonychon vocant, alii Diospyron, alii Heracleon. Herba quincuncialis fere foliis duplo majoribus, quam rutæ, ramulis ſurculoſis, craſſitudine junci: gerit juxta folia ſingulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea: ipſi, qua pediculis adhærent, cavernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſſimum in Creta: nec quicquam inter herbas majore quidem miraculo aſpexi: tantus eſt decor, velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquiſita difficultas lapidis ex herba na-

ba nascentis. Iacere atque humi serpere authores tradunt: ego vulsam, non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellique constat, & stranguriam discuti: neque in alia herbarum fides est visus statim, ad quam medicinam nata sit: est autem ejus species, ut etiam sine autore visu statim nosci possit. Lapis vulgaris juxta flumina fert muscum siccum, canum: hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva: illo lapide tangitur impetigo: qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὑμμε διόκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cervarium vocant: ex hac in tres modios salivati additur, quantum in unam sagittam addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis: alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur (insanire enim solent) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuci Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucon quidam vocant. Succus ejus fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata: forrassis eadem sit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem ejus autores non tradunt, nec aliud, quam sylvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: item cœliacis, trita ex aqua & apposita: profluvio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

CAP. XII.

CAP. XII. *De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othonne, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade.*

Medion folia habet [13] iridis sativæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem: in saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto: semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota sive myosotis, lævis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per intervalla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo: radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exhulceratrix, ideoque ægilopas sanat. Tradunt Ægyptii, mensis quem Thiatin vocant die XXVII fere in Augustum mensem incurrente, si quis hujus herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, quod & fit ex eo: medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur Nigina, tribus foliis longis intubaceis illita, cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cujus radix evulsa virus hirci redolet: hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione [14] Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento juventur. Odontitis in-

ter

ter fœni genera eſt, cauliculis denſis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris: in geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon: ſemen in alis hordeo ſimile, florem purpureum, puſillum: naſcitur in pratis. Decoctum cauliculorum ejus in vino auſtero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore. Othonne in Syria naſcitur, ſimilis erucæ, perforatis crebro foliis, flore croci: quare quidam anemonem vocaverunt: ſuccus ejus oculorum medicamentis convenit: mordet enim leviter & excalfacit, aſtringitque ſiccando: purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obſtat. Quidam tradunt lavari, atque ita ſiccatam digeri in paſtillos. Onoſma longa folia habet fere ad tres digitos in terra jacentia, tria, ad ſimilitudinem anchuſæ inciſa, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine: prægnans ſi edat eam, aut ſupergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon ſi comederint aſini, crepitus reddere dicuntur: trahit urinas & menſes, alvum ſiſtit, ſuppurationes & collectiones diſcutit. Oſyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini: ſemenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubeſcens: ſmegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, ſanat arquatos: eædem, priuſquam matureſcat ſemen conciſæ, & Sole ſiccatæ, alvum ſiſtunt: poſt maturitatem vero collectæ, & in ſorbitione decoctæ, rheumatiſmis ventris medentur, & per ſe tritæ ex aqua cæleſti bibuntur. Oxys folia terna habet: datur ad ſtomachum diſſolutum: edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam barrachion appellant, cauſtica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit: eademque vitiligines concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos

nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, semine graminis: succus ejus infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cujuslibet partis profluvium, excretionesque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellarique à multitudine seminis aut densitate fruticis calligonon: Alii polygonaton à frequentia geniculorum: alii theuthalida, alii carcinetron, alii clema, multi myrtopetalon. Nec non inveniuntur, qui hanc fœminam esse dicunt: marem autem majorem, minusque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare: semina alvum solvunt, largius sumpta urinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi fervori folia imponuntur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris: succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se: Datur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisve pręcipue: item cholericis, dysentericis, & in solutione stomachi. Tertium genus oreon vocatur, in montibus nascens, harundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis, & in se fractis, foliis autem piceæ, radicis supervacuæ, inefficacius quam superiora: peculiare ischiadicis. Quartum genus sylvestre appellatur, pene arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisve articulis: huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris hulceribus, & attritis partibus: propter gingivarum vero vitia ipsa commanducatur: Nomas sistit, omniaque quæ serpunt,

punt, aut difficilem cicatricem habent: privatim vero ſanat à nive facta hulcera. Herbarii & ad anginas utuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam ſiniſtra manu evulſam adalligant: adeo contra profluvia ſanguinis, nec ullam magis aridam quam polygonum, ſervant. Pancration aliqui ſcillam puſillam appellare malunt, foliis albi lilii, longioribus craſſioribusque, radice bulbi magni, colore rufo: alvum ſolvit, ſucco cum farina ervi ſumpto; hulcera purgat. Hydropicis ſpleneticisque cum melle datur. Alii decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eaque effuſa, radicem terentes digerunt in paſtillos Sole ſiccatos: & poſtea utuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda ſunt: item ad tuſſim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate: propter iſchiada in vino bibendū, & propter tormina menſesque ciendos. Peplos, quam aliqui ſycen, alii meconion aphrodes vocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, ſemine ſub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. Inter vites fere colligitur meſſibus: ſiccaturque cum fructu ſuo, ſubjectis aquis, in quas excidat: hoc poto alvus ſolvitur, bilis ac pituita detrahitur: media potio eſt acetabuli menſura, in aquæ mulſæ heminis tribus. Et cibis inſpergitur obſoniisque ad molliendam alvum. Periclymenos fruticat & ipſa, ex intervallo duo folia habens, ſubcandida, mollia: in cacumine autem ſemen inter folia durum, & quod difficile evellatur: Naſcitur in arvis ac ſepibus, convolvens ſe adminiculis quibuscunque: ſemen ejus in umbra ſiccatum tunditur & in paſtillos digeritur: hi reſoluti dantur in vini

vini albi cyathis tribus, tricenis diebus ad lienem: eumq; urina cruenta, aut per alvum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt: partum quoque adjuvant, secundasque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris: semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisve, quale gith novimus, amarum, stomacho utile: additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiam facit. Poterion, aut (ut alii vocant) phrynion, vel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nullus usus, sed gustu acuto & odorato: invenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudinem, nervosas, candidas, firmas: circumfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem: Radix mira vulneribus sanandis traditur, pręcipueq; nervis vel præcisis illita. Decoctum quoque ejus cum melle potum dissolutiones nervorum, & infirmitates, & incisuras juvat. Phalangites, à quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (ut in quibusdam exemplaribus invenio) leucacantha: Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diversa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris: Hujus folio vel flore vel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumque, & serpentium ictus: item contra tormina. Phyteuma qualis sit, describere supervacuum habeo, cum sit usus ejus tantum ad ama-

amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, ſemine rotundo, papaveri ſimili. Hæc ſui ſexus facit partus: mares autem ſemine tantum differens, quod eſt incipientis olivæ: utrumque bibitur in vino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apii: bibitur ſemen ejus propter calculos & veſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo florem inclinatum: ſemen ſimile ſeſamæ: & hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle & lacte: idem & vitia veſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: hæ tuſæ dantur in vino contra ſerpentes: proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba vulgaris eſt, eximii adverſus ſcorpiones remedii: eadem contrita, addita muria & oleo, anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiam cum obmutuerint, ſi ſubjiciatur linguæ: ſi devoretur, vomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus: radix coſto nigro ſimilis, minor & rufior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens: eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem: illita collectiones inflammationesque ſedat: vulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: inſignita cum melle, & alia liventia ex aceto. Farina ejus inſpergitur contra cacoethe, & ſanguinem rejicientibus drachmæ pondere in aqua: Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in vino: ſin aliter, ex aqua: Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum ejus bibendum duplici menſura ad rupta convulſa, contuſis, ex ſublimi devolutis: ſi pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhę:

ſi diſſo-

si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: sive intus, sive extra, purulentis excreationibus: item hepaticis, spleneticis, ischiadicis: ad renum vitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis tritis pota, aut decoctum ejus: Lichenas quoque ex aceto imposita purgat: bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores & convulsiones. Circa Ariminum nota est herba, quam Resedam vocant: discutit collectiones, inflammationesque omnes: qui curant ea, addunt hæc verba, Reseda morbos reseda, scisne scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant: hæc ter dicunt, totiesque despuunt. Stœchas in insulis tantum ejusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores levat: antidotis quoque miscetur.

Cap. XIII. *De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & thlaspe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quod quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus.*

Solanum Græci strychnon vocant, ut tradit Cornelius Celsus: huic vis reprimendi refrigerandique. Smyrnion caulem habet apii, folia latiora, & maxime circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia jucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoque odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex ejus foris niger, intus pallidus: odor myrrhæ habet qua-

qualitatem: unde & nomen: naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. Vſus ejus excalfacere, extenuare: urinam & menſes cient folia & radix. ſemen alvum ſiſtit: radix collectiones & ſuppurationes non veteres, item duritias diſcutit illita: prodeſt & contra phalangia ac ſerpentes, admiſto cachry aut polio, aut meliſſophyllo, in vino pota, ſed particulatim, quoniam univerſa vomitionem movet: qua de cauſa aliquando cum ruta datur. Medetur tuſſi & orthopnœæ ſemen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut veſicæ vitiis: radix autem ruptis convulſis: partus quoque adjuvat, & ſecundas pellit: datur & iſchiadicis cum crethmo in vino: ſudores ciet & ructus: ideo inflationem ſtomachi diſcutit: vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & ſuccus radici, utilis fœminis & thoracis præcordiorumque deſideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & ſuccus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obſonia utuntur cum mulſo & oleo, & garo, maxime elixis carnibus ſimul. Concoctiones facit, ſapore ſimillima piperi: eadem in dolore ſtomachi efficax. Telephion portulacæ ſimilis eſt & caule & foliis: rami à radice ſepteni octonive fruticant, foliis craſſis, carnoſis: naſcitur in cultis, & maxime inter vites. Illinitur lentigini, & cum inaruit, teritur: Illinitur & vitiligini, ternis fere menſibus, ſenis horis noctis aut diei: poſtea farina hordeacea illinitur: medetur & vulneribus & fiſtulis. Trichomanes adianto ſimilis eſt, exilius modo, nigriusque, foliis lenticulæ denſis, amaris, adverſis inter ſe. Decoctum ejus ſtrangurias ſanat in vino albo potum, addito cumino ruſtico: ſuccus cohibet capillos defluentes, aut ſi effluxerint, reparat:

alope-

alopeciasque densat tritum, & in oleo illitum: sternutamenta quoque gustatu movet. Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulo, caulem papaveris: nascitur ubique, præcipue in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle. Thlaspi duorum generum est, angustis foliis digitali longitudine; & latitudine in terram versis, in cacumine divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quod infringitur, unde nomen: flos albicat: nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus, bilem & pituitam utrinque extrahit: modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat: menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum thlaspi, aliqui Persicum [16] napi vocant, latis foliis, radicibus magnis, & ipsum utile ischiadicorum infusioni: prodest & inguinibus utrunque. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina & contra omnes collectiones; & contra vulnera, unaque manu tollat. Trachinia herba qualis sit, non traditur: credo & falsum esse promissum Democriti: portentosum enim est, adalligatam triduo absumere lienes. Tragonis, sive tragion, nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis, junipero similis & semine, & folio, & ramis: succus ejus lacteus in gummi spissatus, vel semel impositione spicula è corpore ejicit: tunditur recens, & cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammisque unice medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Hujus ramorum X aut XII cacumina trita ex vino pota

pota cœliacis, dyſentericis, ſanguinem excreantibus, menſiumque abundantiæ auxiliantur. Eſt & tragopogon, quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, ſuper caulem calice lato, nigro: naſcitur in aſperis, ſine uſu. Et de herbis quidem hæc memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re judicamus, aliis alias virium ætates eſſe: longiſſimo tempore durat elaterium, ut diximus: chamæleon niger XL annis: centaureum non ultra XII. Peucedanum & ariſtolochia ac vitis ſylveſtris anno in umbra ſervantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta ſpondyli, quæ omnes perſequitur: genus id ſerpentis eſt. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, ſi fructus prius matureſcant: item ſeminum, ante radice propter ſuccum inciſa. Reſolvitur autem omnium vis conſuetudine: & deſinunt prodeſſe, cum opus eſt, quæ quotidie in uſu fuere, æque quam nocere. Omnes vero herbæ vehementiores effectu viribusque ſunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item ſiccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres: ſicut accepimus de tineis lumbricisque, ineſſe Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diverſo Græciæ, Phrygiæ omnino non innaſci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innaſcuntur, cum abſint Athenienſibus. Quæ contemplatio aufert rurſus nos ad ipſorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut paſceretur, aut alia ſatiaret, naſci voluit: arteſque ſalutares inſeruit & viſceribus, quippe cum

ſurdis

ſurdis etiam rebus inſeruerit. Tum vero illa animæ auxilia præſtantiſſima ex anima alia eſſe voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

LIBER XXVIII.

Procemium.

CAP. I. *De medicinis ex animalibus.*

DICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram naſcentium, reſtabant quæ ex ipſa tellure fodiuntur, ſi non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent tranſverſos, ex ipſis animalibus quæ ſanantur, reperta majore medicina. Qui ergo dixerimus herbas & florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipſo homine proſit homini, cæteraque genera remediorum inter nos viventia? cum præſertim, niſi carenti doloribus morbiſque, vita ipſa pœna fiat: minime vero: quin omnem inſumemus operam, licet faſtidii periculum urgeat: quando ita decretum eſt, minorem gratiæ, quam utilitatum vitæ, reſpectum habere. Quinimo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus: fides tantum autores appellet. Quanquam & ipſi conſenſu prope judicata eligere laboravimus, potiuſque curæ rerum, quam copiæ inſtitimus. Illud admonuiſſe perquam neceſſarium eſt, dictas jam à nobis naturas animalium, & quæ cujuſque eſſent inventa: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam poſſunt præbendo) nunc quæ in ipſis auxilientur indicari, neque illic in totum omiſſa: itaque hæc eſſe quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipſum ſibi exquirentes,

rentes, immenſa ſtatim difficultate obvia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut viventibus poculis, comitiales morbi: quod ſpectare facientes in eadem harena feras quoque horror eſt. At hercule illi ex homine ipſo ſorberi efficaciſſimum putant calidum ſpirantemque, & una ipſam animam ex oſculo vulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoveri ora fas ſit humana. Alii medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, ſingulorum viſcerum membrorumque etiam ſapores dixere, omnia perſecuti uſque ad reſegmina unguium: quaſi vero ſanitas videri poſſit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipſa medicina, egregia hercule fruſtratione, ſi non proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quid mandi? quis iſta invenit oſtenta? tecum enim res erit everſor juris humani, monſtrorumque artifex, qui primus ea condidiſti, credo ne vita tui obliviſceretur. Quis invenit ſingula membra humana mandere? qua conjectura inductus? quam poteſt medicina iſta originem habuiſſe? quis veneficia innocentiora effecit, quam remedia? eſto, barbari externique ritus invenerint, etiamne Græci ſuas fecere has artes? extant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis è capite oſſa plus prodeſſe: ad alia, amici & hoſpitis. Iam vero vi interempti dente gingivas in dolore ſcarificari, Apollonius efficaciſſimum ſcripſit: Miletus, oculorum ſuffuſiones felle hominis ſanari. Artemon calvaria interfecti, neque cremati, propinavit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem ſuſpendio interempti catapotia fecit, contra canis rabioſi morſus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines ſanavere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inſerentes oſſa huma-

humana : ubi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrisque literis absint ista : nos auxilia dicemus, non piacula : sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliva tactusve corporis, cæteraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiam cum obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisq; in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiva morte : in eaque id optimum, quod illam sibi quisq; præstare poterit.

CAP. II. *An sit in medendo verborum aliqua vis : ostenta & sanciri & depelli.*

Ex homine remediorum primum maximę quæstionis, & semper incertæ est, valeantne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod si verum est homini acceptum ferri oportere conveniet: sed viritim sapientissimi cujusque respuit fides: in universum vero omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas cædi sine precatione non videtur, referre, nec Deos rite consuli. Præterea alia sunt verba [1] impetrantis, alia depulsoris, alia commendationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus : & ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari qui attendat, alium vero præponi, qui faveri linguis jubeat : tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur : utraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiesve precatio erraverit : sic repente extis adimi capita, vel corda, aut geminari victima stante. Duratque immenso exemplo Deciorum, patris filiique, quo se devo-

vere, carmen. Extat Tucciæ Veſtalis inceſtæ precatio, qua uſa aquam in cribro tulit, anno urbis DCIX. Boario vero in foro Græcum Græcamque defoſſos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas vidit. Cujus ſacri precationem, qua ſolet præire. Quindecim virum collegii magiſter, ſi quis legat; profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum eventibus. Veſtales noſtras hodie credimus, nondum egreſſa urbe mancipia fugitiva, retinere in loco precatione: cum ſi ſemel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut ullis moveri verbis, confitendum ſit de tota conjectatione. Priſci quidem noſtri perpetuo talia prodidere: difficillimumque ex his etiam fulmina elici, ut ſuo loco docuimus. L. Piſo primo Annalium autor eſt, Tullum Hoſtillum regem ex Numæ libris eodem, quo illum, ſacrificio Iovem cælo devocare conatum, quoniam parum rite quædam feciſſet, fulmine ictum. Multi vero magnarum rerum fata & oſtenta verbis permutari; cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inveniſſent, miſſis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatumque cernens, interrogatione in ſuam gentem transferre tentavit, ſcipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe: hoc ergo dicitis Romani? Hic templum Iovis optimi maximi futurum eſt: hic caput invenimus: conſtantiſſima Annalium affirmatione, tranſiturum fuiſſe fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani reſpondiſſent: non plane hic, ſed Romæ inventum caput dicimus. Iterum id accidiſſe tradunt, cum in faſtigium ejuſdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles

in

in fornace crevissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, observare se ea negaverint: quo munere divinæ indulgentiæ majus nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus evocari Deum, cujus in tutela id oppidum esset: promittique illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultumve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constatque ideo occultatum, in cujus Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit: huc pertinet ovorum, ut exorbuerit quisque, calices cochlearumque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari: hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeque Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc unum illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus circumscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo movendo, imo vero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluvium sanguinis

 vulne-

vulnerato femine Vlixem inhibuiſſe carmine: Theophraſtus iſchiadicos ſanari: Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari; M. Varro podagris. Cæſarem Dictatorem poſt unum ancipitem vehiculi caſum, ferunt ſemper, ut primum conſediſſet, id quod pleroſque nunc facere ſcimus, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum aucupari ſolitum. Licet hanc in partem ſingulorum quoque conſcientiam coarguere: cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem fauſtum ominamur? cur publicis luſtris etiam nomina victimas ducentium proſpera legimus? Cur & faſcinationibus adoratione peculiari occurrimus alii Græcam Nemeſin invocantes: cujus ob id Romæ ſimulacrum in Capitolio eſt, quamvis Latinum nomen non ſit. Cur ad mentionem defunctorum teſtamur memoriam eorum à nobis non ſolicitari? cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? idque in febribus dierum obſervatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum hæc vetera eſſe dicimus, alia nova optamus? cur ſternutamentis ſalutamur? quod etiam Tiberium Cæſarem, triſtiſſimum (ut conſtat) hominum, in vehiculo exegiſſe tradunt: & aliqui nomine quoque conſalutare, religioſius putant. Quin & abſentes tinnitu aurium præſentire ſermones de ſe, receptum eſt. Attalus affirmat, ſcorpione viſo, ſi quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam ſcorpio admonuit, in Africa nemo deſtinat aliquid, niſi præfatus Africam: in cæteris vero gentibus, Deos ante obteſtatur, ut velint: nam ſi menſa adſit, [2] nullum ponere, tranſlatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifeſtum eſt. Alius ſaliva poſt aurem digito relata, ſolicitudinem animi propitiat:

pitiat: pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio jubemur: in odorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus: quod in lævum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensam profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur. Servii Sulpitii principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit: nondum enim plures, quam convivæ, numerabantur. Nam sternutamento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, ut omnino non esse. Hæc instituere illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere convivium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quencunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare: & sunt condita auguria, si quid loquenti cogitantive id acciderit, inter execratissima. Si Pontifici accidat [3] Ditis causa epulanti, in mensa utique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum vero contrectari, contra defluvia ac dolores capitis, XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam

niam adverſetur id omnium ſpei, præcipueque frugum. M. Servilius Nonicanus princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priuſquam ipſe eam nominaret, aliusve ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inſcriptam, circunligatam lino, ſubnectebat collo: Mutianus ter Conſul, eadem obſervatione viventem muſcam in linteolo albo; his remediis carere ipſos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambuſta, quædam etiam experta: ſed prodendo obſtat ingens verecundia, in tanta animarum varietate: quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

CAP. III. *Remedia ex homine contra Magos.*

Hominum monſtrificas naturas & veneficos aſpectus, diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti ſupervacuum eſt. Quorundam hominum tota corpora proſunt, ut ex his familiis, quæ ſunt terrori ſerpentibus, tactu ipſo levant percuſſos, ſuctuve [4] modico. Quorum è genere ſunt Pſylli Marſique, & qui Ophio genes vocantur in inſula [5] Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Conſulibus Romæ in dolium ſerpentium conjectus experimenti cauſa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum ejus familiæ eſt, ſi modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus: atque eorum ſudor quoque medebatur, non modo ſaliva. Nam in inſula Nili Tontyri naſcentes tanto ſunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in ſua repugnantia interventum quoque mederi conſtat: ſicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui unquam fuerint ſerpentium

pentium canisve dente læſi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus excepto ſemel malo, ut venefici fiant venena paſſi. Remedio eſt, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medearis, inſpergi. Rurſus à ſcorpione aliquando percuſſi, nunquam poſtea à crabronibus, veſpis, apibusve ferientur. Minus miretur hoc, qui ſciat, veſtem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: ſerpentes ægre, præterquam læva manu extrahi.

CAP. IV. *De quibuſdam ſortilegiis, & ſaliva hominis.*

Pythagoræ inventis non temere fallere, impoſitivorum nominum imparem vocalium numerum, claudítates, oculorumve orbitatem, ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus, parem lævis: ferunt difficiles partus ſtatim ſolvi, cum quis tectum, in quo ſit gravida, tranſmiſerit lapide, vel miſſili ex his, qui tria animalia ſingulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, urſam. Probabilius id facit haſta velitaris, evulſa à corpore hominis, ſi terram non attigerit: eoſdem enim illata effectus habet. Sic & ſagittas corpore eductas, ſi terram non attigerint, ſubjectas cubantibus, amatorium eſſe, Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodem ferro, quo homo interfectus ſit. Quorundam partes medicæ ſunt, ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice: & Elide ſolebat oſtendi Pelopis coſta, quam eburneam affirmabant. Nævos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi. Hominum vero in primis jejunam ſalivam, contra ſerpentes præſidio eſſe, docuimus: ſed & alios efficaces ejus uſus recognoſcat vita: deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt contagia regerimus;

mus: ſimili modo & faſcinationes repercutimus; dextræque clauditatis occurſum. Veniam quoque à Deis ſpei alicujus audacioris petimus, in ſinum ſpuendo etiam. Eadem ratione terna deſpuere, deprecatione, in omni medicina mos eſt atque ita effectus adjuvare: incipientes furunculos ter præſignare jejuna ſaliva. Mirum dicemus, ſed experimento facile: ſi quem pœniteat ictus eminus cominusve illati, & ſtatim expuat mediam in manum, qua percuſſit, levatur illico percuſſus à pœna: hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam vero aggravant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliva in manum ingeſta. Credamus ergo lichenas leprasq; jejunæ illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto: cervicis dolorem, ſaliva jejuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læva ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intraverit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, editæ quemque urinæ inſpuere: ſimiliter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: item cum quis tranſeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui de
6 ſimplicium effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas, aliasque ranas: Ophilius, ſerpentes ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente, ſi quis in ſinum exputat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliva tangatur. Nos ſi hæc, & illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice ter adſpui: quanquam religione mutatur, & Faſcinus, Imperatorum quoque, non ſolum infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & cur-

& currus triumphantium sub his pendens defendit medicos invidiæ, jubetque eosdem respicere. Similis medicina linguæ, ut sit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictib⁹ serpentiumq; statim impositæ. Melius è percussi auribus prosunt: ita reduvias [7] ajunt sanari. Serpentium vero ictum, contusi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primum decisus est, podagræ impetus dicitur levare circumligatus: & in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus, canis morsibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino: si credimus, à revulso cruci, quartanis: combustus æque capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, & assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leviter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin & ejectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem levare cæteros dicitur, ac jocinoris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein solverit, adjecta precatione, si vinxisse, eundem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissime anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, exque his guttæ referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat:

gat: hac conjectura censentes virgines carnes edendas. Æschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonsillis, uvisque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvuntur, primoque fœminarum mense: aut si non id contingat, longinqua fiunt, maximeque comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu levari produnt: verum fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant: quidam vero cujusque defuncti, duntaxat sui sexus, læva manu aversa. Et è ligno fulgure icto, rejectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoveri, remedio esse produnt. Sunt qui præcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt: herba vero, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circunscripta. Alii è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant novo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum clavi à cruce, involutum lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatoque condunt caverna, quam Sol non attingat. Magorum hæc commenta sunt: ut cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subjectam ignari cervicalibus, de veneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, & ubi, & quo tempore: autorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui pro-

protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes novenis ſeptenisve nodis, ad ſingulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clavum, aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipſos jubent gerere, ne ſit dolori vulnus. Verrucas avellunt à viceſima Luna, in limitibus ſupini ipſam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendere, eo fricantes. Clavum corporis, cum cadat ſtella, ſi quis diſtringat, vel cito ſanari ajunt cardinibus oſtiorum aceto affuſo; lutum fronti illitum, capitis dolorem ſedare: item laqueum ſuſpendioſi circundatum temporibus. Si quid è piſce hæſerit faucibus, in aquam demiſſis frigidam pedibus, cadere: ſi vero ex aliis oſſibus, impoſitis capiti ex eodem oſſe [8] oſſiculis. Si panis hæreat, ex eodem in utramque aurem addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remediis quæſtuoſorum gymnaſia Græcorum: quippe ea ſtrigmenta molliunt, calfaciunt, diſcutiunt, complent, ſudore & oleo medicinam facientibus, Vulvis inflammatis contractisq; admoventur. Sic & menſes cient: ſedis inflammationes & condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ ſunt è ceromate, permiſto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficacius, ſed ad cætera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes virilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedii, celeberrimi autores clamant. Rurſus in fœminis, quas infantium alvo editas in vetero ipſo, contra ſterilitatem ſubdi cenſent: meconium vocant. Imo etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque

quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt: hulceribus senum puerorumque, & desquamatis ambustisve illinuntur. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas: abstinere cibo omni, aut potu; alias vino tantum aut carne; alias balineis, cum quid eorum postulet valetudo, in præsentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima: phthisi navigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa vernum & autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis.

9 Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & postea frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, ejusdemque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis, impari numero, ad cavendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

CAP. V.

CAP. V. *De observatione victus.*

Sicut totius corporis valetudini, in varietate victus observata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam servo dederat: ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parêre, quam sibi.

CAP. VI. *De sternutamento, & Venere, & cæteris remediis.*

Sternutamenta [10] pinna gravedinem emendant, & si quis [11] muris nares, ut tradunt, osculo attingat, sternutamenta & singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere. Pleriq; annulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerem damnavit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Ex hercule raritas ejus utilior: Athletæ tamen torpentes restituuntur Venere, vox revocatur, cum è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adsidere gravidis, vel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idq; compertum tradunt Alcmena Herculem pariente: pejus, si circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus imponi: ideo hæc in conciliis ducum potestatumve fieri vetuere majores, velut omnem actum impedientia: vetuere & sacris votisve simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuum, non venerationis causa jussere, sed (ut Varro autor est) valetu-

valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest: cum aqua dextræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in dextrum humerum devexo, invicem è diversa aure. Si tussis concitet, salivam in frontem ab alio afflari. Si jaceat uva, à vertice morsu alterius suspendi. In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo: aut si in læva parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi: item è diverso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum: lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in ferventem aquam dimittere. Iam & sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Mecœnatem Messium accepimus silentium sibi imperavisse, à convulsione reddito sanguine. Nam eversos scandentesq; ac jacentes, si quid ingruat, contraque ictus, spiritum cohibere singularis præsidii est: quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium ejus mali dicitur. Contra renum aut lumborum vesicæque cruciatus, in balinearum soliis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est: atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere utilem dicuntur: quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarum Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fri-

care

care prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiam religio apud autores invenitur, digesta in genera: spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra salivas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, vermiculosque si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fictili: vaporatio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis: hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia: ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim perfuso, canis morsu, echinorumque spinis inhærentibus, & in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea traduntur: si mane candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc

con-

concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala, & in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoq; alba vitiosa est: mortifera vero crassa, gravi odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant ejus causa contra Solem Lunamque nudari, aut umbram cujusquam ab ipsa aspergi. Hesiodus juxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

CAP. VII. *De remediis muliebribus.*

Quæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæque alia non obstetrices modo, verumetiam ipsę meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari: eodem odore vulvæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo, sacrum ignem, sanguinemque sisti illico, & formicationes corporum. De lactis usu convenit, dulcissimum esse mollissimumque, & in longa febre cœliacisq; utilissimum, maxime ejus quæ jam infantem removerit: & in malacia stomachi, in febribus, rosionibus, efficacissimum experiuntur: item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epipho-

ris si immulgeatur, plurimum prodest: magisque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Semperque in omni usu efficacius ejus, quæ marem enixa sit: multoque efficacissimum ejus, quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Misto præterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliva sua oculum asperserit, præcipuum est remedium: & contra morsum ejusdem bibitur, instillaturque. Qui simul matris filiæque lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, modice admisto [12] oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum: si odor gravior sit, ut plerunque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestique, & ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyosciami potu. Podagris quoque jubent illini cum cicuta: alii cum œsypo & adipe anserino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit: & menses ciet. Ejus vero quæ fœminam enixa sit, ad vitia tantum in facie sananda prævalet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri urina vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearum mensura, murmura quoque aurium ejici invenio. Ejus quæ marem peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris salivam quoque jejunæ potentem dijudicant oculis cruentatis: & si contra epiphoras, ferventes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinoque se pridie

pridie ea abstinuerit. Invenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesque, contra fulgura, ipsa in mense connudata: sic averti violentiam cæli in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis vero mensibus, monstrificis alias, uti suo loco indicavimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in defectu Lunę Solisve congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius & silente Luna, coitusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos: purpuram quoque ab his eo tempore pollui: tanto vim esse majorem. Quocunque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabæosque ac noxia alia decidere: Metrodorus Scepsius in Cappadocia inventũ prodit, ob multitudinem cantharidum: ire ergo per media arva, retectis super clunes vestibus: alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque dissoluto. Cavendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim arescere: item novellas vites ejus tactu in perpetuum lædi: rutam & ederam res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum est, apes tactis alveariis fugere: linaque, cũ [13] coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum grave virus accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint gravidæ, tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudea nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinisque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem

florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus: abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupavere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronuntiaret, melius est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus: omnemque vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo ajunt: podagras illini, strumas, & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanasque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, vestis omnino ita infectæ portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multoque efficacius, ab ipsa muliere, & ignoranti: sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes vero convenit, si aqua potusque formidetur à morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet prævalente sympathia illa Græcorum, cum rabiem canum ejus sanguinis gustatu incipere diximus. Cinere eo jumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas, non nisi ejusdem urina

urina elui. Cinerem per se rosaceo mistum, fœminarum præcipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimamque vim profluvii ejus esse primis annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus: irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium è pedibus manibusque cera permista, ita ut dicatur tertianæ, vel quotidianę, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ januæ affigi jubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est, quantave noxa, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cavernas formicarum abjici jubent, eamque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

CAP. VIII. *Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus.*

Hæc sunt, quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto: reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut ajunt) [14] nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, jecurq; comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custo-

diunt

diunt à vitiis, candoremque servant: sanant & adusta nivibus, articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populosve promittit: præcipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest: similia dentis, maxime à dextra parte, villique è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe ejusdem, comitiales morbos discutit, levi gustu, & ut protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus: perunctos eo bestiæ fugiunt: resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis ajunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo: & dysentericis prodest illitus cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis: urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque hulceribus manantibus: Barbaros constat eam servare quinquennio, & heminis potâ ciere alvum: setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui & ipsi Magicas artes dederint, vimque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, cæteraque de monstrifica natura ejus: nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipue pantheris terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti: mirumque dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ: Cum fugiant venantem,

nantem, declinare ad dextram, ut prægressi hominis vestigia occupent: quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere: at si in lævam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox, ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi jubent Geminorum signum transeunte Luna, singulosque prope pilos servari: capitis dolori alligatam cutem prodesse quæ fuerit in capite ejus: lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur decoctum cum mellis Attici cyathis tribus & croci uncia, inunctum: sic & caligines discuti & suffusiones: claritatem excitari melius inveterato medicamento: asservari autem in Cypria pyxide: eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata vero jocinoris recentis inassati sanie, cum despumato melle, inunctis. Dentes ejus dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine; humeros humerorum & lacertorum doloribus: ejusdem dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus: pulmones in cibo sumptos cœliacis: ventriculis, cinerem cum olea illitum: nervis, medullas è dorso cum oleo vetere ac[16] felle. Febribus quartanis, jecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta, atque illita hyænæ pelle: in eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita, ut reliquæ partes cum cerebro hyænæ illinantur. Pilos etiam auferri, hac compositione illita, aut per se

felle,

felle, evulsis prius, quos renasci non libeat: sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pavores umbrarumque terrorem unus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligare ante pectus cum adipe renum, aut jecinore, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cervi si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa, continere partus promittunt. Venerem stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint, Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asservatis, constare: quem spinę articulum sive nodum Atlantion vocant: est autem primus: in comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta cum aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari: eodem suffitu mulierum menses evocari. Tantumque est vanitatis, ut si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, jaculantium ictus deerraturos negent. Palato ejusdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos vero, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes sive mandantur, sive bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Nervis à dorso armisque, suffiendos nervorum dolores. Pilos rostri admotos

motos mulierum labris, amatorium esse. Iecur potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potuve sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ & nervorũ, lassitudini renum. Nervos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere ademptam veneficio. Vulvam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vulvæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari. Spasticis, genitale è maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflammationes, servatos pedes, tactu: lævos dextris partibus, dextros lævis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, lethalem esse: dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam, succurrere: vesicam in vino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamo, & melle, haustam prodesse ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octavam, suffitu ruptis salutaré esse: ex spina vero parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus: eodem tactis postibus, ubicunque Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, sive lucernis, sive pelvi, sive aqua, sive pila, sive quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum jecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inveniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicujus capientium significari. Excrementa sive ossa reddita, cum interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inventum sit,

arefa-

arefactum, ad dyſentericos valere potum: illitumque cum adipe anſerino opitulari toto corpore læſis malo medicamento: à cane vero morſis adipem illitum, & corium ſubſtratum. Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia eſt, quod extremam fiſtulam inteſtini contra ducum, ac poteſtatum iniquitates commonſtrant, & ad ſucceſſus petitionum, judiciorumq; ac litium eventus, ſi omnino tantum aliquis ſecum habeat. Ejuſdem caverna ſiniſtro lacerto alligata, ſi quis mulierem reſpiciat, amatorium eſſe tam præſens, ut illico ſequatur. Ejuſdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui ſint probroſæ mollitiei, non modo pudicos, ſed & ſeveros mores induere. Proxime ſabuloſus eſt crocodilus, ingens quoque ille cui vita in aqua terraque communis: duo enim genera eorum: illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (ſi credimus) ſtimulant: canini ejus dentes febres ſtatas arcent thure repleti (ſunt enim cavi) itane diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligaverit: idem pollere & ventre exemptos lapillos, adverſus febrium horrores venientes tradunt: eadem de cauſa Ægyptii perungunt & adipe ægros ſuos. Alter illi ſimilis, multum infra magnitudinem, in terra tantum, odoratiſſimisque floribus vivit: ob id inteſtina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore farcta: crocodileam vocant, oculorum vitiis utiliſſimam, cum porri ſucco inunctis, & contra ſuffuſiones vel caligines: illita quoque ex oleo cyprino, moleſtias in facie enaſcentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura ſerpit in facie, nitoremque reddit: lentigines tollit ac varos, omnesque maculas. Et contra co-

mitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis: apposita menses ciet: optima, quæ candidissima & friabilis, minimeque ponderosa: cum teratur inter digitos fermentescens: lavatur, ut cerussa: adulterant amylo, aut Cimolia, sed maxime, qui captum oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil utilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore ejus suffiri vulva laborantes salutare tradunt: item velleribus circundari vapore ejus infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusque, elixum manditur ischiadicis: tussimque veterem sanat, præcipue in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit: hic perunctos à crocodilis tuetur, instillaturq; morsibus. Cor annexum in lana ovis nigræ, cui nullus alius color incursaverit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima, & peregrina æque animalia, priusque Chamæleontem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecatum, non sine magna voluptate nostra, cognitis prodítisque mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine est supra dicto crocodilo, spinæ tantum acutiore curvatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pavidius existimatur, & ideo versicoloris esse mutationis. Vis ejus maxima contra accipitrum genus: detrahere enim supra volantem ad se traditur, & voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput ejus & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & toni-
truum

truum concursus facere, Democritus narrat: item jecur in tegulis ustum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, tanquam falsa existimantes, omittemus, præterquam ubi irrisu coarguendus. Dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii: eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si vero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viventi exempta sit, ad judiciorum eventus pollere. Cor adversus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pavoresque. Sinistrum vero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon vocetur, additoque unguento in pastillos digeri: eos in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adversarios vel hostes valere, utique si abjectos ejusdem nervos calcaverit. Sinistrum humerũ quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede solvi: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum: capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri vel pedis cineri, si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi prope creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam conjecto: corpore vero illito, detrahi pilos. Idem præstare narrant jecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea jocinore amatoria dissolvi. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamæleontis her-

bæ succus bibatur. Inteſtina & fimum eorum, cum id animal nullo cibo vivat, cum ſimiarum urina illita inimicorum januæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus ſiſti, ſerpentes ſoporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigataque gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut quæ intus ſint omnia appareant: utinamque eo ramo contactus eſſet Democritus, quoniam ira loquacitates immodicas promiſit inhiberi. Palamque eſt, virum alias ſagacem & vitæ utiliſſimum, nimio juvandi mortales ſtudio prolapſum. Ex eadem ſimilitudine eſt Scincus, quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt, candidiore tantum & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoſcitur à crocodilo, ſquamarum ſeta à cauda ad caput verſa. Maximus Indicus, deinde Arabicus: afferuntur ſalſi. Roſtrum ejus & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum ſatyrio & erucæ ſemine, ſingulis drachmis omnium, ac piperis duabus admiſtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarum bibantur: per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodeſt & contra ſagittarum venena, ut Apelles tradit, ante poſteaque ſumptus: in antidota quoque nobilia additur. Seſtius plus quam drachmæ pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit: præterea ejuſdem decocti jus cum melle ſumptum, Venerem inhibere. Eſt crocodilo cognatio quædam amnis ejuſdem, geminique victus cum Hippopotamo: repertore detrahendi ſanguinis, ut diximus. Plurimi autem ſuper Saiticam præfecturam: hujus corii cinis cum aqua illitus, panos ſanat: adeps frigidas febres: item fimum ſuffitu.

situ. Dentes è parte læva dolores dentium, scarificatis gingivis. Pellis ejus è sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet: ejusdem cinis alopecias explet: testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur: sanguine pictores utuntur. Peregrinæ sunt & Lynces, quæ clarissime omnium quadrupedum cernunt: ungues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt: hoc cinere poto, propudia virorum: ejusdem aspersu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: urina, stillicidia vesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur: eadem autem & jugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc revertemur ad nostrum orbem: primumque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

CAP. IX. *Medicinæ communes ex feris animalibus, aut ejusdem generis placidis. Lactis usus & observationes, & de caseis, butyro & adipe.*

Sicuti de lactis usu: utilissimum cuique maternum: concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem collostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulæ Iovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur; bubulum medicatius; ovillum dulcius & magis alit; stomacho minus utile, quoniam est pinguius. Omne autem vernum aquatius æstivo,

 & de

& de novellis : probatiſſimum verò quod in ungue hæret, nec defluit : innocentius decoctum, præcipue cum calculis marinis. Alvus maxime ſolvitur bubulo : minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maxime renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones : foris ad pruritum cutis, eruptiones pituitæ, poſt abſtinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthiſici, ſyntecticique & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui aſininum bibendo liberati ſint podagra chiragrave. Medici ſpeciem unam addidere lactis generibus, quod ſchiſton appellavere : id fit hoc modo : Fictili novo fervet, caprinum maxime, ramisque ficulneis recentibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi, quot ſint heminæ lactis : cum fervet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione dividitur, & diſcedit ſerum à lacte. Quidam & ipſum ſerum jam muſto potentiſſimum, decoquunt ad tertias partes, & ſub dio refrigerant : bibitur autem efficaciſſime heminis per intervalla ſingulis diebus quinis : melius à potu geſtari: datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra roſiones à medicamentis factas : & ſi uratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptiſana hordeacea : Item ad roſiones inteſtinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad colum autem crudum : item vulvæ, & contra ſerpentium ictus : phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes venenis : privatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dory-

dorycnium, aut leporem marinum: ficut afininum contra gypfum, & cerufam, & fulphur, & argentum vivum: item duræ alvo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis utiliffime: & bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis afinini heminam dari, aut fi in exitu cibi rofiones fentirent, antiqui in arcanis habuerunt; hoc non effet, è caprino. Bubuli ferum orthopnoicis prodeft ante cætera, addito nafturtio: inunguntur etiam oculi, in lactis heminis fefamæ additis drachmis quatuor, tritis in lippitudine. Caprino lienes fanantur (poft bidui inediam tertia die edera paftis capris) per triduum poto fine alio cibo. Lactis ufus alias contrarius capitis doloribus, hepaticis, nervorum vitiis, febres habentibus, vertigini (prӕterquam purgationis gratia) gravedini, tuffientibus, lippis. Suillum utiliffimum tenefmo, dyfenteriæ, necnon phthificis: hoc & mulieri faluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus cafeorum diximus, cum de uberibus fingulisq; animalium membris diceremus. Sextius eofdem effectus equino, quos bubulo, tradit: hunc vocant hippacen. Stomacho utiles, qui non fint falfi, id eft, recentes: veteres alvum fiftunt, corpusque minuunt, ftomacho [16] utiliores: & in totum falfa minuunt corpus, alunt mollia. Cafeus recens cum melle, fuggillata emendat, [17] mollis alvum fiftit. Sedat tormina paftillis in vino auftero decoctis, rurfusque in patina toftis cum melle: fapron vocant, qui cum fale & forbis ficcis è vino tritus potusque medetur cœliacis: genitalium carbunculis carpinus tritus & impofitus: item acidus cum oxymelite: maculis in balineo illitus, oleo interlinitur.

linitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatissimus cibus, & qui divites à plebe discernat: plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ovibus: fit & ex caprino: sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro jactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias præligato: additur paululum aquæ, ut acescat: quod est maxime coactum, in summo fluitat; id exemptum addito sale, oxygala appellant. reliquum decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura: quo magis virus resipit, hoc præstantius judicatur. Pluribus compositionibus miscetur inveteratum: natura ejus adstringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis acescere, utilissimum stomacho: effectus dicemus suis locis. Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli; apud antiquos etiam religiosi; certe novæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent, postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto sit vetustior: axungiam etiam Græci appellavere eum in voluminibus suis: neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur: itaque etiam fimo innumeri usus: quamobrem non de alia loquimur sue: multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit: multo verò præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda, excalfacienda, discutienda, purgandaque. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorumque sevo & œsypo, ad podagras uti jubent: si verò permaneat dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei ci-

nere

nere & galla pari modo : prodeſt & confricatis membris : itinerumque laſſitudines & fatigationes levat. Ad tuſſim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle : vetus etiam phthiſin in pilulis ſumpta ſanat, quæ ſine ſale inveterata eſt : (omnino enim non niſi ad ea quæ purganda ſint, aut quæ non ſint exhulcerata, ſalſa petitur.) Quidam quadrantes axungiæ & mulſi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthiſes, quintoque die picem liquidam in ovo ſumi jubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & ſcapulis eorum qui phthiſin ſentiunt. Tantaque eſt vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os ſapor, eamque expuere videantur. E ſue quæ non pepererit, aptiſſime utuntur ad cutem mulieres : contra ſcabiem verò quivis ; admiſto jumentorum ſevo, pro parte tertia, & pice, pariterque ſubfervefactis. Syncera partus in abortum vergentes nutrit : collyrii modo ſubdita. Cicatrices concolores facit ceruſſa admiſta, vel argenti ſpuma: at cum ſulphure, unguium ſcabritias emendat : medetur & capillo fluenti & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta : & infumata pilis oculorum. Datur & phthiſicis unciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto reſidant : aliqui & mellis exiguum adjiciunt : panis illinitur cum calce, item furunculis, duritiæque mammarum : rupta & convulſa, & ſpaſmata, & luxata ſanat : clavos & rimas callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admiſta farina ſalſamentariæ teſtæ : quo genere proficit & ad ſtrumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit:alioque etiamnum modo podagricis prodeſt miſto oleo vetere, contrito una ſarcophago lapide, & quinquefolio tuſo in

vino vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum LXXXV pondo, centum spumæ argenteæ mistis, utilissimum contra inflammationes hulcerum. Adipe verrino & inungi putant utile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina, cum illa ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam Medici antiqui maxime probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebro decoquebantque fictili novo sæpius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremque esse vino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquo traditur. Ideò novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant sevi est; aliis modis, non minoris potentiæ: perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina: crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur: mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est: si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius jubent: mox frigida aqua lavari sæpius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo: eodemque modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus evanescat. Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari jubent: usus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est: omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt: laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, sicca-

ſiccatæque in umbra per cribrum: dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autem communia animalium vel præſtantiſſimi effectus fel eſt: vis ejus excalfacere, mordere, ſcindere, extrahere, diſcutere. Minorum animalium ſubtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta utilius exiſtimatur: taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibusque colore aureo ducendo. Omne autem curatur recens præligato ore lino craſſo, demiſſum in ferventem aquam ſemihora, mox ſiccatum ſine Sole, atque in melle conditum: damnatur equinum tantum inter venena, ideo Flamini ſacrorum equum tangere non licet, cum Romæ publicis ſacris equus etiam immoletur. Quin & ſanguis eorum ſepticam vim habet; item equarum, præterquam virginum; erodit, emarginat hulcera: Taurinus quidem recens inter venena eſt, excepta Ægiræ: ibi enim ſacerdos Terræ vaticinatura, tauri ſanguinem bibit prius quam in ſpecum deſcendat: tantum poteſt ſympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione aut loco fiat. Druſus Tribunus plebis traditur caprinum bibiſſe, cum pallore & invidia veneni ſibi dati, inſimulare Q. Cepionen inimicum vellet. Hircorum ſanguinis tanta vis eſt, ut ferramentorum ſubtilitas non aliter acrius induretur, ſcabritia tollatur vehementius, quam lima: non igitur & ſanguis animalium inter communia dici poteſt, & ideo quisque ſuis dicetur effectibus. Digeremus enim in 18 animalia ſingula uſus, plurimumque contra ſerpentes. Exitio his eſſe cervos nemo ignorat, ut ſi quæ ſunt, extractas cavernis mandentes: nec vero ipſi, ſpirantesque tantum adverſantur, ſed membratim quoque: fugari eas nidore cornus,

nus, si uratur, dictum est: at è summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles ejusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos: coagulum quoque ex aceto potum, ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque ejus inveterati, vel genitale maris, salutatiter dantur in vino: item ventres, qui centipelliones vocantur: fugiunt & omnino dentem cervi habentes, aut medulla perunctos, sevove cervi aut hinuli. Summis autem remediis præfertur, hinulei coagulum matris utero execti, ut indicavimus. Sanguine quoque cervino si una urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicunt: dissipari deinde, si sanguine detracto adjiciatur pyrethrum. Invenio apud autores Græcos animal cervo minus, & pilo demum simile, quod Ophion vocatur: Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interesse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

CAP. X. *Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestiis contra omnes morbos.*

Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino: item adeps cum melle resinaque. Simili modo verrinum jecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cineremque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum uva taminia, vel urinæ cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel sevum cum cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cum febri negetur carere. Amplior potentia feris ejusdem generis, quod numerosissi-

rosissimum esse diximus : alia vero & hircis. Democritus etiamnum effectus ejus auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque capratum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optime convalescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisæ capræ alvum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant: alii carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodemque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpionem & murem araneum: ajunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iusque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurẽ percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenataq; omnia accenso ejus pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad vivas usque partes quidam, carnemque vituli admovent, & jus ex eodẽ carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci jecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle, melis & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi jubent: ad hominis morsus carnẽ bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant. Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum ajunt, ob idque villarum portis præfigunt: hoc idem præstare & pellis è cervice solida existimatur: quippe

tanta

tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, ut vestigia ejus calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potũ sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est in prima lactis coagulatione. Multos ejus & alios usus dicemus: sed meninisse oportebit recenti utendum, aut non multo postea tepefacto: nullum enim celerius evanescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur: omnia eadem ex onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant: verumtamen fortiora omnia eadem, quam in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam bove fero refertis Indiæ sylvis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maxime supra dicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: sic & caprino jure cantharides. Contra ea vero quæ exhulceratione enecant, sevum vitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena: nam si oleum non sit, vicem ejus repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque jure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita & cicutas: itemque vitulino sevo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint:

rint: lac vero contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia uva. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viscum, & chamæleontem album, sanguinemque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam vero & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur: huic contrarium est jecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

CAP. XI. *De remediis ad morborum multa genera ex animalibus.*

Hinc deinde revertemur ad genera morborum. Capilli defluvia ursinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciasque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum: porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus cervinis cinis è vino, utque non tædia animalium capillis inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic ut paululum capilli inarescant. Item fel hircinum cum urina tauri. Si vero vetus sit, etiam furfures adjecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, & canitie vindicari, si rasis illinatur, plumboq; tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum urina: admiscentque nardum fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine, tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia, urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adjiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum

aceto calefacto, & lendes tolluntur. Sevum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus utilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipue fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini corpus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoque, prius capite raso, mire continent, ita fluentem capillum: sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolores sedat: item aqua pota, quæ è bovis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circunligatum: cornus cervini cinis illitus ex aceto vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo sevo cum oleo cocto illinunt. Cervini cornus cinere scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini suffusiones prodest: cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorumque occurrit: calliblepharique modo fuligo in hos usus temperatur: optime ellychnio papyraceo oleoque sesamino, fuligine in novum vas pennis detersa: efficacissime tamen evulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum ovi albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inunguntur per quatriduum. Sevum vituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est: ejusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ovo, duritiæ

ritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle: utrunq; vero sero calido fovendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item dorcadas: & ob id fimum earum cera circundatum nova Luna devorare jubent, & quoniam noctu æque quoque cernant. Sanguine hircino sanari luscioſos putant, nyctalopas à Græcis dictos: capræ vero jocinore, in vino austero decocto. Quidam inassati jocinoris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referri arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, jocinore in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inveteratum fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contraque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt: nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis medetur urina apri in vitro servata: fel apri vel suis, vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per

se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat: quidam etiam in gravitate aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, ante aqua calida collutas: aut si major sit gravitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo: sevum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens: urina capri vel tauri, vel fullonia vetus calfacta, vapore vel lagenæ collum subeunte: admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid urinæ vituli, qui nondum herbam gustaverit: fimum etiam misto felle ejusdem: & cutem, quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus: lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & sevum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: ejusdem medullo admisto cumino trito infusa. Virus verrinum è scropha exceptum prius quam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium: item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si gravitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque sagapeni in ammineo vino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini sevi: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foveantur fœnigræci decocti succo: efficacius cum strychno. Prosunt

ſunt & vulpium teſtes, & taurinus ſanguis aridus tritus: urina capræ calefacta inſtillata auribus: fimumque ejuſdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, ſive infricentur, ſive colluantur: quidam efficaciorem ad omnes eoſdem uſus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium eſt & in luporum capitis cinere: certumq; eſt in excrementis eorum plerunq; inveniri oſſa: hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infuſa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium eſt, adjectoque nardo mulcet graveolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miſcuiſſe malunt. Reperitur in latere leporis acui os ſimile: hoc ſcarificari dentes in dolore ſuadent. Talus bubulus accenſus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat: ejuſdem cinis cum myrrha, dentrificium eſt. Oſſa quoque ex ungulis ſuum combuſta, eundem uſum præbent: item oſſa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur: iiſdem ſanari, demiſſis in * fauces, jumentorum verminationes notum eſt: ſed & combuſtis dentes confirmari. Aſinino quoque lacte percuſſu vexatos, aut dentium ejuſdem cinere: lichene item equi cum oleo infuſo per aurem: eſt autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, ſed in equorum genibus, ac ſuper ungulas. Præterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maxime ſimile: hoc ſcarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum ejus qui doleat, demonſtrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accenſum, Anaxilaus prodidit, equinorum capitum viſus repræſentare monſtrifice: ſimiliter ex

aſinis.

asinis: nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitumque; & mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium fere villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

CAP. XII. *Ad faciei vitia, cervicis & pectoris morbos.*

Cutem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est quasdam quotidie D. custodito numero fovere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoq; sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero vero vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum, talum candidi juvenci, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem cutisque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere ajunt; non crocodileam illini meliùs; sed foveri frigida & ante & postea jubent. Æstates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, sevum vituli vel bovis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, sevo vituli cum medulla cervi, & albæ spinæ foliis

una

una tritis: idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit, jusque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissime vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo permistum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & jecur calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri; vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel utriusque per sese aqua infractum, evitatisque solibus ac ventis post [19] detractam cutem. Similis effectus in taurino sevo, vitulinove felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo ac vivo sulphure spongiæque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. Efficax ejusdem & sevum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla cervina resinaque & calce. Invenio apud autores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorũ usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ levantur: gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum: caprinum utilius, cum malva decoctum & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest jus omasi gargarizatu: tonsillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitique: anginæ fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris gravitatem, hulceraque [20] vetera emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhærens, felis extrin-

secus

ſecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas diſcutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum: nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Diſcutit & ungulæ aſini vel equi cinis, ex oleo, aquave illitus, & urina calefacta: & bovis ungulæ cinis ex aqua: fimum quoque fervens ex aceto. Item ſevum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, teſteſque vulpini. Prodeſt & ſapo: Gallorum hoc inventum rutilandis capillis, ex ſevo & cinere: optimus fagino & [21] caprino, duobus modis, ſpiſſus ac liquidus: uterque apud Germanos majore in uſu viris, quam fœminis. Cervicum dolores butyro aut adipe urſino perfricantur: rigores bubulo ſevo: quod & ſtrumis prodeſt cum oleo. Dolorem inflexibilem (opiſthotonon vocant) levat urina capræ auribus infuſa, aut fimum cum bulbis illitum: ungues contuſos fel cujuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum vel taurinum aqua calida diſſolutum: quidam adjiciunt ſulphur & alumen, pari pondere omnium. Tuſſim jecur lupi ex vino tepido ſanat: urſinumque fel admiſto melle, aut ex cornu bubuli ſummis partibus cinis: vel ſaliva equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo cervinus cum gula ſua arefactus in fumo, dein tuſus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior eſt ad id ſubulo cervorum generis. Sanguinem expuentes, cervini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia & vino myrteo potum ſanat. Ejuſdem fimi cinis in vino veſperi potus nocturnas tuſſeis: pili quoque leporis ſuffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmoniſque, & à pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficaciſſime juvat, cum

cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ: quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis rejiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice & cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis excreatione.

CAP. XIII. *Ad stomachi & lumborum dolores, & renum vitia.*

Stomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli: Rosiones ejus caro bubula admisto aceto & vino cocta: Rheumatismos cornus cervini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri, pari modo fervens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocinoris dolores, lupi jecur aridum ex mulso: asininum jecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum, & in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis: proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtii albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborum dolores, & quæcunque alia mollire opus sit, ursino adipe perfricare convenit: cinerem aprini aut suilli fimi inveterati, aspergi potioni vini. Afferunt & Magi sua commenta: primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo uncto cava manu, quantum pati possit, fervens,

vens, ſuſtineri jubent: ita ut ſi læva pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario: fimum quoque ad eum uſum acus æreæ punctis tolli jubent: modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur pervenire: poſtea vero manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle, ſuadentque in eodem dolore & teſtes leporis devorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in foliis, cinere ferventi: in renumque dolore leporis renes crudos devorari jubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienem ſedat fel apri vel ſuis potum, vel cervini cornus cinis in aceto: efficaciſſime tamen inveteratus lien aſini, ita ut in triduo ſentiatur utilitas. Aſinini pulli fimum, quod primum edidit, (polean vocant Syri) datur in aceto mulſo: datur & equi lingua inveterata ex vino, præſentaneo medicamento, ut didiciſſe ſe ex barbaris Cęcilius Bion tradidit: & lien bubulus ſimili modo: recens autem aſſus vel elixus, in cibo. In veſica quoque bovis allii capita xx tuſa, cum aceti ſextario, imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit, jubent Magi, nulla pretii contatione: quoniam hoc quoque religioſe pertineat: diviſumque per longitudinem annecti tunicæ utrinque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra areſacere: cum hoc fiat, ſimul reſidere lienem ægri vitiatum, liberarique eum morbo dicitur. Prodeſt & pulmo vulpium cinere ſiccatus, atque in aqua potus: item hœdorum lien impoſitus.

CAP.

CAP. XIV. *Ad alvum sistendam, cœliacos, dysentericos, inflationes alvi, rupta, tenesmon, & tineas, & colum.*

Alvum sistit cervinus sanguis: item cornus cinis: jecur aprinum ex vino potum citra salem, recensque: item assum suillum, vel hircinum decoctum in vini hemina: coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua (aliqui & gallam adjiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt in lacte cocto) equini fimi cinis in aqua potus: taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ: sanguis hircinus in carbone decoctus: corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. Coagulum equi, & sanguis caprinus, vel medulla, vel jecur alvum solvit: fel lupi cum elaterio umbilico illitum: vel lactis equini potus: item caprini cum sale & melle: capræ fel cum cyclamini succo & aluminis modico: (aliqui & nitrum & aquam adjecisse malunt) fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum cœliacis & dysentericis medetur; & jecur vaccinum: cornus cervini cinis, tribus digitis captus in potione aquæ: coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta: aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ vini. Vituli quoque jus vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt: lactis asinini potus utilior, addito melle: nec minus efficax fimi cinis ex vino, utrique vitio: item polea supra dicta. Equini coagulũ, quod aliqui hippacen vocant, etiam si sanguinem detrahant: vel fimi cinis, dentiumque ejusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si

tormina ſint, cornus cervini cinerem, aut fel taurinum cumino miſtum, & cucurbitæ carnes umbilico imponere: caſeus recens vaccinus immittitur ad utrunque vitium: item butyrum heminis quatuor, cum reſinæ terebinthinæ ſextante, aut cum malva decocta, aut roſaceo: datur & ſevum vitulinum, aut bubulum: item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoque oleo, ut ſorberi poſſint: medulla & in pane ſubigitur: lac caprinum ad dimidias partes decoctum: ſi ſint & tormina, additur protropum. Torminibus ſatis eſſe remedii in leporis coagulo poto è vino tepido, vel ſemel, arbitrantur aliqui: cautiores & ſanguine caprino cum farina hordeacea & reſina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caſeum mollem ſuadent: veterem autem in farinam tritum, cœliacis & dyſentericis dari, cyatho caſei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis. Iecur aſſum capræ, cœliacis ſubvenit, magiſque etiam hirci, in vino auſtero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impoſitum. Quidam decoquunt à tribus ſextariis aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene aſſo capræ hircive, & ſevo hirci in pane qui cinere coctus ſit, [22] Capræ à renibus maxime, ut per ſe hauriatur: protinusque modice frigidam ſorberi jubent: aliqui & in aqua decoctum ſevum admiſta polenta, & cumino, & anetho, acetoque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto: utuntur ad utrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & ſanguine ejuſdem in cibum formato quem ſanguiculum vocant. Infundunt dyſentericis & glutinum taurinum, aqua calida reſolutum. Inflationes autem diſcutit vitulinum fimum

fimum in vino decoctum. Inteſtinorum vitiis magnopere prodeſt coagulum cervorum, decoctum cum lente betaque, atque ita in cibo ſumptum: leporis pilorum cinis cum melle decoctus: lactis caprini potus decoctus cum malva exiguo ſale addito: & ſi coagulum addatur, majoribus emolumentis fiat. Eadem vis eſt & in ſevo caprino in ſorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua: item fœminum hœdi cinis rupta inteſtina ſarcire mire traditur; fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine ſumptum, ita ut deploratos ſanaverint: laudant & caprini capitis cum ſuis pilis decocti ſuccum. Teneſmos, id eſt, crebra & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte aſinino: item bubulo. Tinearum genera pellit cervini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inveniri oſſa, ſi terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio: polea quoque ſupra dicta magnopere prodeſt in ſapa decocta: item ſuilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decocta. Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum teſta ſua tuſis miſtus, in vini potione.

CAP. XV. *Ad veſicæ cruciatus & calculos: de genitalium & ſedis vitiis, & inguinum remediis.*

Veſicæ calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipſa veſica pro cibo ſumpta: efficacius, ſi prius fumo maceretur utrunque: veſicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ ſuis: inveniuntur & in jocinoribus eorum lapilli, aut duritiæ lapillis ſimiles, candidi, ſicuti in vulgari ſue: quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos ajunt. Ipſi apro tam gravis ſua urina eſt, ut niſi egeſta fugæ non ſufficiat, ac velut devinctus

opprimatur: exuri illa tradunt eos. Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum jus facit urinæ utile. Asinini renes inveterati tritique, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus XL: prodest & ungulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua: item fimum caprarum in mulso, efficacius sylvestrium: pilo quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque: vitia verò, quæ in eadem parte serpunt, jecur eorum combustum, maxime juniperi ligno cum [23] charta & arrhenico sanat: fimi cinis: fel bubulũ cum alumine Ægyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta, imposita caro quoque. Manantia vero hulcera, sevum cum medulla vituli in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor cum sevo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo ejusdem ex aceto decocto: urinæ incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur: ungularũ apri vel suis cinis potioni inspersus: vesica fœminæ suis combusta ac pota: item hœdi, vel pulmo: cerebrum leporis in vino: ejusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adjicere, ne ipse urinam faciat, ut canis, in suo cubili. Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis vitiis præclare prodest fel ursinum cum adipe: quidam adjiciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino

ferino ac rofaceo : modum ipfæ res ftatuunt, ut fint illitu faciles. Præclare medetur & taurinum fel, in linteolis concerptis : rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, fevum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta : cæteris vitiis medetur fanguis caprinus cum polenta : item fel caprinum condylomatis per fe : item fel lupinum ex vino. Panos & apoftemata in quacunque parte, fanguis urfinus difcutit : item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri : quem dicitur cum interficiatur reddere urina, liquidiorem initio, fed in terra fpiffantem fe : hic adalligatus femini, omnes impetus difcutit, omnique fuppuratione liberat : eft autem rarus inventu, nec ex omni onagro, fed celebri remedio. Prodeft & urina afini cum melanthio: & ungulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus : fanguis equi, præcipue admiffarii : & fanguis bubulus : item fel. Caro quoque eofdem effectus habet calida impofita : & ungulæ cinis ex aqua aut melle : urina caprarum, hircorumque carnes in aqua decoctæ : aut fimum ex his cum melle decoctum: fel urfinum five vetrinum : urina fuum in lana impofita. Femina atteri adurique equitatu notum eft : utiliffimum eft ad omnes inde caufas, fpumam equi ex ore inguinibusque illinire. Inguina & ex hulcerum caufa intumefcunt: remedio funt equi fetæ tres, totidem nodis alligatæ intra hulcus.

CAP. XVI. *Ad podagras, ad morbum comitialem, ad fideratos, morbumque regium, offaque fracta, remedia.*

Podagris medetur urfinus adeps, taurinumque fevum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocifthida & gallam. Alii hircinum præferunt fe-

vum cum fimo capræ, & croco ſinapive, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris ſylveſtris: item bovis fimum cum aceti fæce. Magnificant & vituli, qui nondum herbam guſtaverit, fimum, aut per ſe ſanguinem tauri: vulpem decoctam vivam, donec oſſa tantum reſtent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: ſevum hircinum, cum helxines parte æqua, ſinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & iſchiadicos uri ſub pollicibus pedem eo fimo fervente, utiliſſime tradunt: articulorumque vitiis fel urſinum utiliſſimum eſſe, & leporis pedes adalligatos: podagras quidam mitigari pede leporis viventis abſciſſo, ſi quis ſecum aſſidue habeat. Perniones urſinus adeps, rimasque pedum omnes ſarcit: efficacius alumine addito: ſevum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel ſuillum fel: cum adipe pulmo impoſitus: & ſi ſubtriti ſint contuſive offenſatione: ſi vero aduſti frigore, leporini pili cinis: ejuſdem pulmo contuſis diſſectus, aut pulmonis cinis. Sole aduſta, ſevo aſinino aptiſſime curantur: item bubulo cum roſaceo. Clavos & rimas callique vitia, fimum apri vel ſuis recens illitum, ac tertio die ſolutum ſanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut ſuillus, aut cervinus. Attritus calceamentorum urina aſini cum luto ſuo illita. Clavos ſevum bubulum cum thuris polline. Perniones vero corium combuſtum: melius ex vetere calceamento. Injurias è calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores ſedat fimi vitulini cinis, cum lilii bulbis decoctus, addito melle modico: itemque omnia inflammata & ſuppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodeſt, & articulariis morbis, è maribus præcipue vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel ſuum, linteo

linteo calefacto impositum: vituliq; qui nondum herbam gustaverit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros sevum vituli emendat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas vero aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini urinæ lutum. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in vesica sua. Dantur & suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus: dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies xxx: item coagula ejusdem: asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, semuncia per dies: vel ungularum ejus cinis cochlearibus binis toto mense potus: item testes sale asservati, & aspersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint, olfactata accedenti morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant: alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL bibendum. Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eademque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus: dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut volunt Magi. Sevum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potú veró [24] sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admisto, perunctione prodesse dicitur. Regio

morbo cornus cervini cinis: ſanguis aſinini pulli ex vino: item fimum aſinini pulli, quod primum edidit à partu, datum fabæ magnitudine è vino medetur intra diem tertium: eadem & ex equino pullo ſimiliterque vis eſt. Fractis oſſibus præſentaneus maxillarum apri cinis vel ſuis: item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate ſolidat. Coſtis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, perſanat. Febres arcet cervorum caro, ut diximus: eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter ſalſus adalligatusque, ſi credimus Magis. Eſt genus febrium, quod amphemerinon vocant: hoc liberari tradunt, ſi quis è vena auris aſini tres guttas ſanguinis in duabus heminis aquæ hauſerit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari jubent, & ne recidant, non removeri ſepteno circuitu. Quis hoc quæſo invenire potuit? quæve eſt iſta miſtura? cur digitus potiſſimum bubonis electus eſt? Modeſtiores jecur felis decreſcente Luna occiſæ inveteratum ſale, ex vino bibendum ante acceſſiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere conſperſo puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusque leporis cor adalligant: coagulum ante acceſſionem propinant: datur & caſeus caprinus recens cum melle diligenter ſero expreſſo.

CAP. XVII. *Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos, ad ignem ſacrum, & ad dolores nervorum remedia.*

Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio eſt. Lethargicos excitat aſini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: jecur aprinum: itaque & veternoſis datur. Phthiſicis medentur, jecur lupi ex vino, ma-

cræ

cræ ſuis fœminæ herbis paſtæ lardum, carnes aſininæ ex jure ſumptæ: hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, ſed pabulo viridi paſto bove, fumum harundine hauſtum prodeſſe tradunt. Bubuli quoq; cornus mucronem exuſtum, duorum cochleariorum menſura, addito melle, pilulis devoratis. Capræ ſevo in pulte ex alica & phthiſin & tuſſim ſanari, vel recenti cum mulſo liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutæque ramo permiſceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ ſevi cyatho, & lactis pari menſura, deploratum phthiſicum convaluiſſe certus autor affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerem profuiſſe ſcripſerint in paſſo: & cervi pulmonem, maxime ſubulonis, ſiccatum in fumo, tritumque in vino. Hydropicis auxiliatur urina veſicæ apri paulatim data in potus: efficacius quæ inaruerit cum veſica ſua. Fimi cervini, maxime ſubulonis, ſed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocant) cinis cochleariorũ trium in mulſi hemina; bovis fœminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in viris: quod veluti myſterium occultarunt Magi: fimum vituli maſculi illitum: fimi vituli cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex vino: ſanguis caprinus cum medulla: efficaciorem putant hircorum, utique ſi lentiſco paſcantur. Igni ſacro urſinus adeps illinitur, maxime qui eſt ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caſeus caprinus ſiccus cum porro: ramenta pellis cervinæ deſecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, aſinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus

cervini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum in testa calefactum tritumque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit: fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis sevum bubulum cum sale: aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, similique modò caprinum. In ambustis ursinus adeps cum lilii radicibus: aprinum aut suillum fimum inveteratum: setarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cum cera & medulla cervina: fel tauri: fimum leporis: sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: nec quicquam efficacius prodest ambustis: sed adulteratur nihil æque, quibusvis pellibus inveteratis, calceamentisque etiam decoctis: Rhodiacum fidelissimum: eoque pictores & medici utuntur: Id quoque quo candidius, eo probatius: nigrum & lignosum damnatur. Nervorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utillissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata & percussi vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotave vulneratos: & quoquomodo sanguine contuso, vel si recens illinatur: sunt qui incoxisse aceto, utilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis convulneratisque & eversis ex aceto salutarem promittunt: reverentiores cinerem ejus ex aqua bibunt. Feruntque & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quo-

quoque [25] se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

CAP. XVIII. *Ad sanguinem sistendum, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.*

Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: item leporis: hujus quidem & pilorum cinis: item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluvium imposito. similiter ex equino capite & femine: aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto: item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò jocinoris dissecti sanies efficacior: & cinis utriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & feminum ejus conbustorum cinis, similiter pollere traduntur. Hulcera sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admista rubrica. Quæ vero serpunt, vel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subfervefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi: felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inveterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino. gangrenas ursinum fel penna illitum: asini ungularum cinis ea quæ serpunt

punt hulcera inſperſus. Sanguis equi adrodit carnes ſeptica vi: item fimi equini inveterati favilla. Ea vero quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corii bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumeſcere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis ſordida hulcera, & quæ cacoethe vocant, è lacte mulieris ſanat. Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die ſolutum. Caſeus caprinus ſiccus ex aceto ac melle, purgat hulcera: quæ vero ſerpant, cohibet ſevum cum cera: item addita pice ac ſulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis à lacte mulieris: & adverſus carbunculos, ſuis fœminæ cerebrum toſtum illitumque. Scabiem hominis, aſininæ medullæ maxime abolent: & urinę ejuſdem cum ſuo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in jumentis proficit cum reſina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: unde & nomen traxere. Canum ſcabies ſanantur bubulo ſanguine recenti: iterumque, cum inareſcat, illito, & poſtero die abluto cinere lixivio. Spinæ ac ſimilia corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, ſed maxime leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum viſci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras ſevum aſininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum: medici adjiciunt myrrham & mel & crocum, æreaque pyxide condunt: aliqui & florem æris admiſcent.

CAP. XIX. *Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia.*

Mulierum purgationes adjuvat fel taurinum lana ſuccida appoſitum: (olympias Thebana addidit

dit hyssopum & nitrum) cornus cervini cinis potus: item vulvas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas & pilo cervino suffire prodest. Tradunt, cervas cum senserint se gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam & ibi invenitur) custodire partus adalligatum: inveniuntur & officula in corde & in vulva, perquam utilia gravidis parturientibusque. Nam de pumice, qui in vaccarum utero simili modo invenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vulvas mollit, dolores etiam jecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit juxta qui ederit, adeò, ut etiam contra illitas noxias valeat: eundem supervenire, perniciosum est. Magnus & leporis usus mulieribus: vulvas adjuvat pulmo aridus potus: profluvia jecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vulvæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant: hoc & testiculis eorum & coagulo profici: conceptum leporis utero exemptum his quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre: sed pro conceptu, leporis saniem & viro Magi propinant: item virgini novem grana fimi, ut stent perpetuo mammæ: coagulum quoque ob id cum melle illinunt; sanguinem, ubi evulsos pilos renasci volunt. Inflationi vulvæ, fimum aprugnum suillumve cum oleo illini prodest: efficacius sistit farina aridi, ut aspergatur potioni, vel si gravidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adjuvantur artus mulierum: per se vero potum, deficientia ubera puerperarum replet: eadem circumlita sangui-

ſanguine fœminæ ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur: quod addito melle ſumptum, & purgationes earum adjuvat. Sanat & vulvarum exhulcerationes ejuſdem animalis ſevum inveteratum, & in vellere appoſitum duritiem vulvarum emollit: per ſe verò recens vel inveteratum, ex aqua illitum, pſilothri vim obtinet. Ejuſdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vulvas ſuffitu corrigit. Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, ut vel abortus evocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. Ejuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluvia ſanguinis mire ſedare dicitur: necnon & cinis ejuſdem fimi, qui & vulvæ prodeſt impoſitus. Equi ſpuma illita per dies xx prius quam primum naſcantur pili reſtinguuntur: item cornus cirvini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. Lacte equino juvantur vulvæ collutæ. Quod ſi mortuus partus ſentiatur, lichen ex aqua dulci potus ejicit: item ungulæ ſuffitus, aut fimum aridum. Vulvas procidentes butyrum infuſum ſiſtit: induratam vulvam aperit fel bubulum roſaceo admiſto, foris vellere cum reſina terebinthina impoſito. Ajunt & ſuffitu fimi è mare bove, procidentes vulvas reprimi, partus adjuvari: conceptus vero vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum eſt: hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus: Vitulinum quoque fel, ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum vulvæ: etiam duritiam ventris emollit, & profluvium minuit umbilico perunсto, atque in totum vulvę prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarii ad apii tertiam, admiſto

misto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponunt. Masculi vel vituli, cum mellis dimidio tritum, servatur ad vulvas. Carnem vituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum sevo, exhulcerationibus vulvarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementumque felium: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vulvam, utilissimum putant. Sylvestrium caprarum sanguis cum [26] palma marina pilos detrahit; cæterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit: sic quoque psilothri vis efficitur, si evulsis pilis triduo servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editus, inveterata, potuque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri vulvas, utile putant, & in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut [27] hyoscyami semen imponi. E bove sylvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Osthanes: idem amoris, pota hirci urina, admista propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro utilius, per se & cum melle: privatim & in dentitione & ad gingivas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientiumque morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere sistitur infantium alvus. Iecur asini, admista modice panace, instillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc XL diebus fieri præcipiunt.

piunt. Et pellis asinina injecta, impavidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque & illitus, hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per annulum aureum trajectũ, prius quam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterosq; infantibus morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingivæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in VII dies, frivolo quidem joco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel sub pulvino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: sevum asininum, anseris masculi adipe permisto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoq; descriptũ virus, & testiculi equini aridi, ut potioni interi possint, dexterve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Ejusdem à coitu spuma collecta roseo panno, & inclusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi jubet septies, eoque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At è diverso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, jejuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

CAP. XX.

CAP. XX. *Mira de animalibus.*

Mira præterea traduntur in eiſdem animalibus. Veſtigium equi excuſſum ungula (ut ſolet plerunque) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe recordantibus quonam loco id repoſuerint. Iecur [28] leporum equinæ ungulæ ſimile eſſe, & rumpi equos qui veſtigia luporum ſub equite ſequantur. Talis ſuum diſcordiæ vim quandam ineſſe. In incendiis ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oves bovesque. Hircorum carnes virus non reſipere, ſi panem hordaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laſerve dilutum biberint. Nullas verò teneritudinem ſentire, Luna decreſcente induratas ſale. Adeoque nihil omiſſum, ut leporem ſurdum celerius pingueſcere reperiamus. Animalium verò medicinas: ſi ſanguis profluat jumentis, ſuillum fimum ex vino infundendũ: Boum autem morbis ſevum, ſulphur vivum, allium ſylveſtre, ovum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem Caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi: omnium verò quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetam diſcoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui jecur animalis ejus aridum ederint: vel ſi pellicula ex eo collo inducta, galli inierint: Similia in felle muſtelæ. Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis ſibi mederi. Non ſubteri pedes boum, ſi prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, ſi capti unius pedibus infractis, cultroq; adacto paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atque ipſe defodiatur, in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut ſi vomerem, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus Larium, quo familia

familia convenit, absumat: sic lupum nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde revertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

LIBER XXIX.

Procemium.

CAP. I. *De origine medicinæ & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani judicaverint, & vitia medicinæ.*

NATURA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullius ante hæc Latino sermone condita, ancepsque ac lubricum esse rerum omnium [1] novarum, talium utique quam steriles gratiæ, difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinæ usu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirumque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Diis primum inventores suos assignavit, & cœlo dicavit: necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam Tyndariden revocavisset ad vitam. Nec tamen

tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Trojanis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia ejus (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Æsculapio dicata. Is cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo ejus Dei, quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) jam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit postea quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus ejus, instituens quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoque Medicorum ac mediastinis vectigal invenit. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque etiam ex Chrysippo discipulus ejus Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c talentis donatus est à rege Ptolemæo filio ejus, ut incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, [2] Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissederuntque eæ scholæ: & omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor ejus Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à vita, ad sua placita mutavit. Sed & illa Antonius Musa ejusdem, autoritate Divi Augusti, quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos prætereo Medicos, celeberrimosque

ex

ex iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, cc L H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputavit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri ejus merces, à Claudio Cæsare effusa est: censusque, quanquam exhausti, operibus Neapoli exornata, hæredi H-S ccc reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudii Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ affectator: Is eam potentiam nactus, novam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta majorum placita, & rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æstimari vel uno argumento abunde potest, cum monumento suo (quod est Appia via) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum, equorumque trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horasque observando, autoritate eum præcessit: nuperque centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus Medicis, verum & balineis: frigidaque etiam hybernis algoribus lavari persuasit: mersit ægros in lacus: videbamus senes Consulares usque in ostentationem rigentes; qua de re extat etiam Annæi Senecæ stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari: hinc illæ circa ægros miseræ senten-

ſententiarum concertationes, nullo idem cenſente, ne videatur acceſſio alterius: hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, turba ſe medicorum periſſe. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur: palamque eſt, ut quiſque inter iſtos loquendo polleat imperatorem illico vitæ necisque fieri: ceu verò non millia gentium ſine Medicis degant, nec tamen ſine Medicina: ſicut populus Romanus vltra ſexcenteſimũ annum, nec ipſe in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam avidis, donec expertam damnavit. Etenim percenſere inſignia priſcorum in his moribus convenit: Caſſius Hemina ex antiquis autor eſt, primum è Medicis veniſſe Romam Peloponneſo Archagathum Lyſaniæ filium, L. Æmilio, M. Livio Coss. anno urbis D XXXV eique jus Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publice. Vulnerarium eum tradunt fuiſſe vocatum, mireque gratum adventum ejus initio: mox à ſævitia ſecandi urendique, tranſiſſe nomen in carnificem, & in tædium artem omnesque Medicos: quod clariſſime intelligi poteſt ex M. Catone; cujus autoritati triumphus atque Cenſura minimum conferunt, tanto plus in ipſo eſt: quamobrem verba ejus ipſa ponemus. Dicam de iſtis Græcis ſuo loco Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorũ: & hoc puta vatem dixiſſe: quandocunque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet: tum etiam magis, ſi Medicos ſuos huc mittet: jurarunt inter ſe barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt: ut fides iis ſit, & facile diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quam

quam alios, opicos appellatione fœdant: interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV anno urbis nostræ obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut privatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur: quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? minime hercule. subjicit enim qua medicina & se & conjugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tractamus. Profiteturque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem: maxime verò quęstum esse immani pretio vitę recusabant: ideo templum Æsculapii, etiam cum reciperetur is Deus, extra urbem fecisse, iterumque in insula, traduntur: & cum Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo providentiam illorum: solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ: imo vero autoritas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguæ, non est: ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicunque Medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus: non tamen illud intuemur: adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla præterea lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ: discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est: quinimo transit in convitium, & intemperantia culpatur: ultroque qui periere arguuntur. Sed decuriæ

pro

pro more censuris principium examinantur: inquisitio per [3] parietes agitur: & qui de nummo judicet, à Gadibus columnisque Herculis accersitur: de exilio verò non nisi die XL quinque electis viris datur tabella. At de judice ipso quales in consilium eunt, statim occisuro? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus opera. Perieruntque rerum naturæ pretia & vitæ argumenta: nihil aliud pro nostro habemus, quam delicias. Non deferam Catonem tam ambitiosæ artis invidiæ à me objectum, aut Senatum illum qui ita censebat, idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis expectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum: non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem arguam, rapacesque nundinas pendentibus fatis, & dolorem indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta: squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex provincialibus H-S. ducentis conductum: Alconti vulnerum Medico H-S. C. damnato ademisse Claudium principem: eidemque in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos: & hæc personis imputentur. Ne fæcem quidem aut inscitiam ejus turbæ arguamus, ipsorumque

rumque intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sępius die ingestos, mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & vnguentorum misturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliariq; extrema pretia, displicuisse majoribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriæ: fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridatium antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarii unius imperata. Quo Deorum [4] perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit: ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere: comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent: illa autem, quæ timuit Cato, atque providit, innocentiora multo & parva opinatu, quæ proceres artis ejusdem in semetipsis fatentur: illa perdidere imperii mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi verò efferrentur. Potus deinde jejunorum ac vomitiones, & rursus per potationes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in fœminis quidem publicati: ista est profecto lues morum, nec aliunde major, quam è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem,

& ora-

& oraculum: ſatis eſſe ingenia Græcorum inſpicere, non perdiſcere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, ſexcentiſque populi Romani annis adverſus artem, in qua conditione inſidioſiſſima autoritatem peſſimis boni faciunt: ſimul contra attonitas quorundam perſuaſiones, qui prodeſſe niſi pretioſa non putant. Neque enim dubitaverim, aliquibus faſtidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla neceſſitate, & curculiones, ac lucifugis congeſta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muſcæ deſcribere: non naturæ gignere iſta, cum gignat hominem. Proinde cauſas quiſque & effectus, non res, æſtimet. Ordiemur autem à confeſſis, hoc eſt, lanis oviſque, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam ſi alienis locis, tamen obiter dici neceſſe erit: nec deerat materiæ pompa, ſi quicquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoque medicinis, ceu verò id certum eſſet, atque non fabuloſum. Irridere eſt, vitæ remedia poſt milleſimum annum reditura monſtrare.

CAP. II. *De medicinis lanarum.*

Lanis autoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus [5] attingi jubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo vinoque aut aceto, prout quæque mulceri mordeve opus ſit, & aſtringi laxarive, luxatis membris, dolentibuſque nervis impoſitæ, & crebro ſuffuſæ: quidam etiam ſalem admiſcent luxatis: alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt: item contuſis tumentibuſque. Halitus quoq; oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atq;

gingivis admisto melle: prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvæ sedant: & si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus evocat: sistit etiam profluvia earum: at canis rabiosi morsibus inculcata, post diem septimum solvitur. Reduvias sanat ex aqua frigida: eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum præligans. Laudatissima omnis è collo; natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, dejectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis ejus illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas auresque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alii verò evulsam decisis summis partibus siccant, carpuntque; & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt utrunque: alii assulis tedæ subjectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat: tum cinerem reponunt. Vis ejus septica est, efficacissimeque genas purgat: quin ipsæ sordes pecudum sudorque feminum & alarum adhærentes lanis (œsypum vocant) innu-

meros

meros prope usus habent: in Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis, ac lento igni in æneo vase subfervefactis & refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque, frigida aqua lavatur, & in linteo siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida: tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerusa. Oculis utilissimum contra inflammationes genarumque callum: quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, utilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus: hulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam & genitalium, cum anserino adipe: medetur & vulvæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & cōdylomatis cum meliloto ac butyro: reliquos usus ejus suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæque in farinam & illitæ, dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingivisque, si carcinoma serpat. Iam verò pura vellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur: cauda enim quam arctissime præligata, evulsa inde lana, statim vescuntur: traduntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

CAP. III. *De ovorum natura.*

Lanæ habent & cum ovis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras: non opus est eas in

hoc usu radicula esse curatas: neque aliud, quam candidum ex ovo, infundi ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesque refrigerant: quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyriis: infantibus verò contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admisto recenti: eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis & pili reclinantur, Hammoniaco trito admistoque: & vari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico: ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pustulas non sentiunt: quidam admiscent farinam hordaceam, & salis parum: hulceribus verò ex ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, & suillo adipe, mire prodest: eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum cerussę denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo: ajunt & vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant, admisto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant: vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiæ: privatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest & renibus, vesicę rosionibus exhulcerationibusque, & cruenta excreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum [6] jure puta-

putaminis sui & papaveris succo ac vino. Dantur cœliacis cum uvæ passæ pinguis pari pondere, & malicorio, per triduum æquis portionibus: & alio modo lutea ovorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit, avellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto: sic & lienicis. Sanguinem autem rejicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota; inflationes quoque vulvæ cruda cum oleo ac vino illita. Vtilia sunt & cervicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis durata igni, & calore quoque prosunt: & condylomatis cum rosaceo: item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur: dat & dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium: idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta nec vi nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adjuvant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt: hulcera quoque humida

mida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylique semuncia à balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adjecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis juvent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foveant: nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen: talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant: quo genere non alvos tantum, sed & menses fœminarum sistunt, aut si major sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit & dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, ejusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permistis: quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo & aceto resinam adjiciunt rubentem, vinumque: & alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una ejus quod thus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina 7 cum aliis piscis quatuor una atterendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et nequid desit ovorum

gratiæ,

gratiæ, candidum ex his admistum calci vivæ glutinat vitri fragmenta: vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum & reliquarum alitum restent magnæ utilitates, sicut suis locis dicemus. Præterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis: angues innumeri æstate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur: Druidæ sibilis id dicunt in sublime jactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat: profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicujus interventu: experimentum ejus esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris insigne; Druidis ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in sinu, equitem Romanum è Vocontiis, à Divo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint: neque enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ovis magnæ utilitatis, ipsoque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei: fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi usus est ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba

quæ Comagene vocatur, obrutis nive vasis, odore jucundo, utilissimum ad perfrictiones, convulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniaque quæ acopis curantur: unguentumque pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subfervefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non glaciat: nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æque quam capris; nanque anser corvusque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

CAP. IV. *Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum.*

Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuventutis & Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi: sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genito manè catulo res divina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina: Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur: vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur: & alios usus ex eo mirè laudatos referemus suis locis: nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures dissecti & impositi;

positi; quorum natura non est spernanda, præcipue in ascensu siderum (ut diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Tradunt magi, jocinore muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal: in homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei poto. Mustelarum duo genera: alterum sylvestre: distant magnitudine: Græci vocant ictidas: harum fel contra aspides dicitur efficax, cætero venenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (ut autor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur: ex ea inveterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis, aut ventriculus coriandro fartus inveteratusque & in vino potus: & catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseveratione commendantur, ut præterire fas non sit: siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipue aspidum valere dicitur: item contra venena omnia: argumento, quod dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere sanguisugas adhærentes; haustasque ab animalibus restinguere in potu datos: quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, auresque cum melle & rosaceo admistis: eos qui agrestes sint, & in malva nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorumque morborum, quanquam ovo

aut cera aut faba inclusos censeant devorandos; falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos: & stranguriæ fistulæque imposuere: adeo nihil parens illa rerũ omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos lævo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in rosaceo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffituque necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minime sanabiles: sed venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum hulcus tardius: de cætero potum quantalibet copia, non nocet: non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime curari, hausta à percussis ipsorum urina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionũ à Potestatibus, & à Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta: quidam id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet venena: caput ejus limini januarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis ejus inveteratis, & cum melle tritis, inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalli-

adalligatum in lacerto, conferre judiciorum victoriæ: primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes ejus illigatos pellibus capreatum, cervinis nervis, mites præstare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla ejusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisq; cervi alternatim & dorcadis: quæ arguisse non minus refert, quam contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositum, vel alterius quam quæ percusserit, sine fine prodest: item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: ajunt enim [8] præcavere: item si quis exustæ ejus cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem ajunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis utrinque amputatis, exemptisque interaneis & livore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinisque exemptis, & addita similagine, atque ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur: significandum videtur è vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias: ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiæ fugiant eos. Præterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, ipsarum ser-

ſerpentium exta impoſita auxiliari: eosque qui aliquando viperæ jecur coctum hauſerint, nunquam poſtea feriri à ſerpente. Neque anguis venenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus: ſed prodeſt vivus comprehenſus, & in aqua contuſus, ſi foveatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur, ut dicemus, & ideo Æſculapio dicatur. Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit, ut poſſint avium ſermones intelligi. Atqui anguis Æſculapius Epidauro Romam advectus eſt: vulgoque paſcitur & in domibus: ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere in orbe terrarum: pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua vivit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno: horum jecur ſervatum adverſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno adverſatur: fit enim & è ſtellionibus malum medicamentum: nam cum immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit: ob hoc in unguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ: remedium eſt ovi luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia venenata Salamandræ ſcelus maximum eſt: cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improvidos poteſt: nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede, cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat: quippe cum ſaliva ejus quacunque parte corporis, vel in pede

imo

imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibusdam animalium, ut suibus, manditur, domante eadem illa rerum diffidentia. Venenum ejus extingui primum omnium ab his quæ vescantur illa, verisimile est: quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera adversantia diximus, dicemusque suis locis. Ex ipsis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent vera, jam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle serventur, tradit, negatque restingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra serpentes primum vultur est: annotatum quoque minus virium esse nigris: pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt: item cor ejus alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant avulsæ, appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclare medetur, & in multis aliis usibus mirabile: pantheræ leonesque non attingunt perunctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum: alvum solvit: validius è vetere gallinaceo: prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulisque, & articulariis morbis & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, jocinori, renibus, vesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi ejus extant præcepta: efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autem

autem in congiis tribus aquę ad tres heminas cum supra dictis herbis, & refrigeratum ſub dio dari tempeſtivis antecedente vomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt id in ſe: ita hoc venenum auri eſt: at gallinaceis ipſis circulo è ſarmentis addito in collum, non canunt. Auxiliatur contra ſerpentes & columbarum caro recens concepta, & hirundinum: bubonis pedes uſti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis: quippe præter reliqua portentoſa mendacia, cor ejus impoſitum mammæ mulieris dormientis ſiniſtræ, tradunt efficere ut omnia ſecreta pronuntiet: præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Ejuſdem ovo ad capillos remedia demonſtrant. Quis autem quæſo ovum bubonis unquam videre potuit, cum ipſam autem vidiſſe prodigium ſit? quis utique experiri, & præcipue in capillo: ſanguine quidem pulli bubonis etiam criſpari capillum promittunt. Cujus generis prope videri poſſint, quæ tradunt & de veſpertilione, ſi ter circunlatus domui vivus, per feneſtram inverſo capite infigatur, amuletum eſſe: privatimque ovilibus circunlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinem quoque ejus cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Italiæ ignotum, & plurium generum: unum ſimile formicæ, ſed multo majus, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incurſantibus reſperſum guttis: acerbior hujus, quam veſpæ ictus. Vivit maxime circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis ejuſdem generis alterum percuſſo oſtendat: & ad hoc ſervantur, cum mortui inveniuntur: &

corti-

cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, ut diximus supra. Æque phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite: quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, ut Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tanquam imperfectis: dolor à morsu ejus qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis: hujus morsu genua labefactantur. Peior utroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos: etiamnum deterior, à crabrone penna tantum differens: hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: pejor, medium caput distinguente linea alba, & transversa altera: hic oris tumorem facit: at cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca: item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, ut in serpentibus dictum est. Si jumenta momorderit,

mus

mus recens cum ſale imponitur, aut fel veſpertilionis ex aceto: & ipſe mus araneus contra ſe remedio eſt, divulſus & impoſitus: nam ſi prægnans momordit, protinus diſſilit: optimum, ſi imponatur qui momorderit: ſed & alios ad hunc uſum ſervant in oleo, aut luto circunlitos. Eſt & contra morſum ejus remedio terra ex orbita: fertur enim non tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime in vicem ſtellio traditur, ut viſu quoque pavorem iis afferat, & torporem frigidi ſudoris: itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & aſcalaboten, & galeoten: in Italia non naſcitur. Eſt autem hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & veſcitur, quæ omnia à noſtris ſtellionibus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarum fimi cinis illitus, draconis jecur, lacerta divulſa, mus divulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium eſt ſcorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, appoſitus plagæ, levat dolorem: item teſta terra operta ex aliqua parte, ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Non debent reſpicere qui imponunt, & cavere ne Sol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt: multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſervantur. Noctua apibus contraria, & veſpis crabronibusque & ſanguiſugis: pici quoque Martii roſtrum ſecum habentes non feriuntur ab iis. Adverſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos vocant. Eſt & formicarum genus venenatum: non fere in Italia.

Sol-

Solpugas Cicero appellat, ſalpugas Bætica. Iis cor veſpertilionis contrarium, omnibusque formicis: ſalamandris cantharides, ut diximus. Sed in iis magna quæſtio, quoniam ipſæ venena ſunt potæ veſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſſinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus eſſet, vocatus ex Ægypto Medicus ob hanc valetudinem ejus à Cæſare, cum cantharidum potum præparare voluiſſet, interemit. Verum illitas prodeſſe non dubium eſt, cum ſucco taminiæ uvæ, & ſevo ovis vel capræ. Ipſarum cantharidum venenum in qua parte ſit, non conſtat inter autores. alii in pedibus & capite exiſtimant eſſe, alii negant: convenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte ſit venenum. Ipſæ naſcuntur ex vermiculo, in ſpongia maxime, cynorrhodi quæ fit in caule, ſed fœcundiſſime in fraxino: cæteræ in alba roſa, minus efficaces. Potentiſſimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis tranſverſas habent, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, piloſæ: inutiliſſimæ vero, unius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congeſtæ roſa matura, & ſuſpenduntur ſuper acetum cum ſale fervens, donec per linteolum vaporentur, poſtea reponuntur. Vis earum adurere corpus, cruſtas obducere: eadem pityocampis, in picea naſcentibus, eadem bupreſti, ſimiliterque præparantur. Efficaciſſimæ omnes ad lepras lichenasque: dicuntur & menſes ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides objectæ ſunt Catoni Vticenſi, ceu venenum vendidiſſet in auctione regia, quoniam eas ſeſtertiis LX addixerat.

CAP. V.

CAP. V. *De sevo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia.*

Et sevum autem struthiocamelinum tunc venisse sestertiis LXXX obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuæ: idem potum in vino, remedium est vitiorum, quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pavore aquæ capitis canini cinis illitus vulneri (oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circunlito, atque ita in furnum indito.) Idem & in potione proficit: quidam ob id edendum dederunt: aliqui & vermem è cadavere canino adalligavere: menstruave in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes: non latrant verò, lingua canina in calceamento subdito pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur: multo tamen utilissimè jecur ejus, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum madendum: si minus, quoquo modo coctum, aut jus coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt: idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant: & cerebello gallinaceo occurritur: sed id devoratum anno tantum eo prodest. Ajunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle: saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia

media in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum ejus qui momorderit, ut jecur crudum devoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat: tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulcus habentibus: remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, usque in proverbium discordiæ venisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hisepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis ex mustela sylvestri factis, contrarium est jus gallinacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorumq; astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione: item contra mala medicamenta omnia asservatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, ut supra diximus præparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum: itaque

& spis-

& spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis jus ex carne arietum, privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, præterquam iis qui bupreſtin aut aconitum biberint. Columbarum sylvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

CAP. VI. *Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia.*

Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item ungularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdam appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperata: alii sanguine muscarum utuntur: alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis: alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudisque & totius muris emendat: præcipue si veneficio acciderit hæc injuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida: caput quidem ejus ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit: alopecias autem in ea curatione præparari oportet novacula & sinapi: quidam ex aceto uti malue-

maluerunt. Quæ de herinaceis dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, ut docuimus, combuſtæ cum radice recentis harundinis, quæ ut una cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permiſto cineres capillorum defluvia continent: efficacius virides lacertæ omnia eadem præſtant. Etiamnum utilius admiſto ſale, & adipe urſino, & cæpa tuſa: quidam denas virides in decem ſextariis olei veteris diſcoquunt, contenti ſemel in menſe ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corvi ovum in æreo vaſe oleo permiſtum illitumque deraſo capite nigritiam capillis affert: ſed donec inareſcat, oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcant: idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum: alii ſanguine & cerebro ejus utuntur cum vino nigro: alii excoquunt ipſum, & nocte concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute: cauſtica vis earum, cavendumq; ne exhulcerent altè: poſtea ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini jubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo ſumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, illito capite, donec inareſcat. Capitis doloribus remedio ſunt cochlearum, quæ nudæ inveniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (eſt autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypii oſſa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis.

illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: gallinaceusque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia ejus qui doleat, evulsis collo plumis circumligatisque vel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subjectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventæ ossiculum per aurem cum ebore trajectum, vel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti atanei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit: hæc & vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit: à cerebro verò profluentem, anseris sanguis, aut anatis infusus: adepsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutino pascentis hirundinis caput præcisum, maxime Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: œsypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præstare muscarum, fimique murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii è stibi, ut omnia œsypo illinantur; item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, evulsos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandræ cinis: lacertæ viridis vel in vino albo Sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumaque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli VII dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur, in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis: noctua-

noctuarum est id genus maximum, quibus pluma aurium modò micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat quam hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multoque magis gliris aut muris sylvestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert: & stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinisve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive thure: sic & solatis prosunt. Vivas quoq; cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe ejusdem claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito fœniculi succo ad cyathum unum, & thuris 9 manna una, atque ita suffusiones oculorum & caligines inungere utilissimum est: medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculisque enatis cum croco tritis: exuritur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, & stomachi totiusque corporibus tempestivitates: hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis utuntur in cibis: primum omnium occisæ statim salem in os addi jubent, donec liquescat humor, quatuor digitorum mensura utrinque præcisa, exemptisque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt ut sæpius utantur jus, præter supra dicta,

pedi-

pediculos è toto corpore expellit, pruritusq; etiam summæ cutis. Effectum ostendit & per se capitis viperini cinis: utilissime oculos inungunt: itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps ærugini mistus, ruptas oculorum partes sanat, & membrana sive senectus vernatione eorum exuta, si adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionesque oculorum: eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo: item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, duntaxat rubrum lusciosis illiniendum monstrant. Laudant & gallinæ fel, sed præcipue adipem, contra pustulas in pupillis: has scilicet ejus rei gratia saginant: adjuvat mirifice & ruptas oculorum tuniculas admistis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones fimum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi ejus cinis cum Attico melle. Laudatur & milvi jecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas: similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum, contusis oculis, ita ut postea [10] hyssopo & melle

& melle inunguntur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per se vero ad claritatem; dorcados Hippocratis (ut putant) autoritate, adjicitur, quod in argentea pyxide adservari jubent. Ova perdicum in vase æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest: in columbis masculæ efficaciorem putant: vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctum, lanamque succidam ex oleo aut vino. Earundem avium sanguis nyctalopas sanat: & jecur ovium: atque (ut in capris diximus) efficacius fulvæ: decocto quoque ejus oculos abluere suadent: & medulla dolores tumoresque illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mistus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis; accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quę supra scripta sunt, sanatur: mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat: hujus adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt: alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos, qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, novem singulos signis signantes, & singulos detrahunt per dies: nono emittunt lacertam: lapillos servant ad

oculorum dolores. Alii terram ſubſternunt lacertæ viridi excæcatæ, & una in vitreo vaſe annulos includunt è ferro ſolido vel auro: cum recepiſſe viſum lacertam apparuerit per vitrum, emiſſa ea, annulis contra lippitudinem utuntur: alii capitis cinere pro ſtibio ad ſcabritias. Quidam viridem longo collo in ſabuloſis naſcentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Muſtelæ etiam oculis punctu erutis, ajunt viſum reverti: eademque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodeſſe, ſi ſerpens viva dimittatur. Lachrymantibus ſine fine oculis, cinis ſtellionis capitis cum ſtibio eximie medetur. Aranei muſcarii telæ, & præcipue ſpelunca ipſa impoſita per frontem ad duo tempora, ita ut à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo ſe oſtendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longiſſimis ac tenuiſſimis pedibus, contritus in oleo vetere: ſed is etiam cui craſſiſſimum textum eſt, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras ſanare traditur. Scarabæi viridis natura contuentium viſum exacuit: itaque gemmarum ſculptores contuitu eorum acquieſcunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis inſtillatio ſedat dolorem: gravitatem adeps cum abſinthio & oleo vetere, item adeps anſerinus: quidam adjiciunt ſuccum cæpæ & allii pari modo. Vtuntur & per ſe ovis formicarum: nanque & huic animali eſt medicina: conſtatque urſos ægros hoc cibo ſanari. Anſerum quoque & omnium avium adeps præparatur, exemptisque venis omnibus patina

novo

novo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: siccatusque lineis saccis, & in fictili novo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase novo: sed Medici malunt è nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari, deinde cum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: & si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inveterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: oniscon Græci vocant, alii tylon: efficaciter sanat aurium dolores, cum cortice Punici mali decoctum & porri succo: addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alii scolopendram, minorem perniciosamque. Cochleæ, quæ sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam præcipue: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino,

vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item atanei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, majorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circunligato capillo in cavernam ejus conjecta, efflato prius pulvere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abjici solet, inveterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoq; adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput avellatur: hanc tritam una cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam: celerrime enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorumque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt: molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt: alterum genus Mylœcon appellavere, circa molas ferè nascens: has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt: tertium genus & odoris tædio invisum, exacuta clune, cum pissellæo sanare hulcera alias insanabilia: strumas, panos, diebus XXI impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem furunculosque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus: at hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit

dit cum reſina & melle: tantum poteſtatis habet ea ars pro medicamento dandi quicquid velit. Humaniſſimi eorum cinerem crematarum ſervandum ad hos uſus in cornea pyxide cenſuere, aut tritas clyſteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere conſtat. Mel utiliſſimum auribus quoque eſt, in quo apes emortuæ ſunt. Parotidas comprimit columbinum ſtercus vel per ſe, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuæque cerebrum vel jecur cum oleo infuſum auriculæ aut parotidi: multipeda cum reſinæ tertia parte illita: grylli ſive illiti, ſive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iiſdem animalibus, aut ejuſdem generis, ſequenti dicemus volumine.

LIBER XXX.

Procœmium.

CAP. I. *De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.*

MAGICAS vanitates ſæpius quidem antecedente operis parte, ubicunque cauſæ locusque poſcebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res eſt, de qua plura dicantur, vel eo ipſo, quod fraudulentiſſima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque ſeculis valuit. Autoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur, quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ menti complexa in unam ſe redegit. Natam primum è Medicina nemo dubitat, ac ſpecie

salutari irrepsisse velut altiorem sanctioremque, quam Medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque [1] suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum, regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter autores convenit: sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamq; eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit: sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum ejus positis explanavit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum verò v millibus annorum ante Trojanum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemq; tam longo ævo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumque Marmaridum, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maxime tamen mirum est, in bello Trojano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet: siquidem Protea & Sirenum cantus

cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe utique & inferorum evocatione hoc ſolum agi. Nec poſtea quiſquam dixit, quonam modo veniſſet Telmeſſum religioſiſſimam urbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Trojanis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam ejus in tantum adhæſiſſe, ut Menander quoq; literarum ſubtilitate ſine æmulo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intuliſſe, ad vicinas uſque ſuperſtitiones ac Medicinæ profectum, ſi non expers ſedes ejus, tota Thrace, Magices fuiſſet. Primus extat (ut equidem invenio) commentatus de ea Oſthanes: Xerxem regem Perſarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut ſemina artis portentoſæ ſparſiſſe, obiter infecto, quacunque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium: quod certum eſt, hic maxime Oſthanes ad rabiem, non aviditatem modò ſcientiæ ejus, Græcorum populos egit. Quanquam animadverto ſummam literarum claritatem gloriamque ex ea ſcientia antiquitus & pene ſemper petitam: certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam navigavere, exiliis verius, quam peregrinationibus, ſuſceptis: hanc reverſi prædicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illuſtravit, voluminibus Dardani in ſepulcrum ejus petitis, ſuis vero ex diſciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis, hominum atque tranſiiſſe per memoriam, æque, ac nihil in

vita, mirandum eſt. In tantum fides iſtis fasque omne deeſt,adeo, ut ii qui cætera in viro illo probant, hæc ejus eſſe opera inficientur: ſed fruſtra: hunc enim maxime affixiſſe animis eam dulcedinem conſtat. Plenumque miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruiſſe, Medicinam dico, Magicenque,eadem ætate illamHippocrate, hancDemocrito illuſtrantibus, circa Peloponneſiacum Græciæ bellum, quod geſtum eſt à CCC urbis noſtræ anno. Eſt & alia Magicis factio, à Moſe & Iamne & Iotape Iudæis pendens,ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem. Tanto recentior eſt Cypria. Non levem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit profeſſioni ſecundus Oſthanes, comitatu ejus exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit. Extant itaque & apud Italas gentes veſtigia ejus in duodecim tabulis noſtris,aliiſque argumentis,quę priori volumine expoſui. DCLVII demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coss. Senatusconſultum factum eſt,ne homo immolaretur: palamque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata. Gallias utique poſſedit, & quidem ad noſtram memoriam: namque Tiberii Cæſaris principatus ſuſtulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorumque.Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque tranſgreſſa, & ad naturæ inane pervecta?Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis ceremoniis,ut dediſſe Perſis videri poſſit. Adeo iſta toto mundo conſenſere, quanquam diſcordi & ſibi ignoto. Non ſatis æſtimari poteſt, quantum Romanis debeatur,qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum.

CAP. II.

CAP. II. *De speciebus Magiæ, Neronisque & magorum detestatio.*

Vt narravit Osthanes, species ejus plures sunt. Nanque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac pelvibus, securibusque, & multis aliis modis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quicquam generosius voluit: nemo unquam ulli artium validius favit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium aliaque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuissent: sævius sic nos replevit umbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, ut cerni non possint: forte hoc in illo: nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater color esset; facile, nam hominem immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo provinciis gravis: navigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat: magicis etiam cœnis eum initiaverat: non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit.

Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras, sed in his veneficas artes pollere, non Magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion Grammaticę artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur osyrites, divinam, & contra omnia veneficia: sed si erueretur, statim eum qui eruisset, mori: seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, qua patria quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

CAP. III. *De Talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera.*

Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossa, sepultisque similes. Nullis æque credunt extis: nullum religionis capacius judicant animal: ut si quis cor ejus recens palpitansque devorarit, divinationis & rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpæ vivæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant: cætero ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius invenietur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur. Cæterum dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cujus è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circunscarificato eo qui doleat: aut draconis os è spina: item enhydridis. Est autem serpens mascu-

masculus & albus: hujus maximo dente circunscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, è diverso inferiores. Hujus adipe perunguntur, qui crocodillum captant. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adjuvat cum melle: fit eodem modo & dentifricium. Cavis dentibus cinis è murino fimo inditur, vel jecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense jubeant mandi, doloresq; ita caveri. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculæ, cujus è parte doleant, præstant levamentum: eorundem cinis exesis dentibus conjectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus juvat: comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scilite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba Veneris labrum appellata invenitur, cavis dentium inditus mirè prodest: nam erucæ brassicæ, ejus contactu cadunt. Et è malva cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ, quæ inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingivis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo tedęque resina calefacta, & auri alterutri infusa: adjiciunt aliqui thus & rosaceum; eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, præstat. Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multoque minus credibile

in tepidis regionibus tam ſero exui: hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipſum ſiniſtra manu captum tritumque in roſaceo, & in aurem infuſum, cujus à parte doleat, prodeſſe arbitrentur. Oſſiculis gallinarum in pariete ſervatis, fiſtula ſalva, adacto dente vel gingiva ſcarificata, projectoque oſſiculo, ſtatim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel paſſerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuſo; pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius eſt paſſeris pullorum ſarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

CAP. IV. *Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.*

Oris ſaporem commendari affirmant, murino cinere cum melle ſi fricentur dentes: admiſcent quidam marathri radices. Penna vulturis ſi ſcalpantur dentes, acidum halitum faciunt: hoc idem hyſtricis ſpina feciſſe, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulſo decoctæ ſanant: adeps anſeris aut gallinæ rimas: Oeſypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus parvæ texuntur. Si ferventia os intus exuſſerint, lacte canino ſtatim ſanabitur. Maculas in facie, œſypum cum melle Corſico, quod aſperrimum habetur, extenuat: item ſcobem cutis in facie cum roſaceo impoſitum vellere, quidam & butyrum addunt. Si verò vitiligines ſint, fel caninum, prius acu compunctas. Liventia & ſuggillata pulmones arietum pecudumque in tenues ſecti membranas calidi impoſiti, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anſeris, vel gallinæ cuſtodit. Lichenas & murino

fimo

fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo: in hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideo causticis commiscetur, psorisque & lepris & lentigini illinitur. Invenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adjecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi: fallit inter herbas bovem maxime, unde & nomen invenit: devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat: hæc cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectusque brassica lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Gravedinem invenio finiri, si quis nares [2] murinas osculetur. Vva & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Vva succo cochleæ acu transfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur: Hirundinum cinere cum melle: sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ovilli gargarizatio adjuvat: multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arido ac nitro impositum extra. Asperitatem faucium & distillationes leniunt cochleæ; coqui debent in lacte, demptoque tantum terreno conteri, & in passo dari potui: sunt

qui Astypalæicas efficacissime putant, & in iis smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto: hujus medicinæ autor est Ovidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli sylvestrium: figura nidorũ eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli: ita vocant in riparum cavis nidificantes. Sunt qui cujuscunque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum: strangulatos cum sanguine comburunt in vase, & cinerem cum pane aut potu dant: quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent: sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum putant: alii XXI tritas in aquæ mulsę hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse: & corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permistum. Cervicis & opisthotono ex milvi nido surculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

CAP. V. *Ad strumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores.*

Strumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur: ajunt & in cibo sumptam idem efficere: vel cineri ejus sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies XXX oportet alium adalli-

adalligati: quidam cor ejus in argenteo vasculo servant. Ad fœminarum strumas veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maxime quæ fructis adhærent: item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur: anguinus adeps mistus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios abscisis utrinque extremis artubus adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cùm farina hordeacea aveaceave ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire: alii jecur ejusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt: dextrum quoque pedem ejus remedio esse strumis affirmant. Alii præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos conduntque pyxide stannea, & utuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in cervice sint: vescique suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabæi terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedêre: alii pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & podagris: triduo non abluunt: prodestque hæc medicina in annum: omniaque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic utuntur: alii vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa canis ortum circuncidunt, ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum præhenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit,

derit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari jubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarum ova pueris infricata præstant: item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui evulsis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cujuscunque partis si catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur: idque in exenterato [3] profusoque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius: transireque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte.

CAP. VI. *De pulmonum vitiis, jecoris, & sanguinis rejectionibus.*

Pulmonum vitiis medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti: eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipue verò cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garoque sumi, præcipue Africanas: nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumant: virus tamen earum gravitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his Solitanæ: Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cavaticas vocant,

cant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur: laudatæ & ex inſulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratę, neque veteres, neque recentes. Fluvitiales & albæ virus habent: necnon ſylveſtres, ſtomacho inutiles, alvum ſolvunt: item omnes minutæ. Contra marinæ ſtomacho utiliores: efficaciſſimæ tamen in dolore ſtomachi: laudatiores traduntur quæcunque vivæ cum aceto devoratæ. Præterea ſunt quæ aceratæ vocantur, latæ, multifariamque naſcentes, de quarum uſu ſuis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata & inſperſa potioni, diſtillationes pectoris & humidam tuſſim, vel recens toſta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus ſi ſorbeantur, tuſſim ſedant. Diſtillationes ſedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum ſtomachus recreatur. Iocinorũ doloribus medetur muſtela ſylveſtris in cibo ſumpta, vel jocinora ejus: item viverra porcelli modo inaſſata. Suſpirioſis multipedæ, ita ut ter ſeptene in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur: omne enim vas earum nigreſcit contactu. Quidã torrent ex his ſextarium in patina, donec candidę fiant: tunc melle miſcent: alii centipedam vocant, & ex aqua calida dari jubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ, diebus plurimum novem. Aliqui ſingulas primo die dedêre, ſequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam: ſic & ſuſpiria emendant & vomicas. Eſt animal locuſtæ ſimile ſine pennis, quod Eryxalis Græce vocatur: latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores hoc eſſe quod gryllus vocetur: ex his xx torreri jubét, ac bibi è mulſo contra

contra orthopnœas ſanguinemq; expuentibus. Eſt qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo, ſic & tuſſi medentur. Vomicas privatim ſanat mel in quo apes ſint emortuæ. Sanguinem rejicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combuſtus, adjecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iiſdem portionibus potus manè atque veſperi in vino, ſi febris abſit: ſi minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere: poſt hæc jubent eum in pariete dormitorii ejus tectove includi, & obſignari annulo, terque novies carmen dici. Caninus ſi viventi eximatur, & in cibo ſumatur, liberat eo vitio: quidam recentem ſuperalligant: alii duorum dierum catuli ex aceto ſcillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem: item coclearum cinerem cum ſemine lini & urticę addito melle, donec perſanet. Eo liberat & lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium ejus, cui medetur, ſuſpenſa, ut egrediens revertensque attingat manu: cinis è capite bubonis cum unguento: mel in quo apes ſint emortuæ: araneus, & maxime qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptiſana decoctarum, quæ & per ſe illinuntur. Canis rabioſi calvarię cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio tranſmarinus, capite ablato & inteſtinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo ſucco bibitur. Lacertæ virides deciſis pedibus & capite, in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in vino decoctæ

cum

cum piperis granis xv. Aquilæ pedes evellunt in adversum à suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister lævæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, unde effoderis, Magi jubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

CAP. VII. *Ad dysentericos, & ventris mala, remedia.*

Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota: caseus ovillus vetus, sevum ovium decoctum in vino austero: hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusque ac cute, decoctusque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subfervefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarii pondere dimidii acaciæ: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ: quidam omnibus Africanis ita utuntur: alii totidem Africanas, vel latas infundunt potius: & si major fluxio sit, addunt acaciam fabę magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo: vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo iisdem medetur, sed veteris gallinacei

nacei vehementius: ſalſum jus alvum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet: abſtinere autem à frugibus ante & gallinam & hominem oportet: fimum columbinum toſtum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ: mel, in quo ſint immortuæ apes, decoctum. Graviſſimum vitium ileos appellatur: huic reſiſti ajunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine: etiam illito ventre ſubvenire. Siſtit alvum & cochlea, ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata: item cinis earum quæ vivæ crematæ ſint, potus ex vino auſtero. Gallinaceorum jecur aſſum, cum ventriculi membrana, quæ abjici ſolet, inveterata, admiſto papaveris ſucco: alii recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per ſe ventriculus contritus ex vino nigro: item palumbus ferus, è poſca decoctus: lien pecudis toſtus, & in vino tritus: fimum columbinum cum melle illitum. Oſſifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, utiliſſimus, vel ſi manu tantum teneant capientes cibum: quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit: ſiſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina ſanat lien ovium toſtus, atq; è vino potus: palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirum eſt: anate appoſita ventri tranſire morbum, anatemq; emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficaciſſime ſanatur ave galerita aſſa in cibo ſumpta: quidàm in vaſe novo cum plumis exuri jubent, conterique in cinerem,

bibique

bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor ejus adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter è fratribus colo liberatus est. ave hac in cibo sumpta, & corde ejus armilla aurea incluso: alter sacrificio quodã, facto crudis laterculis in formam camini, atq; ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata conficienti: hujus partem extremam adalligatam prodesse contra colũ constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur: si catuli, priusquam videant, applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri succum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari, dissectisq; palam fieri ægritudinis causas: mori, & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut per dolorem, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

CAP. VIII. *Ad calculos & vesicæ dolores, testiumque & inguinum tumores, & ad panos.*

Murino fimo contra calculos illinire ventrem prodest. Herinacei carnem jucundam esse ajunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minime posse: hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia vesicæ emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere, traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, uti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritasque, tres in

vini cyatho bibi, ſequenti die duas, tertia die unam, ut ſtillicidia urinæ emendent. Teſtarum verò inanium cinerem ad calculos pellendos: item hydri jecur bibi, vel cinerem ſcorpionum in pane ſumi, vel ſi quis cum locuſta edit. Lapillos qui in gallinaceorum[4] veſica, aut in palumbium ventriculo inveniantur, conteri & potioni inſpergi: item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel ſi recens ſit, toſtam. Fimum quoque palumbinum in faba ſumi contra calculos & alias difficultates veſicæ: ſimiliter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulſo: & inteſtinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida: oſſifragi ventrem arefactum: turturis fimum in mulſo decoctum, vel ipſius diſcoctæ jus. Turdos quoque ediſſe cum baccis myrti prodeſt urinæ: cicadas toſtas in patellis: millepedam oniſcon bibiſſe: & in veſicæ doloribus decoctum anguinorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum diſcoctorum jus, & acria mollit: ciet & hirundinum fimum, adjecto melle ſubditum. Sedis vitiis efficaciſſima ſunt œſypum (quidam adjiciunt pompholygem, & roſaceum) canini capitis cinis: ſenecta ſerpentis ex aceto, ſi rhagades ſint: cinis fimi canini candidi cum roſaceo: ajuntque inventum Æſculapii eſſe, & eodem verrucas efficaciſſime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, ſevum bovis. Procidentia alvi ſuccus cochlearum punctis evocatus illitu depellit. Attritis medetur cinis muris ſylvatici cum melle: vel herinacei, cum veſpertilionis cerebro, & alumine, & œſypo: fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus dempto capite pedibusque infricatur. Ne acria perurant, adeps anſerinus cum cera Punica, ceruſſa, roſaceo: adeps

cygni:

cygni: hæc & hæmorrhoidas ſanare dicuntur. Iſchiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodeſſe dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite: ſic & ſtellionem, adjectis huic papaveris nigri obolis tribus: ruptis convulſis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. Cæteris vitiis vellerum ejus vel ſordidorum cinis ex aqua: ſevum ex omento pecudis, præcipue à renibus, admiſto cinere pumicis & ſale: lana ſuccida ex aqua frigida: carnes pecudis combuſtæ ex aqua: mulæ vulgarum cinis: dentis caballini contuſi farina inſperſa. Teſtibus vero, farina ex offibus canini capitis ſine carne tuſis: ſi decidat teſtium alter, ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ parvæ contritæ ex aceto, vel cinis ejus: mel, in quo apes ſunt emortuæ, cum reſina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ovorum albo: triceſimoque die reſolvunt: aliqui pro thure bulbum admiſcent. Hydrocelicis ſtelliones mirè prodeſſe tradunt, capite, pedibus, interaneisque demptis; reliquum corpus inaſſatum: in cibo id ſæpius datur, ſicut ad urinæ incontinentiam. Caninum adipem cum alumine ſciſſo fabę magnitudine. Cochleas Africanas cum ſua carne & teſta crematas poto cinere. Anſerum trium linguas inaſſatas in cibo: hujus rei autor eſt Anaxilaus. Panos aperit ſevum pecudum cum ſale toſto. Murinum fimum admiſto thuris polline, & ſandaracha diſcutit: lacertæ cinis, & ipſa diviſa impoſita: item multipeda contrita, admiſta reſina terebinthina ex parte tertia: quidam & ſino-

& sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam vim habet: fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura jejunis à jejuno illinuntur.

CAP. IX. *Ad podagras articulorum dolores.*

Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: vel arietis cum sevo: mures dissecti impositi: sanguis mustelę cum plantagine illitus, & vivæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illinire malunt: alii ipsos aceto mensura cum mellis cyathis tribus, pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores: bibuntur autem binæ in vino tritæ: eædem illinuntur cum helxines herbæ succo: quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, & sæpius sumpto, ajunt podagra liberari: utile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, si inveterato tritoq; quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua: aut si pedes sanguinent cum urtica: vel pennis eorum, cum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ cõmodissime curant: sunt qui cinere earum uti malint,

sicuti

ſicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præſentaneum eſt & ſevum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur ſevum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod ſi putrida ſint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel gryllorum excrementorum favilla ex oleo: item muris ſylvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inveniuntur. Hulcera omnia pedum ſanat cinis earum, quæ vivæ combuſtę ſint: fimique gallinacei cinis exhulcerationes; columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris ſoleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis ſanat. Dentis caballini contuſi farina privatim ſubluviem. Lacertæ viridis ſanguis ſubtritus, & hominum & jumentorũ pedes ſublitus ſanat. Clavos pedum urina muli mulæve cum luto ſuo illita: fimum ovium. Iecur lacertæ viridis, vel ſanguis flocco impoſitus: vermes terreni ex oleo: ſtellionis caput cum [5] urticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum ſuo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: ſanguis recens murinus illitus, vel ipſe mus divulſus: herinacei fel: caput lacertæ vel ſanguis, vel cinis totius: membrana ſenectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro: Cantharides cum uva taminia intritæ exedunt: ſed ita eroſas aliis, quæ ad perſananda hulcera monſtravimus, curari oportet.

CAP. X. *Remedia adverſus morbos toti corpori.*

Nunc revertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe. Magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purifi-

catæve contra omnia mala medicamenta: item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitaliq; ejus ſub limine januæ defoſſo. Minus mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſſimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi: ſeptenis ita diebus duraſſe tradunt: at in ſatietate paucioribus dehiſcere. hunc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum: eundem in augurio vitalium habent: nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit, à pedibus ſtanti interrogantique de morbo, ſpem vitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere: adjiciunt, ut evellatur ex aure læva canis, cui non ſit alius, quam niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum ejus, qui è ſue id animal evellerit, ſcriptum reliquit. Rurſus Magi tradunt, lymphatos ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere: eos vero qui à nocturnis Diis Faunisque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, inteſtinisque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphiſbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum ejus: quinimo arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliusque ſuccidere: itaque ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud eſt cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, ſi dexter pes circunſcribatur, ac veſtigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicunque ſpargatur. Paralyſin caventibus pinguia glirium decoctorum & ſoricum utiliſſima tradunt eſſe: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthiſin ſentientibus: lacertam viridé decoctam in vini ſextariis tribus ad cyathum unum,

unum, ſingulis cochlearibus ſumptis per dies, donec convaleſcant : cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento , & vini cyathis duobus dilutum , magnitudine nucis avellanæ, à balineo potum : teſticulos arietinos inveteratos, tritosque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis aſinini hemina: interdicitur vini potus quinis diebus ante & poſtea. Magnifice laudatur & ſanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipue agninum : catulus lactens ſumptus , abſciſſo capite pedibusque , ex vino & myrrha : lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus : ſtellionis tranſmarini cinis potus in aceto : tunicula ſtellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit pota. Quidam & ipſum harundine exenteratum inveteratumq; bibendum dedêre : alii in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæ pretium eſt ſcire quomodo præripiatur , cum exuitur membrana hyberna, aliâs devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt : inde ſtellionum nomen ajunt in maledictum tranſlatũ. Obſervant cubile ejus æſtatibus : eſt autem in [6] locis oſtiorum feneſtrarumque, aut cameris ſepulcriſve : ibi vêre incipiente fiſſis harundinibus textas opponunt caſas , quarum anguſtiis etiam gaudet, eo facilius exuens circundatum torporem : ſed eo derelicto non poteſt remeare . Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur: prodeſt & cerebrum muſtelæ inveteratum potumque, & jecur ejus: teſticuli vulvæque aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: ſylveſtris vero tota in cibo ſumpta . Eadem omnia prædicantur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis quæ faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum

 cinis

cinis addito semine lini & urticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli è ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi: dicuntur enim excluso pullo lapillum dare: quod si pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens devoratum: quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri: prædicatur & jecur milvi devoratum, & senectus serpentium: jecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum: cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari jubent, & quidem satiatum humano cadavere: quidam pectus ejus bibendum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. Fuere & qui viginti unam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

CAP. XI. *Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos.*

Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarũ pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria: passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur à colore,

colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & avem mori: hanc puto latinè vocari Galgulum. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, verumetiam inveteratas herinacei carnes quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Præcipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat: nanque & in XII signa digessere eam Sole transmeante, iterumq; Luna: quod totum abdicandum paucis[7] exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi jubent ægros cum Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum: si Luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & adjiciunt sativæ: si Aquarium, è buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe verisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inveteratis, aut jocinore usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet: quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, quæ adalligari jubent: pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum: Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemptum: muris rostellum auriculasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt:

Lacertæ viridi vivæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina: scarabæum qui pilulas volvit. Propter hunc Ægypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum: tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: cætera sinistro: cor anguinum sinistra manu exemptum viventibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit, videat æger triduo: post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præcisa harundine: multipedam lana involutam: vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennæ germinent: alios è spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos juglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quæ nudæ inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subjiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Devorari autem jubent cor mergi marini sine ferro exemptum inveteratumque conteri, & in calida aqua bibi: corda hirundinum cum melle: alii fimum drachma una in lactis caprini & ovilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones: sunt qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quattanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis: quod esset animal neque

neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset: demonstrandum tamen fuit à tam gravi autore dictum, si cujusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire, in longissimis morbis utilissimum putant: & in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso specu toto, resina ceraque imposita utrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase [8] quod capiat: quo genere & recidivas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanæ magnitudine: aliqui addunt & anserinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent: item carnes inveteratæ herinacei sumptæ: vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

CAP. XII. *Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, nervorumque contractiones.*

Igni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus: quo genere præstat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat: oportet autem eum ferro cum terra cavernæ suæ tolli. Adeps anseris: viperæ caput aridum asservatum & combustum, dein ex aceto impositum: senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & sevo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso: item apibus, quæ in melle sunt immortuæ, impositis:

 polen-

polentaque imposita ac inspersa. Si in verendis sit, cæterisque ibi ulceribus, occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis: item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus sit, efficacissime anserino adipe curantur: idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, & tertia die solutus: mus araneus pendens enecatus, sic ut terram nec postea attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maxime recens illitum ex aceto: ventriculus ciconiæ ex vino decoctus: muscæ impari numero infricatæ digito medico: sordes ex pecudum auriculis: sevum ovium vetus cum cinere è capillis mulierum: sevum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur: item glirium cum oleo: fimum ovium cum cera commistum: murium cinis & cochlearum: idque sic ut ne cicatrix quidem appareat: item adeps viperinus: fimi columbini cinis ex oleo illitus. Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus: terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata: adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato: cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilii radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest & inveterata: herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi jecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduvias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini

capitis

capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, ſuperillito butyro ovillo cum melle: item folliculus cujuſlibet animalium fellis. Vnguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ frictæ cum ſevo hircino: pecudum ſevum: aliqui miſcent viſcum & portulacam, alii æris florem & viſcum, ita ut tertio die ſolvant.

CAP. XIII. *Ad ſanguinem ſiſtendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia.*

Sanguinem ſiſtit in naribus ſevum ex omento pecudum inditum: item coagulum ex aqua, maxime agninum, ſubductum vel infuſum, etiamſi alia non proſint: adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus: cochlearum terrena: ſed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ ſuppoſitæ: gallinacei cerebellum, vel ſanguinis profluvia ex cerebro: item columbinus ſanguis ob id ſervatus concretusque. Si verò ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impoſitus mire ſiſtit. Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine, æquis partibus: ad carcinomata quoque ac ſerpentia valet: erodit & hulcerum margines: carnesque excreſcentes ad æqualitatem redigit: explet quoque; & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex oſſibus fœminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum: excreſcentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficaciſſime reducunt. Fimo quoque ipſo ovium ſub teſta calefacto & ſubacto, tumor vulnerum ſedatur: fiſtulæ purgantur ſananturque:

item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodii vice erodit ac persanat: & murino fimo eroduntur: item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide: eademque utilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cossii qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia: nomas verò combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò ut nervos quoque abscissos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle servandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida vel 9 simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto utuntur, nec solvunt, nisi biduo intermisso: eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ, tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt: cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole, magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto: tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celerius. Antonius Musa Medicus cum incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire vul-

nera

nera dicitur glutinare : quæ verò vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula avis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ovillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum vulnera atque vibices pellibus ovium recentibus impoſitis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur : efficacius cum cera : idem medicamentum fit ex maxillis ſimul uſtis, cornuque cervino & cera mollita roſaceo. Oſſibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis, quæ ſubinde ſuffundantur, fere XIV diebus ſolidat : nec tardius cinis ſylveſtris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam oſſa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, ſevum ex nitro : lacertæ viridis cinis : vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle:item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole,donec formicet cutis,tolerandæ ſunt : poſtea fovere, oleoque perungere, neceſſarium, iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exhulcerationem multam. Ad eaſdem vitiligines & muſcas illini jubent cum radice laphatorum : gallinarum fimum candidum, ſervatum in oleo vetere cornea pyxide: veſpertilionum ſanguinem : fel herinacei ex aqua: ſcabiem verò, bubonis cerebrum cum aphronitro, ſed ante omnia ſanguis caninus: ſedant pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda ſunt corpori, evocat mus diſſectus impoſitus : præcipuè verò lacerta diſ-

ſecta,

secta, & vel caput ejus tantum contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis, & eæ quæ manduntur, exemptæ testis : sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossà anguium eundem cum coagulo cujuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum: laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

CAP. XIV. *Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos.*

In muliebribus malis membranæ à partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus : fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu strangurię maxime mulierum juvantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet : maturat caninum lac potum : evocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluvia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anserinum cum aquę cyathis duobus sorbuere : aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in cervices & scapulas, ne nervi doleant, præstant : gravidis secundas pellunt in passo poti: iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntque, & ad cicatricem perducunt : lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum : detrahuntur autem sub partu : alias eniti non patiuntur : cavendum etiam ne in terra ponantur : conceptus

quoque

quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco: eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluvia sistunt: prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vulvam aversam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleæ denarii pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vulvarum discutiunt exemptæ testis, tritæque cum rosaceo: ad hæc astypalæicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, passim oberrantes: eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in farinam, miscentur lomento æquis partibus, candoremque & lævorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat: nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asservatam transcenderit gravida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adjuvant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio removenda: dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excussa sit, parientes adjuvat: tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes: item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admoveri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra

contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subjecta pedibus adjuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis abortus asperos faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vulvarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & irino. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quæ vulva strangulentur, & blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ, stantes mammas servat. Putant & ter circunductas ovo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere; lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi erucæ vel cicutæ semen postea inducantur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem: idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique, & candidum: aliqui sanguinem & jecur ejus admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus, psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino: item per se cinis cum lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle.

CAP. XV.

CAP. XV. *Promiscua medicina.*

Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt: si verò oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum: aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum [10] pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inventis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu: postea harundini alligata suspenditur in fumo: traduntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex ovi albi succo illitùs per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet: oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adjuvat: ad idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi jubent: marem hanc præhendi: id intelligi quod sub cauda unam cavernam habeat: id agendum, ut per aurum vel argentũ aut ostrum mordeat vitium: tum in calice novo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus

ribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bovis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, inopinatis præciso capite exemptum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni: item cerebrum ejusdem ad eundem usum adalligari jubent: & limacis lapillum sive officulum, quod invenitur in dorso. Magnifice juvat & ovis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo [11] hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum ejusdem effectus esse vino collutum. E diverso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In urina virili lacerta necata, Venerem ejus qui [12] biberit, cohibet: nam inter amatoria esse Magi dicunt: inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle: item si lutea ex ovis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur: passeres in cibo vel ova eorum: gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus fit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisq; pelle arietina tradunt: item cujuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subjiciantur. Cogunt concipere invitas

invitas fetæ ex cauda mulæ, si junctis evellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinire (si verum est) linamento involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere: item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Ejusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum urinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur: verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu; palumbus emissus moritur, jumentum liberatur confestim. Ebriosis ove noctuæ per triduum data in vino, tædium ejus adducunt: ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur, inspersus, securos præstabit à temulentia: invenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium: Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam, jam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion cervis tantum pilo similis, nec alibi nascens: iidem autores nominavere [13] Sirulugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt: fuisse quidem non dubito, cum & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animalia byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

CAP. XVI.

CAP. XVI. *De miraculis quarundam bestiarum.*

Reliqua mirabilia, ex his quæ diximus. Non latrari à cane, membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere: eosque qui arborarii pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrum corvi acceperint in offa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis uno die, dejectisque cum vino in fauces boum, uva maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Pulvere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in alvearia reverti. Arietis dextro teste præligato oves tantum gigni. Non lassescere in ullo labore, qui nervos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. Vngulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquę, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

LIBER XXXI.

Procœmium.

CAP. I. *Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.*

AQVATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusque ac reciprocos æstus, amniumq; rapidos cursus improbas exercen-

exerente vires : nuſquam potentia majore , ſi verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat : terras devorant aquæ, flammas necant, ſcandunt in ſublime, & cælum quoque ſibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem ſpiritum ſtrangulant. Quæ cauſa fulmina elidit, ipſo ſecum diſcordante mundo ? Quid eſſe mirabilius poteſt aquis in cælo ſtantibus ? At illæ, ceu parum ſit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo ſecum piſcium examina. Sæpe etiam lapides ſubvehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra naſcentium cauſa fiunt, prorſus mirabili natura, ſi quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre : juſta confeſſione, omnes terrę quoque vires aquarum eſſe beneficii. Quapropter ante omnia ipſarum potentiæ exempla ponemus : cunctas enim quis mortalium enumerare queat ?

CAP. II. *De differentia aquarum, medicinis, & obſervationibus* CCLXVI.

Emicant benigne paſſimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo diſcernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium, hominum tantū cauſa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, ſicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonenſi provincia : nuſquam tamen largius quam in Bajano ſinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ ſulphuris, aliæ aluminis, aliæ ſalis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida ſalſave miſtura.

Vapore

Vapore quoque ipſo aliquæ proſunt: tantaque eis eſt vis: ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in ſoliis fervere cogant, quæ in Bajano Poſidianæ vocantur, nomine accepto à Claudii Cæſaris liberto. Obſonia quoque percoquunt: vaporant & in mari ipſo, quæ Licinii Craſſi fuere: mediosque inter fluctus exiſtit aliquid valetudini ſalutare. Iam generatim nervis proſunt pedibusve, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractisve: inaniunt alvos: ſanant hulcera: capiti auribusque privatim medentur: oculis verò Ciceronianæ: digna memoratu villa eſt ab Averno lacu Puteolos tendentibus impoſita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, ibi compoſitis voluminibus ejuſdem nominis, in qua & monumentum ſibi inſtauraverat, ceu verò non & in toto terrarum orbe feciſſet. Hujus in parte prima, exiguo poſt obitum ipſius, Antiſtio Vetere poſſidente, eruperunt fontes calidi perquam ſalubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullii, qui fuit è libertis ejus (ut protinus noſcatur etiam miniſterium ejus) ex illa majeſtate (ponam enim ipſum carmen) dignum ubique, & non ibi tantum legi,

Quo tua, Romanæ vindex clariſſima linguæ,
Sylva loco melius ſurgere juſſa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus:
Hîc etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore levant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinueſſanæ aquæ ſterili-

ſterilitatem fœminarum, & virorum inſaniam abolere produntur. In Ænaria inſula calculoſis mederi: & quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millia paſſuum hæc frigida. item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo: idem contingit in Velino lacu potantibus: item in Syriæ fonte juxta Taurum montem, autor eſt M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando neceſſarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia accidere his qui fonte rubro biberint Cteſias ſcribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: ſed Cutiliæ in Sabinis gelidiſſimæ, ſuctu quodam corpora invadunt, ut prope morſus videri poſſit, aptiſſimæ ſtomacho, nervis, univerſo corpori. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat: item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverſo in [1] Pyrrhea flumen, quod Aphrodiſium vocatur, ſteriles facit. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro autor eſt, Titium quendam Prætura functum, marmorei ſigni faciem habuiſſe, propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, ſicut apparet in epiſtola Caſſii Parmenſis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia ſentiunt. Tungri civitas Galliæ fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres diſcutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad poſtremum rubeſcit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis poſuit,

fuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex utroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam: nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, durioresque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos molliores que, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres vivere & conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum juxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis. In Cilicia apud oppidum Crescum rivus fluit Nus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit: at in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint: at Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis ejus Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem juxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia ejusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cujus aqua lucernæ ardeant: idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum male-

malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenum cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere: non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet: circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ majora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Averno ait etiam folia subsidere: Varro, aves, quæ advolaverint, emori. Contra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliæ fonte Phinthia, ut Apion tradit: & in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit: responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si verò eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc & templo & Deo nomen) cujus gurgite perjuri notantur pati velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur: tres sunt, octonis pedibus distantes: in unum alveum coëunt vasto amne:

amne: ſingulis ſiccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra ſuſpicionem ullam aquæ, cum ſit vicinus illis fons ſine intermiſſione largus: dirum eſt, non profluere eos aſpicere volentibus: ſicut proxime Lartio Licinio legato poſt Præturam poſt ſeptem dies accidit. In Iudæa rivus ſabbatis omnibus ſiccatur. E diverſo miracula alia dira. Cteſias in Armenia ſcribit eſſe fontem, ex quo nigros piſces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo appoſitum, ubi finitur id genus piſcium: ideoque ibi caput ejus amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in ſtagno nympharum tradunt: in Arcadia ad Pheneum aqua profluit è ſaxis, Styx appellata, quæ illico necat, ut diximus: ſed eſſe piſces parvos in ea tradit Theophraſtus, lethales & ipſos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud [2] Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, ſi quiſquam biberit: Varro ad Soracten eſſe fontem, cujus ſit latitudo quatuor pedum; Sole oriente eum exundare ferventi ſimilem, avesque quæ guſtaverint, juxta mortuas jacere: nanque & hæc inſidioſa conditio eſt, quod quædam etiam blandiuntur aſpectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ: omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putant nimio frigore eſſe noxiam, utpote cum profluens ipſa lapideſcat: aliter circa Theſſalica Tempe, quoniam viſus omnibus terrori eſt: traduntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi ſpatio: mirumque, ſiliqua ſylveſtris amplecti radicibus fontem eum dicitur, ſemper florens purpura: & quædam ſui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poëtæ ſepulcro,
duo

duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ [3] Delio: nanque alluit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis dejectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quod lateres conjecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum decidere: in quibusdam speluncis utroque modo; columnasq; faciunt, ut Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

CAP. III. *De qualitate aquarum, insalubritate vel commoditate earum.*

Quæritur inter Medicos, cujus generis aquæ sint utilissimæ: stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere: eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam levissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendere in aëre: ideo & nives præferunt imbribus, nivibusque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate: leviora enim hæc esse, & glaciem multo leviorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ: in primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo pene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terræ: quo

fit ut pluviæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi ejus videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse convenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis & nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, faucibusque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quædam igitur & hujus generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tantum bibunt: & eæ quamvis in longinqua comitantur illos: & horum placere potum, non quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ [4] scrobem statim implent: quod evenit Trœzene. Nam nitrosas atque [5] salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colo-

rem

rem bibentibus: refert & ſi vaſa ære inficiunt, aut ſi legumina tarde percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modo, verum omnino quicquam reſipientis, jucundum ſit illud licet gratumque, &, ut ſæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam ſalubrem aëri quam ſimillimam eſſe oportet: unus in toto orbe traditur fons aquæ jucunde olentis in Meſopotamia Caburæ: fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfuſa ſit. De cætero aquarum ſalubrium ſapor odorve nullus eſſe debet. Quidam ſtatera judicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt, ut levior ſit aliqua. Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigereturque celerius. Quin exhauſtam vaſis [6] ne manus pendeant, depoſitiſque in humum tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis conſtare video: ſed his, quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc ſatis ſunt. Frigori & opacitas neceſſaria, utque cælum videant. Super omnia obſervatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida ſit, etiam arte contingit, ſi etiam expreſſa in altum, aut è ſublimi dejecta, verberatu corripiat aëra. In natando quidem ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem. Neronis principis inventum eſt, decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare: ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe convenit: item calefactam magis refrigerari, ſubtiliſſimo invento. Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad di-

midias partes. Aqua frigida injecta sistitur sanguis: æstus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio urbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia: oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens: mox specu mersa, in Tiburtina se aperit IX millia passuum fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus è regibus: postea Q. Marcius Rex in Prætura: rursusque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duo millia passuum. Prænestina via: juxta est Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu: quanquam utriusque jampridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana [7] decoquentibus publicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas junxisse rationem: reperiuntur in convallibus maxime, & quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales ubique partes aquosas existimavere: qua in re varietatem naturæ aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit: ideo sylvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt: at Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta
Albi

Albi montes: nihil ergo in his perpetuæ obſervationis judicabitur. Aquarum ſunt notæ juncus aut harundo, aut herba, de qua dictum eſt: multumque aliqui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut edera ſponte proveniunt, & corrivatione aquæ pluviæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantum nota, quam ferventiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat: nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur: ſed tanta intentione oculorum opus eſt, ut indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, ollisque è figlino opere crudis, aut peruncta pelvi ærea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptumve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. Terra vero ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris: in nigra enim ſcaturigines non fere ſunt perennes: figulari creta ſemper adimitur ſpes: nec amplius puteum fodiunt; coria terræ obſervantes, ut à nigra deſcendat ordo ſupra dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho: namque & hic probatur: dulces enim leveſque facit, & colando continet ſordes. Sabulum exiles limoſaſque promittit: glarea incertas venas, ſed boni

ſaporis. Sabulum maſculum & harena carbunculoſa, certas ſtabilesque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas ſpeique certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius, rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſidue reſpondere glebas, faciliusque ferramenta deſcendere. Depreſſis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrentia putearios necant: experimentum hujus periculi eſt demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria, quæ graviorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his vitiis altitudine ipſa gravior aër, quem emendant aſſiduo linteorum jactatu eventilando. Cum ad aquam ventum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. Quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt: hybernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu ſicut in Macedoniæ Pella utrunque: ante oppidum enim incipiente æſtate, frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. Hoc & in Chio evenit, ſimili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt, quam puteus in Iovis horto: at ille ſiccitatibus riget.

CAP. IV. *Aquarum ſubito naſcentium, aut deſinentium ratio.*

Maxime autem putei circa Arcturum. Nam ipſa æſtate deficiunt, omnesque quatriduo eo ſubſidunt: jam verò multi hyeme tota: ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Meſſanam & Mylas hyeme in totum inareſcunt fontes: æſtate exundant, amnemque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons juxta mare æſtate tantum ſuperfluit, & maxime circa Canis ortum, parcius, ſi frigidior ſit æſtas. Quædam

dam terræ imbribus ficciores fiunt, velut in Narnienfi agro: quod admirandis fuis inferuit M. Cicero, ficcitate lutum fieri prodens, imbre pulverem. Omnis aqua hyeme dulcior, æſtate autem minus, autumno minime: minusque per ficcitates. Neque æqualis amnium plerunque guſtus eſt, magna alvei differentia: quippe tales funt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq; herbarum, quas lavant, ſucci: ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. Mutant ſaporem & influentes rivi, ut Boryſthenem, victique diluuntur: aliqui vero & imbre mutantur. Ter accidit in Boſphoro, ut ſalſi deciderent, necarentque frumenta: toties & Nili rigua pluviæ amara fecere, magna peſtilentia Ægypti. Naſcuntur fontes deciſis plerunque ſylvis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo obſidente Gallos Caſſandro, cum valli gratia ſylvas cecidiſſent. Plerunque vero damnoſi torrentes corrivantur detracta collibus ſylva, continere nimbos ac digerere conſueta. Et coli moverique terram, callumque ſummæ cutis ſolvi, aquarum intereſt. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amnesque qui in eo ſitu multi erant: rurſus condito poſt ſex annos emerſiſſe, uti quæque cœpiſſent partes coli.

CAP. V. *Obſervatio hiſtorica.*

Terræ quoque motus profundunt, ſorbentque aquas: ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, poſteaquam cœptus eſt coli. Illa mutatio mira, ubi cauſa nulla evidens apparet: ſicut in Magneſia calidas factas frigidas, alias non mutato ſapore: & in Caria, ubi Neptuni templum eſt, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in ſalem eſt.

Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis famam redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani: in quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores post brumam fieri.

CAP. VI. *Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum: & quid prosit navigatio, & medicinæ aquæ marinæ.*

Cæterum à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est, crassitudine binum digitorum commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo lævigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo: subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denum pedum longitudinis esse legitimum est: & si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ centena: si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellantur, cujus laminæ latitudo antequam curvetur digitorum decem est, dimidioque ejus quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fontium men-

mentionem non fecisse demiror, cum alioquin lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, utilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum: nanque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur: vidique jam turgidos bibendo, in tantum ut annuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ: nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum utiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec vero omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentive (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorum in Patavinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad nervorum dolores, ferruminant & fracturas, ossaque contusa: item corpora siccant, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis vero navigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proxime Anneum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus: neque enim

Ægyptus propter ſe petitur, ſed propter longinquitatem navigandi. Quin & vomitiones ipſæ inſtabili volutatione commotę plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam vero maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant Medici, ſi illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplaſtris etiam, maxime albis, & malagmatis miſcent: prodeſt & infuſa [8] crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non ſine injuria ſtomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedêre eam bibendam, & in teneſmis articularibusque morbis aſſervatam, & in hoc vetuſtate virus deponentem: aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nullaque dulcium miſtura corruptam, in quo uſu præcedere vomitum volunt: tunc quoque acetum aut vinum aqua miſcent. Qui parum dedêre, rhaphanos ſupermandi ex mulſo aceto jubent, ut ad vomitiones revocent. Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Teſtium quidem tumori fovendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, ſimili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi: lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fovere plurimum prodeſt. Quin & ad ictus venenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum & ſcorpionum, & [9] ptyade aſpide reſperſis: calida autem in his aſſumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoq; & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacti. Mammas ſororiantes, præcordia, maciemque corporis piſcinæ

piſcinæ maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanasque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis ſupervacanea videri poſſe: verum & hoc cura providit, inventa ratione qua ſibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quam ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis mergatur, vinci aquam, ſalemque non liquari: cætero ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis, ſalſiſſimi maris vim & naturam implet. Moderatiſſimum autem putant, ſupradictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & nervos calefaciat, & corpus non exaſperet. Inveteratur, quod vocatur thalaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc uſum advehunt, fictilique vaſe & picato condunt: prodeſt ad purgationes maxime ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum jam multis annis iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem utilitatibus. Quia ſæpe navigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus: expanſa circa navim vellera madeſcunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur: item demiſſæ reticulis: in mare concavæ è cera pilæ, vel vaſa inania obturata, dulcem intra ſe colligunt humorem: nam in terra, marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cujuslibet generis aqua, facillime in artus redeunt. Eſt & in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cavent è
balineis

balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumorique. Spuma aquæ [10] affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipue tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

CAP. VII. *De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & observationibus.*

Sal omnis aut fit, aut gignitur: utrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstivis Solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens: item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio juxta Gelam: horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta: hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis invenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres: nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur: item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros

Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appoſitis montibus deferunt ſalis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, ſicut Pegaſæi. Et hactenus habent ſe genera ex aquis ſponte provenientia. Sunt & montes nativi ſalis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarũ modo cæditur renaſcens: majusque regum vectigal ex eo eſt, quam ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, ut palam eſt, humore denſato, in Cappadocia: ibi quidem cæditur ſpecularium lapidum modo: pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosque maſſis ſalis faciunt, aqua ferruminantes. Invenit & juxta Peluſium Ptolemæus rex, cum caſtra faceret: quo exemplo poſtea inter Ægyptum & Arabiam, etiam ſqualentibus locis, cœptus eſt inveniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ ſitientia uſque ad Hammonis oraculum: is quidem creſcens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco & ipſo, quia ſub harenis inveniatur, appellato: ſimilis eſt calore alumini, quod ſchiſton vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ utilis: probatur quam maxime perſpicuus, rectis ſciſſuris. Inſigne de eo proditur, quod leviſſimus intra ſpecus ſuos, in lucem univerſam prolatus, vix credibili pondere ingraveſcat: cauſa evidens, cuniculorum ſpiritu madido ſic adjuvante molientes, ut adjuvant aquæ: adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus, necnon & Cyprio mire ſimili. In Hiſpania quoque citeriore Egelaſtæ cæditur, glebis pene tranſlucentibus, cui jampridem palma à pleriſque Medicis inter omnia ſalis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, nihil-

nihilque gignit: & totum ſponte naſcens inter hæc eſt. Factitii varia genera: vulgaris plurimusque in ſalinis, mari adfuſo, non ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maxime juvante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit acervos ſalis ad collium ſpeciem: qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo humore liqueſcunt, vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus & circa Ægyptum, ipſo mari influente in ſolum (ut credo) Nilo ſuccoſum: fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto ſubeſt ſal; & in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque ſalem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur; quercus optima, ut quæ per ſe cinere ſyncero vim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo, carbo etiam in ſalem vertitur: quicunque ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum invenio, Imbrios harundinis & junci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin & è muria ſalſamentorum recoquitur, iterumque conſumpto liquore ad naturam ſuam redit: vulgo è mænis jucundiſſimus. Marinorum maxime laudatur Cyprius à Salamine: at è ſtagnis Tarentinus ac Phrygius, qui Tattæus vocatur: hi duo oculis utiles: à Cappadocia verò qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere: magis tamen extendit is, quem Citti eum appel-

appellavimus: itaque à partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus, atque candidissimus: & de cætero fragilis, qui maxime candidus: pluvia dulcescit omnis: suaviorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus: austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus: in igne nec crepitat, nec exilit Tragasæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ: ruber Memphi, rufus est circa Oxum, Centuripis purpureus, circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat: in Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant: ab hoc quencunque è marinis, ex eo genere spumeum præcipuè: jumentorum verò & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum utilior, quisquis facile liquescit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboicus: servandis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta: ita est mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armentaque & jumenta sale maxime solicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeoque necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque: nam ita sales appellantur: omnisque vitæ lepos & summa hilaritas, laborum-

borumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Marcius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usos veteres, autor est: esitasse enim salem cum pane & caseo, ut proverbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam favilla salis, quæ levissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis; in totum diversa [11] ros, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma: Ægyptus invenit, videturque Nilo deferri: & fontibus tamen quibusdam innatat: optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit (est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur) adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cum verus ille non nisi oleo resolvatur, & unguentarii propter colorem eo maxime utantur. [12] Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis: sudorem ciet, alvum solvit in vino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis: detrahit & ex palpebris pilos efficacissime: fæces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti

quisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium cæterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies: hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant, capite ejus usto: suffitu extrahit secundas morantes.

CAP. VIII. *De scombro pisce, & muria, & alece.*

Nunc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios pene binos. Nec liquor ullus pene præter unguenta majore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus: Scombros quidem, & Mauritania, Bæticaque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiique & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurii, jam vero & Dalmatia. Vitium hujus est alex, imperfecta nec colata fex: cœpit tamen & privatim ex inutili pisciculo, minimoque confici: Apuam nostri, aphyem Græci vocant, quoniam is pisciculus è pluvia nascitur. Forojulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoque dilutam suavitatem, ut bibi possit. Aliud vero ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis [13] dicatum, quod sit è piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jocinora. innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo: nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisque marini prodest: in linteolis autem concerptis impo-

imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum: contra canum quoque morsus prodest, maximeque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis: oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat: dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur: fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

CAP. IX. *De natura salis, & ejus medicinis.*

Salis natura est per se ignea, & inimica ignibus; fugiens eos, omnia erodens· corpora vero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, ut durent ita per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens: stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam aviditatem: adversus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo: contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas, similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisque hulcera, & pustulas, papulasve, & incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum remediis, & ad excrescentes ibi carnes totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrisque additur. Ad hæc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusis cruore oculis suggillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum [14] hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine: ad hæc Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur.

tur. Privatim ſuggillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impoſitus: hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto: gingivarum tumori infricatus: & contra ſcabritiem linguæ fractus comminutusque. Ajunt dentes non erodi neq; putreſcere, ſi quis quotidie mane jejunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa uva exempto ejus ligno, & ſevo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maxime Thebaicus: hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & uvis cum melle prodeſt. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto eodem tempore extra faucibus illitus, cum pice liquida. Emollit & alvum in vino miſtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Æſtus balinearum convaleſcentes ut tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Nervorum dolorem, maxime uſurpanda obſervatione, circa humeros & renes, in ſaccis aqua ferventi crebro madefactus, levat. Colum torminaque & coxarum dolores potus, & in iiſdem ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime obſervanda uſurpatione, qua quidem totis corporibus nihil eſſe utilius ſale & Sole dicunt: itaque cornea videmus corpora piſcatorum: ſed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clavos pedum: item perniones: ambuſtis ex oleo imponitur, aut commanducatus, puſtulasque reprimit. Ignibus vero ſacris hulceribusque quæ ſerpunt, ex aceto aut hyſſopo: carcinomatis cum uva taminia: phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, ſuperimpoſito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec ſudent ad ignem, contra pruritus quos ſentiunt, ex oleo & aceto infricatus juvat:

vat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos ſale curavere, fervoresq; febrium cum oleo perunxere, & tuſſim veterem linctu ejus diſcuſſere: clyſteribus infudere iſchiadicis: hulceribus exereſcentibus vel putreſcentibus impoſuere. Crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis, ita ut batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulſo. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu; & illitus cum reſina prodeſt. Ad omnia autem ſpuma ſalis jucundior utiliorque. Sed quicunque ſal acopis additur ad excalfactiones: item ſmegmaticis ad extendendam cutem lævandamque. Pecorum quoque ſcabiem & boum illitus tollit: daturque lingendis: & oculis jumentorum inſpuitur. Hæc & de ſale dicta ſint.

CAP. X. *De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obſervationibus.*

Non eſt differenda & nitri natura, non multum à ſale diſtans, & eo diligentius dicenda, quia palam eſt & Medicos qui de eo ſcripſere, ignoraſſe naturam, nec quenquam Theophraſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Medos, caneſcentibus ſiccitate convallibus, quod vocant halmirhaga: minus etiam in Thracia juxta Philippos, ſordidum terra, quod appellant agrium: nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt, & jampridem in totum omiſſum. Aquæ vero nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine viribus denſandi. Optimum copioſumq; in [15] Clytis Macedoniæ, quod vocant chalaſtricum, candidum, purumque, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exiliente è medio dulci fonticulo ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat: quo apparet,

ſoli

soli naturam esse quæ gignat: quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam cum cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere: iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia validius commovent limum: & hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius: nam fuscum lapidosumque est. Fit pene eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis: excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri XL diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis: si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut densari est cœptum, rapitur ne resolvatur in nitrariis. Hic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis: ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior: ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptiis: nam circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphin deteriores: nam & lapidescit ibi in acervis: multique sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus: itaque

que non fieri incitatis, etiamsi caderet: alii [16] operimentum fermento gigni existimavere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis, molibus distillans. Specus eos [17] colycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putant Lydium: probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore pene purpureo: hoc in pastillis affertur: Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat: vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. [18] Nitri probatio, ut sit tenuissimum & quam maxime spongiosum fistulosumque: adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu: syncerum enim facile resolvitur: adulteratum pungit: calce aspersum reddit odorem vehementem: uritur in testa opertum ne exultet: alias igni non exilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed majorem esse acrimoniam nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed & illo, quod nitrariæ calceamenta protinus consumunt, alias salubres, oculorumque claritati utiles: in nitrariis non lippiunt: hulcera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudorem cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ evocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo: sudores nimios inhibet cũ arida iride adjecto oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico

illi-

illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calice adjuvat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum: prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad calorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur: sordes ejusdem partis erodit ex aceto: sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat: furunculos admistum resinæ extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis ejus simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia: contraque canis morsus, addita & resina, initiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctũ bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino: reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum: & contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo: comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis [19] pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostis tostum, donec nigrescat, tritumque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, nervorumq; doloribus. Paralysi in lingua

cum

cum pane imponitur: suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat flore, misto galbano, resina terebinthina, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumq; postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos ejus cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole jucundus est. Regium quoq; morbum in vino exterminat potum: & inflationes discutit, sanguinis profluvium è naribus sistit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu: hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere nervis quoque prodest: cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere: sic & adversus lepras, & lentigines. Podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

CAP. XI. *De spongiarum natura.*

Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt: alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quæ & tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias fœminas, majoribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiunt è mollissimis recentes, per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inversæ, hoc est, qua parte adhæsere, ut candorem bibant: animal esse docuimus, etiam cruore inhærente: aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt

runt cæteris: nec uſquam diutius durare ſpiritum Medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant, & ideo magis recentes, magisque humidas: ſed minus in calida aqua minusque unctas, aut unctis corporibus impoſitas: & ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſſimum genus earum penicilli, oculorum tumores levant ex mulſo impoſiti: iidem abſtergendæ lippitudini utiliſſimi: eosq; tenuiſſimos & molliſſimos eſſe oportet. Imponuntur & ſpongiæ ipſæ epiphoris ex poſca: ex aceto calido ad capitis dolores: de cætero recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant: veteres conglutinant vulnera. Vſus earum ad abſtergenda, fovenda, operienda à fotu, dum aliud imponatur: hulcera quoque humida & ſenilia impoſitæ ſiccant: fracturæ & vulnera ſpongiis utiliſſime foventur: ſanguis rapitur in ſecando, ut curatio perſpici poſſit: & ipſæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc ex aceto inſperſæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida: ex aqua verò cæleſti impoſitæ, ſecta recentia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, ſed fluctuatione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit, & iis quæ apoſtemata vocant, melle decocto perunctis: item articulis, alias aceto ſalſo madidæ, alias è poſca: ſi ferveat impetus, ex aqua. Eædem & callo, ſalſa madidæ: at contra ſcorpionum ictus ex aceto: in vulnerum curatione & ſuccidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, ſpongiæ coercent, rapiuntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis ſiccæ, vel ex aqua tepida poſcave, utcumque blandioribus opus eſt, operirive aut ſiccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat,

ferventi aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas: sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores: sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud: imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida: livorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abunde subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectivi succo, sanguinem rejicientibus, haustu, salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit: privatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt: omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum: aliqui raras tantum ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, & quicquid opus sit ibi distringere, spissare, explere: utilius in eo usu lavare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorumque affectis corporibus: & contra Solem apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur; Rhodiacasque, ad fovendum molliores: nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia & aquatilia.

LIBER

LIBER XXXII.

Procemium.

Medicina ex aquatilibus.

ENTUM eſt ad ſumma naturæ exemplorumque, per rerum ordinem, & ipſum ſua ſponte occurrit immenſum potentiæ occultæ documentum, & prorſus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut ſimile poſſit inveniri; ipſa ſe vincente natura, & quidem numeroſis modis. Quid enim violentius mari ventisve, & turbinibus & procellis? quo majore hominum ingenio in ulla ſui parte adjuta eſt, quam velis remisque? Addatur his & reciproci æſtus inenarrabilis vis verſumque totum mare in flumen:

CAP. I. *De echeneide piſce, & mirabili ejus proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris.*

Tamen omnia hæc, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum piſciculus, echeneis appellatus, in ſe tenet: ruant venti licet, & ſæviant procellæ, imperat furori, viresque tantas compeſcit, & cogit ſtare navigia: quod non vincula ulla, non anchoræ pondere irrevocabili jactæ: infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo: hæc tantilla eſt ſatis contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur velut è muris: heu vanitas humana, cum roſtra illa ære ferroque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere devincta piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe

prætoriam navim Antonii, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam: ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caii principis ab Astura Antium remigantis. Et res est etiam auspicalis pisciculus: siquidem novissime tum in urbem reversus ille Imperator, suis telis confossus est: nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cum è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa navim, invenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntq; Cajo, indignanti hoc fuisse quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio, contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus: qui tunc posteaque videre, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus: nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque ejusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam latinis remoram appellavere eum: mirumque, è Græcis alii lubricos partus atque procindentes contineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale adservatum adalligatumque gravidis partus solvere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo, per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpescere,

quam-

quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Non sunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur: venenū est aliis in potu, aut in cibo datus aliis etiam visus: siquidem gravidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt: remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet: vescitur eo unum tantum animalium, ut non intereat, mullus piscis: ac tenerescit tantum, & ingratior viliorq; fit. Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidē diebus, quot vixerit lepus: incertique temporis veneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori: esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere: Cetum sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguique ejus negotiatores (& omnium piscium adipe) camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

CAP. II. *De ingeniis & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus.*

Mihi videntur mira & quæ Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon

ticon inſcribitur. Scarum incluſum naſſis non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed averſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere: quem luctatum ejus ſi forte alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda, adjuvare nixus erumpentis. Lupum reti circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum tranſire rete. Murænam maculas appetere ipſas, conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere, brachiisque complecti, non morſu: nec prius dimittere, quam eſcam circunroſerit; aut harundine levatum extra aquam. Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta eſt, ut cauda verberando excutiat cibos. Minus in providendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo: nam ut hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. Murænæ amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt: Pytheas id tradit: idem infixam hamo invertere ſe, quoniam ſit dorſo cultellato, ſpinaque lineam præſecare. Licinius Macer murenas tantum fœminini ſexus eſſe tradit, & concipere è ſerpentibus, ut diximus, ob id ſibilo à piſcatoribus, tanquam ſerpentibus, evocari & capi: pingueſcere lactatu, fuſte non interimi, eaſdem ferula protinus: animam in cauda habere certum eſt, eaque icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. Novacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olent: duriſſimum eſſe piſcium conſtat, qui orbis vocetur: rotundus eſt, & ſine ſcamis, totusque capite conſtat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans, tempeſtates [1] mutari, Trebius Niger

autor

autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naves persossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine: idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quas veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello, non procul Syracusis; item in Labradii Iovis fonte, anguillas: hæ & inaures additas gerunt: similiter in Chio juxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium: diripere eos carnes objectas, lætum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditVorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abjectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in novissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas: contra, ad scopulum [2] Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu ejusdem insulæ, dulces: quam differentiam pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonii orthragoriscum vocant: grunnire eum, cum capiatur: esse vero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo: siquidem salsamenta omnium

omnium generum in Italia Beneventi recentia effici constat. Pisces marinos in usu fuisse protinus condita Roma, autor est Cassius Hemina: cujus verba de ea re hic subjiciam: Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent [3] patrimonia, commentus ut convivia publica & privata, cœnæque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos, in curalio: nanque ista persuasione gentium constant: gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico, vocaturque Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa [4] Heliam ac Drepanum. Nascitur & apud Graviscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeque rubens, sed molle, & ideo [5] utilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis; baccæ ejus candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Ajunt tactu protinus lapidescere, si vivat; itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento præcidi: hac de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, & quam ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideum, vel rursus inane, aut concavum. Autoritas baccarum ejus non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam fœminis nostris uniones Indici: Aruspices eorum vatesque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur: itaque & decore, & religione gaudent. Priusquam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo: nunc tanta penuria

penuria eſt vendibili merce, ut perquam raro cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur: contraque torminum ac veſicæ & calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur: ſimili modo ex vino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua, ſomnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoque abſumi: ſanguinem rejicientibus excreantibuſve medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis: ſpiſſat enim ac refrigerat: hulcerum cava explet: cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil eſt uſquam venenatius, quam in mari paſtinaca, utpote cum radio ejus arbores necari dixerimus: hanc tamen perſequitur galeos: idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas præcipue, ſicut in terra ſerpentes muſtela: tanta eſt aviditas ipſius veneni: percuſſis vero ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus ac laſer.

CAP. III. *De his, quibus in terris & in aquis victus eſt: & de caſtoreis medicinæ, & obſervationes.*

Spectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus eſt, ſicut & fibris, quos caſtores vocant, & caſtorea teſtes eorum. Amputari hos ab ipſis, cum capiantur, negat Sextius diligentiſſimus medicinæ: quinimo parvos eſſe ſubſtrictoſque, & adhærentes ſpinæ, nec adimi ſine vita animalis poſſe: adulterari autem renibus ejuſdem qui ſint grandes, cum veri teſtes parvi admodum reperiantur: præterea ne veſicas quidem eſſe, cum ſint geminæ, quod nulli animalium: in his folliculis inveniri liquorem, & aſſervari ſale: itaque inter probationes falſi eſſe folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod

 ipſum

ipſum corrumpi fraude, conjicientibus gummi cum ſale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris eſſe debeant, tunicis circundati, liquore veluti mellis ceroſi, odoris gravis, guſtu amaro & acri friabiles. Efficaciſſimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu movent: ſomnum conciliant, cum roſaceo & peucedano perunčto capite: & per ſe poti in aqua: ob id phreneticis utiles: item lethargicos odoris ſuffitu excitant: vulvarumque exanimationes vel ſubditi: & menſes ac ſecundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opiſthotonis, tremulis, ſpaſticis, nervorum vitiis, iſchiadicis, ſtomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad craſſitudinem mellis cum ſemine viticis, ex aceto roſaceo: ſic & contra comitiales ſumpti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera eſt miſturæ: quippe adverſus ſcorpiones ex vino bibuntur: adverſus phalangia & araneos, ex mulſo, ita ut vomitione reddantur, aut ut retineantur, cum ruta: adverſus chalcidas, cum myrtite: adverſus ceraſten & præſteras, cum panace, aut ruta ex vino: adverſus cæteras ſerpentes, cum vino. Dari binas drachmas ſatis eſt: eorum quæ adjiciantur, ſingulas. Auxiliantur privatim contra viſcum ex aceto: adverſus aconitum ex lacte, aut aqua: adverſum elleborum album ex aqua mulſa nitroque. Medentur & dentibus, infuſi cum oleo triti in aurem à cujus parte doleant: aurium doloribus melius, ſi cum meconio. Claritatem viſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Vrina quoque fibri reſiſtit venenis, & ob id in antidota additur, adſervatur autem optime in ſua veſica, ut aliqui exiſtimant.

CAP. IV.

CAP. IV. *De testudine, & multorum piscium medicina, & observationes.*

Geminus similiter victus in aquis terraque, & testudinum; effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo testitudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua vivunt: has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicisque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur: plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: & ex jure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum ac similium, & ranarum venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, & cum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas hulceraq; sanat: squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quam in vesica dissectarum, inveniri posse non arbitror: & inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demonstrent: adversus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut ajunt, cimicibus admistis: ova durata illinuntur strumis, & hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admistæ ranarum carnibus contra salamandras præclarè auxiliantur: neque est testudine aliud salamandræ adversius. Sanguine

guine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaque capitis hulcera curantur: inarescere autem eum oportet, lenteque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admisto, ut sit quod devoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & matutina & vespertina dantur, dein post aliquot dies vespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes [6] per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris vitia. Privatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testitudinis succum, addita æque vernatione anguium: sed diu in vino testitudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluvitialis sanguine & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras vel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viventium: latitudo his in dorso pectori similis, nec convexo, incurva calice, ingrata visu: ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta conjectæ, dividentibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsæ carnes

earum coquuntur in aquæ congio, ſale modice addito: ita decoctarum, ad tertias partes ſuccus, paralyſin & articularios morbos ſentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, ſanguinemque vitiatum. Siſtitur ab eo remedio alvus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere teſtudinum, quæ ſunt in animalibus, divulſarum pingui cum aeizoo herba tuſo, admiſto unguento & ſemine lilii, ante acceſſiones ſi perungantur ægri, præter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc teſtudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur: verum ægrum ſexta decima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere teſtudinum ſanguis inſtillatus crebros capitis dolores ſedat: item ſtrumas. Sunt qui teſtudinum ſanguinem cultro ęreo ſupinarum capitibus præciſis, excipi novo fictili jubeant: ignem ſacrum, cujuscunque generis ſanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt teſtudinum omnium fimo panos diſcuti. Et licet incredibile dictu ſit, aliqui tradunt tardius ire navigia, teſtudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem eſſe univerſitatem animalium, majorisque miraculi: ſed hoc utilius eſt vitæ, contributa habere remedia, cum aliud alii proſit, aliud alibi facilius inveniatur.

CAP. V. *De aquatilibus, remedia in morbos digeſta: & primum contra venena & venenata animalia.*

Venenatum mel diximus ubi naſceretur: auxilio eſt piſcis aurata in cibo: vel ſi ex melle ſyncero faſtidium cruditaſve, quæ ſit graviſſima, incidat: teſtudinem circumciſis pedibus, capite, cauda, decoctam,

decoctam, antidotum esse autor est Pelops, scincumque Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius verò, quantum veneficium menstruis mulierum: contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus: item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosque, & dracones, & phalangia illitus sumptusve in cibo: ejusdem recentis è capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clavo æreo januæ. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum ex jure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & servatis piscibus medicinæ, salsamentorumque cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, cerаste, aut quas sepas vocant, aut [7] elape dipsadeve percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non evomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: & imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi vel si non sint ferro ustæ plagæ, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur: idem & cybii profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, quæ ferit, venenum ipse impositus, vel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum,

nenum, & contra salamandras: fluviatiles, si carnes edantur jusve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes supra dictas: contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ viventi linguam nulla alia corporis parte adhærente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogaveris, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si vera sunt, multo utiliores vitæ existimentur ranæ, quam leges: nanque harundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, objicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quæ in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phrynos vocant, grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt autores: illatis in populum silentium fieri: ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto. Id inveniri objecta rana formicis, carnibusque erosis, singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo dejecto fervere videatur, apocy non vocari. Canum impetus cohiberi, amorem concitari; & jurgia addito in potionem: venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari ferventia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres: amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur: cor verò etiam

etiam efficacius eſt. Coluber eſt in aqua vivens: hujus adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente: efficacius etiamnum, ſi herba potamogiton miſceatur. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, ſeu cinere adſervato, contra venena omnia proſunt, privatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino: vel ſi non ſit, caprino, vel quocunque: addi & vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti: eadem vis contra venenatorum omnium morſus, privatim, ſcytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum ſervatus prodeſt pavore potus periclitantibus ex canis rabioſi morſibus: quidam adjiciunt gentianam, & dant in vino. Nam ſi jam pavor ocupaverit, paſtillos vino ſubactos devorandos ita præcipiunt. Decem verò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſint ſcorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipſos, cineremve eorum percuſſis imponunt. Minus in omnibus his marini proſunt, ut Thraſyllus autor eſt: nihil autem æque adverſari ſerpentibus, quam cancros, ſuesque percuſſas hoc pabulo ſibi mederi: cum Sol ſit in Cancro, torqueri ſerpentes. Ictibus ſcorpionum & carnes fluviatilium cochlearum reſiſtunt crudæ vel coctæ: quidam ob id ſalſas quoque adſervant: imponunt & ipſis plagis. Coracini piſces Nilo quidem peculiares ſunt: ſed nos hæc omnibus terris demonſtramus. Carnes eorum adverſus ſcorpiones valent impoſitæ. Inter venena ſunt piſcium, porci marini ſpinæ in dorſo, cruciatu magno læſorum: remedio eſt limus ex reliquo piſcium eorum corpore. Canis rabidi morſu potum expaveſcentibus, faciem perungunt adipe vituli marini:

rini : efficacius, ſi medulla hyænæ & oleum è lentiſco & cera miſceatur. Muranæ morſus ipſarum capitis cinere ſanantur. Et paſtinaca contra ſuum ictum remedio eſt, cinere ſuo ex aceto illito, vel alterius : cibi cauſa extrahi debet è dorſo ejus, quicquid ſimile eſt croco, caputque totum : & hanc autem, & omnia teſtacea modice collui in cibis, quia ſaporis gratia perit. E lepore marino veneficium reſtinguunt poti hippocampi. Contra doryceium echini maxime proſunt: & iis qui ſuccum Carpathii biberint, præcipuè ejus jure ſumpto. Et cancri marini decocti jus contra dorycnium efficax habetur.

CAP. VI. *De oſtreis & purpuris, alga, & eorum remedia.*

Peculiariter verò contra leporis marini venena & oſtrea adverſantur. Iam videtur, nec poteſt videri, ſatis dictum eſſe de his, cum palma menſarum diu jam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parva & rara ſunt. Gignuntur tamen in petroſis, carentibusque aquarum dulcium adventu, ſicut circa Grynium & Myrinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus : ſed privatim circa initia æſtatis, multo lacte prægnantia atque ubi Sol penetret in vada : hæc videtur cauſa, quare minora in aliis locis reperiantur: opacitas enim prohibet incrementū, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hiſpania, fuſca in Illyrico, nigra & carne & teſta Circeiis. Præcipua verò habentur, in quacunque gente ſpiſſa, nec ſaliva ſua lubrica, craſſitudine potius ſpectanda, quam latitudine : neque in luto capta, neque in harenoſis, ſed ſolido vado, ſpondylo brevi atque non carnoſo, nec fibris laciniofo,

nioſo, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferrique in ignotas aquas: ſic Brundiſiana in Averno compaſta, & ſuum retinere ſuccum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſſima hujus cenſuræ in noſtro ævo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ ſubjiciam: Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuaviora [8] Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeienſibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora eſſe ulla compertum eſt. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inveniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cujuſdam nomenclator tridacna appellavit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda eſſent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt: faſtidiis medentur. Additque luxuria frigus obrutis nive, ſumma montium & maris ima miſcens. Molliunt alvum leniter: eadem cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoque repurgant. In conchis ſuis uti clauſa venerint, mire diſtillationibus proſunt. Teſtę oſtreorum cinis uvam ſedat, & tonſillas admiſto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit: inſpergitur & ambuſtis: & dentiſfricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant & perniones pedum. Purpuræ quoque

quoque contra venena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura ejus genera, uti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula juxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E vino jubet eam dari.

CAP. VII. *Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia.*

Alopecias replet hippocampi cinis nitro & adipe suillo mistus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis: cutem replet & muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini: ranarum quoque trium, si vivæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro vino diebus LX computruere: alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo jubent putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. 9 Sornatius tantam vim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non utantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluviatilium marinorumq; adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum supervacuas consumit: nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoq; in Comœdiis; idem piscis & vranoscopos vocatur ab 10 oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum: & marini

rini ſcorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes ſuffuſiones diſcutit: inungi ter oportet intermiſſis diebus: eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipſe quidem venenatus eſt, ſed cinis ejus in palpebris pilos inutiles, evulſos cohibet: & ad hunc uſum utiliſſimi minimi: item pectunculi ſalſi triti cum cedria: & ranæ quas diopetes & calamitas vocant, ſanguis earum cum lactyma vitis ſi evulſo pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque ſepiæ cortex cum lacte mulieris illitus ſedat, & per ſe ſcabritias emendat. Invertunt itaq; genas id agentes, & medicamentum auferunt poſt paulum, roſaceoque inungunt, & pane impoſito mitigant nocte. Eodem cortice & nyctalopes curantur in farinam trito & ex aceto illito. Extrahit & ſquamas ejus cinis. Cicatrices oculorum cum melle ſanat, pterygia cum ſale & cadmia ſingulis drachmis. Emendat & albugines oculorum jumentorum: adjiciunt & oſſiculis ejus genas, ſi terantur, ſanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eoſdem comburi cum viperinis pellibus ranisque, & cinerem aſpergi potioni jubent Magi, claritatem viſus promittentes. Ichthyocolla appellatur piſcis, cui glutinoſum eſt corium: idemque nomen glutino ejus: hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri, dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica candicans & carens venis ſquamiſque, & quæ celerrime liqueſcit: madeſcere autem debet conciſa in aqua, aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liqueſcat: utilem eam in capitis doloribus affirmant, & [11] tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, ſiniſtro lævus ſuſpenſi è

collo

collo nativi coloris panno, lippitudines ſanant. Quod ſi per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati ſimiliter in putamine ovi. Reliquæ carnes impoſitæ ſuggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Eſt parva rana in harudinetis & herbis maxime vivens, muta ac ſine voce, viridis, ſi forte hauriatur, ventres boum diſtendens. Hujus corporis humorem ſpecillis deraſum claritatem oculis injunctis narrant afferre: ipſasque carnes doloribus oculorum ſuperponunt. Ranas etiam quindecim conjectas in fictili novo juncis configunt quidam: ſuccum earum, qui ita effluxerit, admiſcent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palbebras emendant inutilibus pilis exemptis acu, inſtillantes hunc ſuccum in veſtigia evulſorum. Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putreſcentes, & ad hoc utebatur multis variiſque per aquationes autumni naſcentibus. Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur: comburi eas oportet in novo vaſe. Idem tæniæ jecur ſiccatum pondere x. iv. cum oleo cedrino perunctis pilis ix menſibus. Auribus utiliſſimum bati piſcis fel recens, ſed & inveteratum vino: item [12] banchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum roſaceo infuſum: vel caſtoreum cum papaveris ſucco. Vocant & in mari pedunculos, eosque tritos inſtillari ex aceto auribus jubent. Et per ſe conchylio infecta lana magnopere prodeſt: quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntque qui præcipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis ſociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo lenta pruna decoquere, ſubinde ſpuma pennis deterſa, & poſtquam deſierit

ſpuma-

ſpumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri ſucco prius mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps inſtillatus, ſtatim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium ſuccus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficaciſſime prodeſt. Parotides muricum teſtæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulſo curantur. Dentium dolores ſedantur oſſibus draconis marini ſcarificatis gingivis: cerebro caniculæ in oleo decocto adſervatoque, ut ex eo dentes ſemel anno colluantur. Paſtinacæ quoque radio ſcarificare gingivas, & in dolore utiliſſimum. Conteritur is, & cum elleboro albo, illitus dentes ſine vexatione extrahit. Salſamentorum etiam fictili vaſe combuſtorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia eſt. Et cybia vetera [13] eluta in novo vaſe, deinde trita proſunt doloribus. Æque prodeſſe dicuntur omnium ſalſamentorum ſpinæ combuſtæ tritæq; & illitæ. Decoquuntur & ranæ ſingulæ in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore ſuccus: ſi faſtidium obſtaret, ſuſpendebat pedibus poſterioribus eas Salluſtius Dionyſius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque è pluribus ranis: fortioribus ſtomachis ex jure edendas dabat. Maxillaresq; ita ſanari dentes præcipue putant, mobiles verò ſupra dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præciſis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentes labantes jubent: aliqui totas adalligant maxillis: alii denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium ſtabilirent. Nec non XXXVI ranarum corda in olei veteris ſextario ſub æreo teſto diſcoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii jecur ranæ decoctum & tritum cum melle impoſuere dentibus.

tibus. Omnia ſupra ſcripta ex marina tanto efficaciora. Si carioſi & fœtidi ſunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt : poſtea tantundem ſalis addi atque fricari. Enhydris vocatur à Græcis coluber in aquis vivens : hujus quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingivas ſcarificant, inferiorum inferioribus : aliqui canino tantum earum contenti ſunt. Vtuntur & cancrorum cinere : nam muri cum cinis dentifricium eſt. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini : murænarum cinis cum mellis obolis ternis : jecur paſtinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus: exhulcerationem ſequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini jecur in fictili torrent, donec pinguitudo ſimilitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum teſtæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque ſeptenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveatur. Muricum generis ſunt, quæ vocant Græci [14] colycia, alii corythia, turbinata æque, ſed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum cuſtodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque in aqua decocta horis quatuor, dein contuſa, colluta & ſubacta ad liquorem uſque mellis : ita præparata in vaſe novo conditur, & in uſu quatuor drachmis ejus binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo ſpumæ argenteæ adduntur, aſperſaque aqua teruntur una : ſic illita facies poſt quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæteriſque vitiis ex oſſibus ſepiarum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera.

CAP. VIII.

CAP. VIII. *Promiscua medicina.*

Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ; excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum & ceycum: ut alii, è sordibus spumarum crassescentibus: alii è limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor ejus genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiæque putri simile, pene purpureum, quod optimum: hoc & Milesium vocatur: quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exhulcerent, purgent: usus tostis & sine oleo: mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. [15] Murænarum muria, & capitum cinis cum melle sanat strumas: pungi piscis ejus, qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita ut von vulneret, prodest: id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & pastinacæ radio, & lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis & ex aceto illitis: item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluviatili contrito vel cumbusto ex melle; mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita: sic & ad parotidas utuntur, & scari piscis marini jocinoribus: quin & testis cadi salsamentarii tusis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur, drachmâ potâ: castoreo poto cum pipere ex mulso misto ranis decoctis ex oleo & sale,

ut sorbeatur succus: sic & opisthotono medentur, & terano: spasticis vero pipere adjecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, aut calida aqua poti. Vvæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive in cibo sumpti adjuvant. Vomitiones mulli inveterati tritiq; in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso jejunis utilissime potatur: eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è jure decoctæ in patinis ranæ: suspensæ autem pedibus, cum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari jubentur, abjectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, & ex ea vociferans: in hujus os si quis expuat, ipsamque dimittat, tussi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

CAP. IX. *Ad jocinoris vitia laterumque, ad stomachi, alvi, & alia promiscua medicinæ.*

Iocinoris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur: Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheaque similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum, muriâ siluri clystere infusâ. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextariis duobus per dies quindecim. Alvum emollit silurus è jure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo, stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimo-

niam cum pingui carne coquitur: & omnium piſcium jus: idem & urinas ciet, è vino maxime: optimum è ſcorpionibus & julide, & ſaxatilibus, nec virus reſipientibus: coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia vetera, privatimque cruditates; pituitas bilemque trahunt: purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algoſis, gratiſſimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Ægypto laudatiſſimi: procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum jus traditur alvum & veſicas exinanire, interanea deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinem adipemque minuere: itaque utiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus: item prodeſſe felli pituitæque pulmonis, jocinori, ſplenis vitiis, rheumatiſmis: fauces tantum vexant, vocemque obtundunt: hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant: item carcinomata. Cremati autem, ut murices, & morſus canum hominumque: cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingivarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui ſalem virusque reſipiunt: & myſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoque, ut murices, cinere cauſticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoq; plumbi modo ad genarum craſſitudines, & oculorum albugines, caliginesque, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitisque puſtulas. Carnes vero eorum

ad canis morsus imponuntur. Et pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis: qui vehementius volunt uti, addunt cucumeris sativi radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt: inveniuntur hæ in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium: eædem & tenesmum dissolvunt, renumque vitia. Nascitur & in mari absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maxime Ægypti, exilius terrestri: alvum solvit, & noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt & sepiæ: in cibo dantur cum oleo, & sale & farina decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitæ umbilico, alvum solvunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluviatiles triti, ex aqua poti, alvum sistunt, urinam cient; in vino, [16] alvum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorũ drachmis. Ileos & inflationes castoreum cum dauci semine & petroselini quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor; tormina vero cum aceto vino misto. Erythini in cibo sumpti sistunt alvum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ, ita ut pastilli fiant: fel sive cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat: lapis qui invenitur in scorpionis marini [17] cauda pondere oboli potus: enhydridis jecur: blenniorum cinis cum ruta. Inveniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli: hi poti ex aqua calculosis præclare medentur:

ajunt & urticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova sepię urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulsa cancri fluviatiles triti in asinino lacte maxime sanant: echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos: modus singulis hemina: bibitur donec prosit: & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo: ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: fœminas onychas: urinam mares movent: dulciores fœminæ sunt & unicolores. Sepiæ quoque ova urinam movent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoq; aquatici colubri, item hydri tritum potumque calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis è capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vase; illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata utilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coërcet. Cancrorum fluviatilium cinis ex oleo & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum; ceræ & thuris drachmas XX, spumæ argenti XL, cineris muricum X, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum

pustulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ: similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta: hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles usus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restinguunt: at testem si descenderit, cochlearum spuma illini volunt. Urinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant: item ophidion pisciculus congro similis cum lilii radice: pisciculi minuti, ex ventre ejus qui devoraverit exempti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari. Podagris articularibusque morbis utile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere: quidam & hordei cinerem adjiciunt, trium generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari: fibrinis quoque pellibus calceati, maxime Pontici fibri: item vituli marini: cujus & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule: natura est ei styptica: impositum lenit impetus podagræ: item alga, de qua supra dictum est: observaturque in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, sicque cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas jubent imponi. Corpus auget jus mytulorum, & concharum. Comitiales,

tiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininove, aut cum Punici succo: quidam ex aceto mulso: nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus jejunis datur: his verò, qui sępius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest: Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundē. Ad præsens verò correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ jecur: item muris vel testudinum sanguis.

CAP. X. *Ad febres omnium generum, & contra diversas infirmitates.*

Febrium circuitus tollit jecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, ut perungantur ægri in frigidis febribus: & ipsi adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluviatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat æger: ranæ verò in trivio decoctæ oleo adjectis carnibus, percunctos liberant quartanis: sunt qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ: jecur ejus vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluviatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt: aliqui & piper addunt: alii decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis: aliqui verò sinistrum oculum devorari jubent. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt:

tunt: eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle cervina adalligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargumque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum utuntur: aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluviatiles in cibo recentes: quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore: prosunt & cardiacis: Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus: gravitati [18] saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt: item succus cancrorum fluviatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere cum farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem vase: vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex jure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere: & ea quæ ferventi aqua combusta sunt: hæc curatio etiam pilos restituit, cum cancrorum fluviatilium cinere: putantque utendum cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari jubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo,

ſed & quadrupedum efficaciſſime ſedat jecur paſtinacæ decoctum in oleo. Nervos vel præciſos purpurarum callum, quo ſe operiunt, tuſum glutinat. Lethargicos coagulum vituli adjuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos juvat caſtoreum, ſi ex oleo perunguntur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio. Sanguinem cieri piſcium cibo putant, ſiſti polypo tuſo illitoque. De quo & hæc traduntur: muriam ipſum ex ſeſe emittere, & ideo non debere addi in coquendo: ſecari harundine: ferro enim infici, vitiumque trahere, natura deſinente. Ad ſanguinem ſiſtendum & ranarum illinunt cinerem, vel ſanguiné inareſactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticesq; vivat, minima omnium & viridiſſima, cinerem fieri jubent: aliqui & naſcentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda eſt, in calice novo combuſtarũ cinerem, ſi per nares fluat, injiciendum. Diverſus hirudinum, quas ſanguiſugas vocant, ad extrahendum ſanguinem uſus eſt: quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora levanda ſanguine, ſpiramenta laxanda, judicatur: ſed vitium, quod admiſſæ ſemel deſiderium faciunt circa eadem tempora anni ſemper ejuſdem medicinæ: multi podagris quoque admittendas cenſuere: decidunt ſatietate, & pondere ipſo ſanguinis detractæ, aut ſale aſperſæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ cauſa vulnera inſanabilia facit, & multos interimit, ſicut Meſſalinum è Conſularibus patriciis, cum ad genua admiſiſſet: invehunt virus remedio verſo: maximeque rufæ ita formidantur: ergo [19] ſugentium inferiora forficibus præcidunt: ac veluti ſiphonibus defluit ſanguis:

paula-

paulatimque morientium capita se contrahunt: nec relinquuntur. Natura earum adversatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluvia sistit, succo porri molitus. Extrahunt tela corpori inhærentia sepiarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui & alibi quam in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes sive salsæ: ejusdem cinis extrahit, & adeps: & cinis spinæ ejus vicem spodii præbet. Hulcera quæ serpunt, & quæ ex iis excrescunt, ex capite mænarum cinis vel siluri coercet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleoque subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit: ad hoc & fluviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine: aliqui malunt alumen melque miscere cineri. Phagedænæ siluro inveterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes verò innati ranarum felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis: intraque alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat hulcera in linteolis conceptis: item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt: item mullorum salsamenti cinis: quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani jecur illitum: capitis mænarum cinis cum [20] allio tritus, ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex deferve-

facta unguium ſcabritiam, cinisque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciſcus è jure ſumptus, & ſmarides cum ptiſana ſumpti, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipſas muricum vel purpuræ teſtarum cinis cum melle efficaciter ſanat. Cancri fluviatiles illiti vel marini pilos in mamma, vel muricum carnes appoſitæ tollunt. Squatinæ illitæ creſcere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accenſa excitant vulvæ ſtrangulatu oppreſſas: item ſcombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admiſto ſale & cunila oleoque, vulvæ medetur: ſuffitione quoque ſecundas, extrahit. Item vituli marini adeps inſtillatur igni naribus intermortuarum vulvæ vitio: & cum coagulo ejuſdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregie profluvia purgat: echini viventes tuſi & in vino dulci poti. Siſtunt & cancri fluviatiles triti in vino potique: item ſiluri ſuffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur: Cancri ex aqua poti profluvia ſiſtere: ex
21 hyſſopo purgare: & ſi partus ſtranguletur, ſimiliter poti auxiliantur: eoſdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosq; partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulſo datis potui. Item in jure cocti cum lapatho & apio, menſtruas purgationes expediunt: lactique ubertatem faciunt: item in febri quæ ſit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino auſtero poti prodeſſe dicuntur. Caſtoreum ex mulſo potum purgationibus prodeſt: contraque vulvam olfactum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam uti eodem prodeſt cum panace in IV cyathis vini:

& à

& à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, si superferatur. Mirum & quod de torpedine invenio: si capiatur, cum Luna in Libra fuerit, triduoque asservetur sub dio, faciles partus facere postea, quoties inferatur. Adjuvare & pastinacæ radius adalligatus umbilico æstimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa. Invenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vulvæ pœnis mire resistere: odorem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere: vetera quoq; hulcera & cacoethe ejusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam Lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, jecur, sive recentia, sive servata: jecur etiam tritum, mixtaque cedria plumbea pyxide asservatum: ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix. Eadem vis est pulmonis marini: leporis marini, sanguine & felle: vel si in oleo lepus hic necetur. Cancri, scolopendræ, marini cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI Luna. Ranæ parvæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissimum psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices invectus. Castoreo quoque cum
melle

melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro vellendi prius sunt pili. Infantium gingivis dentitionibusque multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingivæ tangantur: adalligatusque idem pavores repentinos tollit: idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea sanat: & ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriases infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, felve torpedinis vivæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale adservatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo sumpti: jecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis adalligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit: ajuntque ita curatos non repeti postea. Et Salpe negat canes lattare, quibus in offa rana viva data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia: tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent: Phragmitis radix recens tusa luxatis mede-

medetur, & ſpinæ doloribus ex aceto illita: Cyprii verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur uſtus, & hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixa ſint corpori, & igni ſacro. Paniculæ flos ſi aures intraverit, exſurdat. Sepiæ atramẽto tanta vis eſt, ut in lucerna addito Æthiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, ſuum morbis medetur: vel cujuſcunque ranæ cinis. Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita præluceat.

CAP. XI. *Animalium omnium in mari viventium, centum ſeptuaginta ſex genera eſſe.*

Peracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vaſta, & tot millibus paſſuum terræ infuſa, extraque circundata, menſura pene ipſius mundi, quæ intelligantur animalia, centum [22] ſeptuaginta ſex omnino generum eſſe, eaque nominatim complecti: quod in terreſtribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Æthiopiæque aut Scythiæ deſertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipſorum multo plurimæ ſint differentię, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, inſulæque aliæ Oceani fabuloſe narratæ. Profecto conveniet, non poſſe omnia genera in contemplationem univerſam vocari: at hercule in tanto mari Oceano quæcunque naſcuntur, certa ſunt; notioraque, quod miremur, quæ profundo natura merſit. Vt à belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balænæ, priſtes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, muſculi, & alii piſcium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli: luxuriæ vero teſtudines, & Medicis fibri, quorum è

genere

genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladii, serræ: communesque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiares autem mari acipenser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus: [23] box, batis, banchus batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus: corvus, cytharus, [24] Chromborũ genera, cyprinus, chalcis, cobio, Callarias (asellorum generis, ni minor esset) Colias sive parianus, sive [25] saxitanus à patria Bætica, lacertorum minimus: ab iis Mœotici: cybium: (ita vocatur concisa pelamis, quæ post XL dies à Ponto in Mœotin revertitur:) Cordyla (& hæc pelamis pusilla, cum in Pontum è Mœotide exit, hoc nomen habet) cantharus, callionymus, sive uranoscopus, cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus: cancrorum genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis varietate distantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ sunt majores, quam pelorides: [26] colycia sive corophia, concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant: extra has sunt rotundæ in oleario usu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynosdexia: draco: (quidam aliud volunt esse dracunculum) est autem graculo similis: aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sic ut scorpio lædit, dum manu tollitur; erythinus, echinus; elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis; præterea brachia duo binis articulis, singulisque forficulis denticulatis. Faber sive zeus: glaucisci, glanis, gonger,

ger, gerres, galeos, garus: hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacathenes: sunt lacertorum genera; loligo volitans, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, (quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ) mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, myræna, mys, mitulus, myscus, murex, oculata, ophidion, ostrea, otia, orcynus: (hic est pelamidum generis maximus, [27] neque redit in Mœotin, similis tritoni, vetustate melior) Orbis, orthragoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamis: earum generis maxima apolectos vocatur, durior tritone: phorcus, phitharus, passer, pastinaca: polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in insula Alexandriæ in Ægypto, pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina (quem squatum vocamus) Rhombus, scarus principalis hodie: solea, sargus, scylla, sarda (ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens) Scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopendra, smyrus, [28] scepini, strombus, solen (sive aulos, sive donax, sive onyx, sive dactylus) spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles nobilis, Tomus thurianus (quem alii xiphiam vocant) Thessa, torpedo, tethea: Triton, pelamidum generis magni: ex eo uræa, cybia fiunt: [29] Vrenæ, uva, xiphiæ. His adjiciemus apud Ovidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: [30] Bopgyrum in scopulis viventem orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson.

Præ-

Præterea parvum teragum, & placentem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit, channem ex seipsa concipere, glaucum æstate nunquam apparere, pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopen quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimaverunt: Helopi palmam saporis inter pisces multi dedêre. Sunt præterea à nullo autore nominati, sudis Latine appellata, à Græcis sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen non degener. Appellantur & pernę concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ: stant velut suillo crure longo in harena defixæ, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur: dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos: intus pro spondylo grandis caro est. Et hyænam piscem vidi in Ænaria insula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda, quam animalibus.

Liber XXXIII.

Metallorum naturæ.

Prooemium.

Metalla nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura, multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella

cædes-

cædesque. Persequimur omnes ejus fibras, vivimusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam; ceu vero non hoc etiam indignatione sacræ parenti exprimi possit. Imus in viscera ejus, & in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquam & hæc summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demersit, illa quæ non nascuntur: ut repente mens ad inane evolans reputet, [1] quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam quousque penetret avaritia. Quam innocens, quam beata, imo vero & delicata esset vita, si nihil aliud, quam supra terras, concupisceret, breviterque nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla juxta, ut pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat unam vitæ invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terræ excogitavit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentumque cælando carius fecimus: didicit homo naturam provocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta: in poculis libidines cælare juvit, ac per obscœnitates bibere. Abjecta deinde sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentique nimium fuit: Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit

satis,

ſatis, turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam juvat: & aurum jam acceſſio eſt.

CAP. I. *Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equeſtri ordine, & de jure anulorum aureorum.*

Vtinamque poſſet è vita in totum abdicari [2] aurum, ſacra fames, ut celeberrimi autores dixêre, proſciſſum conviciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore ævo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum, Homero credi convenit. Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia inventa: alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus emptitaſſe tradit: quanquam & ipſe miratus aurum, æſtimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui anulum primus induit digitis: nec hoc quis fecerit traditur: nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculumque id, non geſtamen, intelligi voluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabuloſiorem fateatur? manus & prorſus ſiniſtræ maximam autoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat & bellicæ virtutis inſigne. De regibus Romanis non facile dixerim: nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum

è Græcia

è Græcia fuit origo, unde hic anulorum uſus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Priſco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat: unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruiſſent filii, inſigne id haberent, cæteri lorum: & ideo miror Tarquinii ejus ſtatuam ſine anulo eſſe. Quanquam & de nomine ipſo ambigi video: Græci à digitis appellavere: apud nos priſci ungulum vocabant: poſtea & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certe tempore ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos, manifeſtum eſt: ſiquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea cauſa publice accepiſſent: vulgoque ſic triumphabant: & cum corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, & ſervi fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphavit de Iugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos vero ferreis: quo argumento etiam nunc ſponſę anulus ferreus mittitur, isque ſine gemma. Nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos video: nuſquam certe Homerus dicit, cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra provocationem duces, non anulis, tradit. Fabricam etiam Deum fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quis-

quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, lævisq; manibus ac latentibus induit, cum, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam consertoris usu; argumentum est, majus in læva fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prius usus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore: certe cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo auri perisse, Pompeii tertio Consulatu, è Capitolini Iovis solio, à Camillo ibi condita, & ideo à plerisque existimari duo millia pondo collata: sed quod accessit, Gallorum prȩda fuit, detractumque ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoq; obiter indicari convenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, ædituum custodiæ ejus comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim expirasse, & indicium ita exstinctum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta est Roma anno trecentesimo LXIV fuere, cum jam capitum liberorum censa essent CLII millia quingenti LXXX. In eadem post annos CCCVII, quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisq; omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti VII millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum

centum & quindecim millia. Frequentior autem usus annulorum non ante Cn. Flavium Annii filium deprehenditur: hic nanque publicatis diebus fastis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, (alioquin libertino patre genitus, & ipse Appii Cæci scriba, cujus hortatu exceperat eos dies, consultando assidue sagaci ingenio, promulgaveratque:) ut Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Consules fuerant: additum Flavio, ut simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos fuisse, in antiquissimis reperiatur Annalibus. Fallit plerosque, quod tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur: est enim adjectum hoc quoque: sed & phaleræ positæ, propter [3] quæ nomen Equitum adjectum est: anulos quoque depositos à nobilitate, in Annales relatum est, non à Senatu universo: hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio Coss: Flavius vovit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines: & cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi, quæ tunc supra comitium erat: inciditque in tabella ærea eam ædem, [4] c quatuor annis post Capitolinam dedicatam. Ita CCCC XLVIII à condita urbe gestum est: & primum anulorum vestigium extat: promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem

quidem omnes Senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint: sicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marii fuerat Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fusidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quintiorum vero familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullosque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in annulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipso signant: id Claudii Cæsaris principatu repertum. Necnon & servitia jam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induêre, etiam Deorum simulacris: dein juvit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur usæ: hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero & huic unum tantum, quo signantem signent. Conditus

ille,

ille, ut res rara, & injuria usus iudigna, velut è sacratio promitur: & unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alii pondera eorum ostentant: aliis plures quam unum, gestare labor est: alii bracteas infarcire leviore materia propter casum tutius gemmarum solicitudini putant. Alii sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Græciæ, anulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur à rapina: hoc profecêre mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac servorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporesve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipsas signasse non est satis: gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem ejus rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CC XXX. annum urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse annulos. De nummis paulo post dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe,

ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc ſero: vulgoque purpura latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Ælii Stilonis, Prȩconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, tertiumque plebi & patribus inſeruere: quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. Nec pridem id factum: Divo Auguſto decurias ordinante, major pars judicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, ſed judices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque, non niſi quatuor decuriæ fuere primo: vixque ſingula millia in decuriis inventa ſunt, nondum provinciis ad hoc munus admiſſis: ſervatumque in hodiernum eſt, ne quis è novis civibus in iis judicaret.

CAP. II. *De decuriis judicum, & quoties nomina equeſtris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primum corona aurea.*

Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Et diviſus hic quoque ordo erat ſuperba uſurpatione nominum, cum aliis ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equeſter ordo: annulorumque autoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere Coss. anno urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pene de cauſa, cum C. Sulpitius Galba, dum juvenilem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur,

patur, questus esset in Senatu, vulgo institores ejus culpæ defendi annulis. Hac de causa constitutum, ne cui jus id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC. census fuisset, & lege Iulia theatrali in XIV ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Cajus princeps decuriam quintam adjecit: tantumque natum est fastus, ut quæ sub divo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam servitute liberati transiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem in censura ejus unus ex equitibus Flavius Proculus CCCC. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum servitiis. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omnium instituere Gracchi, discordi popularitate in contumeliam Senatus, mox ea debellata, autoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit: & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. M. Cicero demum stabilivit equestre nomen in Consulatu suo, ei Senatum concilians, ex eo se ordine profectum esse celebrans, ejusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum est, cœpitque adjici Senatui populoque Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia novissime cœptus est adjici. Quinetiam ipsum equitum nomen sæpe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt: deinde flexumines: postea trossuli, cum oppidum

in Thuſcis citra Volſinios paſſuum IX millium, ſine ullo peditum adjumento cepiſſent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia ejus Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, antea troſſulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt troſſulus nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam, quæ ſupra indicata eſt, exponit: invitosque etiamnum tamen troſſulos vocari. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non niſi argenteis. Præterque armillas civibus dedere, quas non habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus ſit ea, non inveni, ſed quis primum donaverit, à L. Piſone traditur. A. Poſthumius Dictator apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cujus maxime opera capta eſſent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus COS. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piſo Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam teſtamento reipublicæ legavit.

CAP. III. *De reliquo uſu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum ſignatum eſt æs, argentum, & aurum, & antequam ſignaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo cenſu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri.*

Deorum vero honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quam ut auratis cornibus hoſtiæ, majores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoq; in

in tantũ adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri : at Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti: cujus ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis jampridem & viri , quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitisque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarũ pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in ſomno quoque unionum conſcientia adſit: etiamne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemq; hunc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit ? Honeſtius viri pædagogiis id damus : [6] balineasque dives puerorum forma convertit. Iam vero etiam Harpocratem, ſtatuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudii principatu differentia, in ſolis his, quibus admiſſionem liberti ejus dediſſent, imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occaſione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani Principis abolevit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorumque uſu hactenus dictum ſit. Proximum ſcelus fecit , qui primus ex auro denarium ſignavit: quod & ipſum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem devictum uſus eſt. Libralis , unde etiam nunc libella dicitur , & dipondius appendebatur aſſis : quare æris gravis pœna dicta : & adhuc expenſa in rationibus dicuntur : item impendia & dependere. Quin & militum ſtipendiorum , hoc eſt ſtipis ponderandæ penſatores , libripendes dicuntur:

cuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus signavit æs: antea rudi usos Romæ [7] Remeus tradit: signatum est nota pecudum: unde & pecunia appellata. Maximus census cx millium assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno urbis IↃLXXXV. Q. Fabio cos. quinque annis ante primum bellum Punicum: & placuit denarius pro x libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur: ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum navis: in triente vero & quadrante rates. Quadrans antea triuncis vocatus à III unciis. Postea Annibale urgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses unciales facti: placuitque denarium XVI assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis: ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro x assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papyria semunciales asses facti. Livius Drusus in Tribunatu plebis octavam partem æris argento miscuit. Qui nunc victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est: antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur: est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum LXII percussus est, quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios IↃCCCC. Post hæc placuit

cuit XL millia ſignari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus [8] minutiſſimus verò ad XLV millium. Sed à nummo prima eſt origo avaritiæ, excogitata fœnore quæſtuoſa ſegnitia. Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non jam avaritia, ſed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repenſum caput ejus exciſum ad Opimium tulerit; plumboque in os addito parricidio ſuo rempublicam etiam circumſcripſerit, nec jam Quiritium aliquo, ſed univerſo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina iſta, quæ ſubinde nova Græco ſermone excogitantur, expreſſo argenteis vaſis auro, aut incluſo, quibus deliciis væneunt tam aurea quam aurata, cum ſciamus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum; tanto fuit plus animi fugitivis noſtris. Meſſala Orator prodidit, Antonium Triumvirum aureis uſum in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvino ſubdito, Philippum regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clavis ſuffigere crepidas: Antonius in contumeliam naturæ utilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperitaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Annibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuria mundi id veniſſe: nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus devicta Aſia pondo XXXIV millia invenerat præter vaſa aurea, aurumque fa-

ctum, & in eo folia ac platanum vitemque: qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. (Talentum autem Ægyptium pondo LXXX capere Varro tradit.) Iam regnaverat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, victo Sesostre Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusq; sorte reges singulos è subjectis jungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur: Cæsar qui postea Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est: ferasque argenteis [9] vasis incessere, tum primum visum. Mox (quod etiam in municipiis æmulantur) C. Antonius ludos scena argentea fecit: item L. Muræna, & Cajus princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. Claudius successor ejus, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam VII pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX quam Gallia Comata, sicut titulus indicavit. Hujus deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet: & quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio coss. septem annis ante bellum Punicum tertium [10] pondo CCXXVII argenti nonagintaduo millia; & extra numerum CCC & LXXXV. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio,

IↃCCCXLVI

Iↄcccxlvi auri pondo. C. Cæſar primo introitu urbis, in civili bello, ſuo ex ærario protulit laterum aureorum xxvi millia, & in numerato pondo ccc: nec fuit aliis temporibus reſpublica locupletior. Intulit & Æmilius Paulus, Perſeo rege Macedonico devicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem everſam primo inaurata ſunt in Capitolio, Cenſura L. Mummii. Inde tranſiere in cameras: in parietes quoque, qui jam & ipſi tanquam vaſa inaurantur: cum ſua ætas varia de Catulo exiſtimaverit, quod tegulas æreas Capitolii inauraſſet primus. Inventores auri, ſicut metallorum fere omnium ſeptimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, non colore, qui in argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis, & ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur, cum in gemmis aliiſque rebus non ſit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum eſt cæteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo: ſed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogiſque durante materia: quinimo quo ſæpius arſit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis eſt, ut ſimili colore rubeat, quo ignis: atque ipſum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quam difficilime accendi: præterea mirum, prunæ violentiſſime
11 igni indomitum, palea citiſſime ardeſcere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera cauſa pretii major, quam minimum uſu deteri, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, ma-

nusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, utpote cujus unciæ in septingenas & quinquagenas pluresque bracteas, quaternum utrobique digitorum spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro: proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur: cum cætera metallis reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur, hęc enim inventio ejus naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus: jam contra salis & aceti succos, domitores rerum, constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, ex auro textili sine alia materie. Attalicis verò jampridem intexitur, invento regum Asiæ. Marmori & iis quæ candefieri non possunt, ovi candido illinitur: ligno glutini ratione composita, leucophoron vocant: quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro legitimum erat: de quibus, ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est: nanque æs cruciatur in primis, accensumque restinguitur sale, aceto, alumine: postea exarenatur; an satis recoctum sit, splendore deprehendente; iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mistis pumice, alumine,

mine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

CAP. IV. *Ratio naturalis inveniendi auri, & quando primum aurea statua, & medicina ex auro.*

Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ: nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso trituque perpolitum: alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium: quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium: alveus, ubi id est, arenæque lavantur, atque ex eo quod resedit, conjectura capitur; ut inveniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate, ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cum jam inventum in summo cespite. Alutationem vocant, si & auro ea tellus subest. Cæterum montes Hispaniæ aridi sterilesque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliisque in gemmis scintillat, sed [12] micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine invento, tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod exit

à fornacis ſudore: quæ è catino jactatur ſpurcitia, in omni metallo vocatur ſcoria: hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex taſconio: hæc eſt terra alba ſimilis argillæ: neque enim alia afflatum ignemque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio operà vicerit Gigantum: cuniculis per magna ſpatia actis, cavantur montes ad lucernarum lumina: eadem menſura vigiliarum eſt, multisq; menſibus non cernitur dies: Arrugias id genus vocant: ſiduntque rimæ ſubito, & opprimunt operarios, ut jam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur ita fornices crebri mõtibus ſuſtinendis. Occurſant in utroque genere ſilices: hos igni & aceto rumpunt: ſæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, cædunt fracturis; CL libras ferri terram agentibus: egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem noviſſimi cernunt. Si longior videtur ſilex, [13] latus ſequitur: foſſam ambit quiete. Tamen in ſilice facilius exiſtimatur opera: eſt nanq; terra ex quodam argillæ genere glareæ miſta (candidam vocant) prope inexpugnabilis: cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iiſdem malleis: nihilque durius putant, niſi quod inter omnia auri fames duriſſima eſt. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo cædunt, dantque ſignum ruinæ, eamque ſolus intelligit in cacumine montis ejus pervigil: hic voce ictuve repente operarios revocari jubet, pariterq; ipſe devolat: mons fractus cadit à ſeſe longo fragore, qui concipi humana mente non poſſit, & flatu incredibili: ſpectant victores ruinam naturæ: nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cum fodere: tantaque ad pericula evincenda fuit ſatis cauſæ, ſperare quod

cupe-

cuperent. Alius par eſt labor, vel hoc majoris impendii, flumina ad lavandum hanc ruinam jugis montium ducere obiter à centeſimo plerunque lapide: corrugos vocant, à corrivatione, credo: nimirum & hic labor eſt. Præcepiſſe libramento oportet, ut fruaris quando influat: itaque altiſſimis partibus ducitur. Convallis & intervalla ſubſtructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, ſedemque trabibus cavatæ præbere coguntur: is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus ſpecies nefaria quidem, ſed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt: itaque inſiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt. Manes trahuntur ad homines, ut vitium importent: id genus terræ urion vocant: ergo per ſilices calculosve ducuntur, & urium evitant. Ad capita dejectus in ſuperciliis montium piſcinæ cavantur, ducenos pedes in quasq; partes, & in altitudinem denos: emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternum fere linquuntur, & repleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut ſaxa pervolvat. Alius etiamnum in plano labor: foſſæ, in quas profluat, cavantur: agogas vocant: eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt ulex roris marini ſimilis, aſper aurumque retinens; latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente: de terra in mare: his de cauſis jam promovit Hiſpania in priore genere, aquæ exhauriuntur immenſo labore, ne occupent puteos; in hoc rigantur. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inveniuntur ita maſſę, necnon in puteis etiam, denas excedentes libras: Palacras Hiſpani, alii palacranas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Vlex ſiccatus uritur, & cinis ejus lavatur ſubſtrato cæſpite herboſo, ut

ſidat

ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat: neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt vetere interdicto patrum, ut diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellenſi agro cavebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam una ratio & auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in ſumma tellure, auri colore, ſed fragile lapidum ſpecularium modo. Invitaveratque ſpes Cajum principem aviſſimũ auri, quamobrem juſſit excoqui magnum pondus: & plane fecit aurum excellens, ſed ita parvi ponderis, ut detrimentũ ſentiret, illud propter avaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ XIV permutarentur: nec poſtea tentatum ab ullo eſt. Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Galliæ metallo, quod vocant Albicrarenſe, XXXVI portio invenitur: ideo cæteris præeſt. Vbicunque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi. Fit & cura electrum argento addito: quod ſi quintam portionem exceſſit, incudibus non reſiſtit. Et electro autoritas, Homero teſte, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, inſulę Rhodiorum, in quo Helena ſacravit calicem ex electro: adjicit hiſtoria, mammæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere: quod eſt nativum, & venena deprehendit: nanque diſcurrunt in calicibus arquus cæleſtibus ſimiles,
cum

cum igneo ſtridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea ſtatua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur, quod in ſitu terrarum nomine hoc ſignificavimus, numine gentibus illis ſacratiſſimo: direpta eſt Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hoſpitali Divi Auguſti cœna, cum interrogaretur, eſſetne verum, eum qui primus violaſſet hoc numen, oculis membriſque captum expiraſſe? Reſpondit enim, tum maxime Auguſtum de crure ejus cœnare, ſeque illum eſſe, totumque ſibi cenſum ex ea rapina eſſe. Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, LXX circiter Olympiade: tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. Aurum plurimis modis pollet in remediis: vulneratiſque & infantibus applicatur, ut minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Eſt & ipſi ſuperlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis: remedium eſt abluere illatum, & ſpargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum ſalis grumo, pondere triplici miſſo, & rurſum cum duabus ſalis portionibus, & una lapidis, quem ſchiſton vocant: ita virus tradit rebus una crematis in fictili vaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſervatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie ſanat: lomento eum convenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ vocantur hæmorroides. Quod ſi trito ſpuma adjiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leviter ſolvit alvum. Verrucas curari eo M. Varro eſt autor.

CAP. V.

CAP. V. *De chrysocolla, & medicina ex chrysocolla vi, & mirabilis natura ejus glutinandis inter se perficiendisque metallis.*

Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venam aquis leviter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut plane intelligatur nihil aliud chrysocolla, quam vena putris: nativa duritia maxime distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: postea molitur, ac deinde tenuius sic cribatur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturque. Tunc tingitur alumine schisto & herba supra dicta, pingiturque, antequam pingat. Refert, quam bibula docilisque sit: nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cum tinxere pictores, orobitin vocant, ejusque duo genera faciunt: luteam, quæ servatur in lomentum, & liquidam globulis sudore resolutis: hæc utraque genera in Cypro fiunt: laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbæ segetis læte virentis quam simillime reddat. Visumque jam

jam eſt Neronis principis ſpectaculis harenam circi chryſocolla ſterni, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet, introducta opificum turba. Tribus eam generibus diſtinguunt: aſperam, quæ taxatur in libras XVII mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ X. III. ſublinunt autem harenoſam, priuſquam inducant, atramento & Parætonio: hæc ſunt tenacia ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam eſt natura pinguiſſimum, & propter lævorem tenaciſſimum, atramento aſpergitur, ne Parætonii candor pallorem chryſocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipſam cæruleo ſubtritam, pro chryſocolla inducunt, viliſſimo genere atque fallaciſſimo. Vſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda vulnera cum cera & oleo: eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœave, miſcenda cum melle: concitat vomitiones: miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam Medici aceſin appellant, quæ non eſt orobitis. Chryſocollam & aurifices ſibi vendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam ſimiliter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro: teritur Cyprio in ære in Cypriis mortariis: ſanternam vocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum vocant: ſignumque eſt, ſi addita ſanterna niteſcit: e diverſo æroſum contrahit ſe hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptima parte argenti ad ſupra dicta additis, unaque contritis. Contexti par eſt reliqua circa hoc, ut univerſa naturæ contingat admiratio: auri glu-

tinum

tinum eſt tale: argilla ferro, cadmia æris maſſis, alumen laminis, reſina plumbo & marmori: ſed plumbum nigrum albo jungitur, ipſumque album ſibi oleo: item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur; ſed & Ægyptia papyro; paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemque oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maxime, & viſco, & ovo: terra minime flagrat. Carboni major vis exuſto, iterumque flagranti.

CAP. VI. *De argento, & argento vivo, & ſtibio, ſive alabaſtro, & ſcoria argenti, & de ſpuma argenti.*

Ab his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Non niſi in puteis reperitur, nullaque ſui ſpe naſcitur, nullis, ut in auro, lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea: excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi: Galænam vocant, quæ juxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſperne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pene provinciis, ſed in Hiſpania pulcherrimum: id quoque in ſterili ſolo, atque etiam montibus: & ubicunque una inventa vena eſt, non procul invenitur alia: hoc quidem & in omni ferè materia: unde metalla Græci videntur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebelo appellatur hodieque, qui c c c pondo Annibali ſubminiſtravit in dies, ad mille quingentos jam paſſus cavato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibusque egerunt aquas, lucernarum menſura, amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in ſummo reperta eſt,

eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alumen alba, nullum finem ſpei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Eſt & lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur, venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa, permanens tabe dira: omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit: ideo & optime purgat, cæteras ejus ſordes expuens crebro jactatu fictilibus in vaſis, ita vitiis abjectis, ut ipſum ab auro diſcedat: in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſime retinet: verum pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas: quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido uſum eum adulteravere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliâs argentum vivum non largum inventum eſt. In iiſdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentisque, non tamen tranſlucentis, ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii
14 larbaſon. Duo ejus genera, mas & fœmina: magis probant fœminam: horridior eſt mas, ſcabriorque & minus ponderoſus, minusq; radians, & harenoſior: fœmina contra nitet, friabilis, fiſſurisque non globis, dehiſcens. Vis ejus adſtringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in callibrepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhul-

exhulcerationesque farina ejus ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canum morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerussaque & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: restinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admista aqua pluviali: ac subinde turbida transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro: fæx ejus intelligitur plumbosissima, quæque subsidit in mortario abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiaque tollitur: Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat: iterumque in mortario teritur, & in pastillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbũ fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe: alii tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcemque abjiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoq; & collyriis miscent. Scoriam in argento Græci vocant helcysma: vis ejus adstringere & refrigerare corpora: additur emplastris ut molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriasque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iisdem metallis & quæ vocatur spuma argenti: genera ejus tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argiritin: tertia, quam molybditin: & plerunque omnes hi colores in eisdem tu-

bulis

bulis inveniuntur: probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata veruculis ferreis, atque in ipsa flamma convoluta veruculo, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, fervescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant [15] sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem [16] anulorum: ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremque abluitur aceto aut vino, simulque restinguitur. Quod si fit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo novis, donec ea purgentur. Postea sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cum desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo: novissimo die condunt in plumbeo vase. Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant: alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent: tunc salem fossilem adjiciunt, subinde aqua mutata, siccantque diebus XL calidissimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptamque nitro fricant, &, ut supra, terunt in mortariis cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adjecta aqua abluant. Usus ejus ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculasque,

& abluen-

& abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibusque emplaſtris ſupra dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta myrtoque & aceto. Itemq; perniones cum [17] myrtis & cera.

CAP. VII. *De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inventione ejus, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minii, & ratione ejus in picturis.*

Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non ſolum maximę, ſed etiam ſacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Iovis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantumq; corpora: ſic Camillum triumphaſſe: hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnę triumphalis, & à Cenſoribus in primis Iovem miniandum locari. Cujus rei quidem cauſam miror: quanquam & hodie id expeti conſtat Æthiopum populis, totosque eo tingi proceres, huncque ibi Deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentius perſequemur omnia de eo. Theophraſtus XC annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum (quod tempus exit in urbis noſtrę CCXLIX annum) tradit inventum minium à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui harena rubente in metallis argenti: hanc fuiſſe originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hiſpaniis, ſed durum & harenoſum: item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua jaculantes decuterent: id eſſe adulterum: optimum vero ſupra Epheſum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari, farinam, & quod ſubſidat,

ſidat, iterum lavari. Differentiam artis eſſe, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuiſſe non miror: jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naveis ea commendat, alias circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci minium, quidam cinnabari: unde natus error, Indico cinnabaris nomine: ſic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permiſto utriusque animalis ſanguine, ut diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis proprie ſanguinem reddat: illa cinnabaris antidotis medicamentisque utiliſſima eſt: at hercule Medici quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum eſſe paulo mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant: pinxerunt & Epheſio minio, quod derelictum eſt, quia curatio magni operis erat: præterea utrunque nimis acre exiſtimatur: ideo tranſiere ad rubricam, & ſinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis: pretium ſyncerę nummi quinquaginta. Iuba minium naſci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Æthiopia: ſed neutro ex loco invehitur ad nos, nec ferè aliunde, quam ex Hiſpania. Celeberrimum ex Siſaponenſi regione in Bætica, miniario metallo vectigal populi Romani, nullius rei diligentiore cuſtodia: non licet id ibi perficere, excoquique: Romam perfertur vena ſignata, ad dena millia ferè pondo annua: Romæ autem lavatur, in vendendo pretio ſtatuta lege, ne modum excederet LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda ſocietati: nanq; eſt alterum genus in omnibus

bus ferè argentariis, itemque plumbariis metallis quod fit exusto lapide venis permisto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum appellavimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur, suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinam: & hoc est secundarium minium, perquam paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum: item Scyrico: quonam modo Scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Scyrico nimium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos: sidit autem in aqua, constatque furantibus. Syncero cocci nitor esse debet: secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem: quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suæ venæ arena sine argento excoquitur. Auri modo probatur: auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari: ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem pulverem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura usurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in sepulcris facit.

CAP. VIII.

CAP. VIII. *De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis.*

Ex secundario invênit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calice coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calicis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore: idem guttis dividi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum venenum esse conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortasse, quod illitum capiti ventrive, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam. Hydrargyro argentũ inauratur solum nunc prope, cum & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut autor est Theophrastus: nunc vero passim, quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quam quod à terra. His coticulis periti, cum è vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ: batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur: proxima bonitas

bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ſervatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, ſi ſudet protinus, nubemque diſcutiat.

CAP. IX. *De ſpeculis & Ægyptio argento.*

Laminas duci, & ſpecula fieri non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat: id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aëre atque in oculos regeſto fieri convenit. Eadem vi in ſpeculis uſu polita craſſitudine, paulumque propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum: tantum intereſt, repercuſſum illum reſpuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, [18] expulſis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata: id evenit figura materiæ. Plurimumque refert concava ſint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depreſſa an elata, transverſa an obliqua, ſupina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago, quam [19] digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundiſina, ſtanno & ære miſtis. Prælata ſunt argentea: primus fecit Praxiteles Mag. Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro appoſito averſis. Tingit & Ægyptus argentum, ut in vaſis Anubem ſuum ſpectet, pingitque, non cælat, argentum. Tranſit inde materia & ad triumphales ſtatuas, mirumque creſcit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo: miſcentur argento,

tertia

tertia pars æris Cyprii tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris vivi, quantum argenti: conflantur ita in fictili circunlito argilla: modus coquendi, donec ſeipſa opercula aperiant. Nigreſcit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miſcuit denario Triumvir Antonius ferrum: miſcuit æri falſæ monetæ. Alii è pondere ſubtrahunt; cum ſit juſtum LXXXIV è libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim togatas ſtatuas dicaverit. Mirumque, in hac artium ſola vitia diſcuntur, & falſi denarii ſpectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

CAP. X. *De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primum populus Romanus ſtipem ſparſerit.*

Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummusque percuſſus: & ſic quoq; æs alienum etiamnum appellatur. Poſtea Divites cognominati. dum modo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui redditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſuis ſeſtertiûm M M. poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus: nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atq; ut nomen quidem [21] optimi occupaverit (juvat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem) multos poſtea cognovimus ſervitute liberatos opulentiores, pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coſs.

ad VI Kalend. Februar. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit, quamvis multa civili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia centum XVI juga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S DC. Funerari ſe juſſit H-S XI. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum ſua pecunia toleraviſſe: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quoto verò ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc eſt ſepties centena LXXXVIII millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinq; menſium frumentumque pollicitus, ut è quinque liberis, ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem concederetur. Hunc quoque ipſum aliquis comparet Crœſo regi. Quæ (malum) amentia eſt, id in vita cupere, quod aut etiam ſervis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem? Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſthumio, Q. Marcio COSS. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatisque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

CAP. XI. *De luxuria & frugalitate in vaſis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ.*

Vaſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim

(etenim tabernas menſis adoptavimus) nunc anaglypta, in aſperitatemque exciſa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera, & intereſt quamplurimum lima perdiderit. Vaſa coquinaria ex argento Calvus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare invenimus. Noſtraque ætate Poppæa conjunx Neronis principis delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere ſolebat. Libras XXXII argenti Africanus ſequens hæredi reliquit: idemque cum de Pœnis triumpharet, quater milies CCCCLXX millia pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in menſarum eſt apparatu. Poſtea victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus XVII millia pondo dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit. Frater ejus Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Livius Druſus in Tribunatu plebis XI millia. Nam propter quinque pondo notatum à Cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum jam videtur. Item Catum Ælium, cum legati Ætolorum in Conſulatu prandentem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his vaſa argentea non accepiſſe, neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem devicto Perſeo rege donaſſet. Invenimus legatos Carthaginienſium dixiſſe, nullos hominum inter ſe benignius vivere, quam Romanos: eodem enim argento apud omnes cœnitaviſſe ipſos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatenſis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulſum, quod XII pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferociſſimis gentibus op-

positum scimus. Lectos verò mulierum jam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica: idem & aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiavit bellum civile Syllanum: paulo enim antè hæc facta sunt, lancesque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere: nostra ætas fortior fuit: Claudii principatu servus ejus Drusillanus cognomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites ejus octo quinquaginta librarum: quæso ut quam multi eas conservi ejus inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea: repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit novissimo Tiberii Cæsaris principatu: sed & testudinea tum in usum venisse: ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multo majora, quam mensas fuisse: se quidem puero, quadrata, & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse: mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras: tympana verò se juvene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellaverant. Nec copia tantum argenti fuerit vitæ, sed validius pene manupretium: idque jam pridem, ut ignoscamus nobis: Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artifi-

artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, nunquam se his uti propter verecundiam ausum: constat eundem VI millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam: siquidē L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo centum millia, anno conditæ urbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia domita multo etiam gravius afflixit mores, inutiliorque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit: tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, urbis anno IↃCXXVI mediis LVI annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc intervallo, anno urbis IↃCVIII parta, signa & tabulas pictas invexit, ne quid deesset. Pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum: C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

CAP. XII. *De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.*

Argenti usum in statuas primum ad honorem Divi Augusti adulatione temporum transisse, falso existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarū plebis compedes sibi ex eo facientium,

quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motum equeſtri ordine ob inſignem calumniam, cum celebritate aſſectarentur adoleſcentium ſcholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum, ebore etiam faſtidio, cælentur argento, vaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pædagogia ad tranſitum virilitatis cuſtodiantur argento; fœminæ laventur, & niſi argentea ſolia faſtidiant; eademque materia & cibis & probris ſerviat. Videret hæc Fabricius, & ſtratas argento mulierum balineas, ita ut veſtigio locus non ſit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicoſos Imperatores plus quam pateram & ſalinum ex argento habere vetabat: videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricii nos pudet. Mirum, in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos: maxime tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſupra diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta ſunt: ac jam nullum extare dicitur: Epheſiæ Dianæ templum jacet, Capitolium incendiis. Varro & æreum ſignum ejus habuiſſe ſcripſit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere: extant hodie omnium opera in inſula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam Minerva: Acragantis in templo Liberi patris in ipſa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in ſcyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupidines: Acragantis & venatio in ſcyphis magnam famam habuit. Poſt hos celebratus eſt Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum ſomno collocaviſſe verius, quam cælaſſe dictus eſt, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriſcus. Item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni

gni Pompeii ætatem Praxiteles, Poſidonius Epheſius, Lædus Stratiates, qui prælia armatosque cælavit: Zopirus, qui Areopagitas & judicium Oreſtis in duobus ſcyphis, H-S XII æſtimatis. Fuit dein Pytheas, cujus binæ unciæ viginti vænierunt: Vlyxes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium ſurripientes. Fecit idem & cocos magiriſcia appellatos, parvulis potoriis, ſed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna injuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer cruſtarius famam: ſubitoque ars hæc ita exolevit, ut ſola jam vetuſtate cenſeatur, uſque adeo attritis cælaturis, ne figura diſcerni poſſit, autoritas conſtet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu ſalſo, ſicut in mediterraneis Hiſpaniæ. In argenti & auri metallis naſcuntur etiamnum pigmenta, ſil & cæruleum. Sil propriè limus eſt: optimum ex eo, quod Atticum vocatur. Pretium in libras XXXII: proximum marmoroſum ſub dimidio Attici pretio. Tertium genus eſt preſſum, quod alii Scyricum vocant ex inſula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras hujus H-S bini. Dipondiis vero detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non niſi marmoroſo, quoniam marmor in eo reſiſtit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX ab urbe lapidem in montibus: poſtea uritur, preſſum appellantibus qui adulterant. Sed eſſe falſum exuſtumque amaritudine apparet, quoniam reſolutum in pulverem eſt.

CAP. XIII. *De ſile, & cæruleo, & Neſtoriano: & cælo, & quod non omni anno æqualiter ſpecies vendantur.*

Sile pingere inſtituere primi Polygnotus & Mycon,

con, Attico duntaxat : hoc secuta ætas ad lumina usa est : ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cæruleum harena est : hujus genera tria fuere antiquitus : Ægyptium, quod maxime probatur : Scythicum, hoc diluitur facile : cumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve, crassiorem tenuioremve : præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta : tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibitque succum : reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentum : perficitur id lavando terendoque, & hoc est ceruleo candidius. Pretia ejus, XXIII in libras cærulei XVIII. Vsus in creta, calcis impatiens : nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatum : fit ex Ægyptii levissima parte : pretium ejus XL in libras. Idem & Puteolani usus, præterquam ad fenestras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cujus pretium XVII in libras : ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone ut flagret : fraus viola arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis ejus in medicina, ut purget hulcera : itaque & emplastris adjiciunt : item causticis. Teritur difficillime sil : in medendo leviter mordet, astringitque & explet hulcera : uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus pene annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis prævalens man-

ceps

ceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

LIBER XXXIV.

Procemium.

CAP. I. *Æris metalla.*

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imo vero ante argentum, ac pene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas, ut diximus: hinc æra militum, Tribuni ærarii, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantum signato usus esset, & alia, quæ vetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem ejus declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrum instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur: fit & è lapide æroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in [1] Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ: feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum.

CAP. II. *Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Æginetica.*

Fit & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maxime orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit: nec reperitur longo jam tempore, effœta tellure. Primum bonitate

fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum ævi: successitque ei Livianum in Gallia: utrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Divi Augusti, hoc è conjuge, velocis defectus: Livianum quippe certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum conversa, quod & Cordubense dicitur: hoc à Liviano cadmiam maxime sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet: reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argentoque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est pejor hæc sit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint, autoritas artis extincta est: quæstus causa enim, ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cum proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeoque exolevit fundendi æris pretiosi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa: miraque circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi major pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se à cæteris magis, quam intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVI anno tertio, nostræ urbis DCVIII cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti

omnia

omnia signa hodie Corinthia appellant: quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates: nam urbis nostræ annos ex supra dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas aut [2] trulleos, nullo munditiarum respectu. Ejus tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mistura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cujus ratio non potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad jocinoris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longe tamen ante Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisque: ibi prima nobilitas æris: pervenit deinde ad Deûm simulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit: insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ: hic est exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iovis Tonantis æde: illoque ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli: æmulatio autem & in materia fuit.

CAP. III. *De candelabris, & templorum ornamentis.*

Privatim Ægina candelabrorum superficiem duntaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos. In his ergo juncta commendatio officinarum est.

Nec

Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere, cum ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit: Theonis jussu præconis Clesippus fullo, gibber, præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L eademq; ostentante convivio emptum, ludibrii causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædives numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganię dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomẽ id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & à Cn. Octavio, qui de Perseo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse: syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita: quinetiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius Quæstor, quod ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosque & monopodia Cn. Manlium Asia devicta primum invenisse triumpho suo, quem duxit urbis anno IↃLXVII. L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitavere & cortinas tripodum, nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris,

lubris,

lubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem Deo. Transiit deinde ars ubique vulgo ad effigies Deorum.

CAP. IV. *Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris.*

Romæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere: hoc nescio an Romanum fuit inventum: certæ etiam Romæ non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiæ: ubi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat: eorum vero, qui ter ibi superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas: hoc actum est eodem anno, quo & reges Româ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et jam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi ævo basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis: honos clientum instituit sic colere patronos:

CAP. V.

CAP. V. *De statuis togatis, & quibusdam aliis, & quibus primum in columna, & quando primum publice, & quæ primum statua Romæ.*

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant, Græca res est, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem Dictator lorica tam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorum habitu factæ, tam novitiæ sunt, quam quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poëtanr in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum brevis admodum fuisset. Equestres utique statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi cælatas tantum dicabant in sacris victores: postea vero & qui bigis vel quadrigis vicissent: unde & nostris currus, in his, qui triumphavissent. Serum hoc, & in his non nisi à Divo Augusto sejuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Menio, qui devicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præstabat; eodemque in consulatu in suggestu rostra devictis. Antiatibus fixerat anno urbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim à senatu erat: præclara res, nisi frivolis cœpisset initiis. Nanque & Actii Navii statuta fuit

fuit ante Curiam, cujus basis conflagravit Curia incensa P. Clodii funere: fuit & Hermodori Ephesii in comitio, legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa & alia autoritas major in Horatii Coclitis statua, quæ durat hodieque, cum hostes à ponte sublicio solus atcuisset. Equidem & Sibyllæ juxta rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sex. Pacuvius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actii Navii, positas ætate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

CAP. VI. *De statuis sine tunicis, & quibusdam aliis, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ privatim & publice sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publice positæ.*

Ex his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcii Tremuli equestris togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum stipendio liberaverat. Inter antiquissimas sunt & Tullii Cælii, L. Roscii, Sp. Nautii, C. Fulcinii in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum: hoc à Romano populo tribui solebat injuria cæsis; sicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales annotavere, tripedaneas his statuas in foro statutas: hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo C. Octavium ob unum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga, quam tenebat forte, circunscripsit, & prius quam egrederetur circulo illo responsum dare coëgit: in qua legatione interfecto, Senatus statuam poni jussit quàm ocula-

oculatiſſimo loco in Roſtris. Invenitur ſtatua decreta & Taraciȩ Cajȩ ſive Suffetiæ virgini Veſtali, ut poneretur ubi vellet: quod adjectum non minus honoris habet, quam fœminæ eſſe decretam: meritum ejus in ipſis ponam Annalium verbis: quod campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo. Invenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitii poſitas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortiſſimo Græcorum gentis juſſiſſet, & alteri ſapientiſſimo, ſimulacra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque eſt, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra cæteros mortales: quod & arcus ſignificant novitio invento: primus tamen honos cœpit à Græcis: nullique arbitror plures ſtatuas dicatas, quam Phalereo Demetrio Athenis: ſiquidem CCCLX ſtatuêre, quas mox laceraverunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemque ſubvertêre Syllæ introitu. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore: equeſtrium tamen origo perquam vetus eſt; cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, decernerentur: hanc primam & Horatii Coclitis publice dicatam crediderim: ante enim ſibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos poſuiſſe veriſimile eſt: niſi Clœliæ Piſo traderet ab his poſitam, qui una obſides fuerant, redditis à Porſena in honorem ejus. E diverſo

verſo Annius Fœcialis, equeſtrem; quę fuerit contra Iovis Statoris ædem in veſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ Conſulis filiæ: eamque ſolam refugiſſe, Tiberimque tranaviſſe, cæteris obſidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinii inſidiis. L. Piſo prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II, Coss. à Cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus ſententia ſtatutæ eſſent: eam vero, quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius qui regnum affectaverat, etiam conflatam à Cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri: extant Catonis in Cenſura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis ſtatuas poni: nec tamen potuit inhibere, quo minus Romæ quoque ponerentur, ſicut Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic poſita, ſoleisque ſine amento inſignis, in Metelli publica porticu: quæ ſtatua nunc eſt in Octaviæ operibus. Publice autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtaverat: ob id Ælium Thurini ſtatua & corona aurea donaverunt: iidem poſtea Fabricium donavere ſtatua, liberati obſidione. Paſſimque [1] clientes in clientelas ita recepti: & adeo diſcrimen omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in urbe, cujus intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

CAP. VII. *De antiquis ſtatuariis, & pretiis ſignorum immodicis, & coloſſis in urbe celeberrimis.*

Fuiſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ

liæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Evandro ſacratus, ut ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum ſexaginta quinque dierum nota, per ſignificationem anni temporis & ævi ſe Deum indicaret: ſigna quoque Thuſcanica per terras diſperſa, quę in Hetruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cum ſtatuarum origo tam vetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia Deorum ſimulacra in delubris dicata, uſque ad devictam Aſiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plaſticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam ſtatuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit, multorum voluminum opere, ſi quis plura perſequi velit: omnia enim quis poſſit? In M. Scauri Ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro. Mummius devicta Achaia replevit urbem: ipſe exceſſit non relicturus filiæ dotem: cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mutianus ter Conſul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis uſus noſcendi intelligatur? Inſignia tamen maxime, & aliqua de cauſa notata, voluptarium ſit attigiſſe, artificesque celebratos nominaviſſe, ſingulorum quoq; inexplicabili multitudine, cum Lyſippus ad ſexcentà x.

opera

opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possent dare vel singula: numerum apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cujusque signi denarios deponere aureos singulos. Evecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia: in argumentum successus unum exemplum afferam, nec Deorum hominumve similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, prius quam id novissime conflagravit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cujus eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: verum & nova satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro ea, instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla: moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe XXX cubitorum, CL talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompejanus à vicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lysippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis convellatur procellis: Id quidem providisse & artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime [4] flatum opus erat frangi, opposita columna: itaq; propter magnitudinem difficultatemq; moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem qui est in Copitolio inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi supra dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit: hoc simulacrum post quinquagesimum

ſimum ſextum annum terræmotu proſtratum,
ſed jacens quoque miraculo eſt: pauci pollicem
ejus amplectuntur: majores ſunt digiti, quam ple-
ræque ſtatuæ: vaſti ſpecus hiant de fractis mem-
bris: ſpectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum
pondere ſtabiliverat conſtituens: duodecim annis
tradunt effectum CCC talentis, quæ contulerant,
ex apparatu regis Demetrii, relicto moræ tædio.
Sunt alii minores hoc in eadem urbe coloſſi cen-
tum numero, ſed ubicunque ſinguli fuiſſent nobi-
litaturi locum: præterque hos Deorum quinque,
quos fecit Bryaxis. Factitavit coloſſos & Italia: vi-
demus certè Apollinem in bibliotheca templi Au-
guſti Thuſcanicum L pedum à pollice, dubium ære
mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Car-
vilius Iovem, qui eſt in Capitolio, victis Samniti-
bus ſacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eo-
rum ocreiſque & galeis: amplitudo tanta eſt, ut
conſpiciatur à Latiario Iove. Reliquiis limæ ſuam
ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri ejus.
Habent in eodem Capitolio admirationem & ca-
pita duo, quæ P. Lentulus Conſul dicavit: alteram
à Charete ſupra dicto factum: alterum fecit De-
cius, comparatione in tantum victus, ut artifi-
cium minime probabilis artificis videatur. Verum
omnem amplitudinem ſtatuarum ejus generis vi-
cit ætate noſtra [5]Zenodorus, Mercurio facto in ci-
vitate Galliæ Arvernis, per annos decem, H-S cccc.
manipretio: poſtquam ſatis ibi artem approbave-
rat, Romam accitus eſt à Nerone, ubi deſtinatum
illius principis ſimulacrum coloſſum fecit CX pe-
dum longitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt,
damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in
officina non modo ex argilla ſimilitudinem inſi-
gnem, verum & ex parvis admodum ſurculis,
quod

quod primum operis instar fuit. Ea statua indicavit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentumque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandiq; nulli veterum postponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano avunculo ejus præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donaverat, æmulatus est, ut vix ulla differentia esset artis. Quantoque major in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi [6] æris obliteratio potest.

CAP. VIII. *Nobilitates ex ære operum & artificum* CCCLXVI.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circunferant, sicut Hortensius Orator sphingem Verri reo ablatam: propter quam Cicero illo judicio, in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulo ante C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est: ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Iove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære signa fecit: floruit autem Olympiade LXXXIII circiter CCC nostræ urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hægias: & deinde Olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras,

goras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem. Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesima Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus: item Lysistratus, & frater ejus Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion: in hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit: ipse discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessavit deinde ars. ac rursus Olympiade centesima quinquagesimaquinta revixit, cum fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus, Caliixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus, insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venêre autem & in certamen laudatissimi. quanquam diversis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipsorum artificum, qui præsentes erant, judicio, cum apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque judicassent: hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Minervam Athenis, quæ est in Parthenone adstans: ex ære vero, præter Amazonem supra dictam, Mi-

nervam

nervam tam eximiæ pulchritudinis, ut à forma cognomen acceperit: fecit & Cliduchum & aliam Minervam, quam Romę Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicavit: item duo ſigna, quæ Catulus in eadem æde poſuit palliata: & alterum colloſſicon nudum: primusq; artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe merito judicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis diſcipulus, Diadumenum fecit molliter juvenem c talentis nobilitatum: idem & Doryphorum viriliter puerum: fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: ſolusque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere judicatur. Fecit & diſtringentem, & nudum talo inceſſentem: duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes: & ſunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique judicant: item Mercurium, qui fuit Lyſimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra ſuſtinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam judicatur, & toreuticen ſic erudiſſe, ut Phidias aperuiſſe: proprium ejuſdem, ut uno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe: quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & pene ad unum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipſum Ageladis diſcipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis verſibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quam ſuo, commendantur: fecit & canem, & diſcobolon, & Perſea, & Priſtas, & Satyrum admirantem tibias, & Minervam, Delphicum pentathlos, Pancratiaſtias: Herculem etiam, qui eſt apud Circum maximum in æde Pompeii Magni: feciſſe & cicadæ monumentum ac locuſtæ, carminibus ſuis Erinna ſignificat: Fecit & Apollinem, quem à Triumviro Antonio

Antonio ſublatum reſtituit Epheſiis Divus Auguſtus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicaſſe varietatem videtur, numeroſior in arte, quam Polycletus, & ſymmetria diligentior: & ipſe tamen corporum tenus curioſus, animi ſenſus non expreſſiſſe, capillum quoque & pubem non emendatius feciſſe, quam rudis antiquitas inſtituiſſet. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaſte Delphis poſito. Eundem vicit & Leontius, qui fecit ſtadiodromon Aſtylon, qui Olympiæ oſtenditur, & Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum: Syracuſis autem claudicantem: cujus hulceris dolorem ſentire eam ſpectantes videntur: item Apollinem citharœdum, ſerpentemq; ejus ſagittis confici, qui Dicæus appellatus eſt, quod cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, ſinu ejus celatum eſſet. Hic primus nervos & venas expreſſit, capillumque diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cujus ſigna ad ædem Fortunç hujuſce [8] Deæ ſeptem nuda, & ſenis unum, laudata ſunt: hic ſupra dicto facie quoq; indiſcreta ſimilis fuiſſe traditur: Rhegini autem diſcipulus & filius ſororis fuiſſe Soſtratus. Lyſippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affirmat, ſed primo ærarium fabrum, audendi ratioñe cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo: eum enim interrogatum, quem ſequeretur antecedentium, dixiſſe demonſtrata hominum multitudine, naturam ipſam imitandam eſſe, non artificem. Plurima ex omnibus ſigna fecit, ut diximus, fœcundiſſimæ artis, inter quæ diſtringentem ſe, quem M. Agrippa ante thermas ſuas dicavit, mirè gratũ Tiberio principi: qui non quivit temperare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter initia princi-

principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitaverit, princepsq; quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione: in primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia ejus orsus: quam statuam inaurari jussit Nero princeps, delectatus admodum illa: dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atq; conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus: idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum (quidam Polycleto adscribunt, cum is centum prope annis ante fuerit) idem Alexandri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines summa omnium similitudine expressit: has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam: fecit & quadrigas multorum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui, corpora graciliora siccioraque, per quæ proceritas signorum major videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodivit, nova intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ hujus videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam, austero ma-

luit genere, quam jucundo, placere. Itaque optime expreſſit Herculem Delphis & Alexandrum, Theſpin venatorem, & Theſpiadas: prælium equeſtre, ad Trophonii oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiſcinis: canes venantium. Hujus porro diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, ut vix diſcernantur complura ſigna; ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſervator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Theſſalia, ubi habitaverat, latuerint opera ejus: alioquin ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus Lariſſam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem: alii non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, exiſtimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit: fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Cataguſam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque una Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudii principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem: item Stephuſam, Spilumenem, Oenophorum: Harmodium & Ariſtogitoně tyrannicidas, quos à Xerxe Perſarum rege captos, victa Perſide Athenienſibus remiſit Magnus Alexander. Fecit & puberem ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo ſigna ejus diverſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis: hanc

putant

putant Phrynen fuiſſe, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis habet ſimulachrum & benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur: ipſe Calamis & alias quadrigas bigasque fecit, equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior. Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas bigasque. Et Iphicratis Leæna laudatur: ſcortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, uſque & ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit: quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis ejus facere: atque ut intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Bryaxis Æſculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Creſilas vulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte eſt, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodorus Minervam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templum Iovis Servatoris in eodem portu, qui pauca comparantur. Canachus Appollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Æginetica æris temperatura: cervumque una ita veſtigiis ſuſpendit, ut linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calceque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut à repulſu per vices reſi-

resiliat: idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem ejus fecit. Ctesilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis LXIV: idem & Minervam, quę Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, judex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector: hujus est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & simulacrum Boni eventus, dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens: item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, utrasque colosseas: mulierem ministrantem & adorantem: item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerva, Pyrrhusque rex laudatur, & Celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iovis Tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Jovemque illum Tonantem

in

in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Dioscobolo & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Nicerates Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Minervam: Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte: Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion Appollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui judicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: & Achillem nobilem: item Epistatem exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam: item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustravit. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus: dextra limam tenet, læva tribus digitis quadrigulam tenuit translatam Præneste, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus: aut ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copia signorum,
 & de

& de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis adverſus Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque in urbe jam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliisque ejus operibus, violentia Neronis in urbem convecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita. Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices, ſed nullis operum ſuorum præcipui, Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt, Callias, Cleſias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Leſbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobiliſſimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ diſcipulus. Nunc percenſebo eos, qui ejuſdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Alevas philoſophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidasque ſupra dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores, bigasque cum auriga, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam ſuam hujus quoq; Doryphorus. Cephiſſodori duo fuere: prioris eſt Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens: fecit & concionantem manu elata: perſona in incerto eſt: ſequens philoſophos fecit. Colothas, qui cum Phidia Iovem Olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon, Daiphoron, & Democritus; & Dæmon philo-

philoſophos. Epigonus omnia fere prædicta imitatus præceſſit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans: Mycon athletis ſpectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri, aggreſſus, repræſentavit Alcibiadem, lampadeque accenſa matrem ejus Demaraten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit: idemque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæviorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitia: in hoc à ſimulacris Deum hominumque devocaverat humaniſſimam artem: ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de cauſa ſervantur opera ejus, ut quiſquis illa videat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iovem, Minervam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo: idem flentes matronas, & adorantes ſacrificantesque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos: Scopas uterque. Athletas autem & armatos, & venatores, ſacrificantesque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Leophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes (idem pictura clariſſimus, ut dicemus) Patrocles, Polis, Poſidonius (qui & argentum cælavit nobiliter, natione Epheſius) Periclymenus, Philon, Simenus, Timocheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon. Ex omnibus autem maxime cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhi-

 bendi

bendi curæ modum: hujus ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam & pictoré fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, unam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, ut obiter hoc quoque noſcatur tam [7] inane exemplum. In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, licet autoris incerti, juxta noſtra Herculis tunicati, Eleo habitu Romæ, torva facie, ſentienteque ſuprema in tunica. In hac tres ſunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: tertius, T. Septimum Sabinum Ædilem curulem ex privato in publicum reſtituiſſe: tot certaminum tantæque dignationis ſimulachrum id fuit. Nunc revertemur ad differentias æris & miſturas: in Cyprio coronarium & regulare eſt, utrunque ductile: coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, ſpeciem auri coronis hiſtrionum præbet: idemque in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropybractea igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis, itemque caldarium: differentia, quod caldarium funditur tantum malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in cæteris metallis, cura diſtat à caldario: omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctisque, regulare eſt: in reliquis generibus palma Campano: ſimile in multis partibus Italiæ provinciiſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni: quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur: exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel reco-

recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert.

CAP. IX. *Differentia æris & miſturæ, & de ſervando ære.*

Id quoque notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eademque tabularis, hoc modo: Maſſa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex uſu coempti: peculiare in eo condimentum attritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefacti. Miſcentur & plumbi argentarii pondo duodena ac ſelibrę, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vigeſima: maximeque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Noviſſima eſt, quæ vocatur ollaria, vaſe nomen hoc dante ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis: Cyprio ſi addatur plumbum, colos purpurpuræ fit in ſtatuatum prætextis. Æra exterſa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, niſi oleo purungantur: ſervari ea optime in liquida pice tradunt. Vſus æris ad perpetuitatem monumentorũ jam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

CAP. X. *De cadmia medicina.*

Metalla æris multis modis inſtruunt medicinam, utpote cum hulcera omnia ibi ocyſſime ſanentur. Maxime tamen prodeſt cadmia: fit ſine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderoſa, ſed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt: nanque ipſe lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ inutilis. Hic rurſus in fornaci-

bus exístit, aliamque nominis sui originem recipit: fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribusve fornacum ⁹ pro quantitate levitatis applicata: tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia levitate similis favillæ: interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata: ponderosior hæc priore, levior porro secuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit: hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento; crusta verius, quam pumex, intus varia, ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra pene cærula, intus onychis maculis similis: ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima, vulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima: iterumque à Medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quam gravissimum spississimumque urit pruna, & exustum Chio vino restinguit tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa: eadem Iollæ actio: sed quam purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus.

cemus. Et æs ipſum ad omnia eadem uritur, præterque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis: facit & vomitiones è melle ſumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere, circunlito ſpiramento in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur: quidam & ſalem addunt, alii alumen pro ſulphure, alii nihil, ſed aceto tantum aſpergunt. Vſtum teritur mortario Thebaico, aqua pluvia lavatur, minore effectu, iterumque adjecta largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur: hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minii redeat: tunc ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſervatur.

CAP. XI. *De ſcoria, & flore, & ſquama æris, & ſtomomate, & ærugine, & hieracio.*

Et ſcoria æris ſimili modo lavatur, minore effectu, quam æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt: fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii ſquamæ, quas vocant florem: cadunt autem, cum panes æris aqua refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & ſic adulteratur flos, ut ſquama væneat pro eo. Eſt autem ſquama hæc decuſſa vi clavis, per quos panes ærei ferruminantur: in Cypriis maxime officinis omnia. Differentia hæc eſt, quod ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant, pars major & nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua,

qua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria, credunt ſeplaſiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factaque jampridem emplaſtra & collyria mercantur, tabesque mercium: fraus ſeplaſiæ ſic exteritur. Et ſquama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, ut ſupra, ad eoſdem uſus: & amplius ad narium carnoſa vitia, itemque ſedis & gravitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa, & hulcera oris farina admota: tollit & tonſillas cum melle. Fit & ex candido ære ſquama, Cypria longe efficacior: necnon urina pueri prius macerant clavos panesque: quidam verò excuſſam ſquamam terunt, & aqua pluvia lavant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina, & illinunt cum polline. Æruginis quoque magnus uſus: ſed pluribus fit ea modis: namque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo, multo probatiore, quam ſi hoc idem ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x die: alii vinaceis contegunt, totidemque poſt dies radunt: alii delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt, verſantque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur: eandemque ſcobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyſſime verò contrahit coronarium æruginem, reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginem: alii pumice aut gummi: præcipue autem fallit atramento ſutorio adulterata: cætera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo: experimentum in batillo ferreo: nam quæ ſyncera eſt, ſuum colorem retinet: quæ miſta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro,

galla

galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita: deprehenditur & visu, maligne virens. Sed sive synceram sive adulteratam, aptissimum est siccatam in patina nova uri & versari, donec favilla fiat: postea teritur & reconditur: aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur: nonnulli & thus masculum admiscent. Lavatur autem ærugo, sicut cadmia: vis ejus collyriis oculorum aptissima, delacrymationibus, mordendo proficiens: sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. Hieracium vocatur collyrium, quod illa maxime constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem, misyos verò una, croci sex: hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii contra initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines & scabritias & albugines ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur: oris etiam gingivarumque hulcerationem mitifice emendat, & labiorum hulcera cum oleo: quod si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorumq; quæ circa sedem, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

CAP. XII. *De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho.*

Est & alterum genus æruginis, quam vocant scoleciam, in Cyprio ære; hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo: non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum: teritur autem, donec viride fiat, contrahatque se vermiculorum specie, unde & no-

& nomen: quod vitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, qua diximus aurum ferruminari, uſusque utriusque, qui æruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem, ex quo & ipſum æs coquitur: diſtat à cadmia, quod illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis: Item, quod chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas: probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa: putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inveterata ſory fiat. Vis ejus ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingivas, uvam, tonſillas farina compeſcere: vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur: cum ſucco verò porri, verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem in fictili ex aceto circunlito fimo diebus XL & colorem croci trahit: tunc admiſto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis, tertia cadmiæ, temperentur, acrius hoc idem fiet: acrius etiamnum & vehementius, ſi aceto, quam vino, temperentur: toſta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maxime laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi & Africo: quanquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: ſed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, in olfactu trituque pinguiter nigreſcens & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibuſdam olfactu

modo

modo vomitiones moveat: & Ægyptium quidem tale: alterius nationis contritum ſplendeſcit. Et miſy eſt lapidoſius: prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atque colluat: & oris hulceribus gravibus, quæque ſerpunt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flori ejus luteo miſcente ſe ligni pinei favilla: revera autem è ſupra dicto fit lapide, concretum natura diſcretumque, & optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cum teratur, harenoſa natura, ſive terrea, chalcitidi ſimilis: hoc admiſcent, qui aurum purgant. Vtilitas ejus infuſi cum roſaceo auribus purulentis, & in lana impoſiti capitis hulceribus: extenuat etiam ſcabritias oculorum inveteratas: præcipuè utile tonſillis, contraque anginas & ſuppurata: ratio, ut XVI drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat: ſic ad ſupra dicta utile eſt: quoties opus ſit molliri vim ejus, mel aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum ex aceto foventium: & collyriis additur: ſiſtit & ſanguinem, hulceraque quæ ſerpant, quæve putreſcant: abſumit & excreſcentes carnes: peculiariter virilitatis vitiis utile: & fœminarum profluvium ſiſtit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento ſutorio: appellant enim Chalcanthum: nec ullius æque mira natura eſt. Fit & in Hiſpania è puteis ſtagnisve, id genus aquæ habentibus: decoquitur ea, admiſta dulci pari menſura & in piſcinas ligneas funditur: immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus vitreis acinis imaginem quandam uvæ reddit: exemptum ita ſiccatur diebus XXX: color eſt cæruleus, perquam ſpectabili nitore, vitrumque eſſe creditur: diluen-

diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere terræ eo in ſcrobes cavato: quarum è lateribus diſtillantes hyberno gelu ſtirias, ſtalagmian vocant: neque eſt purius aliud: ſed ex eo candidum colorem ſentientem violam, leucoion appellant. Fit & in ſaxorum catinis, pluvia aqua, corrivato limo, gelante: fit & ſalis modo, flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſſile aut factitium appellant: hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ uſu: ſumitur ad depellanda ventris animalia drachmæ pondere cum melle: purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum: item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumptum: medetur & oculorum ſcabritiei dolorique, necnon & caligini, & oris hulceribus: ſiſtit & ſanguinem narium: item hęmorrhoidum: extrahit oſſa fracta cum ſemine hyoſcyami: ſuſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum; efficax & in emplaſtris ad purganda vulnera, & excreſcentia hulcerum: tollit & uvas, vel ſi decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: (quodque ex eo candicat, in eo uſu præfertur violaceis:) & gravitati aurium per fiſtulas inſpiratur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed ſtringit cicatrices. Nuperque inventum, urſorum in harena & leonum ora inſpargere illo: tantaque eſt vis in adſtringendo, ut non queant mordere.

CAP. XIII. *De pompholyge, & ſpodo, & antiſpodo, & diphryge, & triente Servilio.*

Etiamnum in ærariis reperiunt, quem vocant pompholygem & ſpodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. Aliqui id

quod

quod fit candidum leviſſimumque, pompholygem dixere, & eſſe æris & cadmiæ favillam: Spodon nigriorem ponderoſioremque eſſe, deraſam parietibus fornacum, miſtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & ſi tangatur lingua, ſaporem horridum: convenitque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ ſpodos: hoc ſolum diſtat, quod hujus elutior vis eſt. Additur & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio: utilior ad omnia, quæ vino lota eſt. Spodos Cypria optima: fit autem liqueſcentibus cadmia & ærario lapide: leviſſime hæc efflatur & ocyus, evolatque è fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine diſtans candore: quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum eſt: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exhulceratque adeo, ut cum lavatur, ſi oculos attingat, excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in qua plurimum æris intelligitur: ſed quodcunque genus lavando fit utilius: purgatur ante pinna, dein craſſiore lotura: digitis ſcabritiem exterunt. Media vis ejus eſt, quæ vino lavatur: eſt aliqua & in genere vini differentia: leni enim lota collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta putatur: eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam vocant lauriotin: utiliſſima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis eſt vitæ ingenia mirari: quippe ne inquirenda eſſent metalla, viliſſimis rebus utilitates eaſdem excogitavit: Antiſpodon vocant cinerem fici arboris vel capri-

caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri vel cydoniæ mali vel lentiſci: item ex moris immaturis, id eſt candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi; vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inventum eſt. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & pſegma fit, jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accenſis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, ſtratum eſſe debet. Facile ab ea diſcernitur, quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cujus origo triplex: fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam: fit & in Cypro ex luto cujuſdam ſpecus arefacto prius, mox paulatim circundatis ſarmentis: tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubſidente. Differentia eſt quidem, quod æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs fervere, ipſum vero non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces, & eſſe nodum quendam materiæ: id quod excocto ſuperſit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicina ſimilis ſupra dictis, ſiccare, & excreſcentia conſumere, & perpurgare. Probatur lingua, ut eam ſiccet tactu ſtatim, ſaporemque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus: Servilia familia illuſtris in Faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrunque: origo atque natura ejus incomperta eſt mihi: verba ipſa de ea re

Meſſalæ

Messalæ senis ponam: serviliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaque sacra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevisse, alias decrevisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ significari.

CAP. XIV. *De ferro, & ferreis metallis, & differentia ferri.*

Proxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ instrumento: siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere: hoc extruimus tecta; cædimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror: siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta: aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur: & stilo scribere [11] intutum est, ut vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum esse in urbe: & tamen vita ipsa non desiit honorem mitiorem habere ferro quoque: Aristonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamque, ferrum & æs miscuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor: hoc signum extat Thebis hodie.

Est

Eſt in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ ſcyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obſiſtit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipſo pœnas rubigine, eademque providentia nihil in rebus mortalibus faciente, quam quod infeſtiſſimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſula etiam Italiæ Ilua gignente: minimaque difficultate cognoſcuntur ipſo colore terræ manifeſto. Sed ratio eadem excoquendis venis: In Cappadocia tantum quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa, certo fluvio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numeroſa: prima in genere terræ cælive: Aliæ molle tantum, plumboq; vicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & ærofum, rotarumque uſibus & clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate ſola placet, clavisque caligariis: aliud rubiginem celerius ſentit, ſtricturæque vocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à
12 ſtringenda acie vocabulo impoſito. Et fornacum maxima differentia eſt: in iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioque modo ad denſandas incudes, malleorumve roſtra. Summa autem differentia in aqua eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ſicuti Bilbilin in Hiſpania & Turiaſſonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt: Seres hoc cum veſtibus ſuis pellibusque mittunt: ſecunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiſcetur mollior complexus. In noſtro orbe, aliubi vena boni-

tatem

tatem hanc præstant, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus: quippe cum in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frangi: tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur: contactum nanque eo, celerius subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet: sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut annulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum; vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapidem [13] Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulachrum ejus è ferro pendêre in aëre videretur: intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu Oceani diximus.

CAP. XV. *De temperatura ferri, & medicina ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro.*

Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur: rubens non est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine

mine illitum fit æri simile: à rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice: hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri: & extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat pontem; cujus annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quam secandi: nanque circunscribi circulo, terve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: præfixisse in limine è sepulchro evulsos clavos adversus nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem afferant. Quædam ustione sanantur: privatim vero canis rabidi morsus: quippe etiam prævalente morbo, expavescentesque potum, usta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, privatim vero dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id ærea, sive ferrea cuspide fecit: ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri, deraditur humido ferro clavis veteribus. Vis ejus ligare, siccare, restringere: emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulasque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia digitorum & pterygia in linteolis: sistit & fœminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest: podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in usu est ex acie aut mucronibus, maxime simili, sed acriore, quam rubigo:

bigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur: sanguinemq; sistit, cum vulnera maxime ferro fiant: sistit & fœminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia: Hæmorrhoidas compescit, hulcerumque serpentia: & genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio ejus in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario: his adjicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

CAP. XVI. *De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro.*

Sequitur natura plumbi: cujus duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, à Græcis appellatum cassiteron, fabulos eque narratum in insulas Atlantici maris peti, vitilibusque navigiis circunsutis corio advehi. Nunc certum est in Lusitania gigni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur: interveniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis: lavant eas harenas metallici, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Invenitur & in aurariis metallis (quæ elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, postea caminis separantur, conflatique in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argento, cum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum

nigrum ſine albo non poteſt, nec hoc ei ſine oleo: ac ne album quidem ſecum ſine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teſte Homero caſſiteron ab illo dictum. Plumbo nigro origo duplex eſt: aut enim ſua provenit vena, nec quicquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, miſtisque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remanſit in fornacibus, galæna: quæ portio eſt tertia addita venæ, hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

CAP. XVII. *De ſtanno, plumbo argentario, & quibuſdam aliis.*

Stannum illitum æneis vaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis virus; mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatiſſima, ut diximus, Brundiſii temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ: nunc adulteratur ſtannum addita æris tertia portione candidi, in plumbum album: fit & alio modo miſtis albi plumbi nigrique libris: hoc nunc aliqui argentarium appellant: iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium ejus in libras xxx hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt: pretia hujus faciunt in pondo centum triginta: in libras, albo per ſe ſyncero pretia ſunt triginta, nigro ſexdecim. Albi natura plura aridi habet: contraque nigri tota humida eſt: ideo album nulli rei ſine miſtura utile eſt: neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum [14]. Album incoquitur æreis operibus, Galliarum invento, ita ut vix diſcerni queat ab argento,

eaque incoctilia vocant: deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, jumentorumque jugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: ſimilique modo ad aurea quoque, non modo, argentea, ſtaticula inanis luxuria pervênit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta eſt, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmisque ſuis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fiſtulas laminasque utimur, laborioſius in Hiſpania eruto, totasque per Gallias: ſed in Britannia ſummo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc ſunt nomina: Iovetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modo ſit excocta diligenter. Mirumque in his ſolis metallis, quod derelicta fertilius reviviſcunt: hoc videtur facere relaxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aër, æque ut fœminas quaſdam fœcundiores abortus fecere. Nuper id compertum in Bætica Santarenſi metallo, quod locari ſolitum x libris per c c ante annos, poſtquam obliteratum erat, L v locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo c c c c vectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere vaſa è plumbo: conſtat eadem in aqua calculus æreuſve quadrans ſi addátur, vas peruri.

Cap. xviii. *Medicina de plumbo, & ſcoria plumbi, de molybdæna ſive galena, de pſimmythio, & ſandaracha.*

In medicina, per ſe plumbi uſus eſt cicatrices

reprimere: adalligatisque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris: visaque in quiete venerea sponte naturæ erumpentia, usque in morbi genus, his laminis Calvus Orator cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps, lamina pectori imposita, sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisque sulphure & ferro mistis: cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus convenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssime: omnium vero metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidã in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alii cerussam potius, quam sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua cælesti, donec crassescat: postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam: quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, ut stibi & cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excrescentia, rimasque sedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata: ad hæc maxime lotura plumbi facit:

facit: cinis autem uſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem: dein refrigeratum teritur in farinam. Alii elimatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum: aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum eſt, & præferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in uſu eſt; optimaque, quæ ad luteum maxime colorem accedit ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terra carens: lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque ſæpius, uſque dum ſubſidat, quod utiliſſimum eſt: eosdemque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus: lavatur in lineis raris in aqua cæleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumq; teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino adorato. Eſt & molybdæna, quam alibi galenam vocavimus, plumbi & argenti vena communis: melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumboſa, friabilis, & modice gravis. Cocta cum oleo, jocinoris colorem trahit: adhæreſcit & auri & argenti fornacibus: & hanc metallicam vocant. Laudatiſſima, quæ in Zephyrio fiat: probantur minimè terrænæ, minimeque lapidoſæ: coquuntur lavanturque ſcoriæ modo. Vſus in liparas ad linienda refrigerendaque hulcera: emplaſtriſque, quæ non

alligantur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio ejus est, libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi, ad dysenteriam & tenesmum, fovendo calida. Psimmythium quoque, hoc est cerussam, plumbariæ dant officinæ: laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita distillantibus: quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumque aceto misto in pastillos dividitur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies x derasoque ceu situ, ac rursus dejecto, donec deficiat materia: quod derasum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miscetur-que rudiculis, donec rufescat, & simile sandarachæ fiat: dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur: siccatur similiter postea, & in pastillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ supra dictis, levissima tantum ex omnibus: præterque ad candorem fœminarum. Est autem letalis potu, sicut spumæ argenti: postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura est: invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quo magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura friabilisque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere: Summa ejus dos septica. Explet alopecias ex aceto illita: additur oculorum medicamentis: fauces purgat cum melle sumpta: vocem lympidam ac canoram facit: suspiriosis tussientibusque jucunde medetur, cum resina terebinthina in

na in cibo sumpta: suffita quoque cum cedro, ipso nidore itidem medetur. Et [15] arsenicum ex eadem est materia, quod optimum; coloris etiam in auro, excellentius: quod vero pallidius aut sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachæ. Vtraque hæc squamosa: illud vero siccum purumque gracili venarum discursu fissile. Vis eadem, quæ supra, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris: tollit & pterygia digitorum, carnesque narium, & condylomata, & quicquid excrescit: torretur, ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

LIBER XXXV.

Procemium.

METALLORUM, quibus opes constant, annascentium quoque eis natura indicata propemodum est, ita connexis rebus, ut immensa medicinæ sylva, officinarumque tenebræ, & morosa cælandi pingendique ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidumque, vel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipue voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.

CAP. I. *Honos picturæ.*

Primumque dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur à Regibus populisque, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc vero in totum mar-

moribus pulſa, jam quidem & auro, nec tantum ut parietes toti operiantur, verum & interraſo marmore, vermiculatis ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent jam abaci, nec ſpatia montis in cubiculo [1] deliteſcentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis verò, maculas, quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo unitatem variare, ut ovatus eſſet Numidicus, ut purpura diſtingueretur Sinnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere, ut quam plurimum incendiis perdat.

CAP. II. *Honos imaginum.*

Imaginum quidem pictura quam maxime ſimiles in ævum propagabantur figuræ: quod in totum exolevit. Æ rei ponuntur clypei, argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem ſalibus etiam carminum. Adeo materiam malunt conſpici omnes, quam ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienasque effigies colunt, ipſi honorem non niſi pretio ducentes, ut frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt. Iidem palæſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant, & vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circunferunt ſecum. Natali ejus viceſima Luna ſacrificant, feriasque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant, hi maxime, qui ſe ne viventes quidem noſci volunt. Ita eſt profectò, artes deſidia perdidit: & quoniam animorum imagines non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæ erant, quæ ſperarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingu-

ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus: ſtemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Levinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſàlæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, cum Scipionis Africani tranſiſſet atrium vidiſſetq; adoptione teſtamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honeſtius, quam mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & novitium inventum: ſiquidem non ſolum ex auro argentove, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animę in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero evenit. Quo majus (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ &

Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo invento insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem ævi contra homines valere, inventione muneris etiam Diis invidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, verumetiam in omnes terras misit, ut præsentes esse ubique & claudi possent.

CAP. III. *Quando primum clypei imaginem publice, quando in domibus positi, & de pictura initiis, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia.*

Et hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel publico privatim dicare primus instituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Servilio fuit anno urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde majores suos, placuitque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique si liberorum turba parvulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens favensque aspicit. Post eum M. Æmilius, collega in Consulatu Q. Luctatii, non in basilica modo Æmilia, verum & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo: scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum est, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum, non, ut perversa Grammaticorum, subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cujusque, qui fuerit

fuerit usus illo. Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, secumque in castris tulere: certe captis eis talem Asdrubalis invenit Q. Marcius, Scipionum in Hispania ultor: isque clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Majorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio Coss. anno urbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolii redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot jam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est: Ægyptii sex millibus annorum apud ipsos inventam, prius quam in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, ut palam est: Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam: omnes umbra hominis lineis circumducta: itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt à Philocle Ægyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, jam tamen spargentes lineas intus: ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus invenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius: hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho injurias Cypselli tyranni, mox docebimus: jam enim absoluta erat pictura etiam in Italia: extant certe hodieque antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes in orbi-

tate tecti, veluti recentes: similiter Lanuvii, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera, ut virgo; ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caii principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorii natura permisisset: durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturque, quisquis eas diligenter æstimaverit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

CAP. IV. *De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ.*

Apud Romanos quoq; honos mature huic arti contigit: siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clarissimę gentis, princepsque ejus cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL, quæ pictura duravit ad nostram memoriam, æde Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuvii Poëtæ pictura: Ennii sorore genitus hic fuit: clarioremq; eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Postea non est [2] spectata honestis manibus nisi forte quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodieque pulchris ejus operibus Veronæ extantibus. Læva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur: parvis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu provinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & jam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium: Q. Pedius, nepos Q. Pedii Consularis triumphalisque, à Cæsare Dictatore cohæredis Augu-

Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cujus familia pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Divus Augustus comprobavit: puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælii, quo Carthaginenses & Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab urbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulamque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit: idque ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immerito, quoniam filius ejus in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Æmiliani subjit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm ejus expugnationesque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publice fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanque cum in prẹda vendenda rex Attalus VI millibus sestertium emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, revocavit tabulam Attalo multum querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgo. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub Veteribus, cum testis compellatus in-

staret:

ſtaret: Dic ergo Craſſe, qualem me reris? Talem, inquit, oſtendens in tabula pictum inficetiſſime Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa paſtoris ſenis cum baculo, de qua Teutonorum legatus, interrogatus, quanti eum exiſtimaret, reſpondit, ſibi donari nolle talem vivum verumque. Sed præcipuam autoritatem fecit publice tabulis Cæſar Dictator, Ajace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Poſt eum M. Agrippa vir ruſticitati propior, quam deliciis: extat certe ejus oratio magnifica, & maximo civium digna de tabulis omnibus ſignisque publicandis: quod fieri ſatius fuiſſet, quam in villarum exilia pelli: verum eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis & Veneris mercata eſt à Cyzicenis H S XII millia. In thermarum quoque calidiſſima parte marmoribus incluſerat parvas tabellas, paulo ante cum reficerentur, ſublatas. Super omnes Divus Auguſtus in foro ſuo, celeberrima in parte, poſuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Caſtores ac Victoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione in templo Cæſaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Comitio conſecrabat, duas tabulas impreſſit parieti: Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, adſtante cum baculo ſene, cujus ſupra caput tabula bigæ dependet. Nicias ſcripſit ſe inuſſiſſe: tali enim uſus eſt verbo. Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe, ſalva ætatis differentia, ſupervolante aquila draconem complexa. Philochares hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt. Immenſa, vel unam ſi quis tantum hanc tabulam æſtimet, potentia artis, cum propter Philocharem ignobiliſſimos alioquin Glaucionem filiumque ejus Ariſtippum, Senatus popu-

populusque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minime comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

CAP. V. *Ratio pingendi, de pigmentis.*

Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, & quæ, & quibus temporibus invenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adjectus est splendor, alius hic quam lumen: quem quia inter hoc & umbram esset, appellarunt tonon: comissuras verò colorum & transitus, armogen.

CAP. VI. *De coloribus nativis & factitiis.*

Sunt autem colores austeri aut floridi: utrumque natura, aut mistura evenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum: cæteri austeri. Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt: nascuntur sinopis, rubrica, paretonium, melinum, Eretria, auripigmentum: cæteri finguntur, primumque quos in metallis diximus: præterea è vilioribus ochra, cerussa usta, sandaracha, sandix, Syricum, atramentum. Sinopis inventa est primum in Ponto: inde nomen à Sinope urbe: nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis: quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extra maculosus: hacque usi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ

in

in libras XIII denarii. Vſus ad penicillum, aut ſi lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africa venit, octoni aſſes: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium ejus quæ preſſior vocatur, & eſt maxime fuſca: uſus ejus ad baſes abacorum: in medicina vero blandus, emplaſtrisque & malagmatis, ſive ſicca compoſitione ejus, ſive liquida, facilis; contra hulcera in humore ſita, veluti oris, ſedis. Alvum ſiſtit infuſa: fœminarum profluvia pota denarii pondere: eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, è vino maxime. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ autoritatis: palmam enim Lemniæ dabant, [3] minio proximam. Hæc eſt multum antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur: nec niſi ſignata venundabatur: unde & ſphragidem appellavere: hac minium ſublinunt adulterantque. In medicina præclara res habetur: epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita: ægilopas manare prohibet: ſanguinem rejicientibus ex aceto datur bibenda: bibitur & contra lienum renumque vitia, & purgationes fœminarum: item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utiliſſima Ægyptia & Africana, quoniam maxime ſorbentur: picturis autem apta naſcitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exuſta rubrica in ollis novis luto circunlitis: quo magis arſit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica ſiccat, ideoque & emplaſtris convenit, igni etiam ſacro. Sinopidis Ponticæ [4] ſelibra, ſilis lucidi libris X & melini Græcienſis duabus miſtis tritisque una per dies XII leucophorum fit, hoc eſt, glutinum auri, cum inducitur ligno. Paræto-
nion

nion nomen loci habet ex Ægypto : ſpumam maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo : & ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo : fit & in Creta inſula atque Cyrenis : adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conſpiſſataque. Pretium optimo in pondo ſex x. è candidis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum propter lævorem. Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſula: in Samo quoque naſcitur: ſed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem : accubantes effodiunt ibi inter ſaxa venas ſcrutantes. In medicina eundem uſum habet, quem Eretria creta : præterea linguam tactu ſiccat : pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras ſeſtertii ſinguli. Eſt & colos tertius è candidis ceruſſæ, cujus rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, qua veteres ad navium picturas utebantur: nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus. Vſta caſu reperta incendio Piræei, ceruſſa in orcis cremata : hac primus uſus eſt Nicias ſupra dictus : optima nunc Aſiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium ejus in libras [5] æris quinque. Fit & Romæ cremato ſile marmoroſo & reſtincto aceto : ſine uſta non fiunt umbræ. Eretria terræ ſuæ habet nomen : hac Nicomachus & Paraſius uſi. Refrigerat emollitque: explet vulnera, ſi coquatur, ad ſiccanda præcipuè utilis, & capitis doloribus, & ad depræhendenda pura: ſubeſſe enim ea intelligitur, ſi ex aqua illita non areſcat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in inſula Rubri maris Topazo naſci : ſed inde non pervehuntur ad nos: ſandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex ceruſſa in fornace cocta: colos eſſe debet flammeus : pretium in libras aſſes quini. Hæc ſi torrea-

torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit: quanquam animadverto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu,

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium ejus, quod sandarachæ: nec sunt alii colores majoris ponderis. Inter factitios est & Scyricum, quo minium sublini diximus: fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra, geminæ originis: aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inventi sunt pictores, qui è sepulchris carbones infectos effoderent: sed importuna hæc omnia ac novitia: fit enim ex fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis: propter quod officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes: laudatissimum eodem modo fit è tedis: adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmantque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è vinaceis fecere, trigynon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant: apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis: fit & è tedis ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto: quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E reliquis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretii, ante omnes est pur-

purissum

puriſſum è creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Pręcipuum eſt primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum: proximum egeſto eo addita creta in jus idem: & quoties id factum eſt, levatur bonitas pro numero dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quam Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretioſiſſimæ purpuræ: cauſa eſt, quod hyſgino maximè inficitur, rubiamque cogitur ſorbere: viliſſimum à Canuſio. Pretium huic à ſingulis denariis in libras ad triginta. Pingentes ſandyce ſublita mox ovo inducentes purpuriſſum, fulgorem minii faciunt: ſi purpuram facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ovo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico: ex India venit, harundinum ſpumæ adhæreſcente limo, cum teritur, nigrum: at in diluendo miſturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus ejus eſt in purpurariis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma [6]. Qui adulterant, vero Indico ſtercora columbina, aut cretam Selinuſiam, vel annulariam ultro inficiunt: probatur carbone: reddit enim, quod ſyncerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris olet: ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico denarii viginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus ſedat, ſiccatque hulcera. Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur: lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus; optimumque eſt, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo: ſolebant libræ ejus trecenis nummis taxari. Inventa per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiens: itaque ad denarios ſenos [7] utilitas rediit. Diſtat à cęruleo candore modico,

modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Vſum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris. Sunt etiamnum novitii duo colores è viliſſimis, viride quod Appianum vocatur, & quod chryſocollam luteam mentitur, ceu parum multa ſint mendacia ejus. Fit & ex creta viridi æſtimatum ſeſtertiis in libras. Anulare quod vocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminantur: fit & ipſum ex creta admiſtis vitreis gemmis, ex vulgi annulis, unde & annulare dictum.

CAP. VII. *Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primum gladiatorum pugnæ propoſitæ ſunt.*

Ex omnibus coloribus cretulam amare, udoque illini recuſant, purpuriſſum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, ceruſſa. Ceræ tinguntur iiſdem his coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, jam vero & onerariis navibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi: juvatq; pugnaturos ad mortē aut certe cędem, ſpecioſe vehi. Qua contemplatione tot colorum, tanta varietate, ſubit antiquitatem mirari: quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris ſinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clariſſimi pictores, cum tabulæ eorum ſingulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus & India conferente fluminum ſuorum limum, & draconum & elephantorum ſaniem, nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo tunc fuere, cum minor copia: Ita eſt, quoniam, ut ſupra

pra diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam: Nero princeps jusserat colosseum se pingi cxx pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus: ea pictura cum peracta esset in Lamianis hortis accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis jam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is avo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.

CAP. VIII. *De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates* CCC V.

Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio: itaque quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conveniet attingi, sive extant, sive intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, multas post Olympiadas celebrando tam pictores, quam statuarios autores: primumque Olympiade nonagesima, cum & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeumque Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse Panæum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit, & in Ægide Minervæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Iove Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum

prælium,

prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum novissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro: tanta jam dignatio picturæ erat: id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit. Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor: manifesta jam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multo vetustiora principia esse, eosque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto ante fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminamque discreverit, Eumarum Atheniensem, figuras omnes imitari ausum, quique inventa ejus excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha invênit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respicientes suspicientesve & despicientes: articulis etiam membra distinxit: venas protulit, prçterque in veste & rugas & sinus invenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium adversus Persas apud Marathona factum pinxit: adeo jam colorum usus percrebuerat, adeoque ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur; Atheniensium Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

CAP. IX. *Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt.*

Quinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusque omnium certavit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorũ errore non dubio. Alii quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui

qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimumque picturæ primus contulit: siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus est tabula in porticu Pompeii, quæ ante curiam ejus fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcilé vocatur, gratuito, cum partem ejus Mycon mercede pingeret: unde major huic autoritas: siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decrevere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cujus filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima auté Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Evenor pater Parasii & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes jam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia Olympiade: hic primus species exprimere instituit, primusque gloriam penicillo jure contulit. Ejus est sacerdos adorans, & Ajax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonagesimæ quintæ anno quartæ, audentemque jam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falso in octogesimanona Olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam utrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus supra dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxim ferre secum:

ſecum: opes quoque tantas acquiſivit, ut in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextum nomen ſuum oſtentarit. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao: fecit & Penelopen, in qua pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeoque ſibi in illo placuit, ut verſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, inviſurum aliquem facilius, quam imitaturum: magnificus eſt Iupiter ejus in throno, adſtantibus Diis: & Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmena matre coram pavente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus articulisque: alioquin tantus diligentia, ut Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniæ publice dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatiſſimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Æquales ejus & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Paraſius.

CAP. X. *De avibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura.*

Deſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur: & cum ille detuliſſet uvas pictas tanto ſucceſſu, ut in ſcenam aves advolarent, ipſe detuliſſe linteum pictũ, ita veritate repræſentata, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres fefelliſſet, Paraſius autem ſe artificẽ. Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uvas ferentem, ad quas cum advolaſſent aves, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit: uvas melius pinxi, quam puerum: nam ſi & hunc conſum-

maſſem,

massem, aves timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cum inde Musas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi porticibus, & in Concordiæ delubro Marsyas religatus. Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit: primus symmetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus: hæc est in pictura summa subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint: extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis invenitur: ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se: ostendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere, prædicantes quoque, non solum confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices: minor tamen videtur sibi comparatus in mediis corporibus exprimendis: pinxit & Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso: volebat nanque varium, iracundum, injustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacemque, & omnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Navarchum thoracatum: & in una tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea: hæc ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget: pinxit & Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque ut autor est Decius Eculeo, LX sestertiis æstima-

æſtimatam, cubiculo ſuo incluſit: pinxit & Creſſam nutricem, infantemque in manibus ejus: & Philiſcum & Liberum patrem adſtante Virtute: & pueros duos, in quibus ſpectatur ſecuritas & ætatis ſimplicitas: item ſacerdotem adſtante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturę ejus nobiliſſimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, ut ſudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur. Laudantur & Æneas Caſtorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlyxes. Fœcundus artifex, ſed quo nemo inſolentius & arrigantius ſit uſus gloria artis: nanque & cognomina uſurpavit, Abrodiætum ſe appellando, aliiſque verbis principem artis, & eam ab ſe conſummatam: ſuper omnia Apollinis ſe radice ortum: & Herculem, qui eſt Lyndi, talem à ſe pictum, qualem ſæpe in quiete vidiſſet. Ergo magnis ſuffragiis ſuperatus à Timanthe Sami in Ajace armorumque judicio, herois nomine ſe moleſte ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci ſe reficiens. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii: ejus enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cum mœſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum, cum triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet, patris ipſius vultum velavit, quem digne non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cujus & ſic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros, thyrſo pollicem ejus metientes: atque in omnibus ejus operibus intelligitur plus ſemper, quam pingitur: & cum ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſſimi

operis,

operis, artem ipſam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo pacis eſt. Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens: ipſius autoritas tanta fuit, ut diviſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant: propter hunc qui erat Sycyonius, diviſo Helladico tria facta ſunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura eſt cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Athenienſium: item Vlixes in rate: ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe: docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedêre: & hujus autoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc eſt picturam in buxo docerentur, reciperetúrque ars ea in primum gradum liberalium: ſemper quidem honos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honeſti, perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur: ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui ſervierit opera celebrantur. Clari etiam CVII Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia; Semiramis ex ancilla adipiſcens regnum, anus lampadas præferens, & nova nupta verecundia notabilis. Verum omnes prius genitos futuroſque poſtea ſuperavit Apelles, euſque Olympiade CXII in pictura provectus, ut plura ſolus prope, quam cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quæ doctrinam

eam continent. Præcipua ejus in arte venustas, fuit cum eadem ætate maximi pictores essent: quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis unam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriam usurpavit, cum Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur: dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quam artis: nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet: scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit: ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigasset, avidus cognoscendi opera ejus, fama tantum sibi cogniti, continuo officinam petiit: aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus una custodiebat: hæc Protogenem foris esse respondit, interrogavitque, à quo quæsitum diceret: ab hoc, inquit Apelles: arreptoq; penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reverso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicavit: ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus: ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, præcepisseque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adjiceretque hunc esse quem quæreret: atque ita evenit: revertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum: at Protogenes victum se confessus, in portum

tum devolavit, hoſpitem quærens. Placuitque, ſic eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumptam eam conſtat priore incendio domus Cæſaris in palatio, avide ante à nobis ſpectatam, ſpatioſiore amplitudine nihil aliud continentem, quam lineas viſum effugientes, inter egregia multorum opera inani ſimilem, & eo ipſo allicientem omnique opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua conſuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem judicem, quam ſe præferens: feruntque à ſutore reprehenſum, quod in crepidis una intus pauciores feciſſet anſas, eodem poſtero die, ſuperbo emendatione priſtinæ admonitionis, cavillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem, ne ſupra crepidam ſutor judicaret, quod & ipſum in proverbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam ut diximus, ab alio pingi ſe vetuit edicto. Sed & in officina imperite multa diſſerenti ſilentium comiter ſuadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent: tantum erat autoritati juris in regem, alioquin iracundum. Quanquam Alexander ei honorem clariſſimo præbuit exemplo: nanque cum dilectam ſibi ex pallacis ſuis præcipuè nomine Campaſpem nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle juſſiſſet, eumque
8 tum pari captum amore ſenſiſſet, dono eam dedit: Magnus animo, major imperio ſui, nec minor hoc facto, quam victoria aliqua: quippe ſe vicit,

nec torum tantum suum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modo regis fuisset, modo pictoris esset: sunt qui Veneré Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit: sordebat ille suis, ut plerunque domestica: percontantique quanti licitaretur opera effecta, parvum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, se emere, ut pro suis venderet: ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem, nec nisi augentibus pretium, cessit imaginem. Adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio invitatus, ad regis cœnam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, ut diceret à quo eorum invitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineavit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam nanque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse videretur: tantumque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera ejus & expirantium imagines: quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Divus Augustus dicavit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis

Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri: verum ipsa injuria cessit in gloriam artificis: consenuit hæc tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem: invidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inventus est: pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ viginti talentis auri: digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium ejus tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem: Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur ejus Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodii: item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno: item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas Divus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderata: Divus Claudius pluris existimavit, in utrisque excisa facie Alexandri Divi Augusti imaginem subdere. Ejusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem aversum, ut (quod est difficillimum) faciem ejus ostendat verius pictura, quam promittat. Pinxit & heroa nudum: eaque pictura naturam ipsam provocavit. Est & equus ejus, sive fuit, pictus in certamine: quod

judicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus: nanque ambitu æmulos prævalere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo adhinnivere: idque postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo adversus Persas; Archelaum cum uxore & filia; Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraque: Bronten, Astrapen, Ceraunubolon appellant. Inventa ejus & cæteris profuere in arte: unum imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretq; à pulvere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret: sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occulte daret. Æqualis ejus fuit Aristides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinem infans lambat: quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactusque in singulos minas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas,

drigas, & supplicantem pene cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapavomenem propter fratris amorem morientem: item Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cujus tabulæ gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandaverat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis: pinxit & ægrum sine fine laudatum: qua in arte tantum valuit, ut Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emisse tradatur. Simul, ut dictum est, & Protogenes floruit: patria ei Caunus, gentis Rhodiis subjectæ: summa ejus paupertas initio, artisque summa intentio, & ideo minor fertilitas: quis eum docuerit, non putant constare: quidam & naves pinxisse usque ad annum quinquagesimum argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervæ delubri propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis, quæ pictores parerga appellant, ut appareret, à quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua pervenissent. Palmam habet tabularum ejus Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret: huic picturæ quater colorem induxit subsidio injuriæ & vetustatis, ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quã pariter casus & ars pinxerint: non judicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset: displicebat

autem ars ipsa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate discedere, spumaque illa pingi, non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat sæpius mutaveratque penicillum, nullo modo sibi approbans: postremo iratus arti, quod intelligeretur, spongiam eam impegit inviso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores qualiter cura optabat: fecitque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cum pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstravit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas, Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturæ fugit occasio victoriæ: erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrii castris: neq; interpellatus prœliis inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam ejus stationes, gaudens quod posset manus servare, quibus jam pepercerat: & ne sæpius avocaret, ultro ad eum venit hostis: relictisque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum ictus spectavit artificem: sequiturque tabulam ejus temporis hæc fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit: Satyrus hic est, quem Anapavomenon vocant, ne quid desit temporis ejus securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum Tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui etiam suadebat ut Alexandri Magni opera pingeret,

tet, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere: noviſſime pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & ſigna ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles: huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos minas trecenas: idemque Theomneſto in ſingulos heroas minas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus: pinxit hic raptum Proſerpinæ: quæ tabula in Capitolio in Minervæ delubro ſupra ædiculam Iuventutis: & in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, Victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Vlyxi addidit pileum: pinxit & Apollinem & Dianam, Deumque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis: nec fuit alius in ea arte velocior: tradunt nanque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poëtæ monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multo ante veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucisque diebus abſolviſſe celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cujus tabula nullis poſtferenda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario: idem pinxit & laſciviam, in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breviores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias invenit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita ut vetuſta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuoſi animi, & cui pauci comparentur: cothurnus ei & gravitas artis. Multum à Zeuxide &

Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit, qui hujus fuit ætatis Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerunt & filii, Niceros, & Ariſtippus, cujus eſt Satyrus cum ſcypho coronatus: diſcipuli ejus fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Namque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis poſtferendus: propoſito neſcio an deſtruxerit ſe, quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam: tonſtrinas ſutrinasque pinxit, & aſellos & obſonia ac ſimilia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis: quippe eæ pluris væniere, quam maximæ multorum. E diverſo meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub Veteribus: hic ſcenas optime pinxit, ſed hominem pingere non potuit: contra Dionyſius nihil aliud, quam homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parva & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: utraque Antiphilus; nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui ſunt in ſchola in Octaviæ porticibus; & in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaveſcentē: in Pompeia verò Cadmum & Europen: idem jocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit: unde hoc genus picturæ grylli vocātur: ipſe in Ægypto natus didicit à Cteſidemo. Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim civitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura his verſibus:

Dignis digna loca picturis condecoravit,
Reginæ Iunonis ſupremæ conjugis templum,
Marcus Ludius Elotas Ætolia oriundus,
Quem nunc & poſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis. Non fraudando & Ludio Divi Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optarat, varias ibi obambulantium ſpecies, aut navigantium, terraque villas adeuntium aſellis aut vehiculis: jam piſcantes aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in ejus exemplaribus nobiles paluſtria acceſſu villæ: ſuccollantium ſpecie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ, & faceriſſimi ſales. Idemque ſubdialibus maritimas urbes pingere inſtituit, blandiſſimo aſpectu minimoque impendio: ſed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas: non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent: caſula Protogenes contentus erat in hortulo ſuo: nulla in Apellis tectoriis pictura erat: nondum libebat parietes totos pingere: omnis eorum ars urbibus excubabat: pictorque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulo ante Divum Auguſtum, niſi flagitio inſigni corrupiſſet artem, ſemper alicujus fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, ſed dilectarum imagine: itaque in pictura ejus ſcorta numerabantur. Fuit & nuper gravis ac ſeverus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius: hujus erat Minervai, ſpectantem aſpectans, quacunque aſpiceretur: paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod ſemper togatus, quanquam in machinis. Carcer ejus artis domus aurea fuit: & ideo non extant exempla alia magnopere. Poſt

cum

eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

CAP. XI. *De avium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimque pretia mirabilia picturarum.*

Non est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula: siquidem in Triumviratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulavit, somnum ademptum sibi volucrum concentu: at illi draconem in longissima membrana depictum circundedere loco: eoque terrore aves tum siluisse narratur, & postea cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitaverit, non constat: quidam Aristidis inventum putant, postea consummatum à Praxitele: sed aliquanto vetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαυσεν, quod profecto non fecisset, nisi encaustica inventa: Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantum encaustica, sed etiam docuisse traditur Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem: Brietis filius hic fuit, ejusdemque primo discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thespiis, cum reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multumque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit: parvas pingebat tabellas, maximeque pueros: hoc

æmuli

æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio esset illa: quamobrem arti daturus & celeritatis famam, absolvit uno die tabellam, quæ vocata est hemeresios, puero picto. Amavit in juventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam: postremo pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis ejus tabula appellata est stephanoplocos, ab aliis stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentaverat paupertatem. Hujus tabulę exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeii porticibus boum immolationem: eam enim picturam primus invenit, quam postea imitati sunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum: unde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condiant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipso dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ: tabulas inde è publico omnes propter æs alienum civitatis addictas, Scauri Ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longe ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis: fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & usur-

usurpasse symmetriam : sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera ejus sunt, equestre prælium, duodecim Dii : Theseus, in quo dixit, eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. Nobiles ejus tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bovem cum equo jungens, & [9] palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cujus tabulam Argonautas H-S CXLIV. Hortensius Orator mercatus est, eique ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus: hujus est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenque inter pauca laudatus : ipse diligentior, quam numerosior, & in coloribus severus, maxime inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit: lumen & umbras custodivit, atque ut eminerent è tabulis picturæ, maxime curavit. Opera ejus, Nemea advecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam : item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportavit Alexandria capta : & ob id Tiberius Cæsar in templo ejus dicavit hanc tabulam: & Diana. Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulchrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiusque patriæ suæ donavit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens, & Calypso sedens : huic quidem adscribuntur quadrupedes; prosperrime canes expressit. Hic est Nicias de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maxime opera sua probaret, in marmo-

marmoribus quibus Nicias manum admovisset: tantum [10] circunlitioni ejus tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthii discipulus, & austerior colore, & in austeritate jucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocavere polygynæcon: item Achillem virginis habitu occultatum Vlixe deprehendente: & in una tabula, quaq; maxime inclaruit, agasonem cum equo: quod nisi in juventa obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni: initio naves pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philosophus, magnæ in utraque scientia autoritatis: itaque cum L. Paulus devicto Perseo petisset ab Atheniensibus, ut sibi quam probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroq; desiderio præstantissimum: quod ita quoque Paulus judicavit. Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Ajacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Veneris Genitricis æde positas octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum [11] XVI taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem: præcipuè tamen ars ei favisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è severissimis pictoribus fuit: cujus sunt Epaminondas,

nondas, Pericles, Medea, Virtus, Theſeus : imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes ejuſdem Pauſiæ diſcipulus placeat diligentia, quam intelligant ſoli artifices, alias durus in coloribus, ſed & multus: nam Socrates jure omnibus placet : talesque ſunt ejus picturæ, cum Æſculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, Iaſo, & piger qui appellatur Ocnos ſpartum torquens, quod aſellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non ſilebuntur & primis proximi : Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis : Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulchra alias domo ſplendeſcente, ipſiusque pueri ore : item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa : Ptolemæo venante : ſed & nobiliſſimo Satyro cum pelle pantherina, quem Apoſcoponta appellant. Ariſtophon Ancæo vulnerato ab apro cum ſocia doloris Aſtypale: numeroſaque tabula, in qua ſunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Perſicæ claſſis præcidentem. Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram : Nobiliſſimis autem, quæ ſunt in porticibus Octaviæ, operibus : Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate conſenſu Deorum in cælum euntem : Laomedontis circa Herculem & Neptunum hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum qui pancratio Olympiæ citra pulveris [12] jactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus [13] ſtemmata: Cteſilochus Apellis diſcipulus petulanti pictura innotuit, Iove Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia Dearum : Cleon Admeto : Cteſidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia: Cleſides reginæ Stratonices

tonices injuria: nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat: eamque tabulam in portu Ephesi proposuit: ipse velis raptus est Regina: tolli vetuit, utriusque similitudine mire expressa. Craterus comœdus Athenis in Pompeio pinxit: Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur: idem & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Abron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum simulacra. Leontiscus Aratum victorem cum trophæo; psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte: siquidem cum prælium navale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cujus aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat: asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam. Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus juvenem requiescentem in officina fullonis, Quinquartus celebrantem: idemque Nemesin egregiam. Theodorus verò emungentem: idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cassandram, quæ est in Concordiæ delubro. Leontium Epicuri cogitantem: Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytæmnestram, Paniscum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hoc insigne exemplum: nanque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse
pro-

profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in majori admiratione esse, quam perfecta: quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: atque id lenocinio commendationis dolor est: manus, cum id agerent, extinctæ desiderantur. Sunt etiamnum non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicendi, Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilas Tisicratis filius, Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi statuarii discipulus, Mnasitheus Sicyonius, Mnasitimus Aristonidis filius & discipulus, Nessus Abronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadius Nicosthenis discipuli, Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine: Calypso senem & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Æsculapium: Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis juventa Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius velocior in pictura manus fuit: artis verò tantum, ut multum [14] manipretio antecederet, celeberrimos eadem ætate imaginum picto-

pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum ejus fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est, verunculo, donec classes pingi cœpere: hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in navibus nec sole nec sale ventisque corrumpitur. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela postquam attrivere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis: hoc cum fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum sit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus: nec postea ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex [15] vino, pingitque dum coquit: & adustæ vestes firmiores fiunt, quam si non urerentur.

CAP. XII. *Plastices primi inventores, de simulacris, de vasis fictilibus, & pretio eorum.*

De pictura satis superque: contexuisse his & plasticen conveniat, ejusdem opera terræ. Fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater ejus impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit: eunque servatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius everteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plasticen invenisse Rhœcum & Theodorum tradant multo

ante

ante Battiadas Corintho pulsos. Demaratum vero ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam [16] fingere: primusque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia prostypa vocavit: postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceraque in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus. Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus: hic & similitudinem reddere instituit: ante eum quam pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere invenit: crevitque res in tantum, ut nulla signa statuæve sine argilla fierent: quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quam fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidemque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum utroque genere artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græcè, quibus significarunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læva Gorgasi. Ante hanc ædem Tuscanicâ omnia in ædibus fuisse, autor est. M. Varro: ex hac, cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina ejus Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ uvas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat Arcesilaum L. Luculli familiarem, cujus proplasmata pluris

vænire

vænire ſolita artificibus ipſis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæſaris, & priusquam abſolveretur, feſtinatione dedicandi poſitam: deinde eidem à Lucullo H·S. LX ſignum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypſo factum talento. Laudat & Paſitelem, qui plaſticem matrem ſtatuariæ ſcalpturæque & cælaturæ eſſe dixit, & cum eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquam fecit, antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maxime Hetruriæ: Turianumque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Iovis in Capitolio dicandam: fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in urbe retinet: hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere: aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisq; in locis talia ſimulacra. Faſtigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte ævique firmitate certiora auro, certè innocentiora: in ſacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis cryſtalliniſve, ſed fictilibus prolibatur [17] ſumpuuiis: inenarrabili terrę benignitate, ſi quis ſingula æſtimet, etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, quæque adhuc diximus, vel quæ aſſiduitate ſatiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulisque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad

ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex ſeptimum collegium figulorum inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus [18] doliis condi maluere, ſicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars hominum terrenis utitur vaſis: Samia etiamnum in eſculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: at calicum tantum: Surrentum, Aſta, Pollentia: in Hiſpania Saguntum, in Aſia Pergamum: habent & Tralleis opera ſua, & Mutina in Italia: quoniam & ſic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrasque ultro citroque portantur, inſignibus rotæ officinis. Erythris hodieque in templo oſtenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem conſecratæ, diſcipuli magiſtrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc ſeveritatis quoque exemplis: Q. Coponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dediſſet dono ei, cujus ſuffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœnarum lautitia: una erat murænarum, altera luporum, tertia [19] myxonis piſcis, inclinatis jam ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam Philoſophis poſſimus. Siquidem in Ariſtotelis hæredum auctione LX patinas veniſſe traditur. Nam nos cum unam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura avium diceremus ſeſtertiis C. ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu ſuo CC ſeſtertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quam murrhina. Propter hanc Mu-

tianus

tianus altero Consulatu suo in [20] conquisitione exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriæ, non illa fœdiore, cujus veneno Asprenati reo. Cassius Severus accusator objiciebat, interisse c c xxx convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam objecit gravi probro, tanquam & ipse jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina: quo genere etiam pavimenta excogitavit.

CAP. XIII. *Terræ varietates, & de pulvere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur.*

Verum & ipsius terræ sunt alia segmenta: quis enim satis miretur, pessimam ejus partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersumq; protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non pulvis, verum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem usque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum à pulvere Puteolano distat à Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis: inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur.

Quin

Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus [21] commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quam de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo juventus nostra corpora; vires animorum perdidit.

CAP. XVI. *De parietibus formaceis, & lateritiis, & eorum ratione.*

Quid? non in Africa Hispaniaque ex terra parietes, quos appellant, [22] formaceos, quoniam in forma circundatis utrinque duabus tabulis inferciuntur verius, quam instruuntur; ævis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres jugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum vallis accommodata; contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multoque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si jam ex sabuloso, è masculo certè. Finguntur optimè vêre: nam solstitio rimosi fiunt: ædificiis non nisi bimos probant: quin & intritam ipsam eorum, prius quam fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo utimur, longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron: Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur: ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominantur: eadem est latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ civitatibus Massia

Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua; sunt enim è terra pumicosa, cum subigi potest, utilissima. Græci, præterquam ubi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere: sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iovis & Herculis quamvis lapideas columnas & epistylia circundarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportavere in Ædilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro: quod opus cum per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretii & Mevaniæ est: Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat: cautumque est, ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

CAP. XV. *De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicina.*

Hæc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur: nascitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus: sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Græci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est glebosum: eo solo ex omnibus

generibus Medici utuntur: cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta: vivum autem effoditur, translucetque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemque confert: egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cætero tanta vis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice novo, prunaque subdita circumferens, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis. Natura ejus calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque miscetur: renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum: aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras: Harpacticon vocatur à celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum: purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. Vitiligines vivum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus: neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum: spissantur hæc utraque, & in densitatem coëunt. Est vero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, &

quod

quod à Babylone invehitur: ibi quidem & candidum gignitur: liquidum eſt & Apolloniaticum, quæ omnia Græci piſſaſphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens rivum: incolæ id harundinum paniculis colligunt, citiſſime ſic adhæreſcens: utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad ſcabiem jumentorum. Sunt qui & naphtham, de qua in ſecundo diximus volumine, bituminis generi aſſcribant: verum ardens ejus vis ignium naturæ cognata, procul ab omni uſu abeſt. Bituminis probatio, ut quam maximè ſplendeat, ſitque ponderoſum ac grave: leve autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ ſulphuris, ſiſtit, diſcutit, contrahit, glutinat: ſerpentes nidore fugat accenſum: ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusque corporum: illinitur & podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant: dentium doloribus medentur ſimul cum nitro illita: tuſſim veterem & anhelitus cum vino potum emendat: dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtitque alvum. Cum aceto vero potum diſcutit concretum ſanguinem; & detrahit: mitigat lumborum dolores, item articulorum; cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis: ſanguinem ſiſtit: vulnera colligat: glutinat nervos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & [23] nedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos uſtum deprehendit: vulvarũ ſtrangulationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo: procidentia ſedis ſuffitu reprimit: purgationes fœminarum in vino potum elicit: in reliquo uſu æra-

mentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini: calcis quoque usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clavorumq; capitibus, & multis aliis usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & ejus genera: in Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumque utilissimum est, contraque fuscis aut obscuris nigrum: & aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoque, hoc est, terræ exudantis natura: corrivatum hyeme æstivis solibus maturatur: quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle: laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Hujus quoque duæ species, liquidum spissumque: liquidi probatio, ut sit lympidum lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris: hoc phorimon vocant: an sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali: syncerum enim mistura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla: ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis adstringere, indurare, rodere: melle admisto sanat oris hulcera, papulas, pruritusque: hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumq; pruritum ac per urinam sanguinem: emendat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis unum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens: unde

unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit è lapide, [24] ex quo & chalcitin vocant: ut sit sudor quidam ejus lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minusque sistit humorem inutilem corporibus: sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus dentibusque, si saliva cum eo contineatur: & oculorum medicamentis inseritur aptè, verendisque utriusque sexus: coquitur in patinis, donec liquari desinat. [25] Interioris est alterum generis, quod strongylen vocant: duæ ejus species; fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur: melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumque natura, candido propius, cum quadam pinguitudine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia: hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant ab insula Melo, ut diximus: nulli vis major neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi: nullum spissius: oculorum scabritias extenuat: combustum utilius epiphoris inhibendis: sic & ad pruritus corporis: sanguinem quoque sistit in totum foris illitum: vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: unde nomen Græcis: ob id oculorum vitiis aptissima sunt: sanguinis fluxiones inhibet cum adipe: sic & infantium hulcera: putrescentia hulcerum compescit cum adipe, & hydropicorum eruptiones siccat: & aurium vitia cum succo Punici mali: & unguium scabritias, cicatricumq; duritias & pterygia, ac perniones: phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis verò duabus partibus, vitia quæ

ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permiſtum aquæ: ſic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum ſero & pice. Infunditur & dyſentericis: uvam quoque in ore comprimit, ac tonſillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum: nam ad reliquos uſus vitæ in coriis laniſque perficiendis, quanti ſit momenti, ſignificatum eſt: ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

CAP. XVI. *De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinuſia, & pigniti, & ampeliti medicina.*

Samiæ duæ ſunt, quæ ſyropicon, & quæ aſter appellantur: prioris laus, ut recens ſit & levis, linguæque glutinoſa: altera gleboſior, candida: utraque uritur, ac lavatur: ſunt qui præferant priorem. Proſunt ſanguinem expuentibus: emplaſtriſque quæ ſiccandi cauſa componuntur, oculorum quoque medicamentis miſcentur. Eretria totidem differentias habet: nanque & alba eſt, & cinerea, quę præfertur in medicina: probatur mollitie, & quod ſi æra præducantur, violaceum reddit colorem: vis & ratio ejus in medendo dicta eſt inter pigmenta. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aqua ſiccataque ſolibus, iterum ex aqua trita ac repoſita, donec conſidat, & digeri poſſit in paſtillos: coquitur in calicibus crebro concuſſu. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus ejus, qui Samiæ: uſus ad mulierum maxime cutem: idem & Selinuſiæ: lactei coloris eſt hæc, & aqua dilui celerrima: eademque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. [26] Pignitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantum glebis & glutinoſa, cui effectus

effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis : experimentum ejus, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ : usus ad molliendum discutiendumque : ad hæc medicamentis additur, præcipueque in calliblepharis & inficiendis capillis.

CAP. XVII. *Cretæ genera ad vestium usus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria.*

Cretæ plura genera: ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinans : vis utrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto: Panos quoque & parotidas cohibet : & lichenas illita, pustulasque : si verò aphronitrum [27] & nitrum adjiciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita ut in Sole curatio hæc fiat, ut post sex horas aqua salsa abluatur : testium tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est : sudoresque immodicos sistit illita : atque ita papulas cohibet ex vino sumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica : nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ usus in vestibus: nam Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis versicoloribus : & est vilissima omnium Cimoliæ generum : pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum : proprietasque saxi, quod crescit in macerando : atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur: neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Censores dedere ad populum ferendam : adeo omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic est :

primum abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri: fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & [28] effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. Candidis vestibus saxum utilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico utitur gypso. Alia creta argentaria appellatur nitorem argento reddens. Est & vilissima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesq; vænalium trans mare advectorum denotare instituerunt majores. Talemque Publium mimicæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum ejus [29] Manlium Antiochum, item Grammaticæ Taberium Erotem, eadem nave advectos videre proavi.

CAP. XVIII. *Qui & quorum liberti præpotentes.*

Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augenque Demetrii, quanquam & ipsa Pompeii credita est: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeii, aliosque deinceps, quos enumerare jam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne vænalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum vidimus, ut Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu jubente Agrippina Cl. Cæsaris viderimus libertis: tantumq; non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.

CAP. XIX.

CAP. XIX. *De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.*

Præterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus jam diximus: sed & hoc loco reddenda natura: ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

LIBER XXXVI.

Procœmium.

CAP. I. *Natura lapidum, ac marmorum luxuria.*

LAPIDUM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam ut gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ usque ad hoc volumen tractavimus, hominum caussa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minime quietas partes coercendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimusque nulla alia, quam deliciarum, caussa, quos transcendisse quoq; mirum fuit. In portento prope majores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant: navesque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sævissimam rerum naturæ partem, huc illucque portantur juga montium, majore etiamnum vesania, quam cum ad frigidos

potus vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quisque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahique moles videat: sed & quam sine his multorum fuerit beatior vita, ad quamque multorum neces sit necesse ista facere, imo verius pati mortaleis; quos ad usus, quasve ad voluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum jaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujusq; gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor: extant Censoriæ leges, glandia in cœnis, gliresque, & alia dictu minora apponi vetantes: marmora invehi, & maria hujus rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

CAP. II. *Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit.*

Dicat fortassis aliquis: non enim invehebantur; id quidem falso. Trecentas LX columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarii, & vix uno mense futuri in usu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus; idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quam publica? Enimvero non alio modo in privatos usus illa venere, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verum esto, indulserint publicis voluptatibus, etiamne tacuerunt maximas earum, atque adeo duodequadragenum pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clam illud occulteque factum est: satisdari sibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cum in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat, quam tacere tantas moles in privatam domum trahi præter fictilia Deorum fastigia?

CAP. III.

CAP. III. *Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.*

Nec poteſt videri Scaurus rudi & hujus mali improvidæ civitati obrepſiſſe quodam vitæ rudimento: jam enim L. Craſſum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex aut longiores duodenum pedum; M. Brutus in jurgiis ob id Venerem Palatinam appellaverat. Nimirum iſta omiſere, moribus victis, fruſtraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, eſſe leges maluerunt. Qui nos ſequentur, meliores non eſſe probabunt: quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia: ante igitur artifices percenſebimus.

CAP. IV. *Qui primum laudati in marmore ſcalpendo, & quibus temporibus.*

Marmore ſcalpendo primi omnium inclaruerunt [1] Dipœnus & Scyllis geniti in Creta inſula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quam Cyrus in Perſis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam ſimulacra publice locaverant Sicyonii, quæ prius quam abſolverentur, artifices injuriam queſti abierunt in Ætolos: protinus Sicyonios fames invaſit ac ſterilitas, mœrorque dirus: remedium petentibus Apollo Pythius affuturum reſpondit, ſi Dipœnus & Scyllis Deorum ſimulacra perfeciſſent: quod magnis mercedibus obſequiisque impetratum eſt. Fuere autem ſimulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Minervæ, quod è cælo poſtea tactum eſt.

CAP. V. *Nobilitates operum & artificum in marmore* CXXVI *de marmore Pario, & Mausoleo.*

Cum ii essent, jam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cujus filii Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poëtæ ætate, quem certum est LX Olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proavum usque retro agat, inveniet artis originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem ejus lascivia jocorum ii proposuere ridentium circulis: quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse: quod falsum est: complura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subjecerunt carmen, non vitibus tantum censeri Chium, sed operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasii Dianam manibus eorum factam: & in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cujus vultum intrantes tristem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus fere quæ Divus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Diphœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantum candido marmore usi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis

cuneis dividentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse. Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quam picturam aut statuariam, quarum utraq; cum Phidia cœpit LXXXIII Olympiade, post annos circiter CCCXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora. Veneremque ejus esse Romæ in Octaviæ operibus, eximiæ pulchritudinis: Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cujus sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις: Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. 2 Ejusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus: itaque è suis operibus pleraque nomini ejus donasse fertur: certavere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda: vicitque Alcamenes non opere, sed civitatis suffragiis, contra peregrinum suo faventis: quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim: id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit: est & in Matris magnæ delubro in eadem civitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: sed ut merito laudari sciant etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva & ingenii tantum: neque ad hoc Iovis Olympii pulchritudine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum XXVI ebore hæc & auro constat: sed scuto ejus, in quo Amazonum prælium cælavit intumescente ambitu parmæ, ejusdem concava parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeo momenta omnia compacta

pacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellavit: ibi Dii sunt xxx numero nascentes; Victoria præcipuè mirabili: periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in parvis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superavit etiam semet: opera ejus sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solum Praxitelis, verum & in toto terrarum Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens: omnia perpeti maluere, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsa, ut creditur, facto: nec minor ex quacunque parte admiratio est: ferunt amore captum quendam, cum delituisset noctu, simulachro cohæsisse, ejusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ, & Minerva: nec majus aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quam quod inter hæc sola memoratur. Ejusdem est & Cupido objectus à Cicerone Verri; ille propter quem Thespiæ visebantur, tunc in Octaviæ scholis positus. Ejusdem & alter nudus in Pario colo-

nia

nia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & injuria: adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque ſimile amoris veſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilianis, boni Eventus & bonæ Fortunæ ſimulachra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatides, & Sileni in Aſini Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephiſſodorus rei & artis hæres fuit: cujus laudatum eſt Pergami ſymplegma, ſignum nobile, digitis corpori verius, quam marmori, impreſſis. Romæ ejus opera ſunt Latona in Palatii delubro: Venus in Aſinii Pollionis monumentis: & intra Octaviæ porticus in Iunonis æde Æſculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat: is fecit Venerem & Pothon & Phaethontem, qui Samothraciæ ſanctiſſimis ceremoniis coluntur: item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Servilianis hortis, duasque chametæras circa eam, quarum pares in Aſinii monumentis ſunt, ubi & Canephorus ejuſdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra Delphinos & cete & hippocampos ſedentes: item tritones, chorusque Phorci & priſtes, ac multa alia marina, omnia ejuſdem manus, præclarum opus etiam ſi totius vitæ fuiſſet. Nunc verò præter ſupra dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus ejuſdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labiacanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quencunq; alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officio-

officiorum negotiorumque acervi omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicavit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto advectus, utrius manus sit, jam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octaviæ quæritur de Cupidine fulmen tenente: id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine autoribus placent: Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis, Olympum & Pana Chironemq; cum Achille qui fecerint, præsertim cum capitali satisdatione fama judicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum: & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælavere Mausoleum: sepulchrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo: opus id ut esset inter septem miracula ii maxime artifices fecere: patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, brevius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos XI attollitur in altitudinem XXV cubitis: cingitur columnis XXXVI: ab oriente cælavit Scopas, à septentrione Bryaxis, à meridie Timotheus, ab occasu Leochares: priusque quam peragerent, regina

Arte-

Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui jusserat, obiit: non tamen recesserunt, nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monumentum judicantes hodieque certant manus. Accessit & quintus artifex: namque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquavit, XXIV gradibus in metæ cacumen se contrahens: in summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis: hæc adjecta CXL pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Evander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor; idem ut aliqui putant: nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit: in iis sunt Centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non cælatoris illius, sed Tralliani: Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii & Taurisci. Parentum ii certamen de se fecere: Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octaviæ verò porticum Appollo Philisci Rhodii in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ novem, & alter Appollo nudus: eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchi-

marchides fecit. Intra Octaviæ verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus: cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filii Iovem, qui est in proxima æde; fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile: Venerem lavantem sese: Dædalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit in ædicula columnis adornata: id est quadriga currusque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendum: ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus, de consilii sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Cæsarum replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cũ Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana

humana ſacrificaverunt victima, humi ſtans, ante aditum porticus ad nationes: ſitæ fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamavit eques Romanus Iunius Piſciculus, ut tradit Varro: admiratur & Paſiteles, qui & quinque volumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & civitate Romana donatus cum iis oppidis, Iovem fecit eburneum in Metelli æde, qua campus petitur. Accidit ei, cum in navalibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentiſſimi artificis: feciſſe opera complura dicitur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arceſilaum quoque magnificat Varro, cujus ſe marmoream habuiſſe leænam tradit, aligerosque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, aliĩ è cornu cogerent bibere, alii calcearent ſoccis, omnes ex uno lapide. Idem & à Coponio XIV nationes, quæ ſunt circa Pompeii, factas autor eſt. Invenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea: nec Sauron atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviæ porticibus incluſa, natione ipſi Lacones: quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impenſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes: qua negata, hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe: ſunt certe etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta, nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iovis æde extitiſſe picturam, cultusque reliquos omnes fœmineis argumentis conſtat: etenim facta Iunonis æde cum inferrentur ſigna, permutaſſe geruli traduntur: & id religione cuſtoditum, velut ipſis Diis ſedem ita partitis: ergo & in Iunonis æde cultus eſt, qui Iovis eſſe debuit.

debuit. Sunt & in parvis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

CAP. VI. *Quando primum marmorum in ædificiis usus, & quis primus Romæ crustaverit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in usum venerint, & quis primus marmora secuerit, & ratio secandi: de harena.*

Hæc sint dicta de marmorum scalptoribus, summaq; claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: fecere è Thasio, Cycladum insularum, æque è Lesbio: lividius hoc paulo: versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa (nondum enim ista intelligebantur) sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templum Iovis Olympii, ex quo Sylla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia jam & apud Homerum: dicit enim Paridis os marmoreo saxo percussum: sed hactenus, regias quoque domos cum laudatissime præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cum extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale: omnibus enim ostentabant, ut magnificum: multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules

cules non fuiſſet picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inventum: antiquiſſima, quod equidem inveniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus: is obiit Olympiadis C. anno II, urbis Romæ anno CCCII. Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali autore inventa re: hic namque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, quem, ut res eſt, domus ipſius clarius, quam Catullus, dixit habere, quicquid habuiſſet Comata Gallia: nanque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam niſi è marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi. Denique M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione: is fuit Conſul anno urbis DCLXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, non in columnis tantum cruſtiſve, ut Mamurra Caryſtium poſuit, ſed in maſſa ac viliſſimo liminum uſu. Poſt hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Conſul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Lucculleo marmori dedit, admodum delectatus illo, primusque Romam invexit, atrum alioqui, cum cætera maculis aut coloribus commendentur: naſcitur autem in Nili inſula, ſolumque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis glebis poſitos, ſicuti eſt hodie

hodie Iovis Tonantis ædes in Capitolio: nondum enim secti marmoris vestigia invenerat Italia. Sed quisquis primum invenit secare, luxuriamq; dividere, importuni ingenii fuit. Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente harenas, versandoq; tractu ipso secante. Æthiopica hæc maxime probatur: nam id quoque accessit, ut ad Æthiopas usque peteretur, quod faceret marmora: imo vero etiam in Indos, unde margaritas quoque peti severis moribus indignum erat: hæc proxime laudatur: mollior tamen, quæ Æthiopica: illa nulla scabritie secat: Indica non æque lævigat: sed ea combusta polientes marmora fricare jubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiquis genera marmoribus secandis: postea reperta est harena nō minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, observatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluviis omnibus fraus artificū ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt: crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, majusque opus scabritia polituræ relinquit: ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusque Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

CAP. VII. *De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum.*

Signis è marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atq; limandis. Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ: vicere postea ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine: quoto quoque enim loco non suum marmor invenitur:

tur: & tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius: sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diverso modo colligunt, Augustum undatim crispum in vertices, Tiberium sparsim convoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inveniuntur: duo ejus genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus: quidam phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem: contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ: hujus usus conteri, & iis, qui urenda sint aut secanda, ex aceto illini: obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo, candidis intervenientibus punctis, leucostictos vocatur: quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapidicinæ: statuas ex eo Cl. Cæsari procurator ejus in urbem ex Ægypto advexit Triarius Pollio, non admodú probata novitate: nemo certe postea imitatus est. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ: unde & nomen ei dedit. Nunquam hic major repertus est, quam in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur.

guntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychen etiamnum in Arabiæ montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in [3] Germania: potoriis primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque; Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est: nanq; pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit: nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudii libertorum potentia notus sibi exædificaverat.

CAP. VIII. *De alabastrite, & Lydino, & Alabandico.*

Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur: idem & ustus emplastris convenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ: hic cæteris candidior: probatissimus vero in Carmania, mox in India: jam quidem & in Syria Asiaque: vilissimus autem & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maxime mellei coloris, in vertice maculosi atque non transludici: vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in unguentorum fide multi existimant Lygdinos in [4] Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi solitos candoris eximii. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos, Co-

ralitico

ralitico in Asia reperto, mensuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine: è diverso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante: idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri. Thebaicus intertinctus auteis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ [5] coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens. Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante pyrrhopœcilon vocabant: trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliscos vocantes, Solis numini sacratos: radiorum ejus argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, somnio jussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo: etenim scalpturæ illæ effigiesque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Postea & alii regum in supra dicta urbe; Sochis quatuor numero quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum: idem digressus inde, ubi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

CAP. IX. *De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno.*

Opus id fecisse dicuntur XX M hominum. Ipse rex, cum subrecturus esset, vereretur que ne machinæ ponderi non sufficerent; quo majus periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus ejus apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem juberet molis reverentia, qui urbis

nullam habuerat. Sunt & alii duo, unus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: majusque opus fuit in devehendo statuendove multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Calixenus à Phœnice, fossa perducta usque ad jacentem obeliscum è Nilo: navesq; duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrinque: postea egestis laterculis allevatas naves excepisse onus statutum: excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege suprà dicto, munus amoris in conjugem, eandemque sororem Arsinoem. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit. Et alii duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quos excîdit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum: super omnia accessit difficultas mari Romam devehendi, spectatis admodum navibus: Divus Augustus priorem quæ advexerat, miraculi gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: sed incendio consumpta est: Divus Claudius aliquot per annos asservatam, qua Cajus Cæsar importaverat, omnibus quæ unquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura, navium quæ Tiberi subvehant: quo experimento patuit, non minus

minus aquarum huic amni esse, quam Nilo. Is autem obeliscus, quem Divus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Senneserteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque pedum, & dodrantis, præter basim ejusdem lapidis: is vero, qui est in campo Martio, novem pedibus minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

CAP. X. *De illo, qui est in campo Martio pro gnomone.*

Ei, qui est in campo, Divus Augustus addidit mirabilem usum ad deprehendendas solis umbras, dierumque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra [6] Romę confecto die sexta hora, paulatimque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cujus vertice umbra colligeretur [7] in semetipsam, alia incrementa jaculantem apice, ratione (ut ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc observatio triginta jam ferè annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, sive universa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi & in aliis locis accipio, sive urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur jacta fundamenta.

CAP. XI. *De tertio obelisco Romæ in Vaticano.*

Tertius Romæ in Vaticano, Caii & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis

filius Nuncoreus. Ejusdem remanet & alius c cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacravit.

CAP. XII. *De pyramidibus Ægyptiis, & sphinge.*

Dicantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio: quippe cum faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiaque complurium inchoatarum extant: una est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus: totidem ubi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere fama, sanè conspicuæ undique annavigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à [8] Nilo minus quatuor millia passuum, à Memphi sex, vico apposito, quem vocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, vel magis miranda, quasi sylvestre numen accolentium: Amasin regem putant in ea conditum, & volunt invectam videri: est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum c XLIV est, altitudo à ventre ad summum apicem in capite LXII. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapidicinis constat: trecenta LXVI hominum millia annis XX. eam construxisse produntur: tres verò factæ annis LXVIII & mensibus IV. Qui de iis scripserint, sunt

Hero-

Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion: inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, justissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octinginta talenta erogata. Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes XXV. Alterius intervalla singula per quatuor angulos pares DCCXXXVII comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Æthiopicis lapidibus assurgit CCCLXIII pedibus inter angulos: vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subvecta sint cæmenta: alii enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatióne dilutis: alii lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in privatas domos distributos: Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octoginta sex cubitorum, flumen illo admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniumq; similium deprehendere, invenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremumque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam: Æsòpi fabularum Philosophi conserva quondam & còntubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opès meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur

& alta turris à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octogintis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidii architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus ejus, nocturno navium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portusque introitum: sicut jam tales compluribus locis flagrant ut Puteolis ac Ravennæ.[9] Periculum in corrivatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

CAP. XIII. *De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, Italico.*

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimum humani ingenii opus, sed non (ut existimari potest) falsum: durat etiam nunc in Ægypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, ut tradunt, III MDC. à Petesuco rege, sive Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, novissimaque Psammetichi. Caussam faciendi variè interpretantur: Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utique sumpsisse Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages occursusque ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis puerûmve ludicris campestribus videmus) brevi lacinia, millia pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem: secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius

tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Ægyptius (quod miror equidem) introitu columnisque reliquis è molibus compositis, quas dissolvere ne secula quidem possint, adjuvantibus Heracleopolitis, qui id opus invisum mirè iufestavêre. Positionem operis ejus singulasque partes enarrare non est, cum sit in regiones divisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorum contineat, superque Nemeses quindecim ædiculis incluserit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinentes. Fessi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem: quin & cœnacula prius excelsa, porticusque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulachra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Majore autem in parte transitus est per tenebras: aliæque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellant: inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis: id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum centum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur: Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena: extantque adhuc reliquiæ ejus, cum Cretici Itali-

cique nulla veſtigia extent. Namque & Italicum dici convenit, quem fecit ſibi Porſena rex Hetruriæ ſepulcri cauſa, ſimul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis ſuperaretur : ſed cum excedat omnia fabuloſitas, utemur ipſius M. Varronis in expoſitione ejus verbis : Sepultus eſt, inquit, ſub urbe Cluſio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato : ſingula latera pedum latatricenum, alta quinquagenum: inque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem : quo ſi quis improperet ſine glomere lini, exitum invenire nequeat : ſupra id quadratum pyramides ſtant quinque, quatuor in angulis, in medio una, in imo latæ pedum ſeptuagenum quinum, altæ centum quinquagenum : ita faſtigiatæ, ut in ſummo orbis æneus & petaſus unus omnibus ſit impoſitus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longe ſonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides inſuper ſingulæ extant altæ pedum centenum : ſupra quas uno ſolo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Hetruſcæ tradunt eandem fuiſſe, quam totius operis : adeo veſana dementia quæſiſſe gloriam, impendio nulli profuturo; præterea fatigaſſe regni vires, ut tamen laus major artificis eſſet.

CAP. XIV. *De penſili horto & oppido, & templo Dianæ Epheſiæ.*

Legitur & penſilis hortus, imo vero totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium interfluente : quæ ſi fuiſſent, non dubium eſt Homerum dicturum fuiſſe, cum centum portas ibi prædicaret. [10] Magnificentiæ vera

vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianę ducentis viginti annis factum à tota Asia: in solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret: rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est CCCCXXV pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, LX pedum altitudine: ex iis XXXVI cælatæ, [11] una à Scopa: operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse: id consecutus est ille [12] peronibus harena plenis, molli pulvino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim totum insideret. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat: etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice, mortis destinatione suprema: traduntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse pręsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem atque ita postero die apparuit, pondereque ipso correctus videbatur. Cætera ejus operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturæ pertinentia.

CAP. XV. *De delubro Cyzici, & lapide fugitivo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clavo, & mirabilia ædificiorum Romæ.*

Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subjecit artifex, eburneum Iovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline: tralucent ergo juncturæ tenuissimis capillamentis, lenique affla-

tu ſimulacra refovente, præter ingenium artificis, ipſa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido eſt lapis, fugitivus appellatus: Argonautæ eo pro anchora uſi, ibi reliquerant: hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) ſæpe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe juxta portam quæ Thracia vocatur, turres VII acceptas voces numeroſiore repercuſſu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo eſt à Græcis datum: & hoc quidem natura locorum evenit, & plerunque convallium: ibi caſu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellant, quoniam ſepties eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, ſine ferreo clavo, ita diſpoſita contignatione, ut eximantur trabes ſine fulturis, ac reponantur: quod item Romæ in ponte Sublicio religioſum eſt, poſteaquam Coclite Horatio defendente ægre revulſus eſt. Verum & ad urbis noſtræ miracula tranſire conveniat nongentorumque annorum dociles ſcrutari vires, & ſic quoque terrarum orbem victum oſtendere: quod accidiſſe toties pene, quot referentur miracula, apparebit: univerſitate verò acervata, & in quendam unum cumulum conjecta, non alia magnitudo exurget, quam ſi mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut Circum maximum à Cæſare Dictatore extructum longitudine ſtadiorum trium, latitudine unius, ſed cum ædificiis jugerum quaternum, ad ſedem CCLX millium, inter magna opera dicamus, nonne inter magnifica baſilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumque Divi Auguſti, & templum Pacis Veſpaſiani Imperatoris Auguſti, pulcherrima operum, quæ unquam: Pantheon Iovi Vltori ab

Agrip-

Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Oſtienſis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cum ſolum tantum foro extruendo H-S millies Cæſar Dictator emerit: & ſi quidem impenſæ movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit ſeſtertium centies & quadragies octies domo empta habitaverit: quod equidem non ſecus, ac regum inſaniam, miror: itaque & ipſum Milonem ſeſtertium ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc ſenes aggeris vaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolii mirabantur: præterea cloacas, operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque (ut paulo ante retulimus) urbe penſili, ſubterque navigata. A. M. Agrippa in Ædilitate poſt Conſulatum, per meatus corrivati VII amnes, curſuq; præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retrò infuſi recipiunt fluctus: pugnantque diverſi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas reſiſtit: trahuntur moles internæ tantæ, non ſuccumbentibus cauſis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur ſolum terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Priſco annis I Ɔ C C C prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt: cum id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculoſior, paſſim conſcita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antea poſteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpe-

ra ſpectanda civibus, ſimul & feris volucribusque laceranda: quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſervavit in prœliis, tunc quoque ſubvenit: ſed illo tempore impoſuit, tum erubeſcens cum puderet vivos, tanquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cavis eam feciſſe proditur, ut vehem fœni large onuſtam tranſmitteret. Parva ſunt cuncta, quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo. Antequam nova attingam, M. Lepido, Q. Catulo Conſulibus, ut conſtat inter diligentiſſimos autores, domus pulchrior non fuit Romę, quam Lepidi ipſius: at hercule intra annos XXXV eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet in hac æſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaque certantes centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, ut mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt: bis vidimus urbem totam cingi domibus principum, Caii & Neronis, & hujus quidem (ne quid deeſſet) aurea. Nimirum ſic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam cellaria iſtorum. Subit vero cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos: ſummusque illarum honos erat, ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magiſtratu Sabinos devicerat, adjici decreto, ut domus eorum

eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur: hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Cajos, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimusque etiam insaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus nescio an Ædilitas maxime prostraverit mores civiles, majusque sit Syllæ malum, tanta privigni potentia, quam proscriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione: Theatrum hoc fuit: scena ei triplex in altitudinem CCCLX columnarum, in ea civitate quæ sex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi: ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ: summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus: imæ duodequadragenum pedum: signa ærea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero: cavea ipsa cepit hominum LXXX millia, cum Pompeii amphiteatri, toties multiplicata urbe, tantoque majore populo, sufficiat large XL millium. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quę superfuerant quotidiani usus deliciis, incensa villa ab iratis servis, concremaretur ad H-S millies. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem insaniam è ligno: C. Curio, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties
prin-

princeps civitatis, & Marianis ſodalitiis rapinarum provincialium ſinus?) cum jam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet, quando hoc certe incendii illius præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid invenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo nos vocare majores. Theatra duo juxta fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe averſis, ne invicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis ut contra ſtarent, poſtremo jam die, deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, [13] ipſum magis autoratum populum Romanum circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an autorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parere, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabilique ſede: en hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, jura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt: ecce populus Romanus univerſus, velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſeipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret: qualis

hic

hic in roſtris? quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit univerſus. Variavit hanc ſuam magnificentiam feſſis turbatisque cardinibus, & amphitheatri forma cuſtodita, noviſſimo die duabus per medium ſcenis athletas edidit, raptisque è contrario repente pulpitis eodem die victores è gladiatoribus ſuis produxit: nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus inſignis, ut qui nihil in cenſu habuerit præter diſcordiam principum. Sed dicantur vera æſtimatione invicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit: is juſſus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, novam à nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa verò in Ædilitate ſua, adjecta Virgine aqua, cæteris corrivatis atque emendatis, lacus ſeptingentos fecit: præterea ſalientes centumquinque: caſtella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adjicit ipſe in Ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumſeptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus noviſſimum impendium operis inchoati à C. Cæſare, & peracti à Claudio: quippe à lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes: erogatum in id opus [14] ſeſtertium ter millies. Quod ſi quis diligentius æſtimaverit aquarum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis,

banis, villis, ſpatioque advenientis extructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum. Ejuſdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut ſilex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, niſi ab iis qui videre, neque humano ſermone enarrari poſſunt. Nam portus Oſtienſis opus prætereo: item vias inter montes exciſas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus ſeclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere autor eſt Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus: exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera: quæ ſi vera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

CAP. XVI. *De magnetis generibus, & medicinis.*

A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ major [15] improbitas? Dederat vocem ſaxis, ut diximus, reſpondentem homini, imo vero & obloquentem: quid lapidis rigore pigrius? ecce ſenſus manusque tribuit illi: quid ferri duritia pugnacius? ſed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque ut propius venit, aſſiſtit, tene-

teneturque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon: Magnes appellatus eſt ab inventore (ut autor eſt Nicander) in Ida repertus: nanque & paſſim invenitur, ut in Hiſpania quoque. Inveniſſe autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cum armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Æthiopicum; è Magneſia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magneſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an fœmina: proxima in colore: nam qui in Macedonia & Magneſia reperiuntur, rufi nigrique ſunt: Bœotius verò rufi coloris plus habet, quam nigri: is qui in Troade invenitur, niger eſt & fœminei ſexus, ideoque ſine viribus: deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus, neque attrahens ferrum, ſimilisque pumici. Compertum tanto meliores eſſe, quanto ſunt magis cærulei: Æthiopico laus ſumma datur, pondusque argento rependitur. Invenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenoſa: ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemq; reddens ſi teratur, ſed & crocum: in attrahendo ferro non eadem quæ magneti, hæmatitæ natura. Æthiopici argumentum eſt, quod magnetem quoque alium ad ſe trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis proſunt ad ſuam quisquę portionem: maximeque epiphoras ſiſtunt: ſanant & aduſta cremati titique. Alius rurſus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque: de utraque natura ſæpius diximus.

CAP. XVII.

CAP. XVII. *De lapidibus qui cito absumunt corpora in se condita, & de his qui diu servant, & de Asſio lapide, & medicinis ejus.*

Lapidem è Scyro insula integrum fluctuare tradunt, eundem comminutum mergi. In Aſſo Troadis sarcophagus lapis fiſſili vena scinditur: corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus: Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor est. Ejus generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem servandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Ægypto inveniri, quos ophitæ similes ait: quod fortaſſis tunc fuerit, quoniam & ii desinunt, & novi reperiuntur. Aſſius gustu salsus podagras lenit, pedibus, in vase ex eo cavato inditis: præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur: ejusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax: est autem similis pumici rufo: admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu, cum melle; vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit: & ad bestiarum morsus utilis: repugnantia curationi, ac suppurata siccat: fit & cataplasma ex eo podagris, misto fabæ lomento.

CAP. XVIII.

CAP. XVIII. *De ebore foßili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus.*

Idem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inveniri, & ossa è terra nasci, invenirique lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quam in Italia: è diverso albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni: Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere: item molas versatiles Volsiniis inventas, aliquas & sponte motas invenimus in prodigiis: nusquam hic utilior, quam in Italia, gignitur, lapisque, non saxum, est: in quibusdam verò provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote lævigantur, ut procul intuentibus ophitæ videri possint: neque est alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, similiter imbres solesque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

CAP. XIX. *De [16] curalio vel pyrite, & medicinis ejus, & ostracite, de amianto lapide & medicinis ejus, & melitite lapide & viribus ejus, de gagate lapide & medicinis ejus, de spongiis, de Phrygio lapide & natura ejus.*

Molarem quidam pyriten vocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris: in Cypro eum reperiri volunt, & in

& in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertioque in melle, donec conſumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, & poſtea lavantur, ut æs: uſusque eorum in medicina excalfacere, ſiccare, diſcutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire: utuntur & crudis tuſisque ad ſtrumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, & ii ponderoſiſſimi ſunt: hi exploratoribus caſtrorum maxime neceſſarii, qui clavo vel altero lapide percuſſi, ſcintillas edunt: quæ exceptæ ſulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Oſtracitæ ſimilitudinem teſtæ habent: uſus eorum pro pumice ad lævigandam cutem: poti ſanguinem ſiſtunt, & illiti cum melle hulcera doloresque mammarum ſanant. Amiantus alumini ſimilis, nihil igni deperdit: hic veneficiis reſiſtit omnibus, privatim Magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus eſt terram, oculorum medicamentis utiliſſimum: item mammarum ac teſtium vitiis. Melitites lapis ſuccum remittit dulcem mellitumque tuſus: & ceræ miſtus eruptionibus pituitæ maculisq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi: epinyctidas tollit, & vulvarum dolores impoſitus velleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ: ajunt & in Leucola expelli mari, atq; infra XII ſtadia colligi: niger eſt, planus, pumicoſus, non multum à ligno differens, levis, fragilis: odore, ſi teratur, gravis: fictilia ex eo inſcripta non delentur: cum uritur, odorem ſulphureum reddit: mirumque, accenditur aqua, oleo reſtinguitur: fugat ſerpentes ita, recreatque vulvæ ſtrangulationes: de-

prehendit

prehendit ſonticum morbum & virginitatem ſuffitus: idem ex vino decoctus, dentibus medetur, ſtrumisq; ceræ permiſtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, & peruri negant, ſi eventurum ſit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inveniuntur in ſpongiis, & ſunt nativi: quidam eos tecolithos vocant, quoniam veſicæ medentur, calculos rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet: eſt autem gleba pumicoſa: uritur antè vino perfuſus, flaturque follibus, donec ruſeſcat, ac rurſus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis veſtibus tantum utilis.

CAP. XX. *De hæmatite, & quinque generibus ejus, & ſchiſto.*

Schiſtos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites invenitur in metallis: uſtus minii colorem imitatur: uritur, ut Phrygius, ſed non reſtinguitur vino: 17 adulteratur ſchiſto. Hæmatiten diſcernunt venæ rubentes: & friabilis eſt natura: oculis cruore ſuffuſis mirè convenit: ſiſtit profluvium mulierum potus: bibunt eum & qui ſanguinem rejecerunt, cum ſucco Punici mali: & in veſicæ vitiis efficax: bibitur & vino contra ſerpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt, quem ſchiſton appellant: ſed in iis commodior croco ſimilis, peculiarius ſplendet: proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentesque oculos præclare cohibet: hæc eſt ſententia eorum, qui nuperrime ſcripſere: ſed Sotacus è vetuſtiſſimis autoribus quinq; genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utiliſſimo, & iis quæ pancreſta appellant: item ambuſtis: alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro,

pondere

pondere ac duritia insigne, & inde nomen traxisse, præcipueque in Africa repertum: trahere autem in se argentum, æs, ferrum: experimentum ejus esse in cote ex lapide basanite: reddere enim succum sanguineum, & esse ad jocinoris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctum vero miltiten, utilem ambustis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis schiston, hęmorrhoidas reprimentem: in totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à jejunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quam hæmatiten, tradit, quem vocat anthraciten: nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci: ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

CAP. XXI. *De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus.*

Aëtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent: reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus: ajunt binos inveniri, marem & fœminam: nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantum. Genera eorum quatuor: in Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in alvo habentem argillam suavem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putant: marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies: habet in alvo harenam

renam

renam jucundam & lapillos, ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens juxta [18] Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra navigantibus ex hac ad Leucadem: invenitur in fluminibus candidus & rotundus: huic est in alvo lapis, qui vocatur [19] callimus, nec quicquam tenerius. Ætite omnes gravidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant removendi: alioqui vulvæ excidunt: sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, ubi terram laudavimus, poliendo auro utilis: utilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo supra dictum est modo, contra veteres lacrymationes: prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit: quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates: acopis etiam miscetur. Probatur gravitate & candore: vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt. Arabicus lapis ebori similis, dentrificiis accommodatur crematus: privatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicum natura: appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed & ii pumices, qui sunt in usu corporum lævigandorum fœminis, jam quidem & viris, atque (ut ait Catullus) libris laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Æoliis insulis. Probatio in candore minimoque pondere, & ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina ustione, ita ut torreantur carbone

bone puro, ac toties vino restinguantur albo: lavantur deinde, ut cadmia, & siccati conduntur, quam minime uliginoso loco: usus farinæ ejus oculorum maxime medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices & emendat. Quidam tertia ustione refrigeratos potius, quam restinctos, terere malunt ex vino: adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque hulceribus: utilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam ejus, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantamque refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

CAP. XXII. *De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus.*

Autoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum, aut ad pigmenta pertinentium: [20] Ephesiumq; lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellavimus: aliqui psaronium vocant: tertium ex chalazio chrysiten: Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit: ii autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur: ideoque Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium vero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æque medicis utilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo: est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt.

ciunt. In Siphno lapis eſt, qui cavatur, tornaturque in vaſa coquendis cibis utilia, vel ad eſculentorum uſus, quod in Comenſi Italiæ lapide viridi accidere ſcimus: ſed in Siphnio ſingulare, quod excalfactus oleo nigreſcit dureſcitque, natura molliſſimus: tanta qualitatum differentia eſt: nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla: in Belgica provincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliusque etiam, ſecant ad tegularum & imbricum vicem: vel ſi libeat, ad quæ vocant pavonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt. Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quaslibet tenues cruſtas: Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam urbem: jam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inventum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ molliſſimis & ampliſſimę magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breves, maculoſi, complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & ſaxo incluſus ſub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur: ſed majori parte foſſili natura, abſolutus ſegmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior: humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari: & in lapidem concreſcere manifeſto apparet, quod cum feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt unam hyemem figurantur. Invenitur & niger aliquando: ſed candido natura mira, cum ſit mollitia nota, perpetiendi Solis rigoriſque: nec ſeneſcit, ſi modo injuria abſit, cum hoc etiam in

cæmentis multorum generum accidat. Invenêre &alium usum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant, à Servio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus [21] opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Iuba autor est. Nunc ad operarios lapides transisse conveniat, primumq; cotes ferro acuendo: multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes: inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus: ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoeticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo affectu: necnon & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliva hominis proficientium, in tonstrinarum officinis, inutilis fragili mollitia: Flamminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ: quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa: exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri: sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur: sciteque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti, quoniam sic musta condiunt. Alia

mollitia

mollitia circa Romam Fidenati & Albano: in Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata ſerra ſecatur: hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, ſub tecto duntaxat: aſpergine & gelu pruinis que rumpuntur in teſtas: nec contra humores & auram maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore diſſiliunt. Nigri ſilices optimi: quibuſdam in locis & rubentes: nonnuſquam vero & albi, ſicut in Tarquinienſi Anicianis lapicidinis circa lacum Volſinienſem: & in Statonienſi ſunt, quibus ne ignis quidem nocet: iidem & in monumenta ſcalpti, contra vetuſtatem quoq; incorrupti permanent: ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Eſt & viridis lapis, vehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi invenitur, lapis, non ſaxum eſt. E reliquis pallidus, in cæmento raro utilis: globoſus, contra injurias fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa [22] ſuffrenatione devinctus: nec certior fluviatilis, ſemper veluti madens. Remedium eſt in lapide dubio, æſtate eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus: quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura aptantur utilius: quæ reſtiterint, tutum eſt vel cælo committere. Græci è lapide duro ac ſilice æquato conſtruunt veluti lateritios parietes: cum ita fecerint, iſodomon vocant genus ſtructuræ: at cum inęquali craſſitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon: tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commiſſuras antecedentium medii lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, ſi res patitur: ſi minus, utique à lateribus, & medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam

ſtructuram, quam frequentiſſime Romæ ſtruunt, nimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

CAP. XXIII. *De ciſternis & calce, & harenæ generibus, & miſtura calcis & harenæ, & vitiis ſtincturæ, & tectoriis, & columnis.*

Et ciſternas harenæ puræ & aſperæ quinq; partibus, calcis quam vehementiſſimæ duabus conſtrui convenit, fragmentis ſilicis non excedentibus libras: ita ferratis vectibus calcari ſolum, parietesq; ſimiliter: utilius geminas eſſe, ut in priore vitia conſidant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maxime pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Cenſorius improbat: ex albo melior, quam ex duro, & ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis: ad utrunque damnatur ex ſilice. Vtilior eadem ex effoſſo lapide quam ex ripis fluminum collecto: utilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura ejus: mirum, aliquid, poſtquam arſerit accendi aquis. Harenæ tria genera: foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ tertia: ſi & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur foſſitia, nec trans maria. Ruinarum urbis ea maxime cauſa, quod furto calcis ſine ferrumine ſuo cęmenta componuntur. Intrita quoq; quo vetuſtior, eo melior. In antiquis ędium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor: ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdavere: tectoriumque niſi ter harenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Vliginoſa, & ubi ſalſugo vitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectoriis etiam harenarum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis vectibus

vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat: contra in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat: ſed macerari non niſi à gleba oportet. In Elide ædes eſt Minervæ, in qua frater Phidiç Panneus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, ut ferunt: ideoque ſi teratur in ea hodieque ſaliva pollice, odorem croci ſaporemque reddere traditur. Columellæ in æde denſius poſitæ, craſſiores videntur. Genera earum quatuor: quç ſextam partem altitudinis in craſſitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Thuſcanicæ: Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis: differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo, quæ colligitur craſſitudine ima: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo tertia pars eſt craſſitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde, de qua prius fuit ſermo, primum columnis ſpiræ ſubditæ, & capitella addita: placuitque altitudinis octava pars in craſſitudine, & ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidium, ſeptimæque partes detraherentur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

CAP. XXIV. *De medicinis calcis, & maltha, & gypſo.*

Calcis & in medicina magnus uſus: eligitur recens, nec aſperſa aquis: urit, diſcutit, extrahit, incipientesque ſerpere hulcerum impetus coërcet: aceto & roſaceo temperata perducit ad cicatricem: luxatis quoque cum adipe ſuillo aut liquida reſina ex melle medetur: eadem compoſitione & ſtrumis. Maltha è calce fit recenti: gleba vino re-

ſtinguitur: mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linimento: quæ res omnium tenaciſſima, & duritiam lapidis antecedens, quod malthatur, oleo perfricatur ante. Cognata calci res gypſum eſt: plura ejus genera: nam & è lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, ut in Cypro ac Perrhæbis: è ſumma tellure & Tymphaicum eſt: qui coquitur lapis, non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet, aut marmoroſo: in Syria duriſſimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur: omnium autem optimum fieri compertum eſt è lapide ſpeculari, ſquamamve talem habente. Gypſo madido ſtatim utendum eſt, quoniam celerrime coit, ac ſiccatur: tamen rurſus tundi & in farinam reſolvi patitur. Vſus gypſi in albariis, ſigillis ædificiorum & coronis gratiſſimus. Exemplum illuſtre C. Proculeium Auguſti Cęſaris familiaritate ſubnixum in maximo ſtomachi dolore gypſo poto, conſciviſſe ſibi mortem.

CAP. XXV. *De pavimentis & quando primum Romæ, & ſubdialibus pavimentis, & Græcanicis, & quando primum cameræ.*

Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami [23] ſtatuit quem vocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento, quæque everri ſolent, veluti relicta fecerat parvis [24] teſtulis tinctisque in varios colores: mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuſcans: apricantur aliæ ſcabentes ſeſe in canthari labro. Pavimenta credo primum facta, quæ nunc revocamus, barbarica, atque ſubtegulanea, in Italia fiſtucis pavita: hoc certe ex nomine ipſo intelligi poteſt, Romæ ſcalpturatum in Iovis Capitolini

tolini æde primum factum est post tertium Punicum bellum initum: frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Arte pavimenta, atq; emblemata vermiculata.
Subdialia Græci invenere, talibus domos contegentes; facilem tractu tepente, sed fallax, ubicunque imbres gelant: necessarium binas per diversum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi novo tertiam partem testo tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine fistucari: tunc nucleo crasso sex digitos induci & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui: fastigium vero servari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernisq; axibus contabulare: quæ torquentur, inutilia putant: imo & filice aut palea substerni melius esse, quo minor vis calcis perveniat: necessarium & globosum lapidem subjici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum unum genus Græcanicum: solo festucato injicitur rudus aut testaceum pavimentum: dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac favilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena: si vero cote depolitum est, nigri pavimenti visum obtinet. Lithostrota cœptavere jam sub Sylla parvulis certè crustis, extat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit: pulsa deinde ex humo pavimenta; in cameras transiere, è vitro: novitium & hoc inventum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, [25] figlinum opus encausto pinxit: in reliquis, albaria adornavit: non dubie vitreas facturus cameras, si prius inventum id fuisset, aut à

parietibus scenæ, ut diximus, Scauri pervenisset in cameras. Quamobrē & vitri natura indicanda est.

CAP. XXVI. *De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri.*

Pars est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia: ex ea creditur nasci Belus amnis quinq; mill. pass. spatio in mare perfluens juxta Ptolemaidem coloniam: lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus vado, profundus non nisi refuso mari harenas fatetur: fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus: nunc & à marino creduntur astringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius litoris spatium, idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro: fama est, appulsa nave mercatorum nitri, cum sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri, è nave subdidisse: quibus accensis permista harena litoris, translucentes nobilis liquoris fluxisse rivos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, ut est astuta & ingeniosa solertia, non fuit contenta nitrum miscuisse: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur: simili modo & calculi splendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & fossiles harenæ: Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Lenibus autem aridisque lignis coquitur, addito Cyprio ac nitro, maxime Ophirio: continuis fornacibus, ut æs liquatur, massæque fiunt colore pingui nigricantes: acies tanta est quacunque, ut citra ullum sensum ad ossa consecet, quicquid [26] afflaverit corporis: ex massis rursus

rurſus funditur in officinis, tingiturque: & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur; Sidone quondam iis officinis nobili: ſiquidem etiam ſpecula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri: jam verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens, ſex M. paſſ. litore inter Cumas atque Lucrinum, quæ molliſſima eſt, pila molaque teritur: dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura, ac liquata in alias fornaces transfunditur: ibi fit maſſa, quæ vocatur hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac maſſa vitri candidi: jam vero & per Gallias Hiſpaniasque ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile eſſet: & totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis, pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quę modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H-S. ſex millibus venderet. In genere vitri & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddente: gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & ſolidas imagines Divi Auguſti, capti materia hujus craſſitudinis: dicavitque ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obſidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cęſar Helipolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate ejus qui præfuerat Ægypto, Obſidianam imaginem Menelai: ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obſidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Ocea-

num in Hiſpania naſci tradit: fit & [27] tinctūræ genere Obſidianum, ad eſcaria vaſa, & totum rubens vitrum atque non tranſlucens, hæmatinon appellatum: fit & album & murrhinum, aut hyacinthos ſapphirosque imitatum, & omnibus aliis cóloribus: nec eſt alia nunc materia ſequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido, tranſlucenti quam proxima cryſtalli ſimilitudine: uſus verò ad potandum argenti metalli & auri pepulit. Eſt autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor; cum addita aqua, vitreæ pilæ, Sole adverſo, in tantum excandeſcant, ut veſtes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum, rurſus affundi non queunt, præterquam abrupta ſibimet: veluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis verſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio, artem natura faciente, ſuccurrit mirari, nihil penè non igni perfici:

CAP. XXVII. *Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia.*

Ignis accipit harenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit: igne lapides in æs ſolvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius uri prodeſt: eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis: quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus, atque interiiſſe creditus, majoris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat, an pariat. Eſt & ipſis ignibus medica vis: peſtilentiæ,

quæ

quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitum multiformiter auxiliari certum eſt: Empedocles & Hippocrates id monſtravere diverſis locis. Ad convulſa viſcera, aut contuſa, ut M. Varro autor eſt: ipſis enim verbis ejus utar: Lix cinis eſt, inquit, foci: inde enim cinis lixivus potus medetur: ut licet videre gladiatores cum deluſerint, hac juvari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Conſulares nuper abſumptos indicavimus, querneus carbo tritus cum melle ſanat: adeo in rebus damnatis quoq; ac jam nullis, ſunt aliqua remedia, ut in carbone [28] ecce & cinere. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum: Tarquinio Priſco regnante tradunt repente in foco ejus apparuiſſe genitale è cinere maſculini ſexus, eamque quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captivam, conſurrexiſſe gravidam: ita Servium Tullum natum, qui regno ſucceſſit: inde & in regia cubanti puero caput arſiſſe viſum, creditumque Laris familiaris filium: ob id compitalia & ludos Laribus primum inſtituiſſe.

LIBER XXXVII.

Procœmium.

VT nihil inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctum coacta rerum naturæ majeſtas, multis nulla ſui parte mirabilior: tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut pleriſque ad ſummam abſolutamq; rerum naturæ contemplationem ſatis ſit una aliqua gemma.

Quæ

Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumq; saxi hujus fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, [1] anulum, & hoc gemmam.

CAP. I. *De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.*

His initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio severo insularum ac litorum tyranno, felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planeque ab invidia ejus abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset: assiduo ergo gaudio lassus, provectus navigio in altum, anulum mersit: at illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & novissimum prope locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui adversus Romanos bellum gessit: nanque habuisse traditur Achaten, in qua novem Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores; præterquam Ismeniam choraulem,

lem, multis fulgentibusque uti solitum, comitante fabula vanitatem ejus, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, jussisse numerari: & cum duo relati essent, imminuto pretio, malè me Hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, ut omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis ejus & ęmulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: sorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adversus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogant, ut palam sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactaque est: Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi, etiam smaragdos solitos: confirmat hanc eandem opinionem edictum Alaxandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quam à Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis ejus. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quiqueDivi Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant, Dioscorides. Sylla Dictator traditione Iugurthæ semper signavit. Est apud autores, & Intercatiensem illum, cujus patrem Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie signasse: vulgato Stilonis Præconini sale; quidnam fuisse facturum eum, si Scipio à patre ejus interemptus esset. Divus Augustus inter initia sphinge signavit: duas in matris anulis jam indiscretæ similitudinis invenerat: altera per bella civilia, absente eo, amici signavere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium,

pientium, ænigmata afferre eam ſphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum, in magno terrore erat: Auguſtus poſtea ad evitanda convicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignavit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ privignus Syllæ Scaurus: diuque nulla alia fuit, donec Pompejus Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejuſdem ætatis autores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactyliothecas in æde Veneris Genetricis conſecravit: Marcellus Octavia genitus in Palatina Apollinis æde unam. Victoria tamen illa Pompeii primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit: ſicut L. Scipionis & Cn. Manlii ad cælatum argentum, & veſtes Attalicas & triclinia ærata: ſicut L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas:

CAP. II. *De gemmis tranſlatis in triumpho Pompeii, & natura cryſtalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primum inventa murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti ſunt autores de ſuccino.*

Id uti planius noſcatur, verba ex ipſis Pompeii triumphorum actis ſubjiciam: ergo tertio triumpho, quem de piratis, Aſia, Ponto, gentibusque & regibus in ſeptimo operis hujus volumine indicatis, M. Piſone, M. Meſſala conſulibus, pridie Calend. Octob. die natalis ſui egit, tranſtulit alveum cum teſſeris luſorium è gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: (& ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinẽ accedente,

in eo fuit Luna aurea pondo xxx.) lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum novem: signa aurea tria, Minervæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata vite aurea: museum ex margaritis, in cujus fastigio horologium erat; imago Cn. Pompeii è margaritis: illa regio honore grata, illius probi oris venerandiq; per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victa, & veriore luxuriæ triumpho? Quam profecto inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenęi jugis imposuisti? Grave profecto fœdumque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret: clareq; intelligi posset, jam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi ejusdem quam virilia. Reipubl. datum mille talentum, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent. H-S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorē tamen fecit causam Caii principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & personas, & cubicula viatoria unionibus construebat: quinimo etiam jus videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, anulos transeuntes: quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? eadem victoria primum in urbem murrhina induxit: primusq; Pompejus sex pocula ex eo triumpho Capitolino Iovi dicavit: quæ protinus ad hominū usum transiere,

abacis

abacis etiam escariisq; vasis inde expetitis: excrescitque indies ejus rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci plane ad sextarios tres calice: potavit ex eo ante hos annos Consularis ob amorem obroso ejus margine, ut tamen injuria illa pretium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis ejus quantum voraverit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente libris ejus Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim, hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canéte se, dum Pompejano præludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quę in dolorem credo seculi invidiamque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in cõditorio servari, ut ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, invidia Neronis principis, ut mensam ejus exhæredaret, trullã murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit: sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, trecentis sestertiis capidem unam parando: memoranda res, tanti Imperatorem patremq; patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit: inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania: humorem putant sub terra calore densari: amplitudine nusquam parvos excedunt abacos crassitudine raro, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorq; verius, quam splendor: sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, & tertium ex utroq; ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maxime in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arcu spectan-

ſpectantur: his maculæ pingues placent: tranſlucere quicquam aut pallere vitium eſt: item ſales verrucæq; non eminentes, ſed ut in corpore etiam plerunque ſeſſiles: aliqua & in odore commendatio eſt. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto: non aliubi certè reperitur, quam ubi maxime hybernæ nives rigent: glaciemq; eſſe certum eſt: unde & nomen Græci dedêre. Oriens & hanc mittit, ſed Indicæ nulla præfertur: naſcitur & in Aſia, viliſſima circa Alabanda & Ortoſiam, finitimisque montibus, item in Cypro: ſed laudata in Europæ Alpium jugis: Iuba autor eſt, & in quadam inſula Rubri maris ante Arabiam ſita naſci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ juxta gemmam topazion ferat, cubitalemque effoſſam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Luſitania naſci perquam mirandi ponderis, [2] immenſis jugis depreſſis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Epheſius, aratro in Aſia & Cypro excitari: non enim inveniri in terreno, nec niſi inter cautes creditũ fuerat. Similius vero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari: Sudines vero negat niſi ad Meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquoſis, quanquam in regione prægelida, vel ſi ad vada uſque glacientur amnes. Cæleſti humore parvaque nive id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, niſi in frigido potu, abdicatur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facile ratio inveniri poteſt, eo magis quod neque mucronibus eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum lævor, ut nulla id arte poſſit æquari. Magnitudo ampliſſima adhuc viſa nobis erat, quam in Capitolio Livia Auguſta dicaverat, librarum [3] circiter quinquaginta:
idem

idem Xenocrates autor eſt, vas amphorale viſum, &aliqui ex India cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquido affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atq; adeo inviis, ut plerunq; fune pendentes eam extrahant: peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis vitiis, ſcabro ferrugine maculoſa nube, occulta aliquando vomica, praeduro fragilique centro & ſale appellato. Eſt & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ ſimile: hoc artifices cælatura occultant: quæ vero ſine vitio ſunt, puras eſſe malunt, acenteta appellantes, nec ſpumei coloris ſed lympidæ aquæ: poſtremo autoritas in pondere eſt. Invenio Medicos, quæ ſunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam cryſtallina pila adverſis poſita Solis radiis. Alius hic furor, H-S CL M trullam unam nõ ante multos annos mercatam à matrefamilias, nec divite. Idem Nero amiſſarum rerum nuntio accepto, duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos: hæc fuit ratio ſeculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet: fragmenta ſarciri nullo modo queunt. Mirè ad ſimilitudinem acceſſere vitrea, ſed prodigii modo, ut ſuum pretium auxerint cryſtalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis, fæminarum tamen adhuc tantum, ſuccina obtinent; eandemq; omnia hęc, quam gemmę, autoritatem, ſanè majorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, frigidi potus utraque. In ſuccinis cauſam ne delicię quidem adhuc excogitaverunt: occaſio eſt vanitas Græcorum diligentiæ: legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, (cum hoc quoq; interſit vitæ, ſcire poſteros) quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrum omnibus annis fundere juxta

juxta

juxta Eridanum amnem quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi Poëtæ dixêre primique, ut arbitror, Æschylus Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus: quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus: qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec vero ullas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi devehi possit. Nam quod Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemq; appellari Rhodanum; Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æque falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inviis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi: Theophrastus in Liguria effodi dixit: 4 Phaëthontem in Æthiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atq; cerei coloris quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur sualternicũ. Demostratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, è maribus fulvum & igneum, è fœminis languidius atque candidum: alii dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias: Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria: in eadem sententia & Metrodorus fuit: Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas vocavit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium; ab hoc diei

navi-

navigatione insulam abesse Abalum: illo vere fluctibus advehi, & esse concreti maris purgamentũ: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisque Teutonis vendere: huic & Timæus credidit, sed insulam Baltiam vocavit. Philemon negavit flammam ab electro reddi: Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit: hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudoré in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora ejici: & in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiusque thure esse Indis: in Syria quoque fœminas verticillos inde facere & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiumque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium ejici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit. Vivit adhuc Asarubas qui tradidit juxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocant electrum: hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans: Menesias Africæ locum Sicyoné appellat, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aves, quas meleagridas & penelopas vocat, vivere: ibi nasci ratione eadem qua supra dictũ est de electride lacu. Theomenes dicit, juxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi vero à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarũ, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortivum Oceanum juxta monté sylvestrem arboribus electrum ferentibus: arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suavitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eam Oserictam, cedri genere sylvosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum

tantum

tantum in Italia, verum etiam thieum vocari, à Scythis verò sactium, quoniam & ibi nascatur: alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poëta, quod equidem miror tanta gravitate cothurni, & praeterea vitae fama, alias principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto: hic ultra Indiam fieri dixit è lacrymis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quae avium ploratus annuos credat, lacrymasve tam grandes, avesque è Graecia, ubi Meleager periit, ploratum esse in Indos? Quid ergo? non multa aeque fabulosa produnt Poëtae? Sed hoc ea in re, quae quotidie invehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

CAP. III. *De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncutio, & medicinae.*

Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum: itaque & à nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Caesare ibi classibus rem gerente, Austraviam à barbaris dictam. [5] Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis: erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore [6]autumnali. Cum intumescens aestus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineae autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tedae modo ac nidore

nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè provinciam: inde Veneti primum, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexæ fabulæ videtur causa, hodieque transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum juxta illas infestante guttura ac vicinas [7] carnes. DC ferè M pass. à Carnuto Panoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper: vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorum munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragravit, tanta copia invecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succinis notarentur, arma verò & libitina totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII librarum: nasci & in India certum est: Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc cortice inhęrente tradit advehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum: liquidum primum destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ aut culices, lacertęque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera ejus plura: candida odoris præstantissimi: sed nec his, nec cereis pretium: fulvis major autoritas: ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent: imaginemq; igneam inesse non ignem, placet: summa laus Falernis, vini colore dictis, molli fulgore perspicuis: sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum sævo & anchusæ radice; quippe

etiam

etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoque ejus in oleo addita flagrant dilucidius diutiusque, quam [8] lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentoq; misto, in cælatis ars & ingenia: Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut usus placet: in succinis deliciarum tantum conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoq; conjugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit experi à matronis. Vsus tamen succinorum invenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent: infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunq; ætati contra lymphationes prodesse tradit, & urinæ difficultatibus potum, adalligatumque: hic & differentiam novam attulit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, &, si juxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoq; obscuritatibus: stomachi etiam vitiis vel per se farina ejus sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnũ habent locũ, maximè amethystis, cum omni, ut diximus,

colore

colore tingantur. De lyncurio proxime dici cogit autorum pertinacia: quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt: fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpique: nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod [9] Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, à laudatissimis orsi: nec vero id solum agemus, sed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

CAP. IV. *De adamantis generibus & medicinis, & margaritis.*

Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet Adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, [10] unus modo in metallis repertus, perquam raro comes auri nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantum metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii atque insulam Meroen, dixeruntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inveniri. Nunc genera ejus sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione: siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo lævore turbinatus in mucronem, aut duabus con-

trariis

trariis partibus, quo magis miremur, ut si duo turbines latissimis suis partibus jungantur: magnitudine vero etiam avellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter & nascens: cæteris pallor [11] gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet incudesque etiam ipsæ dissiliant: quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incalescens: unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit: unum ex iis vocant [12] cenchron, quod est milii magnitudine: alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem, sed in medicina, ut dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis: nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantum autoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Græci, non aliter clarius intelligi potest: siquidem illa invicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes, malleosq; ferreos frangens. Cujus hoc ingenio inventum? quove casu repertum? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis est: nec quærenda in ulla parte

naturæ ratio, sed voluntas. Et cum feliciter rumpere contingit, in tam parvas frangitur crustas, ut cerni vix possint: expetuntur à scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit à mente: & ob id quidam eum [13] anachiten vocavere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

CAP. V. *De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis.*

Tertia autoritas Smaragdis perhibetur pluribus de causis: nullius coloris aspectus jucundior est: nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus; Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant: quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies: scalpentibusq; gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis [14] non fit. Iidem plerunque & concavi, ut visum colligant: quapropter

pter decreto hominum iis parcitur ſcalpi vetitis: quanquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta eſt, ut nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extenſum eſt, eadem, qua ſpecula ratione, ſupini imagines rerum reddunt: Nero princeps gladiatorum pugnas ſpectabat ſmaragdo. Genera eorum reddunt: nobiliſſimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati: nullis major auſteritas, nec minus vitii: & quantum ſmaragdi à gemmis diſtant, tantum Scythici à cæteris ſmaragdis. Proximam laudem habent, ſicut & ſedem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus: tunc enim tellurem inter nitent, quia iis ventis maxime harenæ moventur: ſed hos minores multo Scythicis eſſe tradunt. Tertium locum Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus: reliqua genera in metallis ærariis inveniuntur: quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dosque eorum eſt in colore nec liquido nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perſpiciatur, imitante tranſlucidum mare: pariterque tranſlucet & nitet, hoc eſt, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea inſula tumulo reguli Hermiæ juxta cetarias marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitē, ut territi inſtrumenta refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piſcatoribus, donec mutavere oculis gemmas. Sed & vitia demonſtrari oportet in tam proclivi erratu: ſunt quidem omnium eadem, quædam tamen nationum peculiaria, ſicut in homine. Ergo Cyprii variè glauci, magisque ac minus in eodem ſmaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt: ad hoc quibuſdam intercurrit umbra,

ſurdusque fit colos : qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur : ſunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos : alii denſi, nec è liquido tranſlucidi : quidam varia nubecula improbati : aliud eſt hoc quam umbra, de qua diximus : nubecula enim albicantis eſt vitium, cum viridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine viſum candor : hæc coloris vitia : illa corporis ; capillamentum, ſal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, ut autor eſt Iuba, acriter virides ſed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Perſicos: illos extumeſcentes pinguiter : Perſicos verò non tranſlucidos, ſed jucundi tenoris, viſum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis ſimiles : nanque & illos radiare nec perſpici: eoſdem in ſole hebetari, umbris, refulgere, & longius, quam cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem [15] aut aëris habet : in Sole dilucidi, quidem ac liquidi, ſed non virides. Hæc vitia & Atticis maxime ſentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricos vocatur ſemper [16] minus pingues, & è longinquo ſpecioſiores : frequens & iis plumbago, hoc eſt, ut in Sole plumbei videantur : illud peculiare, quod quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim viriditate evanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & è ſapphiro : ii ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum aut avium, pinnarumque vel catulorum aut ſimilium : qui non omnino & virides naſcuntur, vino & oleo meliores fiunt : neque eſt aliorum magnitudo amplior. [17] Carchedonii neſcio an in totum exoluerint, poſtquam metalla
æris

æris ibi defecerunt: & ſemper tamen viliſſimi fuere minimique: iidem fragiles, ſed colore incerti, & virentium in caudis pavonum columbarumq; collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venoſi quidem ſquamoſique. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatum: hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons juxta [18] Carchedonem, in quo legebantur, ſmaragdites vocatus eſt. Iuba eſt autor, ſmaragdum quem cholon vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi & lapidem, quem alabaſtriten Ægyptii vocant: complures vero è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inferitur ſmaragdis & quæ vocatur Tanos, è Perſis veniens gemma, ingrate viridis, atque intus ſordida: item chalcoſmaragdos è Cypro, turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IV cubitorum longitudine, & trium latitudine: & fuiſſe apud eos in Iovis delubro obeliſcum è IV ſmaragdis XL cubitorũ longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum: ſe autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potius pſeudoſmaragdus ſit: nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inventum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia jaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo ante ſcriptum reliquit, eſſe etiam nunc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo novem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe ſimilem habere Berylli videntur, in India originem habentes, raro alibi reperti: poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu

angulorũ excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur: proximi, qui vocantur chrysoberylli, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore: vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque chrysoprasus: quarto loco numerantur hyacinthizontes: quinto quos aëroides vocant: post eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei: postremi crystallis fere similes: hi capillamenta habent, sordesque, alioquin evanidi, quæ sunt omnium vitia. Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant: & alios convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, [19] umbilicis statim ex auro capita comprehendentibus: ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoque auro, repercussa aut omnino castigata, causa perspicuitatis, crassitudine. Vitia præter jam dicta eadem fere, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi & alias quidem gemmas [20] crystallo invento adulterare repererunt, sed præcipuè beryllos.

CAP. VI. *De opali generibus, & vitiis, & experimentis, & variis gemmis.*

Minimum, iidemque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantum cedentes. India sola & horum est mater. Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum & maxime inenarrabilem difficultatem dederunt: est enim in

ſis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia: alii ſummo fulgoris argumento colores pigmentorum æquavere: alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi: magnitudo nucem avellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria: ſiquidem extat hodieq; hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius Senator eſt, filius Strumę Nonii ejus, quem Catullus poëta in ſella curuli viſum indigne tulit avusq; Servilii Noniani, quem Conſulem vidimus: illeque proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus annulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiis viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proſcribentis: nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amantis, cum etiam ferę abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbę, quę vocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interveniat aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſantia; nulloſque magis India ſimilitudine indiſcreta vitro adulterat: experimentum in Sole tantum: falſis enim contra radios libratis digito ac pollice, unus atque idem tranſlucet colos in ſe conſumptus: veri fulgor ſubinde variat, & plus huc illucque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere pæderota: ſunt & qui privatum genus ejus faciunt, ſangenonque ab Indis vocari dicunt: traduntur naſci & in Ægypto & in Arabia, & viliſſimi in Ponto: item in Galatia ac Thaſo & Cypro: quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcaber: ſumma coloris ex [21] aëre & purpura conſtat:

ſtat: viriditas ſmaragdi deeſt: conſtatque melior ille color, cujus fulgor vini colore fuſcatur, quam qui diluitur aqua. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime ſenatusconſulto: minus certa ſunt, de quibus & viri judicant: ſingulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam: quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt, velut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque tranſlucido: taleſque eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidẽ duo reliquas omnes, quæ non tranſluceant, cæcas appellantes, quę nunc nomen abſtulere. Nullo Sardarum veſtigio Arabicæ ſunt, cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & [22] unguem: creditum enim candido pingi, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte: has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ alias magnitudinis, ut inde capulos factitarent: etenim conſtat ibi torrentibus detegi: & placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ prope gemmarum ſcalptæ, ceram non auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoque iis gauderent: uturque perforatis, utique vulgus, tantum in collo: & hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicę excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ aut in dejectu renitente, ſed in ipſis umbonibus nitente, præterea ſubſtrato nigerrimi coloris: & hoc in Indicis

cereum

cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cæleſtis arquus, [23] anhelatio eſt: ſuperficies verò locuſtarum maris cruſtis rubentior. Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur, & ſi zona alba fundat ſe, non colligat: ſimili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter: nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probandæ, ſed pallida zona. Exponenda eſt & onychis ipſius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine: item chryſolithi colorem & ſardæ & jaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis [24] venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: ſed eam à cæteris diſtare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis ſingulis pluribusve, aliter quam in ſardonyche Indica: illic enim momentum eſſe, hic circulum: Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi & amethyſti, totumque id genus abdicat: veram autem onychem plurimas variasq; cum lacteis zonis habere venas omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum ſuavitate grata. Nec Sardæ natura differenda eſt, dividuæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

CAP. VII. *De generibus carbunculorum, & vitiis, & experimentis, & gemmis ardentibus.*

Principatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati, cum ipſi non ſentiant ignes, ob

id à quibuſdam apyroti vocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & Carchedonios vocavere, propter opulentiam Carthaginis magnæ: adjiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Pręterea in omni genere maſculi appellantur acriores, at fœminæ, languidius refulgentes. In maſculis quoque obſervant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam lucidius, ac magis cæteris in Sole flagrantes: optimos verò amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti violam exeat: proximos illis, quos vocant [25] ſyrtitas pinnato fulgore radiantes: inveniri autem ubicunque, maxime Solis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, at plerunque ſordidos ac ſemper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, ſed convoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſiti, extremo viſu nubilantem: ſi attollatur, exardeſcentem: ob id à plerisq; hunc carbunculum candidum vocari: qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, lithizontas appellari: Carchedonios multo minores eſſe: Indicos etiam in ſextarii unius menſuram cavari. Archelaus Carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quam cæteros excitari: eoſdem umbrante tecto purpureos videri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare, ceras ſignantibus his liqueſcere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & è diverſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, fœminas fulgorem univerſum fundere extra ſe: Alabandicos cæteris nigriores eſſe ſcabrosque. Naſcuntur & in Thracia coloris ejuſdem,

dem, ignem minime ſentientes. Theophraſtus autor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inveniri, & in Chio: illos nigriores, è quibus & ſpeculà fieri: eſſe & Trœzenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios [26] ex pallidiore candidos: Maſſilia quoque importari Bocchus & Olyſſipone ſcripſit magno labore ob argillam Sole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius, quam diſcernere hęc genera: tanta eſt in eis occaſio artis: ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Ajunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillime, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis: falſum arbitror, quod & in Liguria naſci tradiderunt, niſi forte tunc naſcebatur. Eſſe in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color, ut ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quod jactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur: contra aquis perfuſæ exardeſcunt. Cognata eſt huic Sandaſtros, quam aliqui Garamantiten vocant: naſcitur in India loco ejuſdem nominis: gignitur & in Arabia ad meridiem verſa. Commendatio ſumma, quod velut in tranſlucido ſtellantes intus fulgent aureæ guttę, ſemper in corpore, nunquam in cute: accedit religio narrata à ſiderum cognatione ab inſpectoribus, quoniam fere ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in ceremoniis habitæ: & hic mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore appoſita tingens: indicæ quidem etiam hebetare

viſus

visus dicuntur: blandior fœminis flamma, alliciens magis, quam accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæque chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias verò negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui sandareson vocant: inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion vocavit, alii sandaseron: quidam verò hanc sandastron, illam sandareson, in India nascentem illam quoque, & loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnitis appellata à [27] lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt: secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias invenio differentias: unam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco, à Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere: hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino: invenitur ad repercussum Lunæ, maxime plenæ: Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, venosas, morienti carboni similes: potoria vasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata invenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemque ceræ in signo tenent: è diverso ad hæc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche communicavit: ipsa gemma vulgaris, & primum [28] Sardibus reperta, sed laudatissima circa

circa Babyloniam, cum lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hocque modo metallum apud Persas defecisse traditur: sed inveniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro & Asso: in India trium generũ: rubrum, & quod demium vocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur: Indicæ perlucent: crassiores sunt Arabicæ: inveniuntur & circa Ægyptum, quæ bractea aurea sublinuntur: & in his autem mares excitatius fulgent, fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior: hac certe apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt: nec ullæ translucentium tardius suffuso humore hebetantur, oleoque magis, quam alio liquore: damnantur ex iis melleæ, & validius testaceæ.

CAP. VIII. *De generibus topazii, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus.*

Egregia etiamnum Topazio gloria est, suo [29] virenti genere, & cum reperta est, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis vocatur: in qua Troglodytæ prædones, cum diutius fame & tempestate pressi, herbas radicesque effoderent, eruerunt topazion: hæc Archelai sententia est. Iuba topazion insulam in Rubro mari à continente stadiis ccc abesse tradit, nebulosam & ideo quæsitam sæpe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse: Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicę reginæ, quæ fuit mater sequentis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, & inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum

ſtrum oppidum naſci dicunt: duo ejus genera faciunt, praſoidem atq; chryſopteron ſimilem chryſopraſio: ejus enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur: eſt autem ampliſſima gemmarum: eadem ſola nobilium limam ſentit: cæteræ Naxiis cotibus poliuntur: hæc & uſu atteritur. Comitatur eam ſimilitudine propior, quam autoritate, callais, è viridi pallens: naſcitur poſt averſa Indiæ apud incolas Caucaſi montis 30 Phicaros ac Aſdatas amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordium plena: ſyncerior multo præſtantiorque in Carmania: utrobiq; autem rupibus inviis & gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adhærens, nec ut agnata petris, ſed ut appoſita: quapropter ſcandere ad eam pigritia pedum equeſtres populos tædet, ſimul & periculum terret: ergo fundis è longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiunt. Hoc vectigal, hocque geſtamen divites in cervice gratiſſimum nortunt: hic cenſus, hæc gloria à pueritia dejectorum numerum prædicantium: in quo varia fortuna; quidam ictu primo cœpere præclaras, multi inſectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: ſectura formantur, alias fragiles: optimus color ſmaragdi: ut tamen apparet, ex alieno eſt quod placeant: incluſæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent: quæ ſunt earum pulchriores, oleo unguento, & mero colorem deperdunt: viliores conſtantius repræſentant: neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant. Viridantium & alia plura ſunt genera: vilioris eſt turbæ Praſius: cujus alterum genus ſanguineis punctis obhorret: tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidis: præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens,
ſed

ſed hæc paulum declinans à topazio in aurũ: huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex ea fiant; cylindri quidem celerrime: India & has generat, & Nilion, fulgore hebeti ac brevi, & cum intueare, fallaci: Sudines dicit & in Syvero Atticæ flumine naſci: eſt autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ: Iuba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere. Non tranſlucet molochites ſpiſſius virens, à colore malvæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine. Viret, & ſæpe tranſlucet Iaſpis, etiam ſi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens: plurimæ ferunt eam gentes; ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucoque pingui: Perſæ aëri ſimilem; ob id vocatur aërizuſa: talis & Caſpia eſt: cærulea, circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens: Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi: ſingulis autem Græci nomina ex argumento dedêre. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ vocatur aërizuſa: ſimilis eſt & Sardæ; imitata & violas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ aut cryſtallo ſimiles, aut [31] myxis: item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut è multis ejuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores funda clauduntur, id eſt patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium eſt & brevis in iis nitor, & longe ſplendens,

dens, & ſal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifeſtum fit, cum extra fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent: nec diverſæ, quas ſphragidas vocant, publico harum gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime ſignent.

CAP. IX. *De jaſpidum generibus.*

Totus verò Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt: & tranſverſa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ jaſponyx vocatur, & nubem complexa, & nives imitata: hæc ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem jaſpidis undecim unciarum vidimus, formatamq; inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per ſe Cyanos, [32] accommodato paulo ante jaſpidis nomine, colore cæruleo: optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Ægyptia. Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regis Ægyptii aſcribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem & hæc in mares fœminasque: ineſt ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in ſapphiris. Sapphirus enim & aureis punctis collucet: cæruleæ & ſapphiri, raroque cum purpura: optimæ apud Medos, nuſquam tamen perlucidæ: præterea inutiles ſcalpturæ intervenientibus cryſtallinis centris: quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent: ſed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, &

in Ægygto, & in Gallia reperiuntur: sordidissimæ autem vilissimæque in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam eum degustet, in violam desinat: fulgorque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles: Indicæ absolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota: fundit autem eum aspectu leniter blandum, neque in oculos, ut carbunculi, vibrat: alterum earum genus descendit ad hyacinthos: hunc colorem Indi sacon vocant, talemque gemmam sacodion: dilutior ex eodem sapinos vocatur: eadem paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine: quartum genus colorem vini habet: quintum ad viciniam crystalli descendens, albicante pupuræ defectu: hoc & minime probatur, quando præcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas: præterea si Lunæ nomen ac Solis scribatur in iis, atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficiis: jam verò quoquo modo adesse reges adituris: grandinem quoque avertere, ac similia; & locustas, precatione addita, quam demonstrant: nam è smaragdis quoq; similia promisere, si aquilæ scalperentur, aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror. Multum ab ea distat Hyacinthos, tamen è vicino descendens: differentia hæc quod ille

ille emicans in amethysto fulgor violaceus, diluitur in Hyacintho, primoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & Chrysolithos, aureo colore translucentes: præferuntur iis Indicæ, & si variæ non sint, 33 Bactrianæ: deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, veluti scobe sua refertæ: optimæ verò sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ: cæteris subjicitur orichalcum. Tametsi jam expertes gemmarum usu, appellantur aliqui & chryselectri, in colorem electri declinantes, marino fulgore jucundiore: Ponticas deprehendit levitas: quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam: & chrysolithon XII pondò à se visam: fiunt & leucochrysi, interveniente candida vena: sunt in hoc genere capniæ: sunt & vitreis similes, veluti croco refulgentes. Vitreæ 34 verò, ut visu discerni non possint: tactus autem deprehendit, tepidior in vitreis. In eodem genere sunt melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente, quas India mittit, quanquam ad injuriam fragiles: eadem & 35 xystion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pęderos: quanquam potest quæri, an in colore uno numerari debeat, toties jactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogativa in vocabulo facta est: est & suum genus expectatione tanta dignum. Coëunt in translucidam crystallum,

lum, viridis suo modo aër, simulque purpura, & quidam vini aureus nitor, semper extremus in visu, sed purpura coronatus madere singulis videtur his, & pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est liquidior, [36] capiti jucunda, suavis & oculis: laudatissima est in Indis, apud quos argenon vocatur: proxima apud Ægyptios, ubi senites: tertia in Arabia, verum scabra: mollius radiat Pontica & Asiatica: ipsa verò molliores sunt, Galatica & Thracia & Cypria. Vitium earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad cælandum: Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est, quæ vocatur Astrios, crystallo propinquans, in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ: quidam causam nominis reddunt, quod Astris opposita fulgorem rapiat ac regerat: optimam in Carmania gigni, nullamque minus obnoxiam vitio: Cerauniam enim vocari, quæ sit deterior: pessimam lucernarum lumini similem. Celebrant & Astroiten, mirasque laudes ejus in Magicis artibus Zoroastrem cecinisse, quidam diligentius de ea produnt. Astrebolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare candido, ut Solem. Est inter candidas & quæ Ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens, ipsa crystallina, splendoris cærulei, in Carmania nascens: albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem: fieri & hebetes Cerau-

Ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam, quæ poſt totidem menſes relangueſcat. Sotacus & alia duo genera fecit Ceauniæ, nigras rubentesque, ac ſimiles eas eſſe ſecuribus: per illas, quæ nigræ ſunt & rotundæ, urbes expugnari & claſſes, easque betulos vocari: quæ verò longæ ſunt, Ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæſitam, quoniam non aliubi inveniatur, quam in loco fulmine icto. Proximum Ceauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur Iris: effoditur in quadam inſula Rubri maris, quæ diſtat à Berenice urbe ſexaginta millia paſſuum cætera ſui parte cryſtallus: itaque quidam radicem cryſtalli eſſe dixerunt: vocatur ex argumento Iris: nam ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies & colores arquus cæleſtis in proximos parietes ejaculatur, ſubinde mutans, magnaque varietate admirationem ſui augens: ſexangulam eſſe, ut cryſtallum, conſtat: ſed eſſe aliquas ſcabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas, radios in ſe cadentes diſcutere: aliquas verò ante ſe projecto nitore adjacentia illuſtrare. Colores verò non niſi ex opaco reddunt, nec ut ipſæ habeant, ſed ut repercuſſu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arquus facit ſimillimosque cæleſtibus. Eſt & alia Iris ceræ ſimilis, prædura: quam Horus crematam tuſamque ad ichneumonum morſus remedio eſſe naſci autem in Perſide tradit. Similis eſt aſpectu, ſed non ejuſdem effectus, quæ vocatur Zeros, alba nigraq; macula in tranſverſum diſtinguente cryſtallum. Expoſitis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

CAP. X.

CAP. X. *De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem.*

Achates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa varietatibus diversis mutantibus cognomina ejus. Vocatur enim [37] phassachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, velut arbuscula insignis: [38] antachates, cum uritur, myrrham redolens, coralloachates, guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata: putant eam contra ataneorum & scorpionum ictus prodesse: quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum ejus provinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur: & in India inventæ contra eadem pollent & aliis magnis miraculis: reddunt enim species fluminum, nemorum & jumentorum, etiam esseda & staticula & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt: spectasse etiam prodest oculis: sitim quoque sedant in os additæ: Phrygiæ viridia non habent: Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis: & hæ quoque contra scorpiones validæ: eadem autoritas & Cypriis est: sunt qui maxime probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo ac Messene, similes [39] limitum floribus, & in Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ: leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur: in Persis verò suffitu earum tempestates averti, & præterea flumina sisti: argumentum esse, si in ferventes cortinas additæ refrigerent: sed ut prosint, leoninis jubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordialem domibus: eam verò,

quæ

quæ unius coloris ſit, invictam athletis eſſe: argumentum ejus, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubfervefacta, unum colorem ex omnibus facit minii. Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata: cum hac oleum ſubfervefactum perunctis laſſitudinem (ſi credimus) ſolvit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Ægypti, & in Syriæ Damaſco, candore interſtincto variis coloribus: hæc cremata cum foſſili ſale ac trita, gravitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem uſum in certaminibus, invictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, ſemperque teſſellis ſimilis: Magi putant nomen impoſitum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet: eadem ſit, an alia, argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non tranſlucet: experimentum ejus ſi coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa: eamque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur, niſi abnueret duritia: putant contra dolores nervorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni, ſed & in Ægypto circa [40] Pyras, ubique lapidoſa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Aſbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilatem Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris: eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari, invenirique in nido Arabicarum alitum: & aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoem in India & in Perſide ac Ida monte

monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites non multis alia videtur esse, quam quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua invenitur auro similis quadrata figura: affirmaturque natura ejus, quæ magnetis, nisi quod trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candida rufa est. Asyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus: putant prodesse contra frigora. Ægyptillam Iacchus intelligit, per album sardā nigraque vena transeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subvirides, & Corinthii æris similitudine: illa Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: unam ranæ similem colore: alteram ebori: tertiam rubentem è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem: hęc propter suam speciem sacratissimo AssyriorumDeo dicatur: aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine vitrea specie. Baroptenus sive baroptis nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portentosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipiente uvæ similis: Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bosthrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis Babylone tantum nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens, (ut putant,) fulmine icta restinguit, si credimus: Bolœ nimbo inveniuntur, glebæ similitudine. Cadmitis

eadem

eadem esset, quam Ostracitin vocant nisi quod hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdam videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, ut suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas ferunt plures conjunctos semper inveniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris major, mirabilis si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia provenit. Cepites, sive cepocapites, candida est, venarum nodis coëuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testæ colorem habet. Cinædiæ inveniuntur in cerebro piscis ejusdem nominis, candidæ & oblongæ, eventuque mirandæ, si modo est fides præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos pyris: Corsoides canitici hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ: Corallis minio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chrysolithum & electrum colorem habet, præduræ naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. 41 Cissites circa Copton nascitur candida, & videtur intus habere partum, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis: melle enim colluto ore impositam linguæ, futurorum divinationem præstare promittunt: quintadecima Luna & silente, tota die: decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides

testu-

testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur: ea verò, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo dejecta in aquam ferventem, tempestates averti. Chlorites herbacei coloris est, quam dicunt Magi inveniri in motacillæ avis ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Æthiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum videtur esse. Cepionides in Æolidis Ararne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreæ, alias crystallinæ, alias jaspideæ: sed & sordidis tantus est nitor, ut imagines reddant, ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites sive dracontia è cerebro fit draconum, sed nisi viventibus abscisso nunquam gemmescit, invidia animalis mori se sentientis: igitur dormientibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere: esse autem candore translucido, nec postea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repræsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, divisaque fragmentis testium effigiem repræsentat. Exhe-

benum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cum ſit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis divinationum. Eumeces in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis, & capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, ſanctiſſimi Deorum ſibi, Aſſyrii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali. [42] Eureos nucleo olivæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeo candida. Eurotias ſitu videtur operire nigritiam. Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua [43] Dii facile ſurgebant. Epimelas fit, cum in candida gemma ſuperne nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten vocant, ſimilem proxime dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. Galactites ex vino colore lactis eſt. eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & ſynnephiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem: in educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo ſalivam facere dicitur, in ore autem liqueſcere: eandem memoriam adimere dicunt: mittit eam & Achelous amnis: ſunt qui ſmaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Galaicos argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior: inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus ſparſam: naſcitur & in Arbelis: hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ in terra non naſcitur, ſed deficiente

ciente Luna cælo decidere, & lenocinanti neceſſaria creditur: quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit: ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud eſt, quam corallium: nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur,
44 emollit maria; fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium naſcitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, ſanguineis venis diſtincta: cauſa nominis, quoniam dejecta in vas aquæ, fulgorem Solis accedentem, percuſſu ſanguineo mutat, maxime Æthiopica: eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, ſubeuntem Lunam oſtendens. Magorum impudentiæ vel maniſeſtiſſimum in hac quoque exemplum eſt, quoniam admiſta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis precationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtites quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila: experimentum eſt, ſi ferventem aquam addita ſtatim refrigeret, aut ſi in Sole addita aridam materiam accendat: naſcitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptavit: reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, milvinis nigricans veluti plumis. Hammites ovis piſcium ſimilis eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædivina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo co-

lore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id in vase inveniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa invenitur sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias: Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis [45] attribuit fata: has non contentus oculorum & jocinorum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus judiciisque interposuit: in præliis etiam eas salutares pronuntiavit. Est & alia ejusdem generis, quæ vocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fulvo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos: est & alia eodem nomine lividior: tertia folio viridi similis, latior prioribus, pene sine pondere, venis luridis: quartum genus in eodem colore nigris venis descendentibus. Iovis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum emanat: alia eodem nomine candida, pulvereo aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, invenitur & in India. Leucophthalmos rutila alias, oculi speciem candidam nigramque continet. Leucopetalos candorem nivis ex aureo distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ smaragdus. De lipare hoc tantum

tum traditur, suffita ea omnes bestias evocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coëunte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolitho interalbicante. Mennonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inventa: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papavera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens. Meroctes porracea lacte sudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum: ubi sardæ, Cyprium: nascitur & in Tyro & in Galatia: Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit: hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, faciemque minimæ gemmæ, unguenti odorem, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium. Nasamonites est sanguinea, nigris venis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum ejus similitudine: sunt & aliæ nigræ generis ejusdem. Nympharena urbis & gentis Persicæ nomen habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fulvoque ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundemque effectum habere, quem brontia, narratur: præterea in aras addita ea, traditur libamenta

non amburi. Orites globoſa ſpecie, à quibuſdam & ſiderites vocatur, ignem non ſentiens. Oſtracias ſive oſtracites eſt teſtacea durior: altera achatæ ſimilis, niſi quod achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis ejus. Oſtraciti oſtrea nomen & ſimilitudinem dedêre. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro: inveniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolum in Æthiopia Indiaque, ſed etiam in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani. Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero plurium angulorum cavetur. Paneros qualis ſit, à Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem: quidam hanc panſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera: eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc 46 atris guttis, quæ inter ſacras habetur: alia pro ſtellis ejuſdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem & chryſiten vocant, oſtreæ Atticæ aſſimilata invenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani ſimilitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos, filo ab ora gemmæ ad radicem uſque candido deſcendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mederique parturientibus: nam tales in Macedonia juxta monumentum Tireſiæ inveniuntur, ſpecie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. Sagdam Chaldæi adhæreſcentem navibus inveniunt, praſini

ſini coloris. Samothracia inſula ejuſdem nominis gemmam dat nigram, ac ſine pondere, ligno ſimilem. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine diſſecti tradunt inveniri. Sarcites bubulas carnes præſentat. Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos creſcentis minuentisque numero: naſcique putatur in Arabia. Siderites ferro ſimilis, litigio illata diſcordias facit: quæque naſcitur in Æthiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontites è cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes vocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, jam quidem & in Lucania inveniuntur è melleo colore croco refulgentes: intus autem ſtellas continent languidas. Syringites ſtipulæ internodio ſimilis, perpetua fiſtula cavatur. Trichrus ex Africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, à radice nigrum, medio ſanguineum, ſummo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis, Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat, maculamq; appellant. Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Thephritis novæ Lunæ ſpeciem habet curvatæ in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo ſimilis videtur: neque eſt ei gemmæ honos, ſed lingentium calculos frangit pellitque. Veneris crines, nigerrimi nitoris, continent in ſe ſpeciem rufi crinis. Veientana Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo. Zanthenem in Media naſci Democritus tradit, electri colore, & ſi quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuavitatis.

47 Zmilaces in Euphrate naſcitur, Proconneſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Zoroniſios in Indo flumine naſcitur: Magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de ea.

CAP. XI. *De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus.*

Eſt etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim, ſubinde variata expoſitione. Siquidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à jocinore, Steatites ſingulorum animalium adipe numeroſa. Adadunephros, ejuſdem oculus, dicitur Deus, & hic colitur Syris. Triophthalmos cum onyche naſcitur, tres hominis oculos ſimul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, ſcorpites ſcorpionis aut colore aut effigie, ſcarites ſcari piſcis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: 48 item alia ſuillo. & à gruis colore geranites, hieracites accipitris. Ætites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, ſcarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorum ex rutilo, ſanguineo: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pavoni eſt ſimilis; item aſpidi, quam vocari chelidoniam invenio. Arenarum ſimilitudo eſt in hammochryſo, velut auro harenis miſto. Cenchrites milii granis velut ſparſis. Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Ciſſites in candido collucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narciſſites venis etiam ederæ diſtincta. Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. Pyren ab olivæ nucleo dicta eſt: huic aliquando ineſſe piſcium ſpinę videntur. Chalazias grandinum & colorem

lorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ: narrant etiam in ignem additæ manere ſuum frigus. Pyrites nigra quidem, ſed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Aſtrapiæ in candido aut cyaneo diſcurrunt è medio fulminis radii. In [49] Phlegontide intus ardere quædam videtur flamma quæ non exeat. In Anthraciti ſcintillæ diſcurrere aliquando videntur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt levis, ſed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. Polytrix in viridi capillatur, ſed defluvia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellavit chryſolithum aureus, chryſopraſum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus genera ſint. Melichloros eſt geminus, parte flavus, parte melleus: Crocian croci: Polia canitiem quandam [50] ſprati indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à roſa eſt. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sicites fici. Ratio nominum non eſt in Borſycite, in nigro ramoſa, candidis aut ſanguineis frondibus: nec Gemite, velut in petra candidis manibus inter ſe complexis. [51] Ananchitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: Dendritide alba defoſſâ ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non hebetari. Et ſunt multo plures, magisq; monſtrificæ, quibus Barbari dedêre nomina, confeſſi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

CAP. XII. *De gemmis naſcentibus & factitiis, & figuris gemmarum.*

Gemmæ naſcuntur & repente novæ ac ſine nominibus: ut Lampſaci in metallis aurariis una in-

venta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut autor est Theophrastus. Cochlides quoque nunc vulgatissimæ, fiunt verius, quam nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusque sine intermissione: ita omni terreno vitiosoque decusso purgatam puramq; glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductusque macularum quam maxime vendibili ratione sectantium: quondamque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cum finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis; etiam plebeiis rarorum generum, dicto dignas distinxisse satis erat: illud vero meminisse conveniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu & colore, mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum observationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum: cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus: figura oblonga maximè probatur, deinde quæ vocatur lenticula, postea clypeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cum inventum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è cerauniis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non

possit,

possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiam extant commentarii autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis: neque est ulla fraus vitæ lucrosior.

CAP. XIII. *De ratione probandarum gemmarum.*

Nos contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, postea vetant. Experimenta pluribus modis constant: primum pondere, si graviores sentiuntur: post hæc corpore; factitiis pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, & prius quam ad oculos perveniat desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento, excusant mangones gemmarum: recusant similiter & limæ probationem. Obsidianæ fragmenta veras gemmas non scarificant: factitiæ scarificationis candicantiam fugiunt. Tantaque differentia est, ut aliæ ferro scalpi non possint, aliæ non nisi retuso, verum omnes adamante. Plurimum vero in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et jam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conveniat: ergo in toto orbe & quacunque cæli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturæ

turæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, servitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, jam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit [52] recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusque mediam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, juvenci: ne equos quidem in trigariis præferri ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in se gravida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

C. Plinii Naturalis Historiæ Libri XXXVII, & ultimi Finis.

VARIÆ LECTIONES, OBSERVATIONESQUE Doctiſs. Virorum IN PLINII Tomum tertium,

LIB. XXV.

1 M. S. *unam.*
2 Cujac. *uſi.*
3 M. S. *conſcita.*
4 Vet. *ex eo cogitur ut & ferula.*
5 M. S. *alios.*
6 al. *Hermiam* vel *Hermion.* Cl. Sal. *Teucriam* & *Hermionem.* é. v. c.
7 Dioſcor. *Aſplenon.*
8 Fortè. *convoluta radice, fibrata.*
9 Dioſcor. *Ecſtomon.*
10 Vet. *ſomnum diſcutiunt.*
11 M. S. *Stomaticis.*
12 Dioſc. *Limnaeum.*
13 Vet. *aureum.*
14 M. S. *ſpectetur ſi foliis.* Cl. Sal. *ſpecie thyrſi, fol.* ſecundum quem & ſequentia correxi, quum ante legeretur: *inciſæ conto ſubditur excipulus* ventriculo hædino.
15 M. S. *calchan.*
16 Cl. Sal. *prædulcem alias,* utiliſſimamque *ad ea quæ aſthmata vocant,* e M. S.

17 M. S.

17 M. S. *Carinata.*
18 M. S. *Echion,* infra Arcion vocat persolatam.
19 Cl. Sal. *Polytrix distat à Callitriche.*
20 M. S. Chiffl. *Calcalla.*
21 Chiffl. *Sparganion.*
22 Chiffl. *Acorum.*
23 Vet. *æqualibus.* Diosc. *sine caulibus.*
24 Vet. *efficaciusque est quam Elleborum.*
25 Vet. *ut coxendicis acetabulum.*
26 Cl. Sal. *quæ majoris Aizoi;* M. *iridis.*
27 Vet. *pappoden.*

LIB. XXVI.

1 Vet. *verum.* Celſ. præfat. lib. 5.
2 Vet. *commeatuum.*
3 M. S. *arcion.*
4 Vet. *polemonium.*
5 ita Cl. Sal. pro, *roſcida lanugine.*
6 Vet. *ciet* sed melius, *ſiſtit.*
7 Cl. Sal. *heluaceus.*
8 M. S. *cum melle & exiguo.*
9 Vet. *nec floret nec ſemen fert.*
10 M. S. *penele.* Dalc. *pene oleæ.* Diosc. *oleæ.*
11 Vet. *carnem* forte *medullam.*
12 Chiff. *coriſſon.* Sal. *coriſion.*
13 Chiff. *caros.* Sal. *caron.*
14 Chiff. *callitrix.*
15 Vet. *everſam.*
16 Chiffl. *Cremnon.*
17 Vet. *magis adeo ſi bibatur.*
18 Dal. *Cratæogonon.* Cl. Sal. *Cratægon.*
19 M. S. *cubitorum in pedibus.* Vet. *digitorum in pedibus.* Chiffl. *digitorum in depedibus rimis.*

20 Cl. Sal. *myrin* aut *myrida.*
21 Chiffl. *Betonica.*
22 Chiff. *Caros.*
23 M. *uberum tumoribus.*
24 Vet. *& tela omnia infixa.*
25 Dalemc. delendum putat, *Cyclaminos verò:* Chiff. *Clymenus vero.*
26 ita M. S. non autem, *efferentia.*
27 Vet. *sistit.*
28 Dalecamp. *revocat.*
29 Vet. *mados.*
30 Dal. alii commodius legunt *Siculo oleri*, nempe betæ nascenti.

LIB. XXVII.

1 Cl. Sal. *en digitum! ortum fabulæ*, &c.
2 M. S. *Histriæ* vel *Istriæ.*
3 Vet. *Crista galli.*
4 M. S. *volæ.* Vet. *Varos & cutis vitia.* Diosc. *uvæ vitia cutis*, &c.
5 *absinthii*, quod erat in editis, delevimus uti sensum pervertens, & reposuimus post *decocti.*
6 ita M. S. & Vet. non *opio* ut editum fuit: quanquam & M. S. habent *adipe.*
7 M. S. *Calsa.* Dal. *Calix.*
8 Vet. *Ciet.* quod probat Dalemc.
9 Vet. *magis* & ita Dioscor.
10 Vet. *panno.*
11 Cl. Sal. *ineæ.*
12 M. S. *rapadion* vel *raphodion.*
13 Diosc. *Seridis.*
14 al. *Faunos.*

15 Vet.

15 Vet. *circa caulem stolones.*
16 Vet. *Sinapi* uti & Dioscor.

LIB. XXVIII.

1 Cl. Sal. *impetriti, alia depulsorii, alia commendationis.*
2 Turn. *annulum ponere.*
3 M. S. *dicis causa:* quod viri docti probant.
4 al. *tumido.* Cl. Sal. *humido.*
5 Turn. & alii viri docti *Paro.*
6 ita restituimus è Vet. pro *simplicibus.*
7 addidi, *ajunt* è Vet.
8 al. *particulis.*
9 Vet. *Solium.*
10 Vet. addit. *capitis* ut in Indice. Sternutamenta capitis gravedinem levant.
11 Vet. *manu.* Dalemc. forte, *muta nares.* item Vet. & *oculos* pro *osculo.* Sed nihil mutandum videtur, siquidem Plin. lib. 30. c. 4. idem repetit, inquiens: gravedinem invenio finiri si quis nares murinas osculetur. Vbi tamen alii legunt *mulinas*; atque hic etiam legi posset, *mulæ* pro *muris.*
12 Vet. *opio* quod Chiffl. probat.
13 Cl. Sal. *cudantur* vel *tundantur.*
14 Vet. *maculæ,*
15 Vet. *melle.*
16 Dioscor. *inutiliores.*
17 Dioscor. *vetus.*
18 M. S. *mala.* Chiff.
19 Vet. *detectam.*
20 ita mutavimus è Vet. cum editum esset *butyrum.*
21 Vet. *carpineo.* Sed potest tolerari lectio, si *fagino*

gino ad cinerem, *caprino* ad sevum referatur.

22 Vet. *capto.*

23 Chiff. *cartetrarrhenico.* Vet. *charta armeniaca.*

24 Vet. *sine lumine.* Ch. *ex aqua sublime.*

25 Lipſ. *quoque se trigarium.* Cl. Sal. *Strigario approbari vellet.* in M. est, *quoque Strigarià.*

26 Vet. *cum pila.*

27 leg. *aut cum hyoscyami semine.*

28 Ch. *luporum.*

LIB. XXIX.

1 Vet. *novarum principium.* al. *initium*; Ch. *& talium utique, tam sterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo.*

2 Vet. *à Creonte.*

3 Vet. *parentes,* al. *partes.*

4 Ch. *per fidem ista monstrante?*

5 Lipſ. *ea cingi.* Cujac. *accingi.*

6 Vet. *pulvere.* Ch. *cinere.*

7 Gelen. *cum allii spicis quatuor.*

8 M. S. *præcanere*; unde corrigunt, *futura præcinere.*

9 Dal. *mica:* al. *mamma.* M. S. *mina.*

10 Vet. *æsypo.* quod rectum puto.

LIB. XXX.

1 al. *successit.*

2 Chiff. *mulinas:* verum supra lib. 28. cap. 6. plane idem dixit Plin. *si quis muris nares osculo attingat.* quanquam & ibi lectio variet.

3 Chiff. *prosciſſoque vivo.*

4 Vet.

4 Vet. *ventre.*
5 ita M. S. in editis erat *viticis.*
6 Ch. *loricis.* Vet. *laxis.*
7 Vet. *exemplis.* Chiff. *è pluribus.*
8 Vet. *quo cibum capiat.*
9 al. *simplici.* Dalemc. *hybleo.*
10 al. *leporis.*
11 Vet. *exeat.*
12 Ch. *fecerit, inhibet.*
13 Ch. *subjugum.*

LIB. XXXI.

1 Vet. *in pyrrha flumen quod Ambrysus vocatur.* al. *ad pyrasum flumen quod amprhysus voc.*
2 Dal. *Chropas* vel *Chropsos.* M. S. *Chicros.*
3 Cl. Sal. *dio* vel *dieo.*
4 Chiff. *Sorbentem:* Cl. Sal. *sorptæ.*
5 M. S. *Salmacidas.*
6 Vet. *qua manu pendeant depositis in humum.* Cujac. *& hauštam, vasis ne manu pendeant depositis.*
7 M. *detorquentibus.*
8 Dalemc. cerebro icto: è Galen. sub finem *6* Meth.
9 Plin. lib. 32. cap. 5. *aut elape, dipsadeve percussis.*
10 Vet. addit. *marinæ.*
11 M. S. *res* quod magis probaverim.
12 Vet. *Canities in vasis summo est:* locus obscurus, aliquid videtur deesse post *media vero pars:* nam sequentia ita puto legenda: *Humidior, ut diximus, Floris natura, aspera, &c.* dixit enim id paulo antè; & immerito à Dalem-

Dalemc. reprehenditur Plinius tanquam obliviosus.

13 Dal. *abdicatum.*

14 Vet. *æsypo* & sic passim in seqq.

15 Vet. *Chytis.*

16 Vet. *operimentorum id pro fermento.* Ch. *acervorum fermento.*

17 Vet. *helicas.* al. *cochlacas.*

18 al. *aphronitri.*

19 Vet. *haušta.*

LIB. XXXII.

1 Dalemc. *minitari.*

2 Vet. *Scyllæ dulces ac Leptin.*

3 *Parsimonia* Scal. in Festum: verbo pollucere. *ni pollucerent, parsimonia commentus, uti, &c.*

4 Vet. *æolias.*

5 Vet. *vilißimum.* quod magis probo.

6 Ch. *ter annis.* Vet. *per annum.*

7 Ch. *helope.*

8 Dalemc. *Adulitis.*

9 Vet. *Soranus.*

10 Vet. *ab oculis quos in superiori capite.*

11 Chif. *tetanis.*

12 M. & Dal. *Bacchi.*

13 Vet. *exusta,* & ita Galen.

14 Vet. *corycia* al. *cochlidia:* Plinius infra cap. XI, *colycia sive corophia concharum genera, &c.*

15 Ch. *manarum.*

16 Ch. *albo.*

17 Vet. *capite:* sic emendat & Rondelet.

18 Vet. *odoris.*

19 ita

[19] ita Vet. cum antea legeretur *sugentia ora*, malè, ut patet ex iis quæ sequuntur.
[20] Ch. *oleo*.
[21] Vet. *Oesypo*; quod non convenit huic loco.
[22] Chiff. *quadraginta quatuor*.
[23] Vet. *boca, batia*.
[24] Chiff. *Rhomborum*.
[25] Vet. *Sexitanus*.
[26] Plin. supra cap. VII. *quæ vocant Græci colycia alii corythia*, muricum generis sunt.
[27] al. *tritoni similis, neque redit in mare neque vetustate fit melior*.
[28] al. *sepia*.
[29] M. *veneriæ*. Turn. lib. 17. c. 22.
[30] Dal. *Box piger*.

LIB. XXXIII.

[1] Vet. *quis dein futurus sit finis*. M. *futura, si finis non est seculis, &c*.
[2] Cujac. *auri sacra fames*.
[3] Vet. *quas*.
[4] Ch. CCC *quatuor*.
[5] Cujac. *uti ferreo consueverint*.
[6] Vet. *bullaque dives puerorum formæ convenit:* al. *beneque alias divitum pueror. id fortunæ convenit*.
[7] Chiff. *Timæus*.
[8] Budæus. *minutissimè Nero ad* LV *nummos*.
[9] Vet. *hastis*.
[10] al. *pondo* DCCMXXVI.
[11] Vet. *ligni*.
[12] Cl. Sal. *micans amplexu*.
[13] Vet. *latera sequuntur, fossam in ambitu ducentes*.

14 M. *Turbasim.* Vet. *Ladron.*
15 Agric. *Stereotida & pneomenen.* Cl. Sal. *Cerchirida & pegnymenen.*
16 al. *avellanarum.*
17 al. *myrteo.*
18 Vet. *exsculptis.*
19 Vet. *regesta.*
20 Al. *miscentur æra.* M. *miscent æra.*
21 Vet. *opimi.* M. *optimum.*

LIB. XXXIV.

1 M. *Achaia.*
2 Vet. *Trullas.*
3 M. *gentes.*
4 Vet. *proflatum*; fortè *flatu metus erat opus frangi.*
5 Vet. *Zenodotus.*
6 M. *artis*; si serves *æris* subintellige *fundendi* ut paulo ante.
7 Vet. *humanum.*
8 Cujac. *hujusce diei* Plutarch. in Marco τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης, idem, *diei sunt seminuda unde & laudata sunt.*
9 Vet. *propinquis.*
10 Cl. Salm. è vestigiis. M. S. *sic ex eo quod dependet ut lanceola, Lonchoton appellant.*
11 Vet. *vetitum.*
12 Vet. *stringenda oculorum acie.* Cl. Sal. *à stringendo apte vocabulo* ex Isidoro.
13 Vet. *Timocrates.* Cl. Sal. *Dinochares.*
14 Cujac. addit. *confirmantque, si minus albo nigri quam satis sit misceatur, arrodi ab eo argentum.*

25 Cujac. *Et Arrevicum.* in Indice eſt, *Artenicum.*

LIB. XXXV.

1 Vet. *nec opes montium in cubiculis deliteſcentes.*
2 Vet. *tractata.*
3 Cl. Salm. *minio proxima eſt hæc*; & ita legi poſtulant ſequentia; *hac minium ſublinunt, &c.*
4 M. *ſex libris.*
5 M. S. XVI *denarii.*
6 Cujac. *Spuma quæ adulteratur. Indicum tingunt ſtercore columbino, aut Cretam ſelinuſiam vel aluminariam nitro inficiunt.* Cl. Salm. *tingunt ſtercora*: &, *vitro* pro ultro.
7 al. *vilitate* aut *vilitas.*
8 M. *dum paret.*
9 M. & Dalemc. *Palamedes dux faſce gladium condens.*
10 Dalemc. *circumductioni.*
11 Budæus legit X *ſex millibus.*
12 Eraſ. *tactum* quod & alii viri docti probant.
13 Cl. Salm. *Scammata.*
14 Cujac. *immanitate precii.*
15 Vet. *uno.*
16 Vet. *tingere.*
17 Baif. *Sympullis.*
18 M. S. *ſoliis.*
19 M. *mixtt.*
20 Cujac. & alii, *concione.*
21 Vet. *commeatibus.*
22 hodie vocant *Tapiado* & tabulas ejuſmodi *Tapias.*

23 Cujac.

23 Cujac. *& oleo pondere impari cum myrtino oleo.*
24 Cl. Sal. *glebofo, bolitin vocant.*
25 Vet. *Inertioris.*
26 al. *Pnigitis* & ita Dioscorid.
27 Vet. *& as Cyprium.* Dalemcamp. *alumen Cyprium.*
28 Vet. *offunditur* fortè *offenditur.*
29 M. *manilium.*

LIB. XXXVI.

1 Cujac. *Dipœlus & Scyllus.*
2 Cujac. *discipuli fuerant Agoracr.*
3 Cl. Sal. *Carmania.*
4 Cl. Sal. *Paro.*
5 Cl. Sal. *tudiculis.*
6 Cl. Sal. *Bruma.*
7 Cl. Sal. *ipsa, alias enormiter jaculante apice.*
8 Cujac. *Nilo tenus.*
9 Cujac. *ad vitandum periculum ne continuatione ignium sidus.*
10 M. *græcæ magnificentiæ.*
11 Cl. Sal. *uno à Scopa.*
12 Dalemc. *Eronibus* sive *Heronibus.* Cl. Sal. *aronibus.*
13 M. *ipsum magistratum & populum.* Vet. *ipsum nugis autoratum.*
14 Bud. è Vet. *sestertiûm quingenties quinquagies quinquies.*
15 Vet. *potestas.*
16 Cujac. *Coralio :* & initio cap. *Coralium lapidem pyriten.*
17 Cl. Sal. *adulteratum Schisto Hæmatiten.*
18 Cl. Sal. *Leucadiam, ubi mons est Taphiusa, qui*

qui locatus est dextra navigantibus Leucadem.

[19] Cl. Sal. *Callainus à colore.*

[20] M. S. *Ethesium.*

[21] ita Cl. Sal. pro *apertis*: exigente sensu; idem delet *haud*.

[22] Vet. *suffarcinatione.*

[23] al. *stravit.*

[24] Cl. Salm. *tesserulis.*

[25] Cl. Salm. *Signinum.*

[26] Vet. *attigerit.*

[27] Cl. Salm. *tinctura ex genere obsidiani.*

[28] Vet. *fece.*

LIB. XXXVII.

[1] M. *hoc fuisse annulum & hoc gemmam.* fortè; *& illud gemmam.*

[2] Cl. Salm. *in Lunensibus.*

[3] Cl. Sal. *centum.*

[4] Chiff. *Chares vèro Phaëtontem.*

[5] Cl. Salm. *nascitur autem defluens è medulla in pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis & prunis. Erupti, &c.*

[6] Cl. Salm. *aut mari cum, &c.*

[7] Cl. Sal. *Carnas.*

[8] Cl. Salm. *pini medulla.*

[9] Cl. Salm. *Diocli quidem & Theoph.*

[10] Chiff. *ita appellabatur auri nodus in metallis.*

[11] al. *ingens.*

[12] Cl. Sal. *centron.*

[13] M. S. *eunaciten.* Cl. Salm. *Ananciten.*

[14] M. *nos juvat.*

[15] Cl. Salm. *aut acris olei.* puto legendum *aut aris.*

16 Cl.

16 Cl. Salm. *cominus.*

17 Cl. Salm. *Chalcedonii:* & poſtea, *Chalcedonem.*

18 M. *Chalcedonem.*

19 Cl. Salm. *umbones tantum ex auro comprehendentibus.*

20 Cl. Salm. *cryſtallum tingendo.*

21 ita M. S. non *ære.*

22 Cl. Salm. *& ungue increto, candido pingui.*

23 Vet. *amulatio.*

24 Cl. Salm. *zonis.*

25 M. *Sycitas.* Fux. *Citites.* Cl. Salm. *autitas innato fulg.*

26 M. *& pallidiores & candid.* Cl. Salm. *ſed pallidiores & candidiores:* & paulo poſt: *eruî magno labore ob argillam ſoli aduſti ſolibus.*

27 Vet. *lucern. accenſu tum.*

28 Cl. Salm. *Sardis* tum hic tum poſtea. & ibidem: *hærens in ſaxo, cordis modo; hoc,* &c.

29 al. *nitenti.*

30 Cl. Salm. *ſacas & daas.* fortè *Tocharos.*

31 Claud. Sal. *muccis.*

32 Cl. Salm. *accommodata gratia è paulo ante nominato colore cæruleo:* malim: *damnato:* nam cæruleum colorem in Iaſpide paulo ante damnavit.

33 Cl. Salm. *Tibarana.*

34 Vet. *à veris viſu diſcerni non poſſunt.*

35 Cl. Salm. *Xanthion.*

36 Salm. *captis jucunda ſuavitate oculis.*

37 Cl. Salm. *Iaſpachates.*

38 Cl. Salm. *Stactachates.*

39 Vet. *palmitum.*

40 Cl. Salm. *Philas.*

41 Cl. Salm. *Cyites.*

42 Vet. *Epicoros.* al. *ephicoros.* al. *epichloros.*

43 Vet. *difficilè.*

44 Cl. Sal. *è molli marina.*

45 M. S. *attribuens facta.*

46 Fur. *auratis.*

47 Fur. *Smilampis.* Cl. Salm. *Smilanthis.*

48 Dalemc. *Hyopthalmos suillo.*

49 Cl. Salm. *Phlogifida.*

50 M. *Sarda mauca.*

51 Cl. Sal. *magogitide in necuomantia.*

52 Ve[illegible] *excurrentis.* al. *procurrentis.*

EPILO-

NOTIS adhunc modum breviter absolutis, duo hic tantum attingemus, de quibus viri docti inter se dissentiunt: primò quæ fuerit Plinii patria: de qua Nobiliss. vir Iosephus Scaliger in Animadversionibus in Eusebium ita judicavit.

Plinius Cæcilianus cujus extant Epistolæ & divinus panegyricus, fuit Novocomensis. Quod sequitur, *& Historicus insignis*, manifesta hallucinatio est Hieronymi, duos Plinios unum facientis; quod & fecit author vitæ Plinii, quæ Suetonio perperam attribuitur, quum sit sequioris ævi, plusquam quatuor seculis post Suetonii obitum scripta. Is infimi subsellii scriptor ex duobus Pliniis unum conflavit & illi patriam attribuit novum Comum. Onufrius Panuinus Plinium majorem asserit Veronæ nostræ, rectè: sed quod ex veteri inscriptione, parum prudenter. Nam multorum multæ inscriptiones extant in aliis urbibus, quæ ipsorum patriæ non erant. Præterea C. Plinii multi fuerunt quorum inscriptiones extant in aliis urbibus, præterquam Veronæ. Sed qui Plinium ignorat Veronensem fuisse; is castrense verbum *conterraneus* quid sit, ignorat. Conterranei dicuntur qui eidem matrici urbi attribuuntur, ut Sirmio priscorum Scaligerorum secessus, unde domo Catullus erat, accensebatur Veronæ. Propterea Plinius Veronensis & Catullus Sirmionensis conterranei sunt.

Scripsere de hac controversia multi alii, & nuper copiose Paulus Cigalinus Novocomensis; maneat sane hæc lis sub judice, non enim est tanti: altera vero paulo majoris momenti videtur, quia

manifestam Plinii accusationem aut excusationem continet: quæritur enim, utrum Plinius ex Dioscoride plurima in suum opus transtulerit, nulla illius (ut palam est) facta vel minima usquam mentione? Fuere multi viri docti qui sentirent rem ita se habere; aliis vero hoc absurdum atque inhumanum videtur de Plinio suspicari. Qui utrumq; authorem diligenter legerit & utriusque descriptiones (in re Herbaria) accurate inter se contulerit, id quidem deprehendet, quamplurimas ita inter se convenire ut ovum ovo similius esse non possit; veruntamen & alias offendet quæ toto cœlo differunt; multas item in quibus alteruter plura aut pauciora dixerit: unde necessario consequi opinantur, aut Plinium à Dioscoride, aut hunc contra ab illo plurima fuisse mutuatum: quare qui Plinio patrocinantur in hac causa, multis argumentis conantur probare Dioscoridem Plinio posteriorem fuisse ætate; aut saltem æqualem, ita ut Plinius scripta illius videre non potuerit: Quibus utique lubens assentior, licet non existimem tanto molimine etiam hic opus esse: sed potius credendum, quod æquissimum existimo, tam Plinium quam Dioscoridem ab aliis authoribus accepisse maximam partem, quæ utrique in publicum ediderunt: idque interdum ab uno eodemque scriptore quum consentiunt in re ipsa & pene singulis verbis; (nam & hoc aliquando observare est) à diversis verò quum dissentiunt. Plinius autem multa quoque addidit de suo, præsertim observata in Italia. Atque hoc judicium confidimus moderatis ingeniis probatum iri, præsertim ubi ad animum revocaverint, quam religiosus fuerit Plinius in suum cuiq; tribuendo, & quanta cura non modo inter tractandum authorū nomina

nomina sæpe expresserit, sed quoq; post singulos libros prolixe authorum suorum nomina descripserit: & quod est rei caput, quam penitus improbaverit & acerrime invehatur in Plagiorum illam impudentem audaciam, quos nihil pudet aliorum laboribus non modo uti, nulla ipsorum facta mentione; sed & abuti cum authorum insectatione; ita nimirum se furta sua tegere commodè posse sperantes. Plurima nihilominus argumenta à viris doctis fuerunt prodita, prolixè autem à Cigalino digesta, quibus probari videtur Dioscoridem ætate Plinio posteriorem fuisse, quæ hic ascribere minime necessarium existimavi, consulant authores ipsos, quibus aut curiosius ista cognoscere libet, aut quibus tantum otii est: nobis satis est, si hoc modo obtineamus, non semper in Herbarum descriptionibus Plinium è Dioscoride corrigendum esse aut castigandum, ut multi viri docti antehac fecerunt; sed nonnumquam & Dioscoridem è Plinio; interdum & neutrum posse defendi: plurimaque etiam apud Plinium reperiri, quæ frustra apud Dioscoridem requiras. Similis quoque ratio est & aliorum authorum ex quibus Plinium multa transtulisse palam est, neque ipse dissimulat. Nam & hic inter viros doctos controvertitur, utrius authoris codex depravatus sit censendus; exempli causa Theophrasti an Plinii. Iudicium suum unicuique relinquo, mihi sic videtur: male operam suam locare qui potius de authoritate dicentium litigant, quam de rei veritate; aut nimis anxiè in authores inquirunt, cum de re ipsa jam satis constat: pessime autem qui ætatem omnem consumunt in locis antiquorum scriptorum restituendis, conciliandisque. Plurimum temporis talibus quæstionibus ultro citroq; agitandis à multis

 misere

misere perditur; & cum animi incaluere etiam in jurgia descenditur, quibus omnis lepos & jucunditas literarum corrumpitur, atque literatorum nomen apud alios male audit, à plurimis quoque ob hanc causam contemnitur. Quanto autem utilius facturi essent si aut unam aliquam naturæ partem penitissime excolerent, & antiquorum recte inventis adderent quæ fœcundissima ingenia posterioribus hisce seculis nobis pepererunt & quæ ipsi suapte industria observarunt: aut (si cuiquam tantum otii atque industriæ est,) totius naturæ historiam nobis denuo adornarent: plurimum sane literatorum universitas est debitura illi viro, qui hoc ritè & compendio aliquando perfecturus est.

INDEX IN TOMVM TERTIVM

A.

B.

C.

Capi-

Clavi

D.

Diphry-

Gaodes

G.

H.

M.

Men-

Olus

Pha-

Psyllion

Sardo-

Verbe-

FINIS.

